

ELTE MÁSZ ANNALES

Annales III.

Az ELTE Márton Áron
Szakkollégium évkönyve

2020

ELTE Márton Áron Szakkollégium

Budapest · 2021

ELTE Márton Áron Szakkollégium

**ELTE MÁSZ
ANNALES
2020**

ELTE MÁSZ ANNALES

Annales III.

Az ELTE Márton Áron
Szakkollégium évkönyve
2020

Szerkesztette
Mészáros Tamás

ELTE Márton Áron Szakkollégium
Budapest · 2021

INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI
MINISZTERIUM

ELTE Márton Áron Szakkollégium

© ELTE Márton Áron Szakkollégium
és a szerzők, 2021

A kötet borítója egy 1618-as kölni kiadványt illusztráló,
a korabeli Kassát ábrázoló metszet felhasználásával készült.
Forrás: Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára

Felelős kiadó

Dr. Mészáros Tamás, az ELTE Márton Áron Szakkollégium szakmai igazgatója
ELTE Márton Áron Szakkollégium, H-1037 Budapest, Kunigunda útja 35.

HU ISSN 2676-8518

Nyomdai előkészítés

Sára Balázs

Nyomdai munkálatok

CC Printing Szolgáltató Kft.
1118 Budapest, Rétköz u. 55/A, fsz. 4.
Törvényes képviselő: Szendy Ilona

Előszó

Harmadik alkalommal nyílik lehetőségünk arra – ezúttal az Információs és Technológiai Minisztérium támogatásával –, hogy bemutassuk az ELTE Márton Áron Szakkollégiumának az elmúlt naptári évre vonatkozó szakmai működését. Nem állíthatjuk, hogy a világjárvány, a több hullámban terjedő koronavírus nem hagyott nyomot rajtunk: a személyes találkozások, a kirándulások, általában a közösségi programok immár több mint egy éve szünetelnek. Öröm az ürömben, hogy a szakmai munka színvonala a tutorálási rendszernek köszönhetően nem sínylette meg a hosszú karantént. Sőt, a különböző online kapcsolattartási formák rugalmasságuknál fogva bizonyos értelemben még egyszerűsítették is a műhelytagok találkozását. Ennek ellenére természetesen szívből kívánjuk, hogy a járványveszély mihamarabb elmúljon, s mindenki egészségesen készülhessen a közeli viszontlátásra.

Ahogy a korábbi évkönyvek esetében, most is hangsúlyoznunk kell, hogy jelen kötet csupán szerény válogatás a bőséges termésből. Támogatjuk, hogy a szakkollégisták elsősorban rangos folyóiratokban, vagy akár monografikus formában (erre is volt már példa) a szűkebb szakmai közönség számára mutassák be eredményeiket, hiszen ez a dolgok rendje. Annak csak örülünk, ha emellett az évkönyvnek köszönhetően a széles nagyközönség is megismerkedhet néhány dolgozattal, s ezzel betekintést nyerhet a műhelymunkába.

Ami jelen kötet tartalmát illeti, a szokásos igazgatói beszámolót követően a szerzők nevének ABC-sorrendjében közöljük az egyes dolgozatokat. A mechanikus tagolással is azt kívántuk kifejezni, hogy sem tartalmi, sem terjedelmi tekintetben nem szeretnénk rangsorolni a szakkollégisták munkáit: mindnyájukra büszkék vagyunk, örülünk, hogy a magunk módján hozzájárulhatunk az eredményeikhez. Ha mégis önálló tematikai egységeket keresünk, külön csoportot alkotnak a Nemzetstratégiai műhelyhez köthető tanulmányok. A Fedinec Csilla műhelyvezető gondos bábáskodása mellett dolgozó hallgatók (Barta Leila, Lőrinc Ingrid, Nagy Csenge és Szopos Edina-Cecília) minden évben menetrendszerűen küldik az elvégzett munkát tanúsító kutatási beszámoló-

lőikat – köszönet érte. Hagyományosan több dolgozattal jelentkeztek a bölcsészek is: ezúttal három történettudományi (Király Evelin, Német Klaudió és az egyébként „médiás” Vojtek Lili tollából), valamint egy médiatudományi tárgyú tanulmány (Ternováczi Áron) is helyet kapott az idei *Annales*-ben. A Természettudományi műhelyt „állandó szerzőnk”, a fizikus Szanyi István dolgozata képviseli, de a kötetben újból találunk a Gazdaságtudományi műhelyhez köthető írást is, Csipak Levente személyes élményeken alapuló elemzését.

Az összkép tehát változatlanul színes, ahogyan tarka a forma is: a különböző tudományterületek hivatkozási szokásait hiába is próbáltuk volna egységesíteni, inkább meghagytuk a szerzők által használt rendszert.

A rövidke előszó végén – a hagyományoknak megfelelően – ismét az első *Annales* előszavát idézem: „A jelenleg zajló tanév tapasztalatai alapján már előre is biztosan állíthatjuk, hogy az ideihez hasonlóan a következő évben szintén a bőség zavarával kell majd megküzdenünk, kiváló tanulmányokban legalábbis nem lesz hiány. Addig is jelen kötet kínál jó szórakozást és hasznos időtöltést.”

Mészáros Tamás

Tartalomjegyzék

MÉSZÁROS TAMÁS

Az ELTE Márton Áron Szakkollégium szakmai beszámolója
(2020. január 1. – 2020. december 31.) 11

Tanulmányok

BARTA LEILA

A határon kívül élő magyarságért való felelősségvállalás
Magyarország Alaptörvényében 25

CSIPAK LEVENTE

Az intézményrendszer hatása a gazdasági fejlődésre Szingapúrban 41

KIRÁLY EVELIN

A munkácsi-szentmiklósi uradalom és a Schönborn család 65

LÓRINC INGRID

Az EBESZ Ukrajnai Speciális Megfigyelő Missziójának
tevékenysége 2014–2015-ben 83

NAGY CSENGE

Erdélyben működő vállalatok társadalmi felelősségvállalása –
egy előzetes kutatás eredményei 101

NÉMET KLAUDIÓ

Társadalmi ellenállás Bácskossuthfalván 1944-ben 119

SZANYI ISTVÁN

A pomeron és az odderon tulajdonságai a TEVATRON+LHC
adatok alapján egy dupla pólusú pomeron+odderon Regge
modell keretén belül 131

SZOPOS EDINA-CECÍLIA	
Munkaerőpiacon való érvényesülés a megváltozott munkaképességű személyek szemszögéből	149
TERNOVÁ CZ ÁRON	
Online politikai kommunikáció a világjárvány alatt Magyarországon	169
VOJTEK LILI	
A szlovák önrendelkezés megjelenése a korabeli szlovák sajtóban a csehszlovák állam megalakulását követően	215
A kötet szerzői	243

Mészáros Tamás

**Az ELTE Márton Áron Szakkollégium
szakmai beszámolója
(2020. január 1. – 2020. december 31.)**

Az alábbiakban kronológiai sorrendben mutatom be az ELTE Márton Áron Szakkollégiumának (továbbiakban: Szakkollégium) a 2020-as naptári évben végzett szakmai munkáját, a harmadik tanév (2019/20) tavaszi félévét, a negyedik tanév (2020/21) felvételi eljárását, valamint a negyedik tanév (2020/21) őszi félévében történt eseményeket.

A 2019–2020-as tanév tavaszi félévének eseményei

2020. január 29-én az ELTE GTI újonnan átadott épületében tartotta félévzáró minikonferenciával egybekötött műhelygyűlését a Gazdaságtudományi műhely. A szakkollégisták beszámolóját Dombi Ákos műhelyvezető és Hlédik Erika tanárnő, a marketinges hallgatók tutora értékelte. Ezúttal az alábbi beszámolók hangzottak el: Csipak Levente: *A szingapúri gazdasági fejlődés háttere*; Vizeli Ibolya: *A mesterséges intelligencia alapú intelligens személyi asszisztensek fogyasztók általi elutasítására ható tényezők vizsgálata*; Szollár Ádám: *A magyar nagyvállalati agrárszektor sajátosságai*; Csíki Ottó: *A genetikai távolság és diverzitás mint a gazdasági fejlődés mély gyökere*.

2020. február 7-én a Bárczi Gusztáv Gyógyypedagógiai Kar szeminárium termében mutatták be kutatómunkájukat Víg Julianna műhelyvezetőnek az Orvos-, Egészség- és Sporttudományi műhely tagjai. Komáromi Anna *A vasanyagcsere változásának követése szívelégtelenségben szenvedő betegnél*, Fülöp Andrea *I. CT mintázaton alapuló kvantitatív textúra analízis szerepe a tüdő adenokarcinóma szövettani diagnózisában*, Terhes Emil *Mitokondriális funkció vizsgálata vékony- és vastagbél punch biopsziákból*, Molnár Sándor *A gonarthrosis és coxarthrosis konzervatív kezelésének lehetőségei* címmel tartott referá-

tumot, míg Méhészkei Kiss Nimród a Backa Topola futballklub működését elemezte, Molnár Tímea pedig a MOGYE Idegélettan Laboratóriumában az epilepsziával kapcsolatban végzett kutatásait, valamint az MTA KOKI Thalamosusz Kutatócsoportban folytatott munkáját ismertette.

2020. február 8-án találkozott a Természettudományi műhely „biokémiai” és „matfiz” kabinetje. Illés Anett kabinetvezető Ravasz Alpár, Reéb Zsófia, Gyenge Ervin, Menykő Evelin, Réthi-Nagy Zsuzsanna, Varga Emma, Takács Dóra és Cserepes Lilla beszámolóit véleményezte, míg Fancsali Szabolcs matfiz kabinetvezető Bán Henrietta, Szanyi István, Gőczi Dávid fizikai, valamint Bartis Zsolt, Bernáth Szabolcs, Hires Lajos, Mészáros Botond, Scheffler Barna és Scheffler Gergő matematikai tárgyú kutatásairól szóló összegzést hallgatta meg. A technikai lehetőségeknek köszönhetően (skype segítségével) Bence Norbert is részt vett a találkozón. Az elhangzott munkák közül többet meghallgathatunk majd a 23. ETDK-n (Kolozsvár, május 21–24).

2020. február 15-én tartotta szakmai beszámolóval egybekötött találkozóját a Bölcsészettudományi műhely. Takó Ferenc műhelyvezető és Boda Attila, a történészek tutora a nap során Csőke Márk: *Vajdaság a II. világháborúban*, Fehér Viktor: *Székelykevei identitások*, Fekecs Emese: *Szabadka község nyelvi tájképe és a hozzá kapcsolódó attitűd*, Finta Klára: *Nyelvi és memóriefolyamatok összefüggései neurodegeneratív betegségekben*, Jonica Xénia: *A betű miszsiója: A kolozsvári Szent Bonaventura nyomda és kiadványai*, Kész Réka: *Kárpátaljai asszonyok a magyarországi idősgondozásban*, Kiss Júlia: *Egy beszédzavar nyelvfilozófiai és fordításelméleti vizsgálata*, Nagy Hilda: *A betegség mint kötettszervező elv*, Német Klaudió: *Elkerült tragédiák / Csubela Ferenc*, Tárkányi Ádám: *Horrorisztikus hatások és motívumok Szabó Róbert Csaba Fekete Dacia című novelláskötetében*, Ternovác Áron: *A szerbiai médiaprivatizáció hatása a kisebbségekre* című előadásait hallgatta meg és véleményezte.

2020. február 24-én, a februári „MÁSZ-szakesten” Szabó László (ELTE IK Algoritmusok és Alkalmazásai Tanszék) előadását hallgatták meg az érdeklődők *A stabil házasság problémája* címmel. Kedvcsináló az előadáshoz: *A ismeretségi körünkben van néhány magányos fiú és ugyanennyi magányos lány, akiket szeretnénk összehozni. Minden fiúnak van egy személyes preferencialistája a lányokról: ki tetszik neki a legjobban, ki a második, és így tovább. Természetesen a lányoknak is van ugyanilyen személyes preferencialistája a fiúkról. A preferencialisták nem feltétlenül szimmetrikusak; előfordulhat például, hogy Andrásnak Petra tetszik legjobban, Petrának viszont Gábor. Gábornak Laura a szíve vágya, és ha Laurának választani kell András és Gábor között, akkor Gábort választja. Mi történik, ha Andrást Laurával hozzuk össze, Gábort pedig*

Petrával? Nem nehéz megjósolni, hogy hamarosan Gábor és Laura egyre több időt kezdenek majd mindenféle beadandó feladatok készítése címén együtt tölteni. A fő probléma itt az, hogy mind Laurának jobban tetszik Gábor, mind pedig Gábornak jobban tetszik Laura, mint az aktuális partnere. Össze lehet-e hozni az összes fiút és az összes lányt úgy, hogy ilyen szituáció ne alakuljon ki? Van erre valamilyen általános algoritmus, amit akár egy internetes társskereső oldal is használhat? Az előadás megtekinthető itt:

https://www.youtube.com/watch?v=JA9P3_tFO2A&t=5s

2020. február 26-án a Magyar Földrajzi Társaság Turizmusföldrajzi szakosztályának pécsi rendezvényén Nagy Gabriella, a Természettudományi műhely tagja *Kárpátaljai utazások diákszemmel* címmel tartott előadást.

2020. február 29-én tartotta félévzáró találkozóját az Informatika műhely. Lócsi Levente műhelyvezető, Csörnyei Zoltán tanár úr és Bondici László senior műhelytag Lőrincz Szabolcs Botond (*Disztorzió korrekció, Reprezentációk szétválasztása, Méhrajok hangelemzése*), Ferencz Dániel (*Játékstratégiák*), Kacsó Péter Gábor (*Kétdimenziós, portálos logikai játék fejlesztése*), Imets Tamás (*Autonóm drónok, Algoritmikus kereskedés*), Köllő Magor Örs (*Növénytermesztés okosan*), Mátyás Gergely Péter (*Personal DJ*), Szvorenny Viktor (*Emberi mozgások rekonstruálása*), Márkos Zsolt (*Neurális hálózatok alkalmazása mintafelismerő problémákra Smart Grid hálózatokon*) beszámolóit hallgatta meg. A délelőtti prezentációk után került sor az I. ISZIK (Ifjú Székely Informatikusok Konferenciája) című rendezvényre, melynek keretében fiatal erdélyi kutatók mutatták be kutatási területüket. Az alábbi előadásokra került sor: Bondici László: *Sztochasztikus folyamatok és filtrációbővítés*; Farkas Izabella Ingrid: *Számrendszerek*; Vass Balázs: *Regionális hibák felsorolása távközlési hálózatokban*; Bálint Csaba: *Távolságfüggvények sugárkövetése*. A rendezvényt az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00001 kutatási projekt támogatja. Köszönet Lócsi Levente műhelyvezetőnek.

A 2020. március 9-én megrendezésre került MÁSZ-szakesten Tátrai Patrik és Kovály Katalin: *Társadalmi folyamatok a kárpátaljai magyar szórványban* című kutatási beszámolóját hallgattuk meg. Az előadók a több intézmény közreműködésével lebonyolított projekt kvantitatív és kvalitatív módszerekkel végzett kutatásának eredményeit mutatták be. Tátrai Patrik a szórványkutatás elméleti háttéréről, illetve a kárpátaljai szórvány demográfiai helyzetéről tartott előadást, míg Kovály Katalin a terepkutatás tapasztalatait osztotta meg a közönséggel. Az előadás megtekinthető itt:

<https://www.youtube.com/watch?v=SiKoAKmPKcw&t=4018s>

Megjelent a *Concordia regionum* könyvsorozat második kötete: *Interdiszciplinaritás a tudományban. Külhoni magyar doktorandusz hallgatók konferencia-előadásai* (Pécs 2019. május 4.) című kiadványunk Boda Attila szerkesztésében. Elérhető itt:

<https://martonaron.elte.hu/media/65/85/3cf514a453e86a950f0c08abd151e9563a2cb7735e180fb9e3532169f1b1/M%C3%81SZ-CR2.pdf>

Sajnálatos módon a COVID-19 vírus megjelenése és terjedése, valamint lefutásának előre nem látható időtartama miatt – a programban részt vevő hallgatók, oktatók, segítők és szervezők egészségét megóvando – az Egyetem vezetése arra a döntésre jutott, hogy a 25. jubileumi Kárpát-medencei Magyar Nyári Egyetem egy évvel később, 2021-ben kerül megrendezésre. Reményeink szerint a program jövőre méltó módon, színvonalasan, de elsősorban biztonságos keretek közt tud majd megvalósulni a környező országok magyar egyetemistáinak és intézményvezetőinek részvételével. Bízunk benne, hogy az idei Kárpát-medencei Magyar Nyári Egyetem elhalasztása ellenére, és a jövő évi megvalósulás reményében, együttműködésünk továbbra is töretlen marad.

2020. május 22-én a Corvinus TDK Kommunikációelméleti és Médiatudományi szekcióinak tudományos ülésén, a Kommunikációelméleti szekcióban III. helyezést ért el Magosi Orsolya (dolgozati címe: *Greta Thunberg vs. Severn Cullis-Suzuki: Zöldpróféták a digitális agorán*, konzulense: dr. Németh Gabriella), a Jogi és Társadalomtudományi műhely tagja.

A rendkívüli helyzetnek megfelelően, 2020. május 22-én távolléti keretek között rendezték a 23. ETDK-t. Az online előadások között szakkollégisták kutatásai eredményeit is meghallgathattuk. A Marketing szekcióban I. helyezést ért el Pop Rebeka-Anna: *A közösségi média szerepe a zöld kozmetikai termékek vásárlási szándékának kialakulásában*, II. helyezett lett Vizeli Ibo-ly: *A mesterséges intelligencia alapú intelligens személyi asszisztensek fogyasztók általi elutasítására ható tényezők vizsgálata*, dicséretet kapott Jakó Zsolt: *A gazdaság fekete doboza – a gazdaság ciklikusságának vizsgálata*. A Közgazdaság- és Gazdálkodástudomány II.: Menedzsment ülészen II. helyezést ért el Csíki Ottó: *Az Ipar 4.0 technológiák hatása a termelővállalatok humán erőforrására*, a Kémia és Fizika ülészen I. helyezett lett Ravasz Alpár: *α -MoO₃ hatása az AgBr, BiOI, ZnO és Cu₂O fotokatalizátorok aktivitására*, a Biológia szekcióban pedig III. helyezést ért el Gyenge Ervin: *Prolinban gazdag optimalizált szerkezetű antimikrobiális peptidok hatásspektruma Gram-negatív baktériumokon* tartott előadása.

2020. május 30-án megjelent az *Annales II. Az ELTE Márton Áron Szakkollégium évkönyve 2019* című kiadványunk, mely a naptári év szakmai beszámolója mellett tizenegy szakkollégista tanulmányát közli. Letölthető innen:

<https://martonaron.elte.hu/media/18/46/fd01729d3cb6aa0fdf1cfb95b7c7c52adf7a5b721a4581d15f82b7037a76/masz-annaes-ii.pdf>

A 2019–2020-as tanév Márton Áron Emlékérmes díjazottjai: az igazgató javaslatára, a Kuratórium döntése alapján a Szakkollégium a 2019–2020-as tanévben Márton Áron Emlékérmes adományoz az Informatika műhely alapító szakmai vezetőjének, Dr. Csörnyei Zoltán tanár úrnak. Csörnyei tanár úr évtizedeken át tanította a külhoni, elsősorban az erdélyi magyar informatikus hallgatók egymást váltó nemzedékeit, ha kölcsönözhetjük az ismert fordulatot, sokan „az ő köpönyegéből bújtak elő”. Megalakulásunkkor is magától értetődő természetességgel tett eleget a magától értetődő felkérésnek, és vállalta az Informatika műhely elindítását, lebonyolította felvételi vizsgát, majd szemináriumokat tartott a szakkollégistáknak, figyelemmel kísérte és támogatta előmenetelüket. Nyugalomba vonulása miatt ugyan leköszönt műhelyvezetői tisztségéről, de mind a mai napig részt vesz valamennyi szakmai találkozónkon, konferenciánkon, továbbra is jó tanácsokkal látja el a hallgatókat. Mi, a Szakkollégium munkatársai, akik közelről látjuk tevékenységét, mindnyájan pontosan tudjuk, hogy Csörnyei tanár úr szívében mindig megkülönböztetett helyet foglaltak el a külhoni magyarok, a külhoni magyar egyetemi hallgatók. Esetében az Emlékérmes nyugodt szívvel tekinthető egész szakmai működése elismerésének, egyféle szerény életműdíjnak is.

Az ELTE Márton Áron Szakkollégiuma Magyarországon tanuló szakkollégista kategóriában emlékérmes adományoz Terhes Emilnek, az Orvos-, Egészség és Sporttudományi műhely tagjának, a Szegedi Tudományegyetem orvostanhallgatójának. Terhes Emil a bélrendszer mitokondriumait vizsgáló kutatásaival rendszeres előadója konferenciáinknak. 2019. május 12–14. között a Magyar Sebész Társaság Kísérletes Sebészeti Szekció XXVII. kongresszusán a 35 év alatti kutatók számára megrendezett versenyszekció „legjobb poszter” díját nyerte. 2019. november 14-én a Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi, Fogorvostudományi, Gyógyszerésztudományi és Egészségtudományi és Szociális Képzési Karának közös rendezésű TDK-versenyén Biokémia, Mikrobiológia 1. szekcióban II. helyezést ért el (Nászai Annával közösen) *Az extramitokondriális kalcium mozgás vizsgálata* című munkájával. Tudományos munkája mellett a közösségi életből is kiveszi a részét: az Orvostudományi műhely titkára, főszervezője a prágai március 15-i megemlékezé-

seknek, részt vesz kirándulásainkon, és meghatározó alakja a szegedi Márton Áron Kollégiumnak.

Szülőföldön tanuló szakkollégista kategóriában a Márton Áron Emlék-érem idei díjazottja Csíki Ottó, a Gazdaságtudományi műhely tagja, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának hallgatója. Csíki Ottó elképesztő eredményességgel vesz részt különböző diákköri versenyeken. Szakkollégiumi tagsága során 2018-ban a 21. Reál- és Humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencián két tagozaton is I. helyezést ért el: a Menedzsment szekciót *Az elektromos autók gyártásának és elterjedésének kihívásai a következő évtizedben* című előadásával, a Pénzügy szekciót pedig *Vevőérték-számítási módszer alkalmazása a hűségésítési döntések megalapozására* című előadásával nyerte meg. Ugyanezekkel a dolgozatokkal a 34. OTDK Közgazdaságtudományi szekciójának Ágazati gazdaságtan III. / Kortárs gazdasági és ipari kihívások tagozatán, valamint a Pénzügy III. / Értékelésmódszertani tagozatán egyaránt II. helyezést ért el. A 22. Reál- és Humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia (2019. május 23–26. Kolozsvár) *A környezeti és társadalmi fenntarthatóság megvalósításának és eredményességének vizsgálata a globális autóiparban* című munkájával I. helyezést ért el. A 23. ETDK Közgazdaság- és gazdálkodástudomány II.: Menedzsment ülészakán II. helyezést ért el *Az Ipar 4.0 technológiák hatása a termelővállalatok humán erőforrására* című dolgozatával. Az Erdélyi Innovációs Műhely egyesület mentora. A rendhagyó módon megtartott évzáró felvétele megtekinthető itt:

<https://www.youtube.com/watch?v=PvdOjQNV1ns&t=8s>

2020. június 27-én az online megrendezett XIV. Kárpátaljai Tudományos Diákköri Konferencián Fizikatudományi szekcióban Szanyi István (Gluonlabdák vizsgálata a Regge elmélet keretein belül) első, Gőczi Dávid (Technológiailag módosított g-GeS₂ kisméretűs Raman spektruma) harmadik helyezést ért el.

A 2020–2021-es tanév felvételi eljárása

A Szakkollégium a jelentkezők számára a Felvételi Szabályzatban foglaltaknak megfelelően 2020. július 14-én többfordulós felvételi eljárást hirdetett 2020. augusztus 24-i jelentkezési határidővel. Ezúttal öt szakmai műhely kívánt új hallgatók számára felvételt hirdetni. A jelentkezés benyújtásához az Informa-

tikai Igazgatóság munkatársai által fejlesztett elektronikus űrlapot használtuk. A Pályázati kiírás itt olvasható:

<https://martonaron.elte.hu/content/palyazati-kiiras-2020-2021-es-tanevre.t.14344>

A szóbeli felvételi vizsgára testületi döntés alapján behívott hallgatók névsorát a Szakkollégium honlapján 2020. augusztus 31-én tettük közzé. A szóbeli felvételi vizsgára a rendkívüli járványügyi helyzet miatt online formában, az egyes műhelyeknek megfelelően létrehozott Microsoft Teams csoportokban történt. A szóbeli eljárás során a pályázók a műhelyüknek megfelelő szakmai bizottság előtt mutatták be kutatási tervüket. Valamennyi jelentkező személyes beszélgetésen vett részt a szakmai igazgatóval.

A tavalyi tanévben szakkollégista tagsággal rendelkező hallgatók a felvételi eljárásban nem vettek részt, de műhelyvezetői támogatás esetén kérvényt nyújthattak be tagságuk meghosszabbítására. A kérvény elbírálásával kapcsolatos eljárást a Tanulmányi Szabályzat 6. § (1)–(4) pontjai szabályozzák. A 67 kérvény közül a műhelyvezetők 66-ot támogattak, 1 kérvényt elutasítottak. A pályázati kiírásra 97 érvényes és 23 érvénytelen (mentett, de nem beküldött) új jelentkezést regisztráltunk. A műhelyvezetők a beérkezett kutatási tervek előzetes szűrését követően 38 pályázót tartottak érdemesnek a szóbeli felvételin való részvételre. A szakmai és igazgatói beszélgetések után a Felvételi Bizottság 34 fő esetében javasolta, 4 fő esetében nem javasolta a szakkollégiumi tagság és az ezzel járó ösztöndíj megítélését. Az egyes műhelyek taglétszáma a tanévben a következő:

- Bölcsészettudományi műhely: 21
- Gazdaságtudományi műhely: 8
- Informatika műhely: 9
- Jogi és Társadalomtudományi műhely: 3
- Műszaki műhely: 12
- Művészeti műhely: 3
- Nemzetstratégiai műhely: 4
- Orvos-, Egészség- és Sporttudományi műhely: 10
- Pedagógia műhely: 1
- Természettudományi műhely: 29

A tagságot kérvény és felvétel útján nyert nyert hallgatók részletes statisztikája:

Újonnan felvételt nyert hallgatók (34 fő):

Magyarországon tanuló: 15 fő

ebből ELTE: 6 fő; BME: 3 fő; SzTE: 1 fő; Állatorvostudományi Egyetem: 1 fő; Budapesti Corvinus Egyetem: 1 fő; Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem: 1 fő; PTE: 1 fő; SOTE: 1 fő.

Erdély: 11 fő; Kárpátalja: 1 fő; Vajdaság: 1 fő; Felvidék: 1 fő; Horvátország: 1 fő.

Külhonban tanuló: 19 fő

ebből BBTE: 6 fő; Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 4 fő; Kolozsvári Műszaki Egyetem: 3 fő; Szabadkai Műszaki Szakfőiskola: 2 fő; Újvidéki Egyetem: 2 fő; Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem: 1 fő; Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem: 1 fő.

Erdély: 13 fő; Vajdaság: 4 fő; Felvidék: 2 fő.

Hosszabbítási kérvénnyel tagságukat megőrző hallgatók (66 fő):

Magyarországon tanuló: 38 fő

ebből ELTE: 17 fő; SzTE: 9 fő; BME: 4 fő; DE: 3 fő; PTE: 2 fő; Corvinus: 1 fő; SOTE: 1 fő; PPKE: 1 fő.

Erdély: 13 fő; Kárpátalja: 12 fő; Vajdaság: 12 fő; Felvidék: 1 fő.

Külhonban tanuló: 28 fő

ebből: BBTE: 12 fő; Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 4 fő; Ungvári Nemzeti Egyetem: 4 fő; Szabadkai Műszaki Szakfőiskola: 3 fő; Brassó Zeneművészeti Egyetem: 2 fő; Kolozsvári Műszaki Egyetem: 2 fő; Újvidéki Egyetem 1 fő.

Erdély: 20 fő; Kárpátalja: 4 fő; Vajdaság: 4 fő.

Összesen (100 fő)

Magyarországon tanuló: 53 fő

ebből ELTE: 23 fő; SzTE: 10 fő; BME: 7 fő; DE: 3 fő; PTE: 3 fő; Corvinus: 2 fő; SOTE: 2 fő; Állatorvostudományi Egyetem: 1 fő; Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem: 1 fő; PPKE: 1 fő.

Erdély: 24 fő; Kárpátalja: 13 fő; Vajdaság: 13 fő; Felvidék: 2 fő; Horvátország: 1 fő.

Külhonban tanuló: 47 fő

ebből: BBTE: 18 fő; Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 8 fő; Kolozsvári Műszaki Egyetem: 5 fő; Szabadkai Műszaki Szakfőiskola: 5 fő; Ung-

vári Nemzeti Egyetem: 4 fő; Újvidéki Egyetem 3 fő; Brassói Zeneművészeti Egyetem: 2 fő; Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem: 1 fő; Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem: 1 fő.

Erdély: 33 fő; Vajdaság: 8 fő; Kárpátalja: 4 fő; Felvidék: 2 fő.

Összesen: Erdély: 57 fő; Vajdaság: 21 fő; Kárpátalja: 17 fő; Felvidék: 4 fő; Horvátország: 1 fő.

A felvételi értekezlet testületi döntése alapján szakkollégiumi tagságot nyert hallgatók névsora megtekinthető a Szakkollégium honlapján 2020. szeptember 7-től:

<https://martonaron.elte.hu/content/a-2020-2021-es-tanevben-felvetelt-nyert-hallgatok-listaja.t.14903>

A 2020–2021-es tanév őszi félévének szakmai eseményei

Sajnos az őszi félévben sem kímélt minket a koronavírus. Rendezvényeinket kizárólag online formában tarthattuk, a személyes találkozókra nem volt mód. 2020. október 29-én Galántai Zoltán (ELTE GTI) tartott műhelyszemináriumot a Gazdaságtudományi műhely tagjai számára *Biológiai imperializmus és Fekete Halál: Egyes földrajzi és biológiai tényezők szerepe a gazdaságtörténetben* címmel. A bevezető előadás a mongol hódítás korától indulva azt a kérdést vizsgálta meg, hogy bizonyos földrajzi, illetve biológiai tényezők milyen szerepet játszottak gazdaságtörténeti szempontból a modern világ formálódásában. Az előadó egyfelől kitért arra, hogy a Fekete Halál miért és hogyan (és miért éppen az 1300-as évek első felében) jelent meg – másfelől arra is, hogy miért volt hosszabb távon is eltérő hatása Nyugat-, illetve Kelet-Európában, valamint Egyiptomban. Eközben értelmezési keretrendszerül Alfred W. Crosby „ökológiai imperializmusról” vallott elképzelései szolgáltak, ami szükségessé tett többek között egy kitérőt a kontinensvándorlásról is.

2020. október 30-án Bán Henrietta, Bence Norbert és Szanyi István, a Természettudományi műhely fizika szakos hallgatói online előadást tartottak a XVII. Fiatal Kárpátaljai Magyar Kutatók Konferenciáján. Szanyi István a Reáltudományi szekció különdíjasa lett.

2020. november 7-én rendezték „A nemzeti összetartozás jegyében” című online PhD-konferenciát a szegedi Márton Áron Kollégium szervezésében. Szakkollégistáink is szép számban mutatták be kutatási eredményeiket. A *Fizika* szekcióban Bence Norbert: *A proton-proton (pp) szórás diffrakciós kúpjának*

finomszerkezete az LHC energiáknál és Szanyi István: *A pomeron és az odderon a terraelektronvoltos adatok fényében egy standard Regge-pólus modell keretén belül*, a Társadalomtudomány ülészakon Nagy Gabriella: *A hálózat kutatás értelmezése a marketingstratégiai pozicionálás lehetséges eszközeként – vizsgálat a Dél-Dunántúli turisztikai régióban*, a Biológia szekcióban pedig Réthi-Nagy Zsuzsanna: *A Stablon stabilizációs hatásmechanizmusának megértése Drosophila melanogasterben* és Reéb Zsófia: *Amygdalamagok lokális kapcsolatrendszerének strukturális vizsgálata* című előadását hallgattuk meg. A rendezvény előadásai Kanyári József igazgató úr szerkesztésében nyomtatásban is megjelennek.

A MÁSZ-Szakestek rendezvénysorozat a járványügyi helyzet szabályai szerint online formában folytatódott az őszi félévben. A Természettudományi műhely felkérésére 2020. november 11-én Bottlik Zsolt (ELTE TTK, Földrajz és Földtudományi Intézet, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Etnikai és Vallásföldrajzi Műhely): *Hatalom, identitás és társadalmi konfliktusok: etnikai földrajzi vizsgálatok Belaruszban* című előadását tekinthették meg az érdeklődők:

<https://youtube.com/watch?v=CRRTgHjQ3YY>

2020. november 20-án a Gazdaságtudományi műhely tagjai online keretek között mutatták be félévközi beszámolójukat az ősszel elvégzett munkáról. A 15 perces előadásokat Dombi Ákos műhelyvezető és Hlédik Erika tutor véleményezte. A tagok kutatásai rendkívül széles tematikát ölelnek fel: esett szó marketingstratégiákról (Vizeli Ibolya), korrelációs számításokról (Csápai Ádám), gazdasági növekedésről és egyenlőtlenségről (Bukur Tamás), nemzetközi kereskedelmi jogvitákról (Petres Botond), a koronavírus miatt elrendelt rendkívüli szabályok betartásának hajlandóságáról (Csíki Ottó), valamint a szingapúri gazdasági modellről (Csipak Levente).

2020. november 26–29. között hibrid formában rendezték meg a Újvidéken a 19. Vajdasági Magyar Tudományos Diákkonferenciát. Szakkollégistáink közül felléptek: Irodalomtudományok szekcióban Szeles Réka: *Létesszencia az égbolt mögött – a hit, a fotográfia és az erotika korrelációi Bartis Attila A vége című regényében* (első díjat nyert); Műszaki informatikai szekcióban Szabó Beatrix: *Arcfelismerő alkalmazás fejlesztése jelenlét ellenőrző rendszerhez* (különdíjat nyert) és Szabó Alexandar: *Útvonalkövető kisautók adaptív tempomat*; Neveléstudomány szekcióban Reéb Zsófia: *Probléma-alapú tanulás a biológiaoktatásban*; Agrártudományok szekcióban Szécsényi Kata: *A csipkeboggyótermesztés hazai tapasztalatai* (első díjat nyert); Biológia szekcióban Dán

Kinga: *A PP₄ fehérje foszfatáz szubsztrátum-felismerő mechanizmusának molekuláris vizsgálata* és Réthi-Nagy Zsuzsanna: *A PP₄ foszfatáz szubsztrátum-felismerő mechanizmusainak vizsgálata*.

2020. november 27-én a Kutatók éjszakája 2020 rendezvénysorozat keretében szakkollégistáink is bemutatták eredményeiket és előadással népszerűsítették tudomány szakukat. Youtube-csatornánkon megtekinthető a négy előadás:

Lőrincz Szabolcs-Botond (Informatika műhely): *Automatizálható-e az adat-tudomány?*

<https://www.youtube.com/watch?v=Hpxdnduqdaw>

Mészáros Ferenc (Jogi és Társadalomtudományi műhely): *A médiaflow sodrásában avagy hogyan tapadsz a képernyőre*

<https://www.youtube.com/watch?v=2JB0jCj6R3U>

Nagy Gabriella (Természettudományi műhely): *A hálózatelmélet értelmezése a marketingstratégiákban*

<https://www.youtube.com/watch?v=dI0bjvh7EsI>

Reéb Zsófia (Természettudományi műhely): *Láthatóvá tenni a láthatatlant*

<https://www.youtube.com/watch?v=lzoAs1LuLM0>

2020. december 7-én a Bölcsészettudományi műhely új vezetője, Egedi-Kovács Emese (ELTE Eötvös Collegium, Byzantium Központ) *Egy ógörög-ófrancia nyelvű kódex bizánci titkai: a Barlám-regény az Ivion 463-as jelzetű kéziratban* címmel mutatta be kutatásait a MÁSZ-Szakestek rendezvénysorozat keretében. A felvétel megtekinthető youtube-csatornánkon:

<https://youtube.com/watch?v=5EcKPV2BFN0>

Budapest, 2020. december 31.

Dr. Mészáros Tamás
szakmai igazgató sk.
ELTE Márton Áron Szakkollégium

Tanulmányok

Barta Leila

A határon kívül élő magyarságért való felelősségvállalás Magyarország Alaptörvényében (a felelősségi klauzula vizsgálata alapján)

Bevezetés

A határon túli magyarok a magyar politikai diskurzus részét képezik a rendszerváltás óta. Ezt a jogforrási hierarchia élén elhelyezkedő Alaptörvény D) cikke elvi értelemben rögzítette, annak kimondásával, hogy „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal”.¹ A felelősségi klauzulának is nevezett cikk megfelelő legitimációs alapot teremt az ország számára a határon túli magyarok helyzetére vonatkozó intézkedések meghozatala során. Taxatív felsorolás hiányában az alkotmányozó nyitva hagyja azt a kérdéskört, hogy mely rendelkezések tartoznak ide, s ezzel széles mozgásteret teremt. Látszólag ebbe a jogalkotási hullámba illeszkednek a később bemutatásra kerülő jogszabályi változások is, azonban ezek a lépések messze túlmutatnak a merő szimbolizmuson, és tartalmi változásokat hoznak mind a felelősségi klauzula érvényesülésében, mind pedig a politikai közösség határainak megvonásában.

---

1 Magyarország Alaptörvénye, 2011.

Az Alaptörvény D) cikkének értelmezése

Az elmúlt harminc évben számos európai ország vállalta a felelősség valamilyen formáját vele azonos nemzethez tartozó, más országok területén kisebbségben élő csoportok kulturális identitásának megőrzése érdekében.

Kelet-Közép-Európa országainak az egyik legáltalánosabb nemzetpolitikai lépése az anyaországi felelősségvállalás kinyilvánítása volt a diaszpórában élők irányában.² A posztoszocialista országok többsége függetlenné válása, illetve a rendszerváltásuk után alkotmányos szinten rögzítette a más országokban élő külföldiek támogatását, ami Nyugat-Európában már a második világháború óta gyakorlat volt. A régió legtöbb országának alkotmánya tartalmazza az ún. felelősségi klauzulát.³ Példa rá Ausztria, Olaszország, Szlovénia, Szlovákia, Románia, Görögország, Oroszország, Lengyelország és Magyarország is.⁴

A felsorolt országok gyakorlata eltér egymástól. Az alábbiakban néhány ország alkotmányából szemlélve mutatjuk be a környező országok felelősségi klauzuláját. A román alkotmány (1991) 7. cikke így szól: „Az állam támogatja a külföldön élő románokkal való kapcsolatok megerősítését, és ennek megfelelően jár el etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzése, fejlesztése és kifejezése érdekében, annak az államnak a jogszabályai szerint, amelynek területén állampolgárok.” A szlovén alkotmány (1991) 5. cikke többek között a következőket írja elő: „Szlovénia fenntartja az aggodalmat a szomszédos országokban élő őshonos szlovén nemzeti kisebbségek iránt, és elősegíti kapcsolataikat a hazával. [...] A szlovén állampolgársággal nem rendelkező szlovének különleges jogokat és kiváltságokat élvezhetnek Szlovéniában. Az ilyen jogok és kiváltságok jellegét és mértékét törvény szabályozza.” Macedónia alkotmányának (1991) 49. cikke kimondja, hogy: „A Köztársaság gondoskodik a macedón néphez tartozó személyek jogállásáról és jogairól a szomszédos országokban [...], segíti kulturális fejlődésüket és elősegíti kapcsolatba lép velük.” A horvát alkotmány (1991) 10. cikke szerint:

---

2 A diaszpóra hagyományosan a szórványban élőket jelenti, azonban több kelet-európai ország is a teljes határon túli közösséget diaszpórának tekinti, függetlenül a közösség méretétől, és keletkezésének módjától (határváltozás, migráció).

3 Kántor Zoltán: Nemzetpolitika: a magyar modell. In: Gyeney Laura (szerk.): *Kisebbségvédelem Európában. Kisebbségvédelmi alapismeretek*. Kisebbségi Jogvédő Intézet, 2015. URL: <http://www.kji.hu/wp-content/uploads/2016/06/Ko%CC%88nyv-Kissebbs%C3%A9gv%C3%A9delem.pdf>.

4 Udrea, Andreea: A kin-state's responsibility: Cultural identity, recognition, and the Hungarian status law. *Ethnicities*, 2014/2. 324–346. URL: doi.org/10.1177/1468796812472145.

„A horvát nemzet más államokban élő részeire a Horvát Köztársaság különös gondot és védelmet garantál.” Az ukrán alkotmány (1996) 12. cikke hasonlóan előírja, hogy „Ukrajna biztosítja az állam határain túl élő ukránok nemzeti, kulturális és nyelvi szükségleteinek kielégítését”.⁵

Egyes országok, mint Magyarország, Románia, Oroszország és Lengyelország pozitív lépéseket tettek a közösségük kulturális támogatásával. Mások, mint például Görögország, társadalmi-gazdasági erőforrások átcsoportosításával igyekeztek közösségük gazdasági életének fellendítésében közreműködni. Megint mások, mint Magyarország, Románia, Bulgária pedig az állampolgárság megadásával is kifejezték felelősségüket.

Az anyaország felelősségének eleget téve – a gyakorlati példákból kiindulva – az államok bilaterális szerződések révén, támogatások folyósítása, programok által támogathatják nemzettársaikat. Az államok fokozatosan létrehozták azokat a mechanizmusokat, intézményeket, amelyek a támogatáspolitikát működtetik. Nem beszélhetünk egységes modellről; az egyes államok más-más megoldásokat találtak, másként határozták meg a célokat, és más-más intézményeket hoztak létre.⁶ A felelősségvállalási eszközök körének meghatározása az adott ország szuverenitásának hatáskörébe tartozik, így annak eldöntése is, hogy milyen feltételrendszert teremt a felelősségi intézkedések, például támogatások folyósítása körében. Ennek meghatározásában az államnak annyiban nincs kizárólagos joga, hogy az alapvető emberi jogok és a nemzetközi jogban lefektetett elvek tiszteletben tartása korlátokat szab annak meghatározásában.

A Magyar Köztársaság az 1989. évi Alkotmányában elvi szinten már rögzítette határon túli nemzettársaiért való felelősségvállalás kifejezését a „felelősséget érez” szófordulattal. Jogszabályi megfogalmazás keretében azonban először a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvényben (az ún. státusztörvényben) juttatta kifejezésre az anyaállam felelősségét az azonos nemzeti kisebbséghez tartozó csoportok kulturális identitásának megőrzésében. A törvény célja, ahogy maga is fogalmaz, a határon kívül élő magyarokért viselt felelőssége érvényesítése érdekében a Magyarországgal való sokoldalú kapcsolataik ápolásának és fejlesztésének előmozdítása.

---

5 European Commission: The protection of national minorities by their kin-state, CDL-STD (2002)032. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD\(2002\)032-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD(2002)032-bil).

6 Kántor Zoltán i. m.

Az Alaptörvény kiemelt jelentőséget tulajdonít a magyarság, illetve a magyar nemzet védelmének. Új alkotmányos rendelkezésként szerepel ezért a határon túl élő magyarok védelme, amelyben a norma szövege az állam számára ír elő cselekvési kötelezettséget. 2011-ben hatályba lépett Alaptörvényében már a „felelősséget visel” szófordulat jelenik meg, mely nyomatékosabban kifejezi az ország elköteleződését. Utóbbi kifejezés először a 2001-ben elfogadott státusztörvényben került megszövegezésre,⁷ ami bizonyítja azt, hogy már az Alaptörvény előtt is megjelent ez az elem. A magyar állampolgárok fogalmának meghatározása szempontjából az állampolgársági törvényeket kell figyelembe venni. A határon túl élő magyarok közül a szomszédos államokban élő magyarság számára nyújtott kedvezményeket a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény tartalmazza.⁸

Az Alaptörvény kifejezetten is alkalmazza a *nemzet* kifejezést, amelynek a szakirodalomban két felfogása ismeretes: az államnemzet és a kultúrnemzet fogalma. Az államnemzet koncepció az adott állam területén élő embereket azok etnikai hovatartozása nélkül az adott államhoz tartozónak vallja, amelynek következtében a történelem folyamán kialakulhatott az egységes nemzet-tudat. A kultúrnemzet fogalom alapján ezzel szemben nem az állami lét határozza meg a nemzeti hovatartozást.⁹ Az Alaptörvény egyszerre hangsúlyozza a nemzet és a magyarság fogalmát, amely a két fogalomnak egy sajátos ötvözetét jelenti. A felelősségi klauzula nem csupán egy külpolitikai vagy nemzetpolitikai cél, hanem – mivel az Alaptörvény egyik rendelkezése – jogilag is értelmezhető alapelv. Az Alaptörvény D) cikke nem tartalmaz zárt listás felsorolást, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyek által ezen kötelezettségének eleget tesz, hanem általános fordulatokat tartalmaz, ami ezáltal további lehetőségeket biztosít az újabb, aktualitásokat igénylő intézkedések alkalmazásához. Ezzel egyidejűleg viszont egy folyamatosan fennálló értelmezési vitának is teret ad.¹⁰ Az említett cikkből nem következik egyértelműen, hogy a kettős állampolgárság, a szavazati jog kiterjesztése, és a további intézkedések, melyek a határon túli magyarok helyzetét a jogalkotó szándéka szerint előnyö-

---

7 Uo.

8 Árva Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Budapest: Wolters Kluwer, 2013.

9 Nieguth, Tim: Beyond dichotomy: concepts of the nation and the distribution of membership. *Nations and Nationalism*, 1999/2. 155–173. doi.org/10.1111/j.1354-5078.1999.00155.x

10 Smuk Péter: Nemzeti értékek az Alaptörvényben. In: Szoboszlai-Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Győr: Universitas-Győr, 2013. 447.

sebbé tették, a felelősségi klauzula megvalósítására szolgálták volna, viszont jogilag és politikailag is releváns kapcsolódásuk létrehozásában.¹¹

A D) cikk Alaptörvényben való elhelyezkedésének szerkezeti vizsgálata

A felelősségi klauzula az Alaptörvény preambulumban, a Nemzeti Hitvallás című részben jelenik meg: „Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad vihariban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.”

Az Alaptörvényhez fűződő Javaslathoz kinyilvánítja, hogy Magyarország a magyar nemzetet egységesnek tekinti – éljenek a tagjai bárhol a világon – és a határain kívül élő magyarok sorsáért ezen alapeszmétől vezérelve felelősséget visel. Ez a felelősség cselekvő felelősség: Magyarország kötelezettséget vállal arra, hogy a határain kívül élő magyarok közösségeinek fennmaradását és fejlődését elősegíti, támogatja a magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, előmozdítja egymással és a hazával való kapcsolattartásukat és együttműködésüket.¹²

A Velencei Bizottság Magyarország új alkotmányáról való állásfoglalásában aggodalmát fejezte ki, hogy a „a magyar nemzet és Magyarország felelősségének ilyen tág értelmezése rossz hatással lehet az államközi kapcsolatokra és etnikai feszültségeket okozhat”. Ez a kérdés nagyon érzékeny problémát, az államok szuverenitását érinti. A Velencei Bizottság különösen a „felelősség” kifejezés használatával kapcsolatban fogalmazta meg aggodalmát. Ezt a kifejezést úgy is lehet értelmezni, mint amely feljogosítja a magyar hatóságokat arra, hogy döntéseket hozzanak és lépéseket tegyenek más államok magyar származású állampolgárai érdekében, és így hatásköri összeütközéshez vezethet a magyar hatóságok és az érintett ország hatóságai között.¹³

---

11 Gáva Krisztián – Smuk Péter – Téglási András: *Az Alaptörvény értékei értékkatalógus*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2017. URL: http://bmkszf.hu/dokumentum/2626/Alaptorveny_ertekcatalogus.pdf.

12 Magyarország Alaptörvénye, Indokolás. URL: <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>.

13 Velencei Bizottság: Vélemény Magyarország új Alaptörvényéről. Strasbourg, 2011. június 20. URL: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velencei_Bizottsag_CDL-AD2011016_Velemeny_Magyarorszag_uj_alkotmanyarol_HUN.pdf.

A felelősségi klauzula vizsgálata során az alábbi kérdések merülnek fel: Ki az alanya? Politikai avagy kulturális nemzetről szól az Alaptörvény? Milyen kötelezettségek erednek belőle? Jogilag kikényszeríthető-e? S végül: milyen érvényesülési korlátai vannak?

A felelősségi klauzula említett cikke egyértelműen alkotmányos kötelezettséget ró Magyarországra, melyből az is következik, hogy ez mindenkor fennáll, függetlenül a politikai erőviszonyoktól. Ám nem mehetünk el azon tény mellett sem, hogy ezen cikk érvényesülését és tartalmát a mindenkori politikai erők és a végrehajtó hatalom tölti ki tartalommal. Az Alaptörvény D) cikke mindaddig csak egy szimbolikus deklarációnak tekinthető, ameddig a végrehajtó hatalom ezt nem hajtja végre. Ez pedig csak addig terjedhet, amíg más ország szuverén jogát nem sérti. Az okok a szuverén államok berendezkedésében keresendők, ugyanis „az egy állam – egy nemzet” koncepció megvalósítása nem járt sikerrel, mivelhogy Európában több mint 200 népcsoport létezik, amelyeket nemzeti kisebbségeknek neveznek, és ezekhez összesen több mint 100 millió ember tartozik. Ezen népcsoportok hatékony védelmére az Európai Unió a mai napig nem kínál megoldásokat. A nemzeti kisebbségek számára pedig az önrendelkezés joga megoldásul szolgálhat problémáik orvoslására. Jogosan merül fel tehát az a kérdés, hogy jogilag mennyire kényszeríthető ki?¹⁴

A felelősségi kötelezettség érvényesülésénél beszélhetünk külön az egyes intézmények sajátos felelősségének fennállásáról is. Az állam egyes konkrét intézményeit illetően pozicionális felelősségről beszélünk (például oktatásügy, kulturális kapcsolatok stb.).¹⁵

A felelősség határai

Meg lehet-e húzni a felelősség pontos határait? A válasz erre valószínűleg az, hogy nem lehet. Ugyanis ezen intézkedések a legkülönbébbek lehetnek, ami nagymértékben függ a politikai aktualitásoktól is. A másik kérdés abból fakad,

---

14 Kalló Sámuel – Kocsi Ádám – Szabó Patrik: *Csepp a tengerben? – az Európai Unió és alkotmányos identitás*. Budapest, 2019. február 17. URL: <http://alapjogokert.hu/wp-content/uploads/2020/02/Csepp-a-tengerben-Az-EU-%C3%A9s-az-alkotm%C3%A1nyosidentit%C3%A1s.pdf>.

15 Simmons, A. John: *Moral principles and political obligations*. Princeton University Press, 1979. 16–20.

hogymi annak a következménye, hogy nem határozzák meg taxatívan a felelősségi klauzula szellemiségébe illeszkedő intézkedéseket? A válasz erre az, hogy a felelősség jellegének pontosítása nélkül a legkülönbözőbb intézkedésekről is állítható az, hogy megfelelnek a fenti felelősségnek. Ebben egyfajta kettősség rejlik, ugyanis mind az alkotmány, mind pedig a felelősségi klauzula rendelkezése jellemzően absztrakt. Persze éppen a felelősség számonkérhetősége és a köteleességek érvényesíthetősége okán kell megvonnunk a magyar állam felelősségének és kötelességeinek határait.

Ha az alkotmányjogi felelősségről beszélünk, akkor fontos tisztázni annak határait. A taxatív felsorolás ellenére van néhány kapaszkodó, ami eligazítást ad arra nézve, hogy mik azok a tevékenységek, amelyek a felelősségi klauzula szellemiségében születtek és szülehetnek. Az Alaptörvény D) cikkében foglalt felelősség korlátozott és egyben részleges, ugyanis azon személyekre irányul, akik más állam szuverenitása alá tartoznak, mely országok felelőssége vitathatatlan.¹⁶ Az államok területi sérthetlensége a szuverenitás külső jegye, ami biztosítékul szolgál az adott ország stabilitásának fenntartásához. Így fontos, hogy a felelősségi klauzula kereteibe csak olyan tevékenységek illeszthetők, amelyek más országok területi, kulturális szuverenitását tiszteletben tartják, hiszen csak azok alkalmasak arra, hogy az ország az alkotmányban foglalt kötelezettségének érvényesen helyt álljon.

Udrea véleménye szerint egy adott nemzeti közösséghez tartozó csoport identitása megőrzésének feladata elsődlegesen a területi állam feladata, azonban az anyaállam kiegészítheti (de nem töltheti be) a területi állam szerepét kötelességeinek teljesítésében. Az anyaállam felelősségvállalása nem helyettesítheti a területi állam felelősségét etnikai csoportja identitásának megőrzésében való szerepvállalása során, csak kiegészítheti azt. Tehát, ha a felelősség határainak meghúzásáról beszélünk, akkor megállapítható, hogy az anyaország felelőssége a területi állam felelősségéig terjed.¹⁷

További kérdéseket vet fel, hogy kire vonatkozik Magyarország alkotmányos felelőssége. Az alkotmány megfogalmazása szerint a Magyarország határain kívül élő magyarok „sorsáért” „érez” felelősséget a magyar állam. A megfogalmazásnak az egyik problémájára mutat rá Halász Iván és Majtényi Balázs, nevezetesen, hogy nem tisztázza az állampolgárság kérdését, azaz kérdéses, vonatkozik-e a határon túli magyar állampolgárokra, másrészt pedig az sem

---

16 Öllös László: *A határon túli magyar kisebbségek alkotmányos jogai Magyarországon*. URL: <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/199.pdf>.

17 Udrea, Andreea i. m.

világos, hogy vonatkozik-e a határon belülre, azaz Magyarországra költöző, magyar állampolgárságot nélkülöző magyarokra.¹⁸ Fontos megjegyezni, hogy egy kétirányú felelősségről van szó: nemcsak a Magyarországot terhelő felelősségről, hanem a határon túli magyarok felelősségéről is. Ugyanis Magyarország csak akkor képes a hatékony segítségnyújtásra, ha ehhez megvannak a megfelelő partnerek, és éppen a partneri viszonyban rejlik a határon túli magyarok felelőssége.¹⁹

A „státusztörvény”

Ahogy azt már fentebb írtuk, a „státusztörvény” (kedvezménytörvény) volt az első olyan jogszabály, ahol Magyarország konkrétan kifejezésre juttatta felelősségét a határon túli magyarok iránt. Az Országgyűlés 2001. június 19-én fogadta el a törvényt, a törvényhozás 92,4%-os többséggel hagyta jóvá. A határon túliak jogi helyzetéről megelőzően számos, alacsonyabb szintű jogszabály rendelkezett. Ha a szomszédos országok státusztörvényeit vizsgálat alá vonjuk, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar státusztörvény a szlovén státusztörvényhez hasonlítható, amely azon szomszédos államok területén alkalmazható, ahol őshonos szlovén kisebbségek élnek. A szlovák törvény hatálya ezzel ellentétben minden külföldi szlovákra kiterjed, hasonlóan a román státusztörvényhez.

Mint láthatjuk, a magyar státusztörvény megalkotása nem újkeletű gondolat, a szomszédos országok törvényeit megvizsgálva született meg a magyar megoldás.²⁰ A státusztörvény mindezeket összefoglalta, valamint új elemekkel egészítette ki. A törvény kedvezményezettjeit az 1. cikk sorolja fel, mely szerint a törvény hatálya a Horvát Köztársaságban, Romániában, a Szerb Köztársaságban, a Szlovák Köztársaságban, a Szlovén Köztársaságban vagy Ukrajnában (továbbiakban: szomszédos országban) lakóhellyel rendelkező, magát magyar nemzetiségűnek valló személyre terjed ki. A törvény kifejezett célja annak biztosítása, hogy a szomszédos országokban élő magyarok az egész

---

18 Halász Iván – Majtényi Balázs: A Magyar Köztársaság alkotmányának „nemzeti felelősségi klauzulája”. In: Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László (szerk.): *Ami összeköt? Státusztörvény közel és távol*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2004. 93–104.

19 Öllös László i. m.

20 Halász Iván – Majtényi Balázs: A magyar és a szomszédos államok „státusztörvényei”. *Kisebbségkutatás*, 2001/3. URL: <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00011/8.htm>.

magyar nemzet részét képezzék, elősegítsék és megőrizték nemzeti identitásukat, mely által biztosítani tudják szülőföldön maradásukat. Ezen célok elérése érdekében a törvény gazdasági előnyök sorát állította fel (még ha némelyek ezek közül csak szimbolikusak is), hogy csökkentse a szomszédos országokban élő „etnikai magyarok” közötti rést.

A törvény a fenti alanyi körnek számos kedvezményt nyújt Magyarországra való látogatásuk esetében. Nevesítetten azt, hogy minden évben három hónapig engedélyt kapnak a magyarországi munkavégzéshez, foglalkoztatásuk ideje alatt pedig az egészségügyi biztosítást az ország állja. Emellett számos olyan előnyben részesítést nyújt számukra a törvény – mint a támogatott utazások –, ami a magyar állampolgárok számára nem elérhető. A törvény másik részét a többé-kevésbé szimbolikus jelentőséggel bíró rendelkezések alkotják.²¹

A törvény legfontosabb elemei továbbra is azok a rendelkezések, amelyek meghatározzák Magyarország felelősségét az oktatás, a kultúra és a tudomány területén. A magyar státustörvény biztosítja, hogy a magyarok a szomszédos államokból ugyanolyan kulturális jogokat élvezzenek, és egyenlő hozzáférést kapjanak a kultúrához és az oktatáshoz a magyar állampolgárok. Ezenkívül a törvény kimondja, hogy a Magyarország területén dolgozó személyek jogosultak társadalombiztosításra és egészségügyi szolgáltatásra a hozzájárulásuk alapján.²²

Halász Iván és Majtényi Balázs értékelése szerint, ha a térségben elfogadott, általában „státusztörvényekként” emlegetett jogszabályokat vizsgáljuk, akkor azt látni, hogy a román és a szlovén jogszabály sokkal inkább támogatási és kedvezménytörvénynek tekinthető, mint státusztörvénynek. Ebből a szempontból a magyar jogszabály is inkább kedvezménytörvény, hiszen a lényege alapvetően azokban a kedvezményekben és támogatásokban rejlik, melyeket a hatálya alá tartozó személyeknek biztosít. A szlovák jogszabály ezzel szemben döntően a határon túliak jogállását szabályozza, azaz sokkal inkább tekinthető státusztörvénynek.²³

A magyar jogszabály bevezette a határon túliak számára a magyar igazolványt. A „magyar igazolvány” kiadásához szükséges a kérelmezőnek a magyar nemzetiség felvállalásáról tett nyilatkozata, de más feltételekhez nem köti

---

21 Stewart, Michael: *The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics?*
URL: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/chapter05.pdf.

22 Udrea, Andreea i. m.

23 Halász Iván – Majtényi Balázs i. m.

a jogalkotó annak megszerzését. Az anyaországi és a szülőföldi (főleg személyre szóló) támogatásokhoz egyaránt rendelkezni kell az igazolvánnyal. Ugyanakkor igazolvánnyal nem rendelkező határon túli magyar is részesülhet közvetve az anyaország támogatásából. (Így például a határon túli magyar diák közvetve részesül abból a támogatásból, amit a magyar állam nyújt annak az iskolának, amelyben tanul.)

A törvény tehát több szempontból is megpróbált jogi kapcsolatot kiépíteni az anyaország és etnikai közössége között (lásd a fentebb felsorolt országok tekintetében, amit a törvény a szomszédos országok kifejezéssel lát el). Ebben az értelemben pedig létrehozott egy „transznacionális” vagy „határokon átnyúló kapcsolatot”, melyet jogi keretek közé foglaltak.

A „kettős állampolgárságról” szóló törvény

A címben a kettős állampolgárságot azért tettük idézőjelbe, mert ez az érintett jogszabálynak elsősorban a sajtónyelvből a köznyelvbe átszivárgott megnevezése. Az állampolgárság kérdésköre az adott ország szuverenitásának hatáskörébe tartozik, így adott esetben annak eldöntése is, hogy milyen feltételrendszer teremt az állampolgárság megszerzéséhez. Az alapvető emberi jogok és a nemzetközi jogban lefektetett elvek tiszteletben tartása szab bizonyos korlátokat a többes állampolgárság tekintetében. Ezenkívül a szomszédos országok tekintetében az Európai Állampolgársági Egyezmény is relevanciával bír. Az egyezmény megengedi, hogy a szerződésben részes állam megfoszsa állampolgárságától azt, aki egy másik állam állampolgárságát önként megszerzi, de két elvet figyelembe kell venni: az állampolgárságtól való megfosztás önkényét (önkényességi tilalom), illetve a hontalanság elkerülését.

A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvényt módosító 2010. évi XLIV. törvénnyel az egyszerűsített honosítás bevezetése azt jelentette, hogy a magyar állampolgárság megszerzéséhez nem kell letelepedni Magyarországon, nem kell állampolgársági vizsgát tenni, elegendő a magyar nyelv ismerete és egy olyan felmenő, aki magyar állampolgár volt. A 2011-ben elfogadott Alaptörvény nem tette a választójog gyakorlásának feltételévé az állandó magyarországi lakhelyet, ezzel pedig lehetővé vált, hogy azok a magyar állampolgárok is élhessenek a választójoggal, akik nem rendelkeznek magyarországi lakhellyel – ez tipikusan az egyszerűsített honosítás intézményének gyakorlóit jelentette.

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvény preambuluma kimondta: „a határainkon kívül élő magyar állampolgárok a politikai közösség részesei”. Így az új állampolgársági törvény után a választási törvény is módosult, mely által egyértelművé vált: a külföldi magyarok is a politikai közösség részét képezik. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény értelmében, míg a Magyarországon állandó lakhellyel rendelkező választópolgárok egy egyéni választókerületi jelöltre és egy pártlistára is szavazhatnak, addig a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgárok csak egy pártlistára adhatják le voksukat.

A kettős állampolgárság lényege nem a kisebbségvédelemben rejlik, hiszen az ezt deklaráló törvény sem említi az ez iránti igényt. Azonban mindez nem jelenti, hogy nem fér bele a felelősségi klauzula keretébe, és közvetett módon ne juttatna többletjogosultságokat. A kettős állampolgárság azért sem tekinthető egy klasszikus kisebbségvédelmi eszköznek, mivel a kisebbségek védelme azon ország feladata, amely ország joghatósága alá tartoznak, ahol életvitelszerűen tartózkodnak. Az emberi jogok aspektusában vizsgált kisebbségi jogok nem (csak) azért járnak, mert az érintett országok adott esetben úgy egyeztek meg, hanem mert ezek a jogok az érintett személyeket és közösségeket az emberi és kisebbségi mivoltuk miatt illetik meg.²⁴

Másik, de nem elhanyagolható kérdés, hogy a gyakorlatban a nem megfelelő szabályozás, az általa okozott joghézagok épp ellentétes hatást váltanak ki, s nem a kisebbségek védelme valósul meg ezáltal. Az anyaország fellépése ebben az ügyben korlátozott, hiszen lépéseinek összhangban kell lennie a másik ország szuverenitásának tiszteletben tartásával. Az anyaország ugyan közvetlenül vagy közvetve (a nemzetközi szervezetek által) nyomást gyakorolhat a területi államra, felszólalhat a kisebbségei érdekében, sőt, különböző kedvezményekben részesítheti a vele azonos nemzetiségű határon túli nemzetársait, de ennél sokkal többet nehezen tud tenni, hiszen még mindig erőteljesen érvényesül a szuverenitás elve.

A magyar állampolgárság megadása mindennek ellenére mégis többletjogokat nyújt: utazási előnyök, a magyarországi országgyűlési választásokon szavazati jogot biztosít a határon túliak számára, a munkaerő szabad áramlásának garanciája, zökkenőmentesebb gazdasági kapcsolatok kialakítása; továbbá megerősíti őket magyarságtudatukban, növeli komfortérzetüket. Ezek

---

24 Halász Iván: A kettős állampolgárság, mint a magyar nemzetpolitika eszköze? *Regio*, 2004/4.
URL: <https://epa.oszk.hu/00000/00036/00056/pdf/18-35.pdf>.

mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy magyar közösségként határon túl identitásukat megőrizték. A többi országnál nehezebb és bonyolultabb a helyzet Ukrajna vonatkozásában, ugyanis ez az ország nem ismeri el a kettős állampolgárságot, noha ezzel kapcsolatos törvényi szankciókat az elmúlt időszakban nem vezettek be.²⁵

A fenti két törvényi rendelkezésen kívül más jogszabályi rendelkezésben is megjelent a felelősség kinyilvánítása. A határon túliak iránti felelősségét fejezte ki Magyarország a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvényben (2010), melyben kijelenti, hogy „a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme”.

A státusztörvény, a kettős állampolgárságról szóló törvény, a szavazati jog kiterjesztése a határon túli magyarokra a korábbi inkább érzelmi, erkölcsi és kulturális jellegű köteleket közjogi kapcsolattá alakította át, ami ez által jogilag is értelmezhető formát vett fel.

Összegzés

A határon túli magyarokért való felelősségvállalás 1989-ben épült be az Alkotmány szövegébe, a történelmi események következtében kialakult határok által széttagolódott nemzetrészek egyesítésére. A 2011-ben elfogadott Alaptörvény a korábbi „felelősséget érez” kifejezést a „felelősséget visel” szófordulatra változtatta. Ennél a felhatalmazásnál fogva és a kapcsolódó törvények érvényre juttatásának célja a kulturális nemzetegyesítés, amelynek vannak szimbolikus formái, megjelenik konkrét előnyök biztosításában, illetve a szülőföldön maradáshoz segítő, elsősorban anyagi támogatásban.

Az etnikai kisebbségek anyaország általi védelme viszonylag új problémát jelent a nemzetközi jogban. Megalapozott elv szerint annak az államnak, amelynek területén nemzeti kisebbségek élnek, kötelessége és felelőssége teljesíteni – nemzetközi szerződésekből is fakadó – kisebbségvédelemmel kap-

---

25 Fedinec Csilla: Ukrajna helye Európában és a magyar–ukrán kapcsolatok két évtizede. *Külügyi Szemle*, 2012/4. 99–123.; Fedinec Csilla: Állampolgársági határok Ukrajnában. *Limes – Tudományos Szemle*, 2011/3. 43–54.

csolatos kötelezettségeit. Ezen kötelezettségek be nem tartása esetén mérlegelhető az anyaállam felelősségének kifejeződése, ami megnyilvánulhat a támogató intézkedések meghozatalában. Mindezen kívül a kétoldalú szerződések biztosítják a lehetőséget az anyaországok számára a különböző minőségű kapcsolattartásra.

Magyarország a „státusztörvény” elfogadásával, majd pedig az alaptörvényben a „felelősséget visel” kifejezés beiktatásával jogszabályi keretek közé helyezte a határon túli magyarokért való felelősségének kifejezését. Miközben a szomszédos országok etnikai magyarok számára kulturális, oktatási és gazdasági előnyök nyújtása nem ismeretlen az közép-európai államok számára, a kettős állampolgárság megszerzésének könnyített lehetősége meglehetősen innovatív megközelítés volt, amit 2010-ben Magyarország elfogadott.

A felelősségi klauzula tág megfogalmazásának köszönhetően azonban nem egyértelmű, hogy melyek az intézkedések, amelyek egyértelműen a fenti körbe tartoznak, vagy melyek azok, amelyek „külső” jellemzők alapján ebbe a kategóriába sorolhatók. Az egyértelműség hiánya által keletkezett joghézag a szomszédos országok etnikai magyarságának előnyére, és hátrányára is válhat. Amint az fentebb már említésre került, mivel alkotmányos kötelezettségről van szó, ezért ennek végrehajtása a Kormány feladata, függetlenül az éppen aktuális politikai viszonyoktól.

Felhasznált irodalom

1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról.

2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról.

2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról.

2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről.

2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 1989.

Magyarország Alaptörvénye, 2011.

* * *

European Commission: The protection of national minorities by their kin-state. CDL-STD (2002) 032. URL:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD\(2002\)032-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD(2002)032-bil)

Velencei Bizottság: Vélemény Magyarország új Alaptörvényéről. Strasbourg, 2011. június 20. URL:

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velencei_Bizottsag_CDL-AD2011016_Velemeny_Magyarorszag_uj_alkotmanyarol_HUN.pdf

* * *

Árva Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Budapest: Wolters Kluwer, 2013.

Fedinec Csilla: Állampolgársági határok Ukrajnában. *Limes – Tudományos Szemle*, 2011/3. 43–54.

Fedinec Csilla: Ukrajna helye Európában és a magyar–ukrán kapcsolatok két évtizede. *Külgügyi Szemle*, 2012/4. 99–123.

Gáva Krisztián – Smuk Péter – Téglási András: *Az Alaptörvény értékei érték-katalógus*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2017. URL:

http://bmkszf.hu/dokumentum/2626/Alaptorveny_ertekcatalogus.pdf

Halász Iván – Majtényi Balázs: A magyar és a szomszédos államok „státustörvényei”. *Kisebbségkutatás*, 2001/3. URL:

<https://epa.oszk.hu/00400/00462/00011/8.htm>

Halász Iván – Majtényi Balázs: A Magyar Köztársaság alkotmányának „nemzeti felelősségi klauzulája”. In: Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László (szerk.): *Ami összeköt? Státustörvény közel és távol*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2004. 93–104.

Halász Iván: A kettős állampolgárság, mint a magyar nemzetpolitika eszköze? *Regio*, 2004/4. URL:

<https://epa.oszk.hu/00000/00036/00056/pdf/18-35.pdf>

Kalló Sámuel – Kocsi Ádám – Szabó Patrik: *Csepp a tengerben? – az Európai Unió és alkotmányos identitás*. Budapest, 2019. február 17. URL:

<http://alapjogokert.hu/wp-content/uploads/2020/02/Csepp-a-tengerben-Az-EU-%C3%A9s-az-alkotm%C3%A1nyos-identit%C3%A1s.pdf>

Kántor Zoltán: Nemzetpolitika: a magyar modell. In: Gyeney Laura (szerk.): *Kisebbségvédelem Európában. Kisebbségvédelmi alapismeretek*. Kisebbségi Jogvédő Intézet, 2015. URL:

<http://www.kji.hu/wp-content/uploads/2016/06/Ko%CC%88nyv-Kissebbs%C3%A9gv%C3%A9delem.pdf>

Nieguth, Tim: Beyond dichotomy: concepts of the nation and the distribution of membership. *Nations and Nationalism*, 1999/2. 155–173. URL:

doi.org/10.1111/j.1354-5078.1999.00155.x

Öllös László: *A határon túli magyar kisebbségek alkotmányos jogai Magyarországon*. URL:

<https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/199.pdf>

Simmons, A. John: *Moral principles and political obligations*. Princeton University Press, 1979.

Smuk Péter: Nemzeti értékek az Alaptörvényben. In: Szoboszlai-Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Győr: Universitas-Győr, 2013.

Stewart, Michael: *The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics?* URL:

http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/chapter05.pdf

Udrea, Andrea: A kin-state's responsibility: Cultural identity, recognition, and the Hungarian status law. *Ethnicities*, 2014/2. 324–346. URL:

doi.org/10.1177/1468796812472145

Csipak Levente

**Az intézményrendszer hatása
a gazdasági fejlődésre Szingapúrban
(irodalmi áttekintés)**

Bevezetés

Mindannyian tapasztaljuk a mindennapokban, hogy egyes országok fejlettebbek a többinél, és állampolgáraiknak jobb életkörülményeket tudnak biztosítani. Svájcban magasabb az életszínvonal, mint Magyarországon, de Magyarország is magasabb gazdasági fejlettséggel büszkélkedhet, mint például Bosznia-Hercegovina vagy Kazahsztán. Az intézményi közgazdaságtan szerint ezeket a különbségeket elsősorban az intézményrendszerek eltérései okozzák. Különösen érdekes a helyzet, ha az adatokat történelmi perspektívába helyezzük: ekkor azt láthatjuk, hogy bizonyos országok számottevően rosszabb helyzetből indulva is képesek magas fejlettségi szint elérésére, míg mások aránylag jobb kiindulópontból is csak lassan fejlődnek. Mi okozza ezt, miért tudnak egyes országok kitörni a kiindulási helyzetükből, míg mások nem?

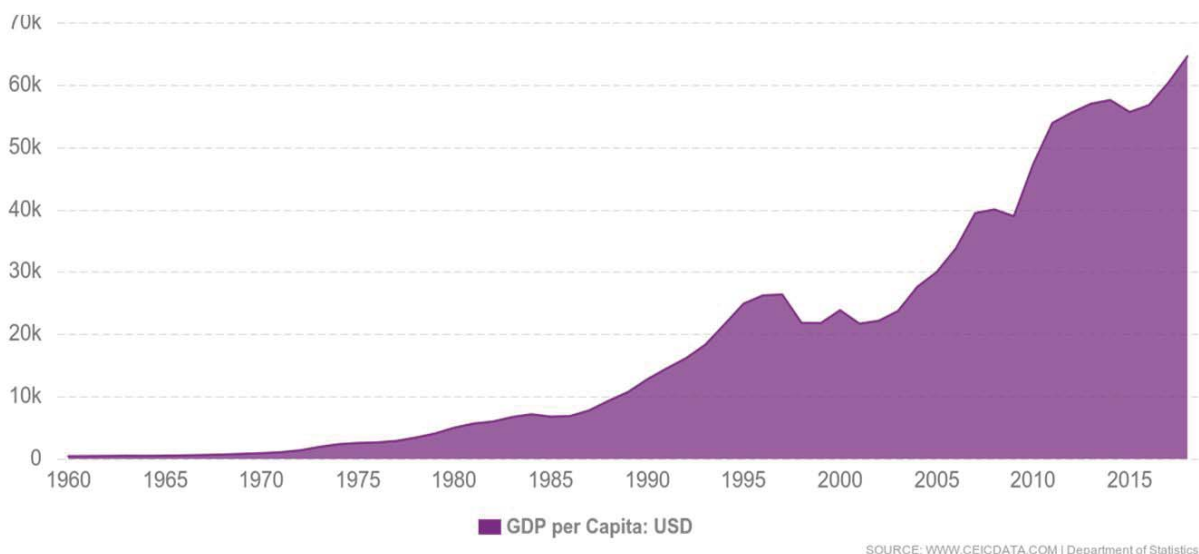
Dolgozatom az előzőekben felvázolt kérdést vizsgálja Szingapúr esettanulmányán keresztül. Szingapúr látszólag rendkívül rossz helyzetből indulva, alacsony termelékenységű, rosszul iskolázott, etnikai konfliktusokkal teli lakosságával mindössze ötven év alatt a legfejletlenebb országok csoportjából a legfejlettebb országok csoportjába került. Úgy gondolom, hogy az ő példájukon keresztül Magyarország és a hozzánk hasonló helyzetben levő kelet-közép-európai országok számára is tudunk értékes megfigyeléseket és alkalmazható javaslatokat tenni. A „szingapúri csodát” már számos tudományos értekezés vizsgálta, így dolgozatomban elsősorban a meglévő irodalom feldolgozásával,

a legfontosabb eredmények kiemelésével, és ezek szintetizálásával tárom fel a szingapúri gazdasági fejlődés mozgatórugóit.

A hátralévő részek felépítése a következő: a második fejezetben bemutatom Szingapúr mint terület történelmi háttérét, külön kitérve a brit gyarmati uralomra és ennek hatására, majd a függetlenség elnyerésére. A harmadik fejezetben a korai kormányok által létrehozott és tulajdonképpen máig működő politikai intézményrendszert elemzem, a negyedik részben pedig a gazdasági intézményrendszer jellegét tárom fel. Külön foglalkozom az oktatási intézményrendszerrel, amelyet az emberierőforrás-politikáról szóló ötödik fejezetben mutatok be. Végül a hatodik részben megvizsgálom Magyarország helyzetét a Szingapúrról szóló kutatási eredmények tükrében, majd pedig összefoglalom az eredményeket.

Történelmi háttér

Szingapúr 5,6 milliós lakosságú, 722 km² alapterületű szigeten elterülő város-állam Délkelet-Ázsiában, Indonézia és Malajzia határán. Egyike a világ legfejlettebb országainak, rendre a „szingapúri csodaként” hivatkoznak az állam elmúlt évtizedekben tapasztalt gyors fejlődésére, amely felemelte az országot a harmadik világbeli státuszából, és jólétet teremtett a lakosságának. Szingapúr globális pénzügyi központnak számít, közel 104 000 dolláros egy főre jutó

1. ábra: A szingapúri egy főre jutó GDP alakulása 1960-tól napjainkig.

Forrás: CEIC Data (2019)

vásárlóerő-paritáson számított GDP értékével pedig harmadik a világon (IMF, 2019). A Human Development Indexe 0,935-ös, azaz nagyon magas, egyetemei pedig több rangsor szerint is Ázsia és a világ élvonalába tartoznak (Times Higher Education, 2020).

A következő alfejezetekben áttekintem a szigetország történelmi hátterét, hogy kontextusba tudjam helyezni a későbbi vizsgálódásaimat az intézményrendszer gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását illetően.

Első említések

A legkorábbi írásos említések a 11. századból származnak a mai Szingapúr területéről. Akkoriban a szigetet még kalózok és halászok lakták, amely a Sri-vijaya Birodalomhoz tartozott, és Temasek néven volt ismert. A késő középkor során a területet több helyi királyság is ostromolta, a politikai viszonyok gyakran változtak. A legenda szerint egy herceg a 14. század elején a szigeten vadászva egy oroszánt pillantott meg, amiről később elnevezte a települést (*sin-ga* = oroszán, *pura* = város), majd pedig Szingapúri Királyság néven államot alapított (noha ezen állítások történelmi hitelessége vitatott, már csak azért is, mert oroszánok sohasem éltek a sziget területén). A 14. század végétől Szingapúr hanyatlásnak indult, a kereskedelemben elfoglalt helyét fokozatosan Malacca vette át, majd portugál hódítók 1613-ban teljesen leégették a települést (Encyclopedia Britannica, 2020).

Brit gyarmati uralom

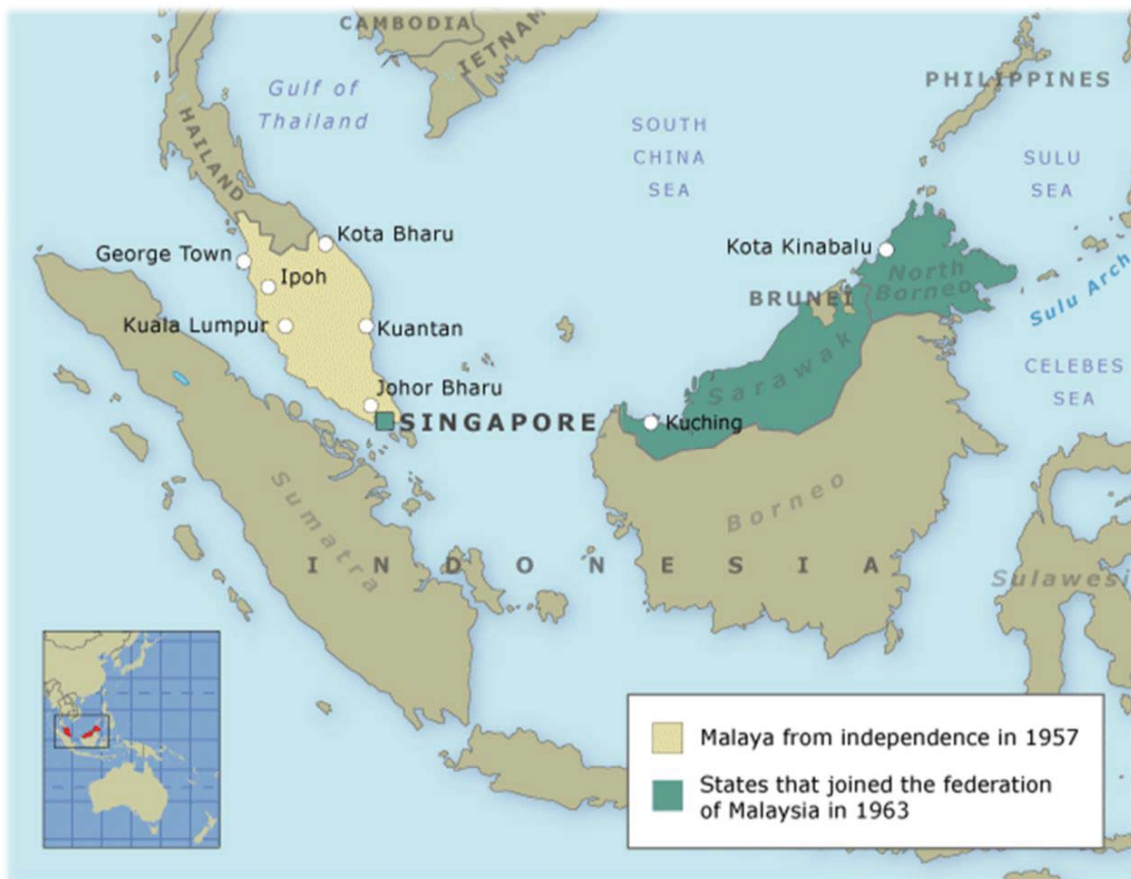
1819 januárjában Sir Stamford Raffles a Brit Kelet-Indiai Társaság számára kereskedőhelyet, kikötőt keresett, és ekkor talált Szingapúrra. A területet akkor csak néhány kínai telepes, pár őslakos és maláj lakta, így a britek megvásárolták azt a helyi vezetőktől. A sziget fokozatosan vesztett a jelentőségéből, először a hongkongi kikötő kialakítása, majd pedig a francia és holland dél-kelet-ázsiai terjeszkedés miatt. 1867-ben Szingapúr koronagyarmati státuszt kapott, és a 19. század második felében a Szezi-csatorna megnyitásával és a modern gőzhajók elterjedésével újra fontos kikötővé vált. Az első világháború utáni periódustól már haditengerészeti bázis is működött a szigeten, amely a britek számára kiemelt lokációja miatt nagy fontossággal bírt. A második vi-

lágháborúban Szingapúr japán megszállás alá került, ami mély nyomot hagyott a szigetország későbbi vezetőiben, és hatása máig észlelhető a törvényekben és szabályozásban (Encyclopedia Britannica, 2020). A háború után a britek vonakodtak engedni, hogy Szingapúr függetlenné váljon, mivel tartottak a kínai kommunisták elsősorban a kínai nemzetiségűek körében erős befolyásától, és semmiképpen sem szerették volna, hogy a kereskedelmi és hadászati-politikai szempontból is fontos szigetállam szovjet szövetségessé váljon. Így az autonómia fokozatos növelése mellett a teljes függetlenséget Szingapúr csak az újonnan létrehozott Malajziai Föderáció tagjaként nyerhette el 1963-ban, mert a brit politika csak így látta biztosítottnak az etnikai és a politikai egyensúly megőrzését (Lee, 1998).

A függetlenség elnyerése

Az így létrejött államban a malájok kerültek többsége, Szingapúr lakosságának azonban több mint 70%-a kínai származású volt. A bonyolult politikai struktúrában a kormányzó többséget az Egyesült Maláj Nemzeti Szervezet (UMNO – United Malay National Organization) szerezte meg, amely deklarálta a maláj nemzeti érdekeknek megfelelően kívánta kormányozni a szövetségi államot. Fő vezérelvei közül a legjelentősebb a Ketuanan Melayu volt, amely szó szerinti fordításban maláj felsőbbrendűséget jelent. Az ideológia szerint a malájok Malajzia földjeinek őslakosai, ezért őket speciális helyzetüknek megfelelően előjogok illetik meg hazájukban. Ennek alapján olyan intézkedéseket kívántak életbe léptetni, mint a malájok előnyben részesítése az egyetemi felvételnél vagy a közalkalmazotti állás pályázatok során (Lee, 1998).

Mivel az állam szövetségi szerveződése magas szintű autonómiát biztosított a tagállamoknak, mint amilyen Szingapúr is volt, ezért ezeket az intézkedéseket nem tudták hatékonyan kiterjeszteni azokra a területekre, ahol nem az Egyesült Maláj Nemzeti Szervezet volt kormányon. Szingapúrt 1959-től kezdve a Népi Akció Párt vezette, amely az előbbiekkal szemben egyik etnikumot sem szerette volna törvényileg előnyben részesíteni, és más területeken (gazdaságpolitika, külpolitika stb.) is voltak nézetkülönbségei a szövetségi kormánypárttal, így ezeket az intézkedéseket nem vezették be a sziget területén. A központi vezetés ezért a rendelkezésre álló eszközeit kihasználva a média útján próbált etnikai feszültséget gerjeszteni Szingapúrban, hogy erre hivatkozva, mintegy megoldásként lehessen bevezetni az általuk javasolt sza-

2. ábra: Azon területek, amelyekből a Malajziai Föderációt létrehozták 1963-ban.
 Forrás: Te Ara Encyclopedia (2016)

bályozási elemeket. Ennek egyik eredménye volt a szingapúri 1964-es véres etnikai konfliktus, amelyben 23 ember életét veszítette, és több mint 400-an súlyosan megsérültek. A szigeten kormányzó Népi Akció Párt vezetősége és Lee Kuan Yew miniszterelnök felismerték, hogy a hosszú távú stabilitás fenntartása érdekében lépéseket kell tenniük az etnikai feszültség tartós csökkentése érdekében, amelyre semmiképpen sem jelenthet megoldást egy etnikai csoport törvényi erejű előnyben részesítése (Lee, 1998).

A teljes kép megértéséhez világosan kell látnunk Szingapúr helyzetét az 1960-as években. Akárcsak manapság, Szingapúr akkoriban is szinte teljes egészében az iparára és a szolgáltató szektorára támaszkodott, az olyan alapvető szükségletek ellátását, mint a víz vagy az élelem, főként importból tudták megoldani. Akkoriban azonban ez az import szinte kizárólag Malajzia felől érkezett, így a szövetségi kormány erős zsarolási potenciállal rendelkezett, hiszen Szingapúrnak nem voltak ivóvízforrásai, nem volt mezőgazdasága, és hadsereggel sem rendelkezett (noha a brit hadsereg még jelen volt a térségben,

a maláj szövetségi kormány már felépítette saját haderejét). A szigetország kormánya ennek ellenére nem volt hajlandó eltérni az általuk helyesnek ítélt iránytól, aminek eredményeképpen 1965. augusztus 9-én a malajziai szövetségi kormány egyoldalú döntésével megszüntette Szingapúr tagállami státuszát, így az – nagyrészt akarata ellenére – függetlenné vált. Szimbolikus pillanat az állam történetében, amikor a miniszterelnök nem az örömtől, hanem a kilátástalansággal és bizonytalansággal szembenézve, könnyeivel küszködve bejelentette, hogy országa elnyerte függetlenségét (Lee, 1998).

Gyors felzárkózás

A frissen függetlenedett állam vezetőinek nem volt idejük késlekedni, a lakosságot érintő szegénységet fel kellett számolni, és minél előbb ki kellett alakítani egy modern állam teljes intézményrendszerét. A kormány elhatározta, hogy az országot pragmatista módon, nagyrészt ideológiáktól mentesen, meritokratikus kiválasztási módszerekkel kívánja vezetni. Az első évektől kezdve nagyban támaszkodtak a külföldi tanácsadókra és a világban található legjobb gyakorlatok (best practice) hazai átültetésére törekedtek. Így például a hadsereg felépítésénél izraeli katonai vezetők segítségét kérték, mivel tudták, hogy Izrael az állam létrejötte után rövid időn belül képes volt egy regionálisan is ütőképes haderőt létrehozni. A lakosság életszínvonalának és az ország versenyképességének növelése érdekében pedig külföldi közgazdászokat és társadalomtudósokat alkalmaztak, akik segítségével olyan intézményrendszert tudtak kialakítani, amely egyaránt támaszkodott a külföldi közvetlentőkebefektetésekre, valamint az állami szerepvállalásra a stratégiaileg fontosnak ítélt szektorokban. Fontos kiemelni, hogy mindezekre a Népi Akció Párt által vezetett kormányzat azért volt képes, mert kormányzása során végig erős politikai felhatalmazással rendelkezett, és noha nem kellett koalíciós kompromisszumokat kötnie, többnyire sikerült olyan intézkedéseket bevezetnie, amelyek nemcsak hosszú távon szolgálták a szigetország érdekét, hanem azokat a lakosság rövid távon is támogatni tudta. A külső körülményekhez való gyors alkalmazkodás, aktív gazdaságpolitika, és a fejlett és stabil intézményrendszerek mind hozzájárultak ahhoz, hogy Szingapúr mindössze 30–40 év alatt egy harmadik világbeli országból a világ egyik legfejlettebb államává váljon, vagy ahogy a helyiek fogalmazzák: „harmadik világból első világba, egy generáció alatt” (Lee, 2000).

Kormány és kormányzat – politikai intézmények

Ahogy az előző fejezetből is kiderült, Szingapúr sajátos politikai rendszert alakított ki, amely nem szolgálja a nyugati demokratikus intézményrendszereknek, hanem egy sajátos, testreszabott, kötött, de vitathatlanul hatékonyan működő rendszer. A gazdasági fejlődés mélyebb mozgatórugóinak megértéséhez mindenképpen át kell látnunk, hogy mik ezek a helyi sajátosságok, és ezeknek milyen hatása van a szingapúri államszervezet működésére, és a lakosság, valamint a vállalkozások viselkedésére.

Szingapúrban 1959 óta folyamatosan a Népi Akció Párt kormányoz. A brit gyarmati időszakból örökölt, és azóta többször átalakított, de alapvetően a „nyertes mindent visz”-felfogást követő, egyéni választókerületekre épülő választási rendszer hozzájárult ahhoz, hogy a széttöredezett ellenzék ne tudjon hatalomra kerülni. Kiemelendő továbbá, hogy az érvényben lévő büntető-törvények lehetővé teszik a kormánypártnak, hogy a disszonáns hangokat könnyedén elhallgattassák, és ezáltal is visszaszorítsák az ellenzéki tevékenységet (Encyclopedia Britannica, 2020).

„Ázsiai értékek”

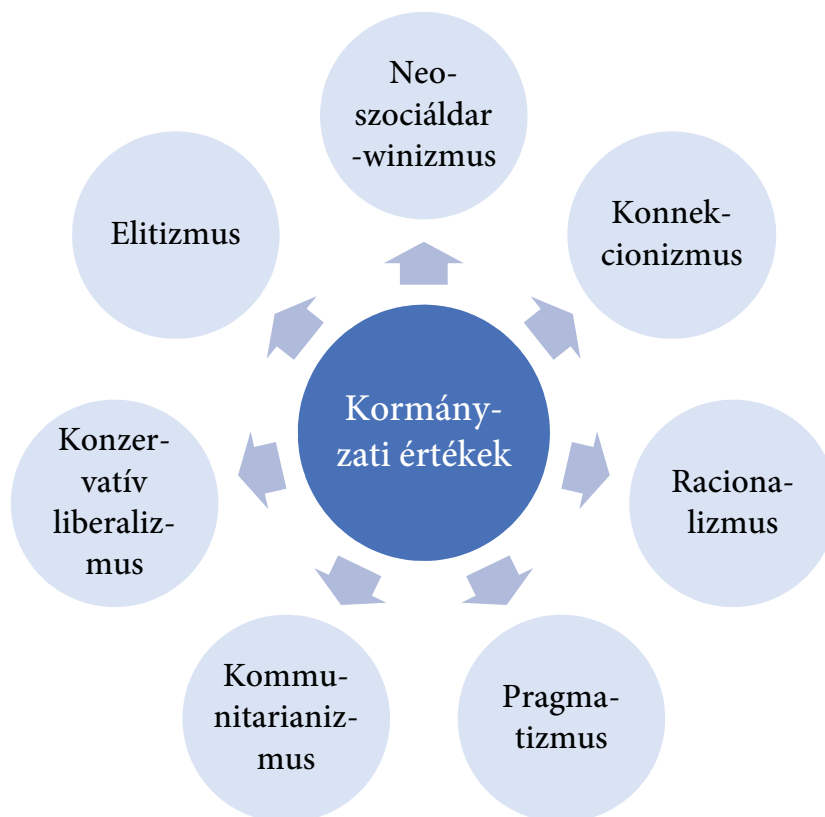
A huszadik század végén sok nyugati filozófus a liberális demokrácia győzelmének és ezen ideológia társadalmi felsőbbrendűsége igazolásának látta a kommunizmus összeomlását. A kínai rendszer túlélését is sokan annak tulajdonították, hogy az már jelentősen eltávolodott a gyökereitől, és tulajdonképpen piaci szocialista keretek között működik, és alapvetően minden sikeres társadalmi rendszer jellemzője a demokrácia, az emberi jogok tisztelete és a kapitalista gazdasági berendezkedés.

Tulajdonképpen ezzel a vélekedéssel szemben alakult ki az ún. „ázsiai értékek” értékrendszere, amelyet a konfucianista hagyományokra építve határoztak meg a támogatói. Főbb szószólói, mint Lee Kuan Yew, Szingapúr miniszterelnöke vagy Mahathir Mohamad, Malajzia miniszterelnöke, állítják, hogy a kelet-ázsiai társadalmak működtetése nem történhet nyugati elvek és értékek mentén, mert azok (elsősorban annak individualista és legalista vonásai) nincsenek összhangban a társadalom tagjainak értékrendjével. Véleményük szerint a „kelet-ázsiai tigrisek” (Szingapúr, Dél-Korea, Tajvan és Hong Kong) és más ázsiai államok sikere elsősorban a közös kulturális örökségüknek tudható

be, amelynek jelentős része ezen ázsiai értékek követése. Ebbe az értékrendbe sorolják a fegyelmezettséget, a kemény munkát, a takarékossgot, az oktatás fontosságát, az egyéni és közösségi szükségletek egyensúlyát, valamint a hatalom és hatóság tiszteletét. Kritikusai szerint viszont az ázsiai értékek rendszere csak az ott uralkodó autoritárius rezsimnek érdekeinek védelmét szolgálta, létjogosultságukat próbálta igazolni (Encyclopedia Britannica, 2017).

Chang (2003) ezen gondolatmenet mentén vizsgálta tanulmányában a kultúra politikai és gazdasági intézményrendszerre gyakorolt hatását Szingapúr esetében, nagyrészt kvalitatív elemzési eszközökkel. A szerző szerint azért lényeges ez a kérdés, mert korábbi kutatások, különösen Weber munkássága a nyugati kapitalizmus sikerét a protestáns értékrend egyik következményének állítják be, amelyben fontos értékek az individualizmus, hatékonyság, technikai racionalitás stb. „A konfucianista etika elutasítja ... a gazdasági tanulmányokat a profit elérése érdekében. A konfucianista racionalizmus a világhoz való racionális alkalmazkodást jelentette, míg a puritán racionalizmus a világ feletti racionális uralmat”, mondja Weber (1951), és ezt a gondolkodásmódot vonják kétségbe az ázsiai értékek elméletének követői.

3. ábra: A Chang (2003) által azonosított szingapúri kormányzati értékek.

Forrás: saját készítés.

Chang (2003) a szingapúri kormányzat alapvető értékeiként hét elemet azonosít: a neo-szociáldarwinizmust, a konnekcionizmust, az arany középutat kereső racionalizmust, a pragmatizmust, a kommunitarianizmust, a konzervatív liberalizmust és az elitizmust. A neo-szociáldarwinizmus a kormány eredményorientáltságában, versenyképességében és eltökéltségében mutatkozott meg, amely már a kezdetektől magas fejlettségi szintet célzott meg a szingapúri állam számára. A kínai filozófiában jelentkező konnekcionizmus a kapcsolódásokra helyezi a hangsúlyt a különböző szereplők és érdekeltek között, ami minden szingapúri intézkedésben tetten érhető (például kormányzat és lakosság, külföldi tőke és hazai fogadóképesség, etnikai csoportok között). Az arany középutat kereső racionalizmus a lehető legjobb megoldásra való törekvésként jelenik meg, amely kerüli a szélsőségeket, és alapos, kiterjedő elemzéseken és összehasonlításokon alapul. A pragmatizmus a megvalósíthatóság és a fokozatos alkalmazkodás eszközeinek alkalmazásában tükröződik, ami azt is jelenti, hogy a szingapúri kormány nem ragaszkodik görcsösen egy intézkedéshez vagy ideológiához, ha az a gyakorlatban nem szolgálja az ország érdekeit. A kommunitarianizmus és a konzervatív liberalizmus először egymásnak ellentmondó értékeknek tűnhetnek, azonban ez a konstrukció a nép érdekeinek egyén fölé helyezése mellett megengedi az egyenlő esélyek melletti versengést és az ezzel járó korlátozott individualizmust is. Végül az elitizmus a szingapúri kormányzat azon törekvését jellemzi, hogy az állami vezetők a társadalom legtehetségesebb és legrátermettebb tagjai közül kerüljenek ki, hiszen rajtuk, az ő döntéseiken múlik az ország jövője.

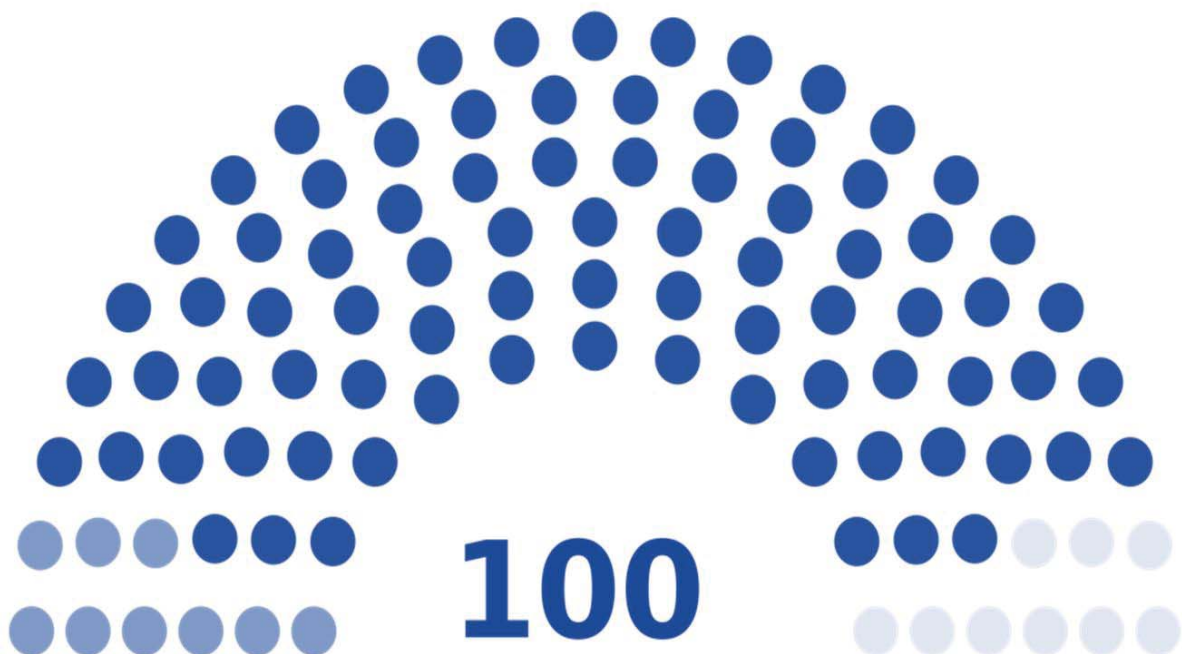
Kérdőíves kutatása alapján Chang (2003) arra az eredményre jut, hogy míg a lakosság jelentős mértékben tud azonosulni ezekkel az értékekkel, néhány konkrét esetben nem támogatják a kormányzat ezen elveken alapuló döntéseit. Összességében arra következtet, hogy az ázsiai értékrend és ennek lakossági elfogadása és támogatása bizonyos mértékig hozzájárultak Szingapúr gazdasági fejlődéséhez. Kiemeli azonban, hogy ez az ideológia nem pusztán konfucianista, hanem jelentős részben nyugati értékeket vesz alapul, egy olyan keveréket kialakítva, amely megfelel a lokális igényeknek és realitásoknak.

Politikai közeg

Haque (2004) a szingapúri kormányzati és bürokratikus intézményrendszer alakulását vizsgálta az ország függetlenedésétől a 2000-es évek elejéig. Szinga-

púr a függetlenedésétől kezdve mindig az ún. fejlesztő állam koncepcióját követte az intézményrendszerének alakításában. Ez jellemzően az erős állami kontrollt jelentette a gazdaságban, jelentős állami szerepvállalással mind a tulajdonosként való megjelenésben, mind pedig a szabályozásban. Haque szerint ez a szigetállam egyedi helyzetének is a folyománya, hiszen a kezdetekkor a hazai magánszektor gyenge, a külföldi befektetők pedig bizalmatlanok voltak, így az állam a fejlődés beindítása, felgyorsítása érdekében vezető szerepet vállalt a gazdaságban, hogy növekedjen a foglalkoztatottság, folytatódjon az iparosodás, kiépüljön az infrastruktúra és finanszírozhatóvá váljanak a magánbefektetések.

Ennek elérésére a Népi Akció Párt egy hatékony, technokrata és managerialista kormányzati rendszert hozott létre, amely szorosan együttműködött a transznacionális vállalatokkal is, ahelyett, hogy a nemzetközi cégekkel versenyző hazai szereplőkre kellett volna támaszkodnia. Haque megjegyzi, hogy míg az állam gazdasági szerepvállalása átalakult az elmúlt évtizedekben, a politikai intézményrendszer meglehetősen keveset változott: továbbra sincs nagy tere az ellenzéki politizálásnak és a nem kormányzati csoportulásoknak az ország jövőjének alakításában (Haque, 2004). Kiemeli, hogy a kormány – erő-

4. ábra: A szingapúri parlament jelenlegi összetétele, sötétkékkel a Népi Akció Párt, világoskékkel a Munkáspárt, szürkével pedig a kinevezett tagok.

Forrás: Wikipedia.

sen centralizált és nyugati szemmel nézve demokráciadeficitessé – politikai intézményrendszerének legitimációját elsősorban a kormányzat hatékonysága és a korrupció szinte teljes hiánya adja. Az elmúlt évtizedek gazdasági fejlődése jelentős részben a kormányzat által bevezetett intézkedéseknek és intézményrendszernek köszönhető, amelyhez hozzátartoznak a politikai-gazdasági stabilitást ugyan garantáló, a disszonens hangokat viszont elnyomó politikai intézmények is. Arra a következtetésre jut, hogy míg más államokban az egyes szektorokban levő állami szerepvállalás csökkentése hirtelen, egy lépésben valósult meg, addig Szingapúrban mindez fokozatosan történt, így nem okozott sokkokat sem a gazdasági, sem a politikai életben. Haque szerint a szingapúri kormányzat hagyományosan ellene van a jóléti intézkedéseknek, ennek ellenére számos olyan szabályozást léptetett életbe a lakhatási politika, oktatás, egészségügy, és időskori ellátás területén, amelyek állami transzferekkel igyekeznek a lakosság életszínvonalát növelni, és egyúttal az ország hosszú távú stratégiai céljait megvalósítani. Ezek a szolgáltatások jellemzően részben piaci alapon működnek, azonban figyelembe véve a lakosság lehetőségeit, az állam a helyesnek vélt magatartásformákat adókedvezményekkel vagy közvetlen támogatásokkal ösztönzi. Haque megjegyzi, hogy a kormánynak a piacorientált gazdasági reformok bevezetésével egyidejűleg a szociális védőhálókat is potenciálisan át kell majd alakítania, hogy a növekvő piaci verseny veszteségeiről is tudjon gondoskodni.

A jövőre tekintve fontosnak tartja továbbá, hogy a szingapúri kormányzat hatékonyan egyensúlyozzon azon külső, globális üzleti-politikai igény között, hogy az állam visszahúzódjon, és teret adjon a piaci folyamatoknak, és azon helyi igény között, hogy biztosítsa az alapvető szolgáltatásokat és szükségleteket a lakossága számára (Haque, 2004).

A fentiekhez hasonlóan Huff (1995) is arra a következtetésre jutott, hogy a szingapúri politikát domináló Népi Akció Párt, és annak vezetője, Lee Kuan Yew nem arra használták ki erős politikai felhatalmazásukat, hogy a hatalmat megszilárdítva járadékvadászként lépjenek fel, és kizsákmányoló rendszert hozzanak létre, hanem hogy olyan stabil politikai közeget biztosítsanak, amelyben a piaci erők működése garantált. Így tehát a szingapúri rendszerről nem mondható el, hogy a politikai intézményrendszere széles körű vagy nyugati értelmezésben demokratikus lenne, azonban a gazdasági intézményrendszere maximálisan támogatja a befektetéseket és a növekedést, ami a rendszer politikai legitimációjának alapja is.

Gazdasági intézmények és intézkedések

A szingapúri központi kormányzat az ország létrejöttétől fogva fontos szerepet játszik az ország gazdaságának működésében, nemcsak az intézményrendszer alakításán, hanem közvetlen, tulajdonosi szerepvállaláson keresztül is. Az alábbiakban bemutatom ennek az ún. fejlesztő állami koncepciónak a szingapúri megvalósítását, a külföldi tőke jelentőségét a gazdaságban, majd pedig röviden vázolom a főbb fiskális és monetáris politikai irányokat, amelyeket a kormányzat követ.

Fejlesztő állam

Az IMF (1995) tanulmánykötete szerint a szingapúri gazdasági fejlődés nagyrészt két dolognak köszönhető: a makrogazdasági stabilitást ösztönző intézkedéseknek (alacsony infláció, pozitív reálkamatlábak, megbízható fiskális politika) és a korlátozott áránytorzításoknak a gazdaságban (liberalizált külkereskedelem és a realitásokat tükröző árfolyampolitika). Mindezek mellett fontosnak ítélik még az infrastruktúrába és az oktatásba történő befektetéseket is, amelyek a fizikai és humán tőke értékét növelik. A kötet négy fázist jelöl meg a szingapúri fejlesztési stratégiát illetően:

1. Importhelyettesítő intézkedések (1959–1965)
2. Exportorientáció (1966–1973)
3. Ipari restrukturálás (1973–1984)
4. Gazdasági diverzifikáció (1984-től napjainkig)

Az első fázisban a Malajziához csatlakozó szigetállam magas szegénységi rátával és jelentős munkanélküliséggel küzdött. Ennek megoldására a kormány gyors iparosításba kezdett, amelyhez hozzájárult az is, hogy a Malajzia többi részéhez szabad hozzáférést jelentő föderációba való csatlakozás növelte a vásárlói bázist. A kormány a gyáripár fejlesztéséhez adókedvezményeket adott, különösen a munkaerő-intenzív ágazatokban. 1961-ben létrehozták a széles jogkörökkel rendelkező Economic Development Boardot (EDB), amely elsődleges feladata a gazdasági fejlődés elősegítése volt, és ehhez adókedvezményeket adhatott, és akár közvetlenül is befektethetett új és meglévő vállalatokba. Ezzel egyidőben a kormány emelte a külföldi termékekre kivetett vámokat, hogy ezzel is helyzetbe hozza a hazai ipart, és helyettesítse az importtermé-

keket, ahol lehet. Már ebben a korai időszakban is felismerte a politikai vezetés, hogy az iparosítás fenntartásához tovább kell képezni a munkaerőt, ezért 1960-ban bevezettek egy ötéves tervet az oktatásban, amely a matematikai-tudományos készségek fejlesztésére helyezte a hangsúlyt. Az intézkedés hozzájárult az oktatásban részt vevők számának növeléséhez is, így például öt év alatt közel megduplázódott a középiskolások, és kétharmadával nőtt az egyetemisták száma. Noha a GDP évi öt százalékkal nőtt, és több mint húsz ezer állás jött létre, a munkanélküliségi ráta továbbra is 10% felett maradt, így ezek az intézkedések csak korlátozottan voltak sikeresek (IMF, 1995).

Az exportorientációs fókuszú második fázishoz az a felismerés vezetett, hogy még Malajzia többi részével együtt is olyan kicsik voltak a hazai piacok, hogy a hazai fogyasztásra termelő gyárak nem tudtak megfelelő mérethatékonysággal működni. Mindezekon felül az importhelyettesítő stratégia negatívan befolyásolta az exporttevékenységeket, így az ország fizetési mérlege is mínuszba került. Ezekre a problémákra kínált megoldást a kiviteli fókuszú gazdasági stratégia, amelynek keretein belül 1967-től fokozatosan csökkenték az importkvótákat és vámokat, illetve az exportra termelő vállalkozások adóterheit, aminek hatására megnőtt az export, javult a fizetési mérleg helyzete, valamint fokozatosan csökkent a munkanélküliség is. Ennek megfelelően változott az Economic Development Board stratégiája is, amely ekkorra már a külföldi befektetők bevonását tartotta egyik fő céljának, kihangsúlyozva az ország ideális földrajzi helyzetét, jó infrastruktúráját és kedvező befektetési politikáját. Hét év alatt közel 150 000 munkahelyet teremtettek Szingapúrban, és az 1970-es évek elején az ország már munkaerőhiánnyal küszködött, amelynek enyhítésére ideiglenes külföldi munkavállalók nyújtottak megoldást (IMF, 1995).

A munkanélküliség lezorítása után a kormány fókuszot váltott, és stratégiájának középpontjába a technológiai felzárkózás került. Az ipari restrukturálás fázisában olyan irányban változtak a szabályozások, amelyek a tudás- és technológiaintenzív ágazatok megtelepedését részesítették előnyben az addigi munkahelyteremtő-fókusszal szemben. Erre szükség is volt, mivel a munkaerőhiány okozta bérnyomás már versenyhátrányba hozta Szingapúrt regionális versenytársaival szemben, így az ország lépéskényszerbe került. Az Economic Development Board adókedvezményeket nyújtott azoknak a vállalatoknak, amelyek tudásintenzív tevékenységeiket telepítették Szingapúrba, vagy pedig meglévő egységeiket alakították át magas hozzáadott értéket termelő központokká. Támogatásként szakoktatási központokat is létrehoztak,

amelynek köszönhetően át tudták képezni az alkalmazottakat a magasabb képzettségi szintet igénylő pozíciók betöltésére is, valamint ezzel egyidejűleg megadóztatták az alacsony képzettségű külföldi munkaerő beáramlását, hogy ezzel is irányítani tudják a gazdaság fókuszváltását. Az intézkedések sikeresek voltak: másfél évtized alatt az ország jelentős technológiai lemaradást tudott behozni, a lakosság pedig a magasabb képzettségi szintnek és hozzáadott értéknek köszönhetően egyre magasabb életszínvonalat élvezhetett (IMF, 1995).

Az ipari szektor sikeres fejlesztése után a gazdasági növekedés hosszú távú fenntartása érdekében a diverzifikáció került a középpontba. A döntéshozók olyan szektorokat azonosítottak, ahol magas növekedésre lehetett számítani, mint a biotechnológia, számítógépalkatrészek vagy a repülőgépipar. Egyre nagyobb jelentőségű lett továbbá az üzleti és pénzügyi szolgáltató szektor, amelyek szintén sikeresen tudtak határon átnyúlóan működni, és ennek megfelelően az adókedvezmények is ezeket az újonnan azonosított szektorokat célozták meg. Az 1990-as évek elejére Szingapúr a régióban vezetővé vált a magas technológiai szintű és hozzáadott értékű termékek és szolgáltatások előállításában, és jelentős befektetővé vált külföldön is, elsősorban Ázsiában (IMF, 1995).

Megemlítendő, hogy az adókedvezmények és a kormányzati támogatás mellett természetesen minden fázis sikeréhez az is hozzájárult, hogy a politikai vezetés gondosan előkészítette és alaposan megtervezte az egyes szektorokat érintő szabályozásokat, hogy azok összességében a társadalom előnyére váljanak, ugyanakkor ne hátráltassák a gazdasági fejlődést. Szintén fontos, hogy az esetleges változtatások mindig fokozatosan lettek bevezetve, ezzel nem okozva sokkot a gazdaságban, és megőrizve a befektetők számára fontos stabilitást és kiszámíthatóságot.

Külföldi befektetések szerepe

Ahogy a korábbi fejezetekből is kiderült, Szingapúr az elmúlt évtizedekben – jelentős állami szerepvállalás mellett – nagyban támaszkodott a transznacionális vállalatokra. Míg a fejlődés korai fázisaiban ez a közvetlentőkebefektetések munkahelyteremtő hatásaiban nyilvánult meg, addig a későbbi periódusok során előtérbe került a technológiai felzárkózás szerepe, amely elsősorban a vállalati know-how és technológiai tudás átadásának útján valósult meg. Más országok példáján megfigyelhető, hogy a külföldi befektetések elő-

segíthetik a gazdaság fejlődését, de nem megfelelő szabályozások révén meg is akaszthatják azt (IMF, 1995).

A szingapúri kormányzat fontosnak tartotta, hogy Szingapúr ne csak az alacsony költségű munkaerőnek köszönhető összeszerelő-üzemként működjön, hanem helyben is akkumulálódjon az a tudás, ami ahhoz szükséges, hogy a későbbiekben magasabb hozzáadott értéket tudjanak előállítani a szigetországban (Lee, 1998).

Ho és szerzőtársai (2009) egy Cobb-Douglas alapú elemzést elvégezve arra jutottak, hogy az 1990–2009 közötti termelékenységnövekedésben fontos szerepet játszott a kutatás-fejlesztésbe történő befektetés, de ez továbbra is elmarad az OECD-államok átlagától. A magas hozzáadott értékű tevékenységek létrehozása és bevonása tehát részben megtette a hatását, de további lépések és intézkedések szükségesek a hatás növeléséhez és a további gazdasági felzárkózáshoz.

Hobday (1994) kutatásában annak a gyakran előkerülő feltételezésnek a helyességét vizsgálta, amely szerint a fejlődő országoknak lehetősége van „átugrani” bizonyos alacsonyabb technológiai fejlettségi szinteket, és rövid időn belül magas hozzáadott értékű tevékenységek végzéséhez alkalmas szinteket elérni. Szingapúr példájának vizsgálatakor felmerülhet, hogy a gyors fejlődés valójában azért történt meg, mert a transznacionális vállalatok jelentős tudást és know-how-t vittek a szigetországba, amelyre alapozva Szingapúr az addig tapasztaltaknál gyorsabb ütemű gazdasági fejlődést tudott felmutatni. Hobday a tanulmányában az elektronikai szektorral foglalkozik, megvizsgálja a kormányzati intézkedéseket és az iparági jellemzőket is, és arra a következtetésre jut, hogy a fejlődés nem egy technológiai ugrás következtében zajlott le, hanem hosszabb időszak alatt folyamatosan, jelentős erőforrások (idő és emberi erőforrás) felhasználása mellett. Az elektronikai iparban a későbbiekben alkalmazott tudást a vállalatok még a korábbi fejlődési periódusok során megszerelték, amikor mechanikai, elektromechanikai és precíziós mérnöki feladatokat láttak el. Az eredmények azt mutatják, hogy a fejlődés fokozatos volt, és nagyban támaszkodott más iparágak korábbi tapasztalataira. Megemlíti azonban, hogy a felsoroltak ellenére akkor jelentkezett jelentős tudásátadás, amikor a transznacionális vállalatok helyi munkavállalóikat továbbképezték, és együttműködésre léptek a szingapúri oktatási intézményekkel. A technológiai fejlődés három fő faktoraként a tudás és képességek fokozatos felépítését, a megfelelő kormányzati oktatáspolitikát és az infrastruktúra folyamatos javítását jelöli meg.

Fiskális politika

A szingapúri kormányzat az ország függetlenedésétől kezdve felelős fiskális politikát folytatott, ezzel is hozzájárulva a makrogazdasági stabilitás megteremtéséhez. A döntéshozók alapvetően hosszú távú szemléletet alkalmaznak a költségvetés megalkotásakor, természetesen mindig alkalmazkodva az aktuális világgazdasági helyzethez. Miközben a legtöbb ország költségvetési hiánnyal működik, a konjunktúra éveiben Szingapúrban általános a költségvetési többlet (esetenként akár 5%-os), de recessziók alatt sem halmoz fel a kormányzat jelentős adósságokat (IMF, 1995).

Összehasonlítva más fejlett államokkal, a szigetországban kevés az állami elvonás és alacsony az újraelosztás szintje, amely jelenleg 15% körüli, szemben az Európában jellemző 40–50%-os rátával (IMF, 2019). Az alacsony állami kiadási szinthez hozzájárul a társadalombiztosítás rendszere, amelynek központi eleme a minden állampolgár számára kötelező Central Provident Fund, amely egy állami irányítású, de nem felosztó-kirovó rendszerű társadalombiztosítási alap. Ez az alap mindenkinek a saját befizetéseiből folyósítja a nyugdíjat, fizeti az egészségügyi költségeit, valamint a lakhatási támogatásokat is fedezi. Az így összegyűjtött összegek a kifizetésig pedig egy különleges befektetési alapba kerülnek, amelyet egy állami tulajdonú tőkealap, a GIC kezel. Így tulajdonképpen részben lakossági megtakarításokból valósulnak meg olyan társadalmilag is fontos programok, mint az állami lakásépítés (Szingapúrban a lakosság több mint 80%-a állami építésű lakásban él) (IMF, 1995). Fiskális szempontból további kedvező tényező a kormánypárt társadalmi beágyazottsága, amelynek így nem kell választási ciklusokban gondolkodnia, és kevésbé hajlamos felelőtlen ígéreteket tenni, amelyek felborítanák az államháztartás egyensúlyát.

Különlegesség, hogy nagy költségvetési többlet esetén a kormányzat az összeget ún. SG Bonus formájában a jövedelmi szintjüktől függően meghatározott összegben visszaosztja a lakosságnak (Li, 2018).

Monetáris politika

A szingapúri központi bank szerepét betöltő szervezet a Monetary Authority of Singapore, amely egyben a pénzügyi felügyeletet is ellátja és a bankjegyek és pénzermék kizárólagos kibocsátásáért is felelős. Elsődleges feladata az ár-

stabilitás elérése, és jóllehet nincs deklarált inflációs célszáma, nyilatkozataiban, publikációban többször a 2% körüli értéket jelölte meg kívánatosként (Monetary Authority of Singapore, 2018). Mivel az ország és az ország bankjai jelentős globális pénzügyi kitéettséggel rendelkeznek, a Monetary Authority of Singapore nem irányadó kamatlábat határoz meg, hanem az árfolyam befolyásolásával igyekszik ellenőrzés alatt tartani a monetáris folyamatokat. Helyi sajátosság, hogy – például az euró előszobájának számító ERM-II rendszerrel ellentétben – a hivatalnak nincs nyilvános árfolyamcélja, hanem a kereskedelmi folyamatokat megközelítőleg leképező devizakosár értékének szigorú titokként kezelt célsávjában tartja az árfolyamot devizapiaci intervenciók alkalmazásával, amely meghatározásakor figyelembe veszi a belföldi inflációs nyomást is (IMF, 1995).

A pénzügyi szektor mérete jelentős az ország teljes össztermékéhez képest, így annak szabályozása rendkívül fontos a stabilitás megőrzése szempontjából. A Monetary Authority of Singapore ezen a téren viszonylag konzervatív álláspontot képvisel, és külföldi bankoknak csak korlátozott hozzáférést biztosít a hazai piachoz, és az intézményeknek szigorúan el kell különíteniük egymástól a hazai (Domestic Banking Unit) és külföldi (Asian Currency Unit) devizákban működő egységeiket. Utóbbiakra nem vonatkozik a kötelező betétbiztosítás sem (SDIC, 2019).

A kereskedelmi bankokat illetően a Monetary Authority of Singapore három jogi csoportot különböztet meg: teljes jogkörű bank, wholesale bank és offshore bank. A Szingapúrban működő 33 ún. *teljes jogkörű bank* közül csak négy van hazai tulajdonban, de a lakossági és üzleti ügyfelek jelentős részét ezen intézmények birtokolják, ugyanis a külföldi bankok csak komoly korlátozásokkal működhetnek ezen a piacon még akkor is, ha egyébként mindenben megfelelnek a követelményeknek és van helyileg bejegyzett leányvállalatuk is (például legfeljebb tíz bankfiókot üzemeltethetnek). Az ún. *wholesale bankok* jogkörei még korlátozottabbak, ők gyakorlatilag csak privátbanki és üzleti ügyfeleket szolgálhatnak ki, mivel nem nyújthatnak lakossági betéti termékeket és csak 250 000 SGD (kb. 50 millió forint) feletti lekötött betéteket fogadhatnak be. Az ún. *offshore bankok* pedig a helyi lakosoknak és cégeknek semmilyen szingapúri dollárban betéti terméket nem nyújthatnak, a nem helyi magánszemélyektől és vállalatoktól pedig kizárólag nagy összegű lekötött betétet fogadhatnak el (más devizákban kevesebb, de továbbra is jelentős korlátozások érvényesek). Szigorúak továbbá a nem banknak minősülő pénzügyi intézményekre vonatkozó szabályozások is, így pél-

dául az ún. *pénzügyi vállalkozások* elfogadhatnak betéteket, viszont nem nyújthatnak bankszámlavezetési szolgáltatásokat, és korlátozottak a hitelezési lehetőségeik (Zhang, 2019).

Emberi erőforrás-politika

A szingapúri oktatási rendszer és intézmények a különféle rangsorokban jellemzően a lista elején helyezkednek el, a kormányzat nagy hangsúlyt fektet az oktatási infrastruktúra fejlesztésére és a tehetséggondozásra. A korábban bemutatott tanulmányok szinte kivétel nélkül a szingapúri gazdasági siker egyik fő komponensének tartják azt, ezért most külön fejezetben foglalkozom az emberi erőforrás-politikával, és azon belül az oktatási rendszerrel.

Történeti áttekintés

Az 1960-as évektől kezdve a szingapúri vezetés az addig szétaprózott, és etnikai-nyelvi alapon felosztott oktatási rendszert egységesítette és javarészt államosította. A kezdeti években a minőségi szakképzésre helyeződött a hangsúly, hiszen az iparosításhoz csak így lehetett biztosítani a szükséges képzett munkaerőt. A kormányzat a szingapúri identitás és öntudat kialakítását is az iskolarendszeren keresztül kívánta megvalósítani, ennek megfelelően minden gyermek számára kötelezővé tették az általános iskolai tanulmányokat. Az oktatási fókuszban a kezdetektől a matematikai és természettudományi tárgyak, valamint a szakmai tárgyak álltak, mivel ilyen készségekre volt szüksége a vállalati szférának (World Bank, 2008).

Az ország versenyképességének növelése érdekében kötelező jelleggel bevezették egy második nyelv oktatását és a kéttannyelvű oktatást az iskolákban, így a felnövő generációk már bilingválisak voltak, egyaránt képesek voltak a Nyugat nyelvén, angolul, és a Kelet nyelvén, mandarinul kommunikálni (illetve malájul vagy tamilul, az etnikumtól függően) (World Bank, 2008).

Az 1970-es évek végétől kezdve a gazdasági stratégiának megfelelően (amivel az oktatási stratégiát mindig párban készítették el) az oktatáspolitikai hangsúlyja áthelyeződött a felsőbb szintű képzések, és a hatékony tehetséggondozás irányába. 1979-ben átalakították a teljes oktatási rendszert, és három különböző tagozatot hoztak létre az iskolákban, amelyekbe a diákokat a teljesít-

ményük alapján sorolták be. Minden tagozatban a saját tanulási sebességüknek megfelelően tudtak előrehaladni a diákok, így például az általános iskola első három osztálya akár öt évig is eltarthatott. A tagozattól és az azon belül elért eredményétől függően mehetett valaki egyetemre, egyetemi előkészítőre vagy a szakképzésbe (World Bank, 2008). Az elmúlt két évtizedben a két legnagyobb szingapúri egyetem, a National University of Singapore és a Nanyang Technological University fokozatosan Ázsia két legelismertebb egyetemévé vált, és világszinten is bekerült – rangsortól függően – a 20-30 legjobb intézmény közé (Times Higher Education, 2020).

Tripartit rendszer és minisztériumközi megközelítés

Osman-Gani (2004) a szingapúri oktatási infrastruktúra vizsgálata során két fő szabályozási tényezőt azonosított: a tripartit rendszert, amely a munkaadók, a szakszervezetek és a kormányzat közötti együttműködést jelenti, valamint a minisztériumközi megközelítést, amely bevonja a döntési folyamatokba az összes érintett minisztériumot.

A tripartit rendszer alapján az oktatáspolitikai döntésekben a három leginkább érintett szereplőnek meg kell egyeznie: a munkaadóknak, mivel ők ismerik leginkább a piaci igényeket, a szakszervezeteknek (tehát a munkavállalók képviselőinek), mivel ők látják át leginkább az egyéni szintű folyamatokat, valamint a kormányzatnak, hiszen ők finanszírozzák és működtetik az oktatási rendszert. Ez nem feltétlenül rendszeresen találkozókat jelent, hanem hogy lényeges, gyökeres változtatásoknál a szakpolitikai vezetés konzultációra hívja az érintett feleket, és igyekszik kompromisszumos megoldást elérni. A tripartit rendszerhez kapcsolódó egyik intézmény a Skills Development Fund, amely egy kormányzati járulékalap, amelybe a munkáltatók minden alkalmazott után 1%-os járulékot fizetnek. A befizetett járulékokat csak a munkavállalók szakmai továbbképzéseire lehet felhasználni (egyébként elvesznek), így ösztönözve a munkaadókat arra, hogy szakmailag is fejlesszék az alkalmazottaikat. Hasonló intézményi elem a National Wages Council, amely a szingapúri és a külső gazdasági folyamatok elemzésével meghatározza az aktuális évi béremelések ajánlott mértékét, és vita esetén közvetít a munkaadók és a szakszervezetek között (Osman-Gani, 2004).

Második fontos tényezőként Osman-Gani a minisztériumközi megközelítést azonosítja, amelynek lényege, hogy az oktatáspolitikai alakításában min-

den érintett fél részt vesz, különös tekintettel az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumra. A gazdasági kérdésekkel foglalkozó minisztérium és alosztályai összegyűjtik a várható munkaerőszükségletre vonatkozó adatokat, majd ezeket egy irányadó képesség- és készséglistává alakítják. A listát az Emberi Erőforrás Minisztérium megküldi véleményezésre az illetékes szakmai szervezeteknek, majd végül összeállít egy középtávú (3–5 éves) és hosszútávú (5–10) éves tervet, és ezek megvalósítási stratégiáit (Osman-Gani, 2004).

A tripartit rendszer és a minisztériumközi megközelítés elősegítik, hogy az oktatáspolitikai összhangban legyen a valós gazdasági igényekkel, és a gazdasági növekedésnek ne lehessen akadálya a szakképzett munkaerő hiánya.

Magyarország helyzete

A következőkben néhány bekezdésben vázolom, hogy véleményem szerint a fentiekben bemutatott intézményrendszeri sajátosságokból, már kipróbált és bevált módszerekből mi alkalmazható Magyarországon.

Egyértelmű, hogy Szingapúr és Magyarország teljesen más történelmi háttérrel rendelkezik, valamint jelenkori politikai-gazdasági környezetük is különböző. Magyarország a NATO és az Európai Unió tagja, hozzáfér az európai közös piachoz, viszont ugyanígy nyitott a külföldi befektetők előtt. Intézményrendszeri tekintetben korlátozottak a lehetőségei, hiszen követnie kell az egyetemes európai irányelveket és alkalmaznia a rendeleteket. Szingapúr ezzel szemben teljesen önálló, néhány regionális együttműködést (például ASEAN) leszámítva teljesen független, és a gazdaság- és külpolitika terén is magára van utalva. Ehhez természetesen jóval nagyobb intézményi szabadság társul, mely tetten is érhető a gyakran „harmadik utas” szingapúri szabályozásban.

A két ország politikai intézményrendszere is gyökeresen eltér: míg Szingapúrban a demokratikus választási rendszer ellenére egy domináns párt tartja kezében a hatalmat már 60 éve, addig Magyarországon ritkák az ilyenfajta politikai stabilitással jellemezhető korszakok. Hazánk szempontjából vélhetően segítene a problémáink egy részén, ha sikerülne bizonyos kérdésekben nemzeti konszenzusra jutnunk: ilyen kérdés lehetne az oktatásba való befektetés mértéke, az egészségügyben való állami szerepvállalás mértéke, az állami és önkormányzati lakásprogramok támogatása, vagy a romákat érintő problémák megoldása. Ezzel biztosítható lenne a különböző kormányzati ciklusokon átívelő stabilitás, amelynek érezhető gazdasági vonzatai is lehetnének.

A gazdasági intézményrendszer terén Szingapúr élen jár, a Doing Business Report 2019 ranglistája szerint a 2. legjobb hely a vállalkozásra a világon (World Bank, 2019). Noha hazánkat számos kérdésben köti az európai jog, a gazdasági intézmények tekintetében vannak olyan alkalmazható irányelvek, amelyek Magyarországon is életképesek lehetnek. Az adott fejlesztési szinthez alkalmazkodó, hosszú távra tervező gazdaságpolitikai stratégiák megalkotása véleményem szerint hozzájárulna a kormányzati bizalom és a vállalkozási kedv növekedéséhez. Természetesen nem lehetetlen, hogy létezik ilyen stratégia, azonban a nyilvánosság előtt egy ilyen dokumentum a politikai vezetés számonkérhetőségét is elősegítené, valamint a lakosság és vállalkozások körében is egyértelművé tenné a gazdaságpolitikai irányvonalakat. A makrogazdasági stabilitás eléréséhez pedig a magyar kormány is alkalmazhatna szigorúbb fiskális politikát, különösen olyan konjunktúrákban, mint amilyen a jelenlegi. Különösen igaz ez annak tükrében, hogy annak alacsony abszolút értéke ellenére jelenleg Magyarország rendelkezik az egyik legnagyobb költségvetési deficittel az Európai Unióban.

Véleményem szerint az előzőekben említett tényezőknél sokkal hangsúlyosabb és hosszú távon meghatározóbb az oktatáspolitikai hatása a magyar gazdaság fejlődésére. Míg más rendszerek terén viszonylag jól teljesítünk, az oktatási rendszerünk évről évre rosszabb eredményeket ér el a különböző felméréseken (OECD, 2018). Az oktatási rendszer tudatos, koordinált, nem politikai indíttatású átalakításával vélhetően jelentős eredményeket lehetne elérni a tehetséges fiatalok Magyarországon tartása, a külföldi tehetségek bevonása, és a lemaradó diákok, lemorzsolódók számának csökkentése terén is. Úgy gondolom, hogy jelenleg ebben van Magyarország rejtett potenciálja, ez lehet a felzárkózásunk valódi záloga.

Összefoglaló

Mi tehát a szingapúri gazdasági siker titka? Úgy gondolom, hogy mostanra közelebb kerültünk a megoldáshoz. Egy rendkívül rossz belső és külső környezetben, mindenféle külföldi támogatás nélkül egy újonnan létrejövő ország mindössze néhány évtized alatt felemelkedett a szegénységből, és a világ egyik legfejlettebb államává vált. Ez másképp nem is történhetett volna, mint az intézményrendszer megfelelő átalakításával.

A politikai intézményrendszer tekintetében európai szemmel nézve a szigetország elmaradottnak tűnhet, hiszen a politikai életéből hiányzik a sokszínűség, egy domináns párt kormányoz már hatvan éve, és az ellenséges politikai hangok el vannak nyomva. Sikerült viszont a vezetésnek egy olyan sajátos kormányzati kultúrát kialakítania, amelynek értékrendje nagyrészt megegyezik a társadalom értékrendjével, és egy rendkívül hatékony, korrupciómentes, magas színvonalú államszervezetet működtet.

A gazdasági intézmények közül kiemelendő az állam fejlesztő szerepe, amely aktív szerepvállalásával a függetlenné válás óta segítette a piaci szereplőket a sikeressé válásban, így hozzájárulva a gazdasági növekedéshez. Fontos, hogy a kormányzat a fejlesztési stratégiáját mindig az aktuális gazdasági körülményekhez alakította, szem előtt tartva az ország hosszú távú érdekeit. A felelős fiskális politika nagyban hozzájárul a Szingapúrban évtizedek óta tapasztalható makrogazdasági stabilitáshoz, valamint a kormányzat a kis állam híve, így a redisztribúciós ráta nem éri el a 15%-ot. A pénzügyi szabályozás terén a vezetés meglehetősen konzervatív, a külföldi bankoknak és pénzügyi intézményeknek erősen korlátozott hozzáférést ad csak a belföldi piacokhoz. Az oktatáspolitikára terén kiemelendő a háromtagozatos közoktatási rendszer, amely a képességeiknek megfelelő csoportokba osztja be a tanulókat, és különböző tantervek alapján folytatja az oktatást. Jelentős még a tripartit megállapodások és a minisztériumközi megközelítés hatása, amely a munkaadók, a szakszervezetek és a kormányzat oktatási kérdésekben való együttműködését, valamint a kormányzaton belüli egységek közötti koordinációt, együttműködést jelenti.

Szingapúr egyedi helyzetéből következően a dolgozat tanulságai, következtetései csak korlátozottan alkalmazhatók más országokban, így Magyarországon is. Intézményrendszeri sajátosságai azonban inspirációt jelenthetnek a hazai döntéshozók számára, amikor a magyar szabályozási kérdéseket elemzik. Különösen az oktatáspolitikára és a fiskális politika azokra a területekre, amelyekben Szingapúr előttünk jár, így ezek terén érdemes lehet a szigetország tapasztalataira támaszkodni, azok alapján kijelölni a szabályozási irányvonalakat.

Felhasznált irodalom

CEIC Data, 2019. *Singapore GDP per Capita*. URL:

<https://www.ceicdata.com/en/indicator/singapore/gdp-per-capita>
[hozzáférés dátuma: 24. 01. 2020].

- Chang, J. H.-Y., 2003. Culture, state and economic development in Singapore. *Journal of Contemporary Asia*, 33(1), pp. 85–105.
- Encyclopedia Britannica, 2017. *Asian values*. URL:
<https://www.britannica.com/topic/Asian-values>
- Encyclopedia Britannica, 2020. *Singapore – History*. URL:
<https://www.britannica.com/place/Singapore/History>
- Haque, M. S., 2004. Governance and Bureaucracy in Singapore: Contemporary Reforms and Implications. *International Political Science Review*, 25(2), pp. 227–240.
- Hobday, M., 1994. Technological learning in Singapore: A test case of leap-frogging. *The Journal of Development Studies*, 30(4), pp. 831–858.
- Ho, Y. P., Wong, P. K. & Toh, M. H., 2009. The impact of R&D on the Singapore economy: an empirical evaluation. *The Singapore Economic Review*, 54(1), pp. 1–20.
- Huff, W. G., 1995. What is the Singapore model of economic development? *Cambridge Journal of Economics*, 19. kötet, pp. 735–759.
- IMF, 1995. *Singapore: A Case Study in Rapid Development*. Washington DC: International Monetary Fund.
- IMF, 2019. *Report for Selected Countries and Subjects*. URL:
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=93&pr.y=11&sy=2017&ey=2024&scsm=1&ssd=1&sort=count&ds=.&br=1&c=576&s=NGDPD%2CPPPGDP%2CNGDPDPC%2CPPPPC&grp=0&a=>
- IMF, 2019. *World Economic Outlook Database October 2019*, Washington DC: International Monetary Fund.
- Lee, K. Y., 1998. *The Singapore Story*. New Jersey: Prentice Hall.
- Lee, K. Y., 2000. *From Third World to First: The Singapore Story - 1965–2000*. New York City: Harper.
- Li, T. W., 2018. Singapore Budget 2018: Adult Singaporeans to get SG Bonus of up to \$300 after \$9.6b budget surplus. *The Straits Times*, 19 02.
- Monetary Authority of Singapore, 2018. *Frequently Asked Questions on Singapore's Monetary Policy Framework*. URL:

https://www.mas.gov.sg/-/media/MAS/Monetary-Policy-and-Economics/Monetary-Policy/MP-Framework/FAQs/FAQs_20181010.pdf?la=en&hash=C5CE32786C39677FCD558562951B7E90F4FBBF15

[hozzáférés dátuma: 25. 01. 2020].

OECD, 2018. *PISA 2018: Hungary*, Paris: OECD.

Osman-Gani, A. M., 2004. Human Capital Development in Singapore: An Analysis of National Policy Perspectives. *Advances in Developing Human Resources*, 6(3), pp. 276–287.

SDIC, 2019. *Singapore Deposit Insurance Scheme*. URL:

<https://www.sdic.org.sg/>

[hozzáférés dátuma: 25. 01. 2020].

Te Ara Encyclopedia, 2016. *Malaya and Malaysia*. URL:

<https://teara.govt.nz/en/map/34531/malaya-and-malaysia>

[hozzáférés dátuma: 24. 01. 2020].

Times Higher Education, 2020. *World University Rankings 2020*. URL:

https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

Weber, M., 1951. *The Religion of China: Confucianism and Taoism*. New York City: The Free Press.

World Bank, 2008. *Toward a Better Future: Education and Training for Economic Development in Singapore since 1965*. Szingapúr: The World Bank.

World Bank, 2019. *Doing Business 2019*, Washington DC: World Bank.

Zhang, W., 2019. *Financial Markets órai tananyag*, Szingapúr: National University of Singapore.

Király Evelin

A munkácsi-szentmiklósi uradalom és a Schönborn család

Az egykori Bereg vármegye a királyi Magyarország északkeleti részén helyezkedett el. Északról Galícia, északnyugatról Ung, keletről Máramaros, délről Ugocsa és Szatmár, délnyugatról Szatmár vármegye határolta.¹ Területe 1900-ban 3727 négyzetkilométer.² A megye területén számos nemesi birtok feküdt, melyek közül a nagyobbak a bilkei, ilosvai, komlói uradalmak vagy akár a Lónyay család itteni birtokai számítottak. Kiemelkedett azonban mind közül a munkácsi-szentmiklósi, amely Bereg vármegye jelentős részét magába foglalta.³ A Schönborn család hitbizományi területei nemcsak Bereg megyében számítottak a legnagyobb birtoknak (a megye 37,4%-át tették ki), hanem nagyságát tekintve magyarországi viszonylatban is ez foglalta el az első helyett a hitbizományok között.⁴ A birtok területe összefüggő egészet alkotott az Északkeleti-Kárpátok hegyeitől le egészen a Beregszász–Nagymuzsaly szőlővidékig, valamint a Tisza-parti rónaságig.⁵

Az uradalom a Schönbornok előtt a Rákóczi család tulajdonában állt. A II. Rákóczi Ferenc sikertelen szabadságharcát lezáró szatmári békét (1711) követően a kincstár kapta meg az óriási birtokot, 1726-ban a III. Károly király⁶

---

1 SEBESTYÉN Zsolt: *Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2010, 5. (Továbbiakban: SEBESTYÉN 2010).

2 *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben*. VI. kötet. Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1900. 417. (Továbbiakban: OMM 1900).

3 MAGOCSI, Paul Robert – POP, Ivan: *Encyclopedia of rusyn history and culture*. University of Toronto Press, Toronto, 2002. 335. (Továbbiakban: MAGOCSI – POP 2002).

4 OMM 1900. 422.

5 SAS Andor: *Egy kárpáti latifundium a hűbéri világ alkonyán*. Csehszlovákiai Magyar Kiadó, Bratislava, 1955. 75. (Továbbiakban: SAS 1955).

6 Magyar királyként III. Károly, német-római császárként VI. Károly néven uralkodott.

Schönborn Lothár Ferencnek adományozta azt a munkácsi vár kivételével.⁷ Kik is voltak Schönbornok és hogyan alakult a kapcsolatuk később ezzel a roppant méretű domíniummal, ami a korabeli Magyarország egyik legnagyobb földbirtokkal rendelkező arisztokratájává tette őket?⁸ A tanulmányban erre keresem a választ, különös figyelmet fordítva arra, milyen fontos események vagy intézkedések köthetőek ahhoz a nyolc főúrhoz, akik a Schönborn család tagjaként irányították a latifundiumot. Munkámban a rendelkezésre álló szakirodalom és a korabeli sajtótermékek kerültek feldolgozásra. A szakmunkák közül mindenképpen meg kell említenünk Nagy Iván, Lehoczky Tivadar és Sas Andor műveit.

A Schönborn család történetét magyar nyelven először Nagy Iván a *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*⁹ című munkájában mutatja be. Lehoczky Tivadar¹⁰ az itt található információkat felhasználva – majd kiegészítve helyi vonatkozásokkal – írt az 1881-es *Bereg vármegye monographiája III. kötetében*¹¹ a grófi családról.

Sas Andor¹² a munkácsi-szentmiklósi uradalom vizsgálatán keresztül foglalkozott a Schönborn családdal is, a témában három műve látott napvilágot.

---

7 Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban: KTÁL), gróf Schönborn család iratai. (A munkácsi-szentmiklósi uradalom irataival együtt). F.1500, op. 1, od. zb 17. l. 1–4.

8 BALLABÁS Dániel: *A főrendiházi reform és a magyar főnemesség földbirtokviszonyai*. Kézirat, doktori értekezés. Eszterházy Károly Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, 2018.

9 NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Rách Mór, Pest, 1863. (Továbbiakban: NAGY 1863).

10 Lehoczky Tivadar (1830 – 1915) régész, történész. 1847-től a kassai akadémián jogot tanult. A szabadságharcban tüzerként vett részt. Jogi tanulmányainak befejezése után, 1852-től törvényszéki tisztviselő, 1856-ban bírói, 1861-ben ügyvédi vizsgát tett. 1855-től Munkácson élt, 1865-től munkácsi uradalmi főügyész. Régészeti leletekből és érmekből nagyszabású gyűjteményt állított össze, amelyekből múzeumot létesítettek. A korabeli szakfolyóiratokban számos, főleg Bereg vármegyével foglalkozó régészeti és történelmi tárgyú dolgozata jelent meg, amik közül kiemelkedik a három kötetben megjelent *Bereg vármegye monographiája*. Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/1-76823/lehoczky-tivadar-76978/> [letöltés ideje: 2021. március 25.].

11 LEHOCZKY Tivadar: *Bereg vármegye monographiája. III. kötet*. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvár, 1881. (Továbbiakban: LEHOCZKY 1881b).

12 Sas Andor (1887–1962) történész, irodalomtörténész. 1920 után telepedett le Csehszlovákiában. Később Munkácson, majd Pozsonyban volt gimnáziumi tanár. Egyik alapítója volt a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak. Az 1920–1930-as években történelmi tanulmányokat, gazdaságtörténelmi dolgozatokat publikált. 1939–1945-ben bujkálnia kellett. 1948 után elsősorban ismeretterjesztéssel foglalkozott. 1950-től haláláig a pozsonyi Pedagógiai Főiskola, majd a Comenius Egyetem magyar tanszékének vezetője. Forrás: <https://adatbank.sk/lexikon/sas-andor-singer/> [letöltés ideje: 2021. március 25.].

Az 1928-ban megjelent *Beregi szálfák útja Munkácstól Danzigig* című kötet a napóleoni háborús konjunktúra hatásairól értekezik, amikor az uradalom szálfáinak intenzív exportjába kezdett. A másik két kötet az 1931-es *Egy magyar nagybirtok történetéhez és A Schönborn-uradalom a 18. században*, valamint az 1955-ben megjelent *Egy kárpáti latifundium a hűbéri világ alkonyán* című kiadvány már az uradalom XVIII–XIX. századi történetéről szól. A korszakhatár itt is az 1848-as év, a szerző pedig különös figyelmet szentelt Freysen Dániel akkori jószágkormányzó munkásságának és az 1848/49-es szabadságharc Bereg megyei eseményeinek is.

A Schönbornok német eredetű nemesi család, akik 1715-ben kapták meg indigenátust és váltak a magyar nemesség részévé. Lehoczky Tivadar az 1715-ös honosítási okmányra hivatkozva a család gyökereit egészen a kereszties háborúig vezette vissza. Egy Rodoszon talált sírkő alapján Schönborn Eukár lovag 1118-ban már a keresztiesek oldalán a Szentföldön harcolt. Szintén az oklevél számol be a család több feltételezett ősről, úgymint II. Eukár lovagról, akit 1213-hoz köt. De említi még Albert király Ervin nevű tábornokát, valamint Schönborn Konrádot, aki I. Rudolf csehországi hadjárata során volt hadvezér, ezen kívül szó esik még Gerhardtról, aki 1386-ban Lipót osztrák herceg oldalán harcolt egy svájci hadjárat során.¹³

A Heinrich von Schönborn haláláról tudósító dokumentum 1284-ből származik. A családról elnevezett Schönborn birtokot először 1373-ban említik a források a Katzenelbogen grófságbeli Gilbrecht von Schönborn kapcsán,¹⁴ akit V. Eberhard gróf vazallusaként említenek.¹⁵ A nemesi család felemelkedése a XVII. századra tehető, név szerint Johann Philipp von Schönbornhoz köthető (1605–1673) akit 1642. szeptember 8-án Würzburg püspökévé, majd 1647. november 19-től mainzi érsekké neveztek ki, és ezzel birodalmi választófejedelemmé is vált. Ő volt az első a család összesen hat tagja közül, aki egyházi pályára lépve magas rangú egyházi tisztségekre tett szert a Német-Római Birodalom római katolikus főpapsága körében, megalapozva ezzel a Schönbornok későbbi előremenetelét.¹⁶

---

13 LEHOCZKY 1881b. 613–614.

14 Katzenelbogen település Németországban, Rajna-vidék-Pfalz tartományban.

15 POHILEC Szilveszter: A legnagyobb Rákóczi birtok a Schönbornok tulajdonában (1726–1746). In: *A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása* (Szerk.: Papp Klára, Püski Levente és Novák Ádám). Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2019. 1. (Továbbiakban: POHILEC 2019).

16 Franck LAFAGE: *Les comtes Schönborn, 1642–1756*. L'Harmattan, Paris, 2008. 16.

Johann Philipp Würzburg püspökeként és mainzi érsekként jelentős területek felett rendelkezett. Nem meglepő módon a következők évek során a Schönbornok birtokai folyamatosan gyarapodni kezdtek szerte a Német-Római Birodalomban. A grófi címet 1701-ben szerezték meg házasság révén, amikor Rudolf Franz feleségül vette Eleonore von Hatzfeldtet, aki révén nemcsak nemesi címre, de igen jelentős földbirtokra is szert tett.¹⁷ Így a XVIII. századra a Schönbornok európai szinten tekintélyes grófi családnak számítottak igen kiterjedt birtokrendszerrel.¹⁸

Schönborn Lothár Ferenc Johann Philipp unokaöccse volt, egyben utódja mainzi érsekként és választófejedelemként. A Habsburg-ház iránt tanúsított hűsége miatt kapta meg a munkácsi-szentmiklósi uradalmakat. Már 1711-ben támogatta mint mainzi választófejedelem a későbbi VI. Károly német-római császárrá választását, majd anyagilag is támogatta az uralkodót. A XVIII. század eleji törökkel folytatott harcok során saját költségén szervezett dragonyos ezredet, amit Schönborn-ezrednek neveztek. Az ezred később részt vett az 1717. évi belgrádi ostromban is. Az ezred parancsnoka gróf Schönborn Anzelm Ferenc császári tábornagy,¹⁹ a mainzi érsek unokaöccse volt.²⁰

Lothár Ferenc a család vagyonának egyben tartása végett még 1711-ben hitbizományt hozott létre,²¹ melynek hivatalos szerződését csak 1719. november 17-én írták alá a család férfitagjai. A hitbizomány osztrák és német birodalmi ágra oszlott, élére gróf Schönborn Buchheim Wolfsthal Ferenc Ervin és gróf Schönborn-Buchheim Wolfsthal Anzelm Ferenc került. Megállapították az öröklési rendet, valamint, hogy a vagyon birtokosa egy év és egy nap alatt köteles megházasodni a család jövőjének fenntartása végett. A birtok örököse pedig csakis római katolikus vallású lehetett.²²

---

17 A felesége előző férjétől, von Dernbach gróftól megörökölte annak karintiai birtokait, Arnfelst és Waldensteint, illetve felesége után az övé lett a frankföldi Wiesentheidt.

18 POHILEC 2019. 2.

19 Császári tábornagy, az aranygyapjas-rend tagja, 1729-ben honfiúsítást nyert.

20 LEHOCZKY Tivadar: *Bereg vármegye monographiája*. 3. kötet. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvár, 1881. 593–594. (Továbbiakban: LEHOCZKY 1881b).

21 A hitbizomány, szorosabban családi hitbizomány (fideicommissum familiae), olyan rendelkezés volt, amellyel valaki – az alapító – bizonyos vagyont minden jövőendő vagy legalább több nemzedékre a család elidegeníthetetlen vagyonának nyilvánított, egy kézen öröklődő, szorosan meghatározott öröklési renddel. A hitbizomány célja a családi vagyon egy kézben tartása, szétforgácsolódásának megelőzése.

22 LEHOCZKY 1881b: 595–597.

Az adományozás évében, 1726-ban a szentmiklósi és munkácsi uradalmak hatalmas területtel rendelkeztek. A birtok a nagy erdőkön, legelőkön és szántóföldeken kívül egy jelentős várost (Munkács), hat mezővárost és 181 falut foglalt magába.²³

Gróf Schönborn Lothár Ferenc 1729-ben meghalt, de a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat egy 1728. szeptember 29-én kelt szerződésben átruházta unokaöccsére, gróf Schönborn Frigyes Károly bambergi és würzburgi püspökre. Az 1731. június 4-én kelt királyi adománylevelével értelmében a hitbizomány Frigyes Károly tulajdona marad annak halálig, majd elsőszülöttségi sor szerint Schönborn Anzelm Ferenc fiai öröklik.²⁴

Frigyes Károly volt tulajdonképpen az első Schönborn gazda a régi Rákóczi-birtokon.²⁵ Magas rangú világi és egyházi méltóságként, kevés ideje maradt arra, hogy személyesen foglalkozzon birtokával. 1731-ben Bauer Albertet küldte Munkácsra megbízottjaként.²⁶ Frigyes Károly nevéhez fűződik a nagyarányú német betelepítés a domínium területére. A kincstári igazgatás idejét ugyanis igencsak megsínylették a latifundium alattvalói. 1712-ben a pestis szedte áldozatait, majd az ezt követő években sorra rossz volt a termés, amit tovább nehezített, hogy a helyieknek a császári katonák ellátásáról is gondoskodniuk kellett.²⁷

A gróf 1730 tavaszán kapott engedélyt az udvartól, hogy falvaiba 100 német parasztcsaládot telepítsen.²⁸ Megbízottjai Bambergben, Mainzban, Regensburgban igyekeztek olyan földműveseket találni, akik katolikusok voltak, és hajlandónak mutatkoztak az áttelepedésre. Az első letelepedők között sok volt az iparos. Schönborn Frigyes Károly az új lakhelyen való házépítéshez minden egyes családnak 120 × 180 láb telket, valamint megművelhető földet ígért.²⁹

---

23 PAVLENKO, Georgij Vasziljevics: A németek letelepedése Kárpátalján a XVIII–XIX. században. In: Nagy Ferenc (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltári Évkönyv*. Nyíregyháza, 1997. 35. (Továbbiakban: PAVLENKO 1997).

24 BALAJTHY József: *Munkács városának és várának topographiai, geographiai, históriai és statistikai leírása*. Nyomtatott Tóth Lajos által, Debrecen, 1836. 65. (Továbbiakban: BALAJTHY 1836).

25 SAS 1955: 9.

26 LEHOCZKY 1881b: 597.

27 MAGOCSI–POP 2002: 335–336.

28 OMM 1900: 422.

29 MÜLLER Anton: *Karpaten-Ruthenien Rückschau Geschichte und Geschichten aus 200 Jahren. Zusammengestellt und bearbeitet*. Regierungsinspektor. Manuskript. Ludwigsburg, 1954. (MÜLLER 1954) 263.

Az első telepesek Munkácsra 1730. szeptember 9-én érkeztek Bambergből, összesen 8 család, 55 fő. Október 30-án még 8, november 10-én 7, majd december 6-án újabb 2 család telepedett le a városban, az újonnan érkezők között voltak asztalosok, kőművesek, szabók és sörfőzők. A városba így 1730-ban összesen 40 család, azaz 199 fő volt az új telepes. A következő évben még 5 alkalommal 150 fő, 1732-ben 26 fő, 1733-ban pedig további 5 fő érkezett. Az első települési hullámot követően csak 1746. május 24-én jelezte Frankföldről 25-30 család a munkácsi uradalomba való áttelepedési szándékát, akik már Beregszászban találtak új otthon maguknak.³⁰

A telepesek a nekik adott engedmények miatt kedvezőbb helyzetbe kerültek, mint a már itt élő lakosság. Az új letelepedők megérkezésük első telén ingyen kaptak terményeket és tűzifát. Az uradalommal kötött megállapodás értelmében annyi földet kaptak, amit 2 lóval, vagy 2 ökörrel, valamint 6 napi munkával meg tudtak művelni. A letelepedők kötelesek voltak háziállatokat nevelni, szekeret és más gazdasági szerszámokat tartani. Az uradalom számára hetente 1 napot szekérrel, vagy 2 napot gyalog kellett dolgozniuk. A szerződés arról is említést tett, hogy ezeket a kötelezettségeket azonban készpénzzel meg lehet váltani. Lehetőségként szerepelt még, hogy mentesültek 6 évre az adók és 3 évre a tized fizetése alól.³¹

1746. június 25-én meghalt Schönborn Frigyes Károly. Utóda a munkácsi-szentmiklósi uradalom élén Schönborn Anzelm Ferenc fia, Ervin Jenő lett. Mivel ekkor még kiskorúnak számított, így helyette – mint kijelölt gyámok – Schönborn Ferenc György trieri érsek és édesanyja Schönborn-Menfort Mária Terézia grófnő irányították a birtokot.³²

A grófnő 1749. december 9-én új telepítési feltételeket bocsátott ki, amellyel tovább folytatódott a német betelepítés. Ennek hatására újabb német falvak alakultak Munkács körzetében. 1750-ben 8 család telepedett át Würzburgból Pósházára, 19 család pedig Beregszászba.³³

1752-ben Ervin Jenő beregi főispánna való beiktatása után átvette a munkácsi domínium irányítását.³⁴ Az 1764–1774 közötti években újabb 155 német család talált új otthonra az uradalom területén.³⁵ A jelentős beruházásoknak,

---

30 PAVLENKO 1997: 36–38.

31 MÜLLER 1954. 10.

32 BALAJTHY 1836: 66.2

33 PAVLENKO 1997: 38–39.

34 BALAJTHY 1836: 66.

35 PAVLENKO 1997: 38–39.

valamint az új telepítéseknek köszönhetően a domínium bevétele is növekedni kezdett: 1753-ban 19 186 forint 31 krajcárt, 1757-ben 23 436 forint 49 krajcárt tett ki.³⁶

1788-ban a domíniumban összeírták a bevándorlókat. Ennek alapján 1730-1774 között Munkácsra és környékére 197 német család (874 fő), Beregszászba 71 család (350–400 fő) érkezett. 1774-ig összesen tehát 268 család, azaz kb. 1350 fő talált új hazára Kárpátalján. A német bevándorlók ekkor az uradalomhoz tartozó falvak lakosságának így közel 10 %-át alkották.³⁷

A királyi adományozás után csaknem 40 év múlva, 1764-ben a királyi főügyész az 1514. VII. törvénycikkre³⁸ és az 1518. évi törvényekre hivatkozva – melyek szerint a munkácsi uradalom a korona elidegeníthetetlen birtokának számít – azt kérte Schönborn Ervin Jenő gróftól, hogy mondjon le munkácsi birtokairól. A gróf ezt megtagadta, és óvást emelt amiatt, hogy a királyi leiratot nem olvasták fel az országgyűlésen.³⁹

A királyi főügyész, akinek neve a rendelkezésre álló adatok alapján nem derül ki, végül táblai pert indított Ervin Jenő gróf ellen. A hosszú éveken át

---

36 LEHOCZKY 1881b: 600.

37 PAVLENKO 1997: 39.

38 Valójában, az 1514. évi III tc. jelöli a munkácsi várat mint királyi tulajdont. A törvénycikk szövege így szól: „Nehogy azonban a királyi fekvő jószágok és jövedelmek meg birtokjogok körül kétség támadhasson, jónak láttuk azokat e helyütt följegyezni.

1. § Ezek ugyanis, mindenek előtt a nyolcz szabad város, tudniillik: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes és Sopron.

2. § Ezenkívül: Ó-Buda, Esztergom, Székesfehérvár, Lőcse, Szakolcza, Szeben és Szeged.

3. § Továbbá a kunok és jászok megannyian.

4. § Ugyszintén: Visegrád a két szigettel, ugymint a Visegrád alatt egészen Megyerig elnyúló Chepel és Kos nevű szigetekkel.

5. § Azonfelül: Körmöcz, Besztercebánya, Zólyom, a többi bányavárosokkal.

6. § És Nagybánya meg Huszth vára az öt várossal és a sóbányákkal.

7. § Ezenkívül Magyar- és Szlavonországok összes harminczadai és az azokban levő minden sókamara.

8. § Nemkülönben Munkács és Diósgyőr várai.

9. § Továbbá Erdélyben: a királyi százok, minden bánya és sókamara, és ezeknek a bányának a helyei Kolozsvár várossal.

10. § És minden huszad és század meg ötvened, melyeket ugyancsak az erdélyi részekben szoktak szedni.

11. § Aztán az ugyanott létező és fekvő Görgény, Thörccs és Déva várak.”

Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3Dmunk%25C3%25A1cs> [letöltés ideje: 2021. március 27.].

39 LEHOCZKY Tivadar: Német telepítések Bereg megyében. In: *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*. 1895, 2. évf., 275–276. (Továbbiakban: LEHOCZKY 1895).

tartó pereskedés során mindkét fél makacsul védte a saját igazát. 1780-ban Hatzfeld gróf, akkori kamarai elnök ajánlatot tett Grassalkovich Antal magyar kincstári elnöknek, hogyha megszünteti a peres eljárást, Ervin Jenő hajlandó beérni az uradalmak becsült értékével kárpótlásként (nem egyértelmű, hogy itt csak a munkácsi vagy a szentmiklósi uradalomra is gondol). Egy évvel később azonban Schönborn gróf mégis meggondolta magát és korábbi ajánlatát visszavonta, arra hivatkozva, hogy azt csupán egyetlen fiúgyermek halála miatt tette.⁴⁰

A per még további hat éven keresztül folyt, amikor is a bíróság a királyi ügyész javára döntött és a Schönbornoktól elvették a munkácsi uradalomhoz tartozó földjeiket, kárpótlásként 150 000 forintot kaptak. A szentmiklósi uradalom azonban továbbra is a család tulajdonában maradt.⁴¹

1792-ben azonban II. Lipót császár közbenjárására, aminek sajnos pontos okait nem ismerjük, az 1790/1. VII. törvénycikk⁴² értelmében országgyűlési

40 LEHOCZKY 1881b. 600–601.

41 LEHOCZKY 1895. 276.

42 „1790/91. évi VII. törvénycikk a tiszai kerületnek a munkácsi uradalom helyébe koronajósággal való helyettesítéséről

Ő szent felségének kegyes javaslata szerint a karok és rendek egyértelmű megegyezésével határozatott, hogy a munkácsi uradalom, a melyet ezelőtt Schönborn Jenő Ervin gróf ur, Bereg vármegye főispánja, Ő szent felségének kamarása, valóságos belső titkos tanácsos és aranygyapjas vitéz mindaddig birtokolt, míg a királyi ügyigazgatóság által azon uradalom a koronához tartozóság czimén megpöröltetvén, tőle törvényes uton elvétetett, a többi koronajóságok sorából vétessék ki, és kegyelmes tekintetbe vételével azon minden esetre kiváló és nagyon fontos szolgálatoknak, melyeket a nevezett gróf ur elődei a felséges uralkodóház, ez ország és az egész birodalom érdekében teljesítettek, melyeknek ugyanis csak némi jutalmául adta kegyelmesen a nevezett uradalmat dicsőült VI. Károly császár és Magyarország királya ezen családnak, a királyi ügyigazgató által az uradalom visszavétele alkalmával az említett Schönborn grófnak fizetett összeg, és a királyi ügyigazgatóságtól a perre és végrehajtásra fordított költségek visszatérítése mellett, ugyanazon gróf urnak visszaadassék; annak helyébe pedig az ugy nevezett tiszáninneri kerület, mely a következő, egészen Bács vármegyébe kebelezett mezővárosokból és falukból áll, u. m. Mártonyos, Ó-Kanizsa, Zenta, Osztrova vagy Ada, Mohol, Petrovoszelló, Ó-Becse, Szent-Tamás, Turja, Földvár, – az ország szent koronájának tulajdonul adassék, minden ebből vonható következtetés és mások jogának sérelme nélkül, magától értetvén, hogy azon esetben, ha az említett munkácsi uradalom, akár egészben, akár részben, ismét a királyi ügyigazgatóság kezére találna visszakerülni, az többé nem mint koronajóság lesz tekintendő, hanem más fiscális jóságok módjára királyi adományozásnak legyen alávetve.”

Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D25> [letöltés ideje: 2021. március 27.].

határozatot hoztak, miszerint a munkácsi uradalom kikerült a korona birtokai közül, és helyére a végvidéki tiszai kerületet vették fel.⁴³

Az uradalmat 1792. január 20-án ünnepélyes keretek között adták át a gróf képviselőjének, Lónyay László alispánnak. A munkácsi-szentmiklósi uradalmakat a kincstári birtokok közül végleg eltávolították és a Schönbornoknak adományozták. Az átadás napján a gróf új tisztikart állított az uradalma élére, többek között prefektusnak Bósz Jánost,⁴⁴ ügyésznek Neupauer Sámuelet, pénztárnoknak Cserszki Andrást, udvarbíróvá Rehuss Józsefet és Farkas Simont nevezte ki. Ezt követően Ervin Jenő gróf egészen 1801. július 25-én bekövetkezett haláláig volt a domínium tulajdonosa.⁴⁵

1801. augusztus 16-án az uradalom Ervin Jenő fiára, Schönborn Fülöp Ferencre szállt. Októberben I. Ferenc király Bereg vármegye főispánjává nevezte ki Fülöp Ferencet, 1803. június 27-én pedig megtörtént az ünnepélyes beiktatása is.⁴⁶

1804-ben az új tulajdonos átszervezte az uradalom irányítását. A latifundium élén az Oberamtnak (központi főigazgatóság/főhivatal) nevezett jószágkormányzóság állt, melynek tagja a prefektus, az ipari és bányászati ügyek asszesszora,⁴⁷ a mezőgazdasági asszesszor és az ügyész voltak. A négy tisztviselő hetente, péntekenként tartott üléseket. Az elnöki teendőket a prefektus látta el, aki a feladatok kiosztásáért is felelt, az ő helyettese az első asszesszor volt. Az uradalomnak Bécsben is működött kormányzósága, ami a nagyobb ügyekben döntött.⁴⁸ A bécsi jószágkormányzóság (Güterdirektion) felügyelete alatt állt a munkácsi Oberamt is. A jelentősebb ügyeket (beruházások, nagyobb eladások és vásárlások) ide kellett felterjeszteni jóváhagyásra.

Az Európában 1796 és 1815 között lezajlott napóleoni háborúk 1805-ben már közvetlenül Magyarországot is érintették, ezért október 31-én a pozsonyi országgyűlés elrendelte a nemesi felkelés kihirdetését.⁴⁹ Ennek keretében a

---

43 LEHOCZKY 1895. 276.

44 Egészen 1808-ban bekövetkezett haláláig maradt a domínium élén.

45 BALAJTHY 1836: 66–67.

46 Uo. 67.

47 Asszesszor valamilyen hatósági testületnek, tanácsnak tagja, ülnök, aki a testület gyűlésében tagsággal, szólási és rendszerint szavazati joggal is bír. A német államokban, bírói és közigazgatási hivatalnokokat neveztek asszesszoroknak.

48 SAS 1955: 39.

49 A nemesi felkelés vagy inszurrekció (latinul *insurrectio*) a középkor és újkor Magyarországon egyik alapvető hadszervezési formája, ténylegesen az 1809-es győri csatáig maradt fenn.

Schönborn-uradalomnak 23 lovas és 138 gyalogos katonát kellett kiállítania és 24 ezer forint hadisegélyt fizetnie.⁵⁰

Mindeközben a munkácsi-szentmiklósi uradalom is igyekezett kihasználni a háborús konjunktúra lehetőségeit. Ez az akció a korábban említett Bósz János prefektus nevéhez fűződik, melynek eredményeként 1796 és 1803 között exportálták a domínium szálfáit Munkácstól egészen Danzig (Gdansk) városáig. Az első szállítmány 1798-ban érkezett meg a kikötőbe. A várt nyereség azonban elsősorban Anglia tengeri blokádja miatt elmaradt. Az 1803-ban készült könyvelés kimutatta, hogy az üzlet veszteséggel zárult, így további exportszállítmányokat nem indítottak.⁵¹

A munkácsi-szentmiklósi domíniumról 1807-ben készült újabb összeírás. Területe ekkor 2.531 km², ami kb. 440 ezer holdnak felelt meg.⁵² Az összeírás úrbéri birtokként 1956 háromnyolcad jobbágy-, 645 házas-, 233 házatlan zsellértelket, 86 hatnyolcad szabados-, illetve pusztatelket, valamint hét házas és hat zsellértelket jegyzett fel. Az előző 1781. évi felméréssel összehasonlítva szembetűnő a jobbágytelkek számának több mint kétszeres, 1080 portával való növekedése. A házas zsellérek száma viszont 1348-ról 645-re csökkent, a házatlan zselléreké közel azonos maradt.⁵³

Az uradalmi jószágkormányzóság élére Bósz János halála után, 1808 és 1812 között Dercsényi Jánost nevezték ki prefektussá. Érdekesség, hogy Dercsényi János prefektusnak Kazinczy Ferenc Júlia nevű húga volt a felesége, akitől két fia is (Pál és János) született. Az 1812–1828 közötti időszakban Edvi Illés Mihály, majd 1828-tól egészen 1846-ig Freyseysen Dániel állt a jószágkormányzóság élén.⁵⁴ Utóbbi hivatása szerint jogász volt, kincstári szolgálatból került 1814-ben Munkácsra, ahol mint ügyészt alkalmazták az uradalom főhivatalában. Az akkori tulajdonos, gróf Schönborn Fülöp Ferenc idejében az uradalomnak három ipari üzeme volt: a timsógyár, a hamuzsír-készítő, valamint a Frigyesfalván működő vasgyár.⁵⁵

Freyseysen idejében nagy volt az igény a vasárúk iránt, így miután prefektussá lépett elő, azonnal jelentette is ezt a Bécsben élő grófnak. A munkácsi

50 BOTLIK 2001b: 53–54.

51 SAS Andor: *Beregi szálfák útja Munkácstól Danzigig. A munkácsi uradalom exportvállalkozása a napoleoni háborúk idején 1796–1803*. Grünstein Nyomda, Mukačevo-Munkács, 1928. 5–32. (Továbbiakban: SAS 1928).

52 SAS 1955: 39.

53 BOTLIK 2001: 53–54.

54 LEHOCZKY 1881b: 618.

55 SAS 1955: 55.

uradalomban a XIX. századi Magyarország egyik legjelentősebb öntödéje működött. Magának a vasgyártásnak több évszázadra visszanyúló múltja volt a domínium területén. 1814-ben jelentek meg először az ún. műöntvények, azelőtt főleg mezőgazdasági eszközöket, öntöttvasat és kályhákat készítettek.⁵⁶

A hamuzsírkészítés is nagy múltra tekintett vissza az uradalomban, mivel annak területét jórészt erdők borították és a termeléshez nem volt szükség különösebb technikai eszközökre. A munkácsi domíniumban bevételi forrásnak számított még a faeladás, makkoltatás, bor- és szesztermelés, állattenyésztés (juhtenyésztés) és a növénytermesztés is.⁵⁷

Az uradalmat 1831-ben öt tiszttartósági (provizorátusi, azaz gondnoksági) kerületre,⁵⁸ valamint nyolc ispáni járásra osztották fel.⁵⁹ Az intézkedés célja a jobbágyok munkaerejének jobb kihasználása és a terménytized eredményesebb beszedése. 1839 nyarán Ferenc Fülöp elsőszülött fia, Teodor látogatást tett a munkácsi domínium területén, ahol mindent kielégítőnek talált. 1841. augusztus 18-án 73 éves korában Schönborn Ferenc Fülöp elhunyt, decemberben Teodor is követte apját. Így 1842-ben a másodszületett fiú, Károly állt a latifundium élére.⁶⁰

1845 júliusában Schönborn Károly az uradalomba látogatott, ahol számos változtatást hajtott végre, hogy növelje a termelés hatékonyságát. A domíniumban az 1842-es és az utána következő évek is nagyon rossz termést hoztak, aminek hatására a mezőgazdasági termelés addigi mutatói jelentős zuhanásba kezdtek. Hiába adtak ki nagyobb összeget gabonára és állatokra, mégsem sikerült eleget felhalmozniuk ahhoz, hogy az addigi bevételeket tudják produkálni. A gróf és az uradalmi prefektus másban látták a probléma gyökerét. Freyseysen szerint a gond az előző évtizedek nem megfelelő gazdálkodására és a Schönbornok részéről a szükséges fejlesztésekhez biztosított pénztőke hiányára vezethető vissza. Károly gróf ezzel ellentétben a prefektus folytonos költségekkel magyarázta a kialakult állapotokat: úgy vélte, a jószágkormányzó a drága vetőmag és tenyészállat vásárlásaival előre elkölti az

---

56 PUSZTAI László: *A munkácsi vasöntöde jelentősége*. Országos Műszaki Múzeum Öntödei Múzeuma, Budapest, 2005.10–12. (Továbbiakban: PUSZTAI 2005).

57 SAS 1955: 59–61.

58 Alsóverecsei, szolyvai, (bereg)fogarasi, munkácsi és beregszászi.

59 Felsőhraboniczai, hátmegi, volóci, iványi, szentmiklósi, polenai, sztrabicsói és podheringi.

60 LEHOCZKY 1881b: 606–607.

uradalom minden lehetséges bevételét anélkül, hogy az bármi eredményt hozna.⁶¹

Freyseysen Dániel végül idős korára és egyre romló egészségére hivatkozva 1845. július 15-én le is mondott hivataláról, amit a gróf azonnal elfogadott. Helyére Balogh Ferenc került. 1846-ban a gróf elrendelte, hogy a latifundium hivatalos irataiban a latin nyelvet a magyar váltsa fel.⁶²

Az 1848/49-es események a munkácsi-szentmiklósi uradalomra is közvetlen hatást gyakoroltak. Az április törvényeket 1848. május 8-án hirdették ki Munkácson. A jobbágyi függőség megszűnésével az uradalom mint közigazgatási és jogszolgáltató intézmény sem létezett tovább. A nagybirtok úriszéke beszüntette tevékenységét és az uradalom fogdáját felajánlották kaszárnyának.⁶³

Az események forgatagában a munkácsi főhivatalnak a bécsi központi igazgatósággal való kapcsolata megszakadt. Schönborn Károly a bécsi zavargások miatt Mórra távozott, onnan próbálta tartani a domíniummal a kapcsolatot, de nem járt sikerrel, miután a postaszolgáltatás megszűnt. 1849. február 4-étől egészen 1849 szeptemberéig a munkácsi nagybirtok és Bécs között nincs kapcsolat.⁶⁴

1848/49-ben a szervezés alatt álló állami intézményekben sok állás várt betöltésre, ezért több uradalmi hivatalnok is lemondott tisztségéről, hogy közhivatalt vállaljon. Ilyen volt Román Ferenc uradalmi ügyész is,⁶⁵ aki 1848. június 20-án mondott le ügyészi titulusról, mert országgyűlési követté választották.⁶⁶

1849 során közigazgatási és katonai okok miatt a domíniumtól pénzt, terményt és nyersanyagot rekviráltak. 1849. február 1-jén a Bereg megyei képviselőtestület felszólította az uradalom prefektusát, hogy ne folyósítson több pénzt Bécsbe. Az Országos Honvédelmi Bizottmány önálló hadseregének fel-

61 SAS 1955: 67.

62 SAS 1955: 107.

63 LEHOCZKY Tivadar: *Bereg megye és a munkácsi vár 1848–49-ben*. Kroó Hugó Kiadása, Munkács, 1899. 16. (Továbbiakban: LEHOCZKY 1899).

64 ОЛАШИН, А.В.: *Історія Закарпаття*. Карпатська вежа, Мукачево, 2009. 106–107.

65 Román Ferenc (1804–1868) Munkácson született elmagyarosodott román nemesi családban. Jogi tanulmányokat folytatott. 1895-től Bereg vármegye alügyésze lett, majd ezután táblabíróként tevékenykedett. 1841–1845 között a vármegye főjegyzője volt. Ezt követően lett a munkácsi uradalom ügyésze. PÁLMÁNY Béla (szerk.): *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002. 728–730.

66 LEHOCZKY 1899: 21.

állításához Bereg megye a munkácsi latifundiummal együtt 985 katonát volt köteles állítani. A vasöntödét már 1848 őszén Jokschmann Károly az Országos Honvédelmi Bizottmány nevében lefoglalta, ahol a hadseregnek ágyúkat és bajonett lándzsákat készítettek.⁶⁷

1849. június 25-én Kazinczy Lajos ezredes⁶⁸ látogatást tett Balogh Ferencnél és kölcsönkérte az uradalom pénztári készpénzkészletét, amíg ő maga nem kap pénzt a hadügyminisztériumtól. A prefektus erre azt válaszolta, hogy Schönborn gróf engedélye nélkül nem adhat kölcsönt. Megállapodtak, hogy Kazinczy nyílt parancsban megismétli a kérést, így az uradalom 25 000 forintot folyósított neki ezüstben, amiért a beregi főispán, Eötvös Tamás kezességet vállalt.⁶⁹ 1849. augusztus 26-án Carlovitz orosz tábornok parancsára a bereg-szentmiklósi kastélyt lefoglalták a munkácsi vár kapitulációja során fogságba esett honvédtisztek számára.⁷⁰

1849 őszén helyreállt az összeköttetés Béccsel. Balogh prefektus szeptember 1-jén és 9-én két részletes jelentést is küldött a központi igazgatóságnak. A gróf válaszlevelében kifejtette, hogy elégedett a főtisztség ténykedésével a nehéz időkben, de elítéli azokat, akik elhagyták hivatalukat. 1850. január 1-étől az uradalom új gazdasági szervezetet kapott. A gazdálkodást ezután 22 gazdasági hivatal intézte.⁷¹ Négy évvel később 1854-ben Schönborn Frigyes Károly elhunyt.⁷²

A dualizmus szinte teljes időszaka alatt Schönborn-Buchheim Ervin állt a munkácsi-szentmiklósi uradalom élén, aki 1842. november 7-én született Schönborn Frigyes Károly és Bolza Anna gyermekeként. Nagykorúságáig nagyapja, Bolza József gyámsága alatt állt. Felesége, Trautmansdorff-Weinsberg Franciska grófnő, akitől négy lánya és két fia született.⁷³ A Habsburg császári családdal rokoni kapcsolatban állt és osztrák nevelésben is részesült. Ma-

---

67 Uo. 79–81.

68 Kazinczy Lajos honvédezredes, Kazinczy Ferencnek és feleségének, gróf Török Sophie-nak legifjabb fia, a szabadságharc vértanúja. 1848 júniusában az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék területén állomásozó összes magyar egység főparancsnokának nevezték ki. HERMANN Róbert: Az 1849–1850. évi kivégzések. *Aetas*, 2000. 1–2. sz. URL: http://www.aetas.hu/2000_1-2/2000-1-2_tartalom.htm#TopOfPage.

69 LEHOCZKY 1899: 125–127.

70 SAS 1955: 118–119.

71 Uo. 120–121.

72 LEHOCZKY 1881b: 603.

73 NAGY 1863. 97.

gyarul nem beszélt, de gyakran segítette adományaival jótékonyági egyletek működését, iskolák és kórházak felújítását.⁷⁴

Schönborn-Buchheim Ervin 1865-től császári és királyi főkamarási rangot kapott.⁷⁵ 1866. november 7-étől nagykorúságát elérve megkapta a család magyarországi hitbizományi területeit, de a Stájerországban lévő hefesensteini, schönborni, muhibergi, göllersdorfi, mauterni, rossazi, arafelsi, waldöneteini és dornecki uradalmakat is.⁷⁶ Még ugyanezen év december 27-étől Bereg vármegye főispánja lett, egészen 1871-ig. Ebből az alkalomból a szokásos ünnepi beiktatás helyett a munkácsi reáltanodának ötezer forintot adományozott. Főispáni rangja ellenére nem vállalt aktív szerepet sem az ország, sem pedig a megye politikai életében, a magyar országgyűlés felsőházi tagjaként és Bereg megye gyűlésein is csak ünnepélyes alkalmakkor tette tiszteletét. 1873-tól a Lipót-rend középkeresztese lett.⁷⁷

1878-tól Schönborn Ervin személyesen maga vezette a Bécsben, a Renn-gasse 4. alatt működő uradalmi főkormányzatot,⁷⁸ és elődjeivel ellentétben aktívabban részt vett a munkácsi-szentmiklósi majorok közvetlen irányításában. Mindezek ellenére Bereg megyei földjei leginkább kirándulóhelyként szolgáltak a számára, ahol a vadászati idény alkalmával számos főnemest látott vendégül.⁷⁹ A legnevesebb személy Rudolf osztrák trónörökös volt, aki 1879-ben a gróf meghívására járt vadászaton az uradalomban. A herceg látogatásának emlékére Schönborn Ervin gróf a Vizniczei-völgyben emlékoszlopot emeltetett.⁸⁰

Rudolf osztrák trónörökös 1881. május 10-én tartott menyegzője alkalmából Schönborn Ervin hercegi címet kapott.⁸¹ Ugyanezen évben belső titkos tanácsossá is kinevezték, ebből az alkalomból Beregszász, Munkács, Verecke és Lucska szegényeinek 150–150 forintot adományozott.⁸²

---

74 *Bereg* (4. sz.) 1903. január 25. 1.

75 CIEGER András: A Bereg megyei politikai elit a dualizmus korában. In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltári Évkönyv*. Szerk.: Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1997. 59. p. (Továbbiakban: CIEGER 1997).

76 NAGY 1863. 98–100.

77 LEHOCZKY 1881b. 603–604.

78 Uo. 619.

79 *Bereg* (4. sz.) 1903. január 25. 1.

80 OMM 1900. 426.

81 *Bereg* (18. sz.) 1881. május 1. 4.

82 *Bereg* (21. sz.) 1881. május 22. 4.

Az 1885-ös országos kiállítás alkalmával a munkácsi uradalmat bemutató önálló pavilont állíttatott. 1890–1895 között az ő megbízásából épült fel Beregváron a Schönborn-kastély. 1896-ban a millenniumi ünnepségekben is aktívan részt vett, az ünnepségsorozat alkalmából 10 000 koronát adományozott a munkácsi római katolikus plébániatemplom felújítására. 1896. július 19-én részt vett a munkácsi országos emlékmű átadásán is. Az események kapcsán így nyilatkoztak a grófról: „Azután Bereg megye legnagyobb ura, a Rákóczy, javak örököse, örökös főispánja a megyének is és tagja a főrendiháznak: Schönborn-Buchheim Ervin gróf. Vér szerint osztrák főúr aki Bereg nagyobb felének ura. Már magyarul mond felköszöntőt „hazánkra”, bár törve beszél még magyarul.”⁸³

1864-ben elrendelte a domínium összeírását. Ekkor területe 249 194 holdat tett ki, amelyet hektárban is megjelöltek (143 402 ha).⁸⁴ 1900-ban az uradalom területe 241 271 holdból állt és Bereg megye a 37,4%-át tette ki, ezzel pedig Magyarországon a legnagyobb hitbizományi terület volt. Ervin gróf idejében a domínium területén a következő üzemek működtek: hátmegi és selesztói vasolvasztók, frigyeshalvi vasgyár és furnérfűrész telep. Podheringen sörgyár, tejgazdaság, Munkácson tégláégető, Gáton gőzmalom és olajsajtoló, Beregszentmiklóson, Rónafaluban és Selesztón műmalmok, Zsdenyován gőzfűrész telep, Volócon és az Osa-völgyben fűrészmalom, timkőbánya Beregszászon, Alsó-Hrabonicán faiparvállalat, szeszgyárak Munkácson és Podheringen, Paszikán, Bisztrán és Malmoson pedig mészégető kemence üzemelt. Ezen kívül fürdőt és hét feltárt ásványvízforrást találhatunk az uradalom területén.⁸⁵

Schönborn-Buchheim Ervin 1903. január 20-án éjjel halt meg tüdőgyulladás következtében Bécsben 61 éves korában. Utóda az uradalom élén elsőszülött fia, Frigyes Károly lett.⁸⁶ A Bereg című helyi lap a következőképpen emlékezett meg a szomorú eseményről: „Szívünk mélyéből sajnáljuk a nemes gróf gyászos elhunytát, mert habár ő legnagyobb földbirtokos léte dacára sem volt igazán a miénk, s érzelmei, gondolatai egész életében inkább az osztrák szülőhaza felé vonzották: mindazáltal vármegyénk területén s különösen Munkácson a közélet előmozdítása körül életének, jótékony működésének és jóindulatának

---

83 KÖVÁRY László: *A millennium lefolyásának története s a millenáris emlékkalkotások*. Athenaeum, Budapest, 1897.

84 BOTLIK 2001b. 64.

85 OMM 1900. 422–424.

86 *Budapesti Hírlap* (21. sz.) 1903. január 20. 6.

*oly maradandó emlékeket emelt a hagyott hátra, melyek a reá való visszaemlékezést nemes keblűsége emlékét örökké fenn fogják tartani.*⁸⁷

Ervin gróf törekvései nem tűntek el nyomtalanul. Fia, Schönborn-Buchheim Frigyes Károly tovább folytatta apja tevékenységét a jótékonykodás terén, emellett családjával már rendszeresen tartózkodott beregi birtokain.⁸⁸

Frigyes Károly 1869. február 25-én született Bécsben Schönborn Ervin gróf elsőszülött fiaként.⁸⁹ Őt már apja merőben más szellemben nevelte fel. Pozsonyban végezte tanulmányait és magyarul is jól beszélt. 1883-ban látogatott először el az uradalomba, amely eseményről a helyi sajtó a következőt írta: *„Gróf Schönborn Ervin a terjedelmes munkácsi és szentmikiósi uradalmak tulajdonosa m. hó 27-kén érkezett Munkácsra, magával hozván első ízben az 1869-be született legidősb fiát, Frigyes Károlyt, kit Pozsonyban járat iskolába leginkább a végből, hogy alkalma legyen tanuló társai körében s az előadások folyamában a magyar nyelvet teljesen elsajátítani s a magyar viszonyokkal közvetlenül megismerkedni. Meg is látszik ez az ép fejlődésű ifjún, ki itt folyvást a magyar nyelvet használja, melyet már jól és tisztán beszél. Mint, beszélé, Magyarország s Budapest, melynek minden nevezetességeit atyja vezetése mellett most megszemlélő, rendkívül megtetszik neki, valamint Beregmegye is melynek eddig csak alsó vidékét Munkács táján szemlélte meg; ma azonban a Verchovinába indult a végből, hogy annak bájos vidékeit, hegyeit, (a többi közt a zsendenyovai fenyveseket, a zsbuni fenyűkirálynőt, a közép Ménesé! nevű hegyszoroson fekvő angolsirt. majd a volóczi havas vidéket, a Schönborn hegyet, s Szolyva regényes tájait megtekinthesse. – Kívánjuk, hogy az ifjú gróf zsenge érzelmekkel telt keblét ihlete első benyomásául a hazaszeretet tiszta lángja hassa át, hogy majdan, ha hivatva lesz működni, hazánknak, mely az ő honja is, javára lelkesen működhessék! – Ily hitben üdvözljük őt szívesen ősei birtokán való első megjelenésekor.*⁹⁰

A következő években az ifjú gróf egyre többet tartózkodott itteni birtokain, melyek kétségkívül elnyerhették tetszését, hiszen amikor 1901. április 15-én feleségül vette az olasz származású Terese Dentice di Frassót, állandó rezidenciájukat az apja által épített itteni vadászkastélyban rendezték be: *„A közelmúlt napokban egy bennünket igen közlelről érdeklő és vármegyénkre nézve kíválónan örvendetes hírnek jutottunk birtokába. Schönborn Ervin gróf meleg han-*

87 *Bereg* (4. sz.) 1903. január 25. 1.

88 KTÁL. F. 1500, op. 1, od. zb 5349. 1–2. lap

89 LEHOCZKY 1881b. 604.

90 *Bereg* (27. sz.) 1883. július 8. 3.

gú levélben közölte vármegyénk főispánjával, hogy Károly fia, Dentice di Frasso herceg kedves leányával, Donna Teresa Dentice hercegnővel jegyet váltott. Az ifjú hercegnő fényes tulajdonai mellett – mint értesültünk – hazánk iránt őszinte rokonszenvet táplál és épen ezért az ifjú pár Beregvárt szemelte ki állandó tartózkodási helyéül.⁹¹ Az 1890 és 1985 között épült Beregváron a későbbi években is rendszeresen tartózkodott a családjával.⁹²

Teresa hercegnőtől egy lánya és egy fia született,⁹³ az asszony azonban 1909-ben meghalt. A gróf 1910. szeptember 14-én újraházasodott,⁹⁴ felesége a nála 30 évvel fiatalabb Sofia Dentice di Frasso volt, akitől egy fia született 1912-ben, de Bécsben 1922. december 11-én elváltak.⁹⁵

Frigyes Károly folytatta az apja által megkezdett kulturális tevékenységeket is: „ (...) védnöke és több magyar kulturális egyesület feje. A főrendiházban a függő államadósság ellenőrzésére kiküldött országos bizottság tagja.”⁹⁶

A hegyvidéki akció kormányzati kiterjesztésére 1903-ban került sor. Frigyes Károly aktívan részt vett a magyar politikai életben is. Személyes levelezésben állt Tisza István miniszterelnökkel, aki 1904-ben a nagylucskai skizmatikus mozgalom nyomán arra kérte Schönbornt, hogy a feszültségeket keltő földínség enyhítésére bocsásson több földet eladásra birtokaiból: „Bizonyára nem kerülte el nagybecsű figyelmedet az a körülmény, hogy Máramaros és Bereg vármegyék némely vidékének gk. ruténsége körében vallási kérdések ürügye alatt olyan államellenes mozgalom indult meg, melyet még csírájában el kell fojtani, illetve lokalizálni, ha az egész Felvidéket az állam, az egyház és az úri osztály elleni általános mozgalom veszélyének nem akarjuk kitenni. [...] Légy meggyőződve, tisztelt barátom, hogy ha a kérelmemet teljesíted, néhány száz, sőt ezer munkás állampolgárát e hazának jótéteményben részesíted, melyért neked az egész nemzet, illetve ennek vezetői csak hálás köszönetet mondhatnak.”⁹⁷

---

91 *Bereg* (50. sz.) 1900. december 16. 3.

92 *Bereg* (4. sz.) 1903. január 25. 1.

93 KTÁL. F. 1500, op. 1, od. zb 5349. 1–2. lap

94 KTÁL. F. 1500, op. 1, od. zb 5349. 3–4. lap

95 SHAMÀ Davide: *Titoli nobiliari del Regno di Napoli. Elenco dei titoli napoletani concessi tra il 1458 e il 1860, con i riconoscimenti successivi*. Claudio Grenzi, 2015. (Továbbiakban: SHAMÀ 2015). URL: <http://www.famiglienobilinapolitane.it/Genealogie/Dentice%20di%20Frasso.htm> [letöltés ideje: 2017. április 21.].

96 *Bereg* (5. sz.) 1909. január 7. 3.

97 PERÉNYI József: *A ruszinok történetének vázlatja 1800–1918*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 1954. 266.

Frigyes Károly gróf 1918-ban jelöltette magát a munkácsi választókerületben képviselőnek a Nemzeti Munkapárt színeiben. Sorra járta a választókerület községeit és hangsúlyozta, hogy Tisza Istvánt tartja a legnagyobb magyarnak, illetve, hogy szükség van a politikai pártok folyamatos csatározásainak háttérbe szorítására, hogy a magyar nemzeti érdekeket minél egységesebben képviselni tudják.⁹⁸

Az első világháborút követően a Schönbornok helyi birtokai is Csehszlovákiához kerültek. A munkácsi-szentmiklósi uradalom hivatalosan 1928 januárjában szűnt meg a csehszlovák földreform következtében. Ez volt a legnagyobb birtoktest Kelet-Közép-Európában, amelyet felszámoltak ekkor.⁹⁹ Schönborn Frigyes Károly 1932. március 2-án hunyt el Bécsben.¹⁰⁰

A Schönborn család a XVII. században emelkedett fel és vált európai szinten is jelentős nemesi családdá, főként a család tagjainak egyházi tisztségei révén. A Magyar Királyság területén birtokosként a XVIII. században jelentek meg, de sokáig a tulajdonosok nem szenteltek különösebb figyelmet itteni birtokaiknak. Helyettük jószágkormányzókra bízta a domínium irányítását, és több mint 113 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a családból valaki személyesen is ellátogasson itteni birtokaira. A változás egyértelműen a XIX. század második felében következett be Schönborn-Buchheim Ervin idején. A korabeli sajtó is említette, hogy a gróf rendszeres látogatásokat tett a domíniumába, vadászatokat szervezett, ahová vendégeket is meghívott. 1878 után saját maga vezette a latifundium főkormányzatát is. 1890 és 1895 között Schönborn Ervin építette a beregvári Schönborn-kastélyt is, kifejezetten a főúri vendégei fogadása céljából. Rendszeres látogatásai és jótékonykodásai következtében a család és az uradalom egyre közelebb került egymáshoz. Ez a közeledés fia idején válik szembetűnővé, Frigyes Károly már nemcsak jól beszélt nyelvünket, de 1901-es házasságát követően családjával már rendszeresen időzött a beregvári kastélyban. Több kulturális egyesületnek volt a tagja, apjához hasonlóan szintén gyakran jótékonykodott. A család magyarországi történelme során ő volt az egyetlen, aki aktívan bekapcsolódott a magyar politikai életbe, képviselőnek is jelöltette magát. Az első világháborút követően, amikor a terület Csehszlovákiához került, egy ideig még próbálta egyben tartani itteni birtokait, de 1928-ban kénytelen volt azokról lemondani.

---

98 8 Órai Újság (2. sz.) 1918. január 9. 2.

99 SAS 1951. 3.

100 SHAMÁ 2015.

Lőrinc Ingrid

Az EBESZ Ukrajnai Speciális Megfigyelő Missziójának tevékenysége 2014–2015-ben

A Helsinki-folyamat

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) európai értelemben véve a legkiterjedtebb, legátfogóbb biztonsági szervezet, Európa, Észak-Amerika és Közép-Ázsia 57 résztvevő államát fogja össze. A szervezet hivatalos nyelvei: angol, francia, német, orosz, spanyol és olasz. Megalakulásakor a neve Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ), ami az 1994-es budapesti csúcson változott Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre (EBESZ).

Az összeurópai biztonsági rendszer gondolata és ötlete már a második világháborút követően megszületett. Az 1975. augusztus 1-jei helsinki csúcstalálkozón 35 európai és észak-amerikai állam- és kormányfő írta alá az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányát, amely jogilag nem kötelező érvényű szerződés volt, hanem politikai szándékot és kötelezettségvállalásokat deklaráló nyilatkozat.¹

A Helsinki-dokumentum elismeri, hogy Európában különböző társadalmi rendszerű és ideológiájú országok vannak, de nem szentesít semmiféle politikai vagy katonai megosztottságot: éppen ellenkezőleg, az addigi legjelentősebb lépés volt a hidegháborús választóvonalak leküzdése irányában. Első ízben alakított ki a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok kérdéseinek széles körében közös, összeurópai álláspontot.

A záróokmányban szereplő nemzetközi jogi elvek jelentik a legközvetlenebb kapcsolatot a dokumentum és a nemzetközi jog között. Az európai kapcsolatokra vonatkozó tíz alapelv, valamint a dokumentumban fellelhető számos más elv a nemzetközi jogban is szerepel, többnyire azonos a nemzetközi

---

1 Az EBESZ története: <http://vienna.io.gov.hu/ebesz-tortenete> (utolsó letöltés: 2020. 10. 19.).

jog elveivel. A nemzetközi jog elvei sajátos, általános szabályok, de nem „általánosságok”. Egyrészt kifejezik a jogrendszer alapvető sajátosságait, a sokféle szabály közt belső logikát, kapcsolatot teremtenek. Másrészt alkalmazásuk kötelező a jogszabályok értelmezése során; ott, ahol részletes szabályozás nincs, közvetlenül is alkalmazandók, hézagot töltenek ki, továbbá figyelembevételük kötelező az új szabályok, szerződések létrehozásánál.²

A dokumentum három fő kérdéskörrel foglalkozik: az európai biztonsággal kapcsolatos kérdések; együttműködés a gazdaság, a tudomány, a technika és a környezetvédelem területén; együttműködés humanitárius és egyéb területeken (emberi jogok néven vált ismertté).

Továbbá megfogalmazásra került tíz alapelv, más néven dekalóg, melyek foglalkoznak többek között a határkérdésekkel, az állampolgárok és a tagállamok közti viszonyal. A Helsinki Záróokmányban megfogalmazott tíz alapelv: 1. a belügyekbe való be nem avatkozás, 2. a határok sérthetlensége, 3. nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése, 4. népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga, 5. a viták békés rendezése, 6. az államok közötti együttműködés, 7. az államok területi integritása, 8. az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát, 9. szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása, 10. tartózkodás az erőszaktól vagy az erőszakkal való fenyegetéstől.³

Helsinki-folyamatnak nevezzük az említett kérdéskörök és alapelvek betartását, az 1975 és 1990 között megtartott találkozók, amelyeken többek között politikai normákat dolgoztak ki az emberi és kisebbségi jogok területén, illetve fegyverzetkorlátozási megállapodások születtek.⁴ Az 1990-es évek során az EBESZ munkája főként a konfliktusok megelőzésére, megoldására és a konfliktus utáni rehabilitáció elősegítésére terjedt ki. Ennek érdekében 1997-ben létrehozták az EBESZ Média képviselő (RFoM) posztját, melynek feladata a szólás- és sajtószabadság biztosítása. Az ezredfordulót követően az EBESZ felismerte, hogy új típusú fenyegetésekkel kell szembenéznie, mint például a terrorizmus vagy a kiberbűnözés.⁵

2 Takács Róbert: Helsinki és a kulturális csere Magyarország és Nyugat között (1975–2018). *Múltunk*, 2018/4. 160–186.

3 Pótó János: Helsinki záróokmány – Helsinki folyamat. *História*, 2012/2. 14.

4 Várkonyi Péter: Továbblépni az enyhülésért – Helsinki szellemében. *Társadalmi Szemle*, 1987/1. 59–61.

5 Németh József: Az euro-atlanti biztonság formálódása az elmúlt két év vonatkozó orosz kezdeményezéseinek tükrében. *Európai Tükör*, 2010/1. 99–105.

Napjainkban a következő területek tartoznak az EBESZ munkájához:

- Határigazgatás (border management):

A határok egy ország elsőszámú védelmi vonalai. A kereskedelem az országok között kritikus jelentőségű a világ gazdaságainak egészsége szempontjából. 2005-ben az EBESZ elkötelezte magát amellett, hogy egyensúlyt teremt a határokon átnyúló fenyegetésekkel szembeni biztonság fenntartásának szükségessége, valamint a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a beruházások szabad mozgása között. A résztvevő államok közötti együttműködés kulcsfontosságú a határigazgatási és biztonsági stratégia szempontjából, különös tekintettel a nemzetközi kockázatokra, például a kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus, a migráció, a biztonságos közlekedés és a szervezett bűnözés.⁶

- Terrorizmus elleni küzdelem:

A terrorizmusellenes tevékenységek központi szerepet töltenek be az EBESZ erőfeszítéseiben. A tevékenységek célja a terrorizmus elleni nemzetközi jogi keret végrehajtásának előmozdítása, az úti okmányok biztonságának megerősítése, a terrorizmushoz vezető erőszakos szélsőségek és radikalizálódások leküzdése, az internet terrorista célokra való felhasználásának megakadályozása és a kritikus energetikai infrastruktúrák védelmének elősegítése.

- Emberkereskedelem elleni küzdelem:

Az emberkereskedelem a legtöbb EBESZ résztvevő államot érinti részben mint biztonsági fenyegetés, részben pedig mint emberi jogi kérdés. A régió gyakorlatilag minden országa származási, tranzit- vagy rendeltetési ország, vagy ezek kombinációja. Az EBESZ minden releváns kérdéssel foglalkozik, ezek: az emberi jogok és a jogállamiság, a korrupció és bűnüldözés, a megkülönböztetés és egyenlőtlenség, valamint a gazdasági, munkaügyi és migrációs politikák. 2003-ban a szervezet létrehozta az emberkereskedelem elleni küzdelem különleges képviselőjének és koordinátorának irodáját és posztját, hogy segítse a résztvevő államokat a hatékony politikák kidolgozásában és végrehajtásában.

- Konfliktusok megelőzése és megoldása:

Az EBESZ munkájához szorosan kapcsolódik a konfliktusmegelőzés, a válságkezelés és a konfliktus utáni rehabilitáció, amelyet „konfliktusciklusnak” is neveznek. A szervezet fő módszerei e ciklus kezelésére a terepi műveletek hálózata és a Konfliktusmegelőző Központ. Az 1990-ben létrehozott, a konfliktus

---

6 Richard Holbrooke: Washington: kellene-e nekünk? Külügyi Szemle, 1995/1. 46.

kockázatának csökkentését célzó központ politikai tanácsokat, támogatást és elemzéseket nyújt a főtitkár, az elnökség, a résztvevő államok számára. A korai figyelmeztető központok megkönnyítik a tárgyalásokat, a közvetítést és a konfliktusok megelőzését és megoldását célzó egyéb erőfeszítéseket, és támogatják a regionális együttműködési kezdeményezéseket. Ezenkívül segítséget nyújtanak a Biztonsági Együttműködési Fórumnak, amely az EBESZ katonai biztonsággal foglalkozó autonóm döntéshozó testülete; támogatják továbbá a szervezet program- és projektmenedzsment munkáját.⁷

- Kiberbűnözés elleni küzdelem:

Az információs kommunikációs technológiák (IKT) kötnek össze bennünket a modern világban, ezek a gazdasági és társadalmi növekedés fő mozgatórugói, amelyek ugyanakkor felvetnek kezelendő, illetve megelőzendő biztonsági kérdéseket.

- Gazdasági és környezetvédelmi tevékenységek:

A gazdasági és környezeti megfontolások fontos elemei az EBESZ biztonsággal kapcsolatos tevékenységeinek. Az ezen a területen jelentkező kihívások kezelése érdekében az EBESZ gazdasági és környezetvédelmi tevékenységeinek koordinátora a következőket tűzte ki célul: éves gazdasági és környezetvédelmi fórum szervezése és évente végrehajtási értekezlet tartása az előrehaladás értékelésére és a jövőbeli prioritások meghatározására.

- Nemek közötti egyenlőség:

Az EBESZ elismeri, hogy a nők és a férfiak egyenlő jogai és esélyei alapvető fontosságú az átfogó biztonság elérése szempontjából, és elkötelezte magát amellyel, hogy a nemek közötti esélyegyenlőség szempontját integrálja minden tevékenységébe.

- Migráció:

Az EBESZ azon küldetésével összhangban, hogy hidakat építsen az országok és az emberek között, a migrációs jelenség egyre inkább a szervezet fellépésének középpontjában áll. A migráció kezelésének legfontosabb szakpolitikai területei a következők: a migráció szabályozása (határkezelés, úti okmányok biztonsága, a transznacionális fenyegetések elleni küzdelem, ideértve az emberkereskedelmet a migrációs útvonalak mentén), a legális migráció megkönnyítése (a munkaerő-migráció irányítása és kutatása), az emberek és a

---

⁷ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: <http://vienna.io.gov.hu/az-europai-biztonsagi-es-egyuttmukodesi-szervezet> (utolsó letöltés: 2020. 10. 20.).

közösségek támogatása (a mozgás szabadsága, a tolerancia és a megkülönböztetésmentesség, az integráció, a menekültek áttétele).

▪ **Rendfenntartás:**

A szervezet évek óta a régió rendőri erőivel dolgozik. Fenntartja a rendőri tanácsadók hálózatát számos terepi műveletében, és értékeléseket, szakértői tanácsokat és segítséget nyújt a résztvevő államok számára az elszámoltatható rendőri szolgálatok kialakításában, amelyek megvédik és támogatják polgáraikat.⁸

Ukrajna és az EBESZ

Ukrajna is együttműködik a Szervezet intézményeivel, nevezetesen az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosával (UNHCR), a Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalával (ODIHR) és az EBESZ médiaszabadságképviselőjével.

Az UNHCR munkájának fókuszában áll egyebek mellett Ukrajna segítése a krími tatárok és más, deportált népek képviselőinek a letelepedésében, akik az 1980-as évek vége óta visszatérhettek történelmi hazájukba. Annak érdekében, hogy Ukrajnának pénzügyi támogatást nyújtsanak e probléma számos társadalmi-gazdasági szempontjának kezelésére, három adományozó konferenciát tartottak. Az UNHCR tevékenységének másik aspektusa az orosz kisebbség helyzetének tanulmányozása Ukrajnában, és megfelelően az ukrán kisebbség helyzetének megismerése Oroszországban.

2014 óta a Krím elcsatolása Oroszország által és a hibridháború kitörése Kelet-Ukrajnában (Donyeckben és Luhanszkban) kihívást jelentenek az ukrán szuverenitás és területi integritás megőrzése szempontjából. Kelet-Ukrajna ügyében az EBESZ legfontosabb fóruma a 2014 júniusában létrehozott háromoldalú kapcsolattartó csoport (Trilateral Contact Group, TCG), amelyben Ukrajna, Oroszország és az EBESZ képviselői konzultálnak egymással, és konkrét lépéseket tárgyalnak meg a békerendezést szolgáló minszki megállapodások végrehajtása érdekében.⁹

Az EBESZ Állandó Tanácsának speciális plenáris ülése, 2014. március 21-én hozott döntést a fegyvertelen Különleges Megfigyelő Misszió (Special Mo-

---

8 Az EBESZ története: <http://vienna.io.gov.hu/ebesz-tortenete> (utolsó letöltés: 2020. 10. 23.).

9 Németh József: Az euro-atlanti biztonság formálódása..., i. m. 99–105.

monitoring Mission in Ukraine, SMMU) nemzetközi megfigyelő küldetés elindításáról. A misszió két legfontosabb alapelve a pártatlanság és az átláthatóság. Minden csoport élén csoportvezető áll és a csoportokban nincsenek specifikus beosztások, csak megfigyelőként tevékenykednek és gyűjtenek információt. A későbbi események, az ukrajnai helyzet és uralkodó állapotok egyértelművé tették, hogy sok minden másra is szükség van, úgy mint hadműveleti törzs, logisztika, adminisztratív apparátus stb.

Az SMMU célja a minszki megállapodásokban foglaltak betartására vonatkozó információk összegyűjtése főként a kelet-ukrajnai területen, de Ukrajna-szerte bárhol zajló eseményekről, megmozdulásokról napi jelentések készítése, különös tekintettel a terepen kialakult incidensekre. A megfigyelők feladata a kapcsolattartás, beleértve a különböző szintű hatóságokat, a civil szervezetek képviselőit, az etnikai és vallási csoportok és helyi közösségek vezetőit. Az SMMU fő célja, hogy segítsen Ukrajnának a feszültség csökkentésében, és az összes érintett fél közötti párbeszéd kialakításában, annak támogatásában.¹⁰

Az előkészületeket követően 2014 tavaszán a megfigyelők 500 fős csapata meg is kezdte a munkát Ukrajna-szerte. Az EBESZ speciális megfigyelő missziója munkatársainak hivatalos felmérése szerint a kelet-ukrajnai konfliktus kitörésétől kezdve 2014 nyaráig 117 000 embernek kellett elhagynia lakóhelyét az érintett területeken.¹¹ A Krím elcsatolásával párhuzamosan és az azt követő időszakban a szeparatisták fokozatosan ellenőrzés alá vették a donyecki és luhanszki terület nagy részét, a Mariupol, Donyeck, Horlivka, Kramatorszk, Szlovjanszk településeket. Az előre nyomulás célja – a minél nagyobb terület ellenőrzés alá vétele mellett – egyértelműen az volt, hogy fizikai kapcsolat jöjjön létre a két szakadár állam és a Krím-félsziget között.

2014. szeptember 5-én a felek Minszkben tűzszünetet kötöttek, amelyben az EBESZ is szerepet játszott. A minszki folyamat feladata lett a tűzszünet betartásának ellenőrzését. A felek ütköző zóna létrehozásában is megállapodtak.

A további 2014-es tevékenység ősziig a munkafolyamatok kiépítéséről, megfigyelésekről, illetve a megfigyelők által végzett felmérésből, interjúzásból állt. Ertuğrul Apakan misszióvezető novemberben látogatott Kramatorszkba és találkozott a luhanszki kormányzóval. Továbbá az őszei időszak alatt az

10 Padányi József – Tomolya János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. r. Hadtudomány 2017/3–4. 36.

11 OSCE Status Report No. 246201. 17 August 2014, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <http://www.osce.org/pc/116747> (utolsó letöltés: 2020. 10. 17.).

SMMU elősegítette az ideiglenes tűzszünet létrehozását Trjohizbenka faluban, humanitárius segítségnyújtást adtak a helyiek számára, a víz- és villamosenergia-ellátást is javították. Alexander Hug misszióvezető-helyettes részt vett a „Minszki megállapodásokból maradt valami?” című vitán, amelyre az Európai Parlamentben került sor.¹²

Ertuğrul Apakan misszióvezető december 18–19. között Lembergbe látogatott, ahol találkozott a lebergi polgármesterrel, a megye vezetőivel és a krími tatár közösség vezetőivel. Előadást tartott és részt vett egy kerekasztal beszélgetésen az állami szervezetek képviselőivel közösen az Ukrán Katolikus Egyetemen. Az SMMU tovább bővült decemberre: 45 megfigyelő érkezett a luhanszki és a donyecki régiókba. A nemzetközi megfigyelők száma ezzel összesen 354-re nőtt, ebből 217-en közvetlenül Donyeck és Luhanszk régiókban végezték munkájukat.¹³

2015. január elején a konfliktus tovább súlyosbodott. Erre válaszul Ertuğrul Apakan felszólította az orosz és ukrán felet, hogy gyakoroljanak maximális visszafogottságot Kelet-Ukrajnában. Az SMMU arra is felhívja a feleket, hogy haladéktalanul szüntessék meg az ellenségeskedést, vonják vissza a nehézfegyvereket és fegyveres csoportokat a donyecki repülőtérről, valamint az összes szomszédos lakónegyedből, mindezt összhangban a minszki megállapodásokkal. A Volnovaha településen történt tragédia kapcsán információ gyűjtésébe kezdtek az SMMU munkatársai. Majd január közepén Alexander Hug misszióvezető-helyettes Donyeckbe látogatott, s látogatását követően növelte az ott tevékenykedő megfigyelők létszámát.¹⁴

A kiújuló harcok miatt új tűzszünet (Minszk II. egyezmény) megkötésére volt szükség, melyet hatalmas politikai erőfeszítések után 2015. február 5-én írták alá a felek.

Februárban az EBESZ főtitkára, Lamberto Zannier és az SMMU misszióvezetője Dnyipropetrovszkban találkoztak. Egy nappal később, február 13-án Zannier és Apakan együttes nyilatkozatban kijelentették, hogy az SMMU kész

---

12 OSCE Status Report No. 132986. 6 January 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/9/132986.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 10. 17.).

13 OSCE Status Report No. 128941. 19 Nov – 03 Dec 2014, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/1/128941.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 10. 17.).

14 OSCE Status Report No. 135556. 20 January 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/f/135556.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 10. 17.).

figyelemmel kíséрни a tűzszünet betartását, és mindkét felet felszólították annak betartására. Február végén Kelet-Ukrajnában humanitárius segílyt adott át Hug misszióvezető-helyettes. Február 24-én Párizsban az SMMU vezetője és a misszióvezető-helyettes részt vett a békéltető minszki folyamatot kezdeményező Normandiai Négyek külügyminiszteri szintű találkozóján. Február 27-én Apakan misszióvezető beszédet mondott az ENSZ Biztonsági Tanácsának ülésén, ahol beszámolt az ukrán helyzetről.¹⁵

Március 9-én az SMMU munkatársai megkönnyítették a fegyveres erők által végzett munkát Kominternove (Pikuzi) faluban, ahol aknamentesítést végeztek. Március 12-én az EBESZ 57 tagállamának konszenzusos határozatával az SMMU felhatalmazást kapott, s a tevékenységet meghosszabbították 2016. március 31-ig. A határozat lehetővé tette, szükség esetén akár ezer emberre növeljék a megfigyelők számát. Az SMMU misszióvezetője megköszönte mind az 57 államnak, hogy továbbra is támogatták a missziót, és kijelentette, hogy az SMMU továbbra is döntő szerepet játszik az ukrán béke és stabilitás előmozdításában.

Március 18–19. között Apakan látogatást tett Mariupolban. Személyesen kereste fel az egyik fő megfigyelési pontot, hogy felmérje a helyzetet Sirokine településen és környékén. A nagykövet az SMMU csapatával is találkozott Mariupolban és kikérte az ott tevékenykedő megfigyelők véleményét. Az SMMU-munkatársak akkori megfigyelései szerint Ukrajna keleti részén a tűzszünetet nagyrészt betartják, de mint korábban is, a donyecki repülőtér környékén és a Sirokine faluban megsértik azt. Március 23-án az SMMU misszióvezetője felszólította a feleket, hogy tartsák be a teljes tűzszünetet.

Március 24–25-én az SMMU misszióvezető-helyettese ismét meglátogatta Sirokinét, hogy megfigyelje és értékelje az ott zajló tevékenységet, majd felhívta a felek figyelmét a feszültség enyhítésére. Az SMMU felügyeleti tevékenysége biztonsági okokból korlátozott: nem kaptak teljes rálátást a bányákban és környékükön folyó tevékenységre. Miután egyik fél sem hagyta abban a harcokat, ezzel megsértve a tűzszünetet, a misszióvezető kifejezte csalódottságát, s azonnali hatállyal felszólította az ukrán és orosz katonai vezetőket a tűzszünet betartására.¹⁶

---

15 OSCE Status Report No. 142541. 24 February 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/f/142541.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 10. 17.).

16 OSCE Status Report No. 146836. 25 March 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/146836.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 04.).

Április 1–2. között Alexander Hug látogatott Donyeckbe és Dnyipropetrovszkba. Ez idő alatt a tűzszünet betartását értékelte és a minszki megállapodások további végrehajtását szorgalmazta, mint például a teljes tűzszünetet és a nehézfegyverek visszavonását. Emellett meglátogatta a donyecki repülőteret és a szomszédos Spartak községet. Az SMMU megfigyelők április elején jelentették, hogy növekszik az aknákkal kapcsolatos események száma és egyre több a fel nem robbant lőszer Kelet-Ukrajnában, valamint ezzel hozható összefüggésbe, hogy növekszik a robbanások száma Ukrajna más régióiban. Az SMMU munkatársak információi továbbra is korlátozottak a bányák helyzetével kapcsolatban. Április során Apakan és Hug többször is járt Kelet-Ukrajnában, miután a harcok nem csillapodtak. Több alkalommal is kifejezték csalódottságukat, hiszen nem mutattak elköteleződést a minszki egyezmény iránt, s nem kötöttek tűzszünetet.

A Sirokinében történt húsvéti súlyos események után az SMMU maga rendelt el háromnapos kötelező érvényű tűzszünetet. Felhívta mindkét fél figyelmét, hogy maximálisan alkalmazkodniuk kell és be kell tartaniuk a kötelezettségvállalásokat a minszki megállapodásokban rögzített módon. Ekkortól kezdve az SMMU megfigyelők éjszaka is megfigyeléseket végeztek, illetve egy munkacsoport segítette a harcok során elesett katonák holttesteinek elszállítását a helyszínről. Április 23-án az EBESZ Állandó Tanácsában, Bécsben az SMMU vezetője beszámolt az ukrajnai általános helyzetről és a misszió tevékenységeiről. Április végén Odesszában egy kerekasztal-beszélgetés formájában arról tanácskoztak a megfigyelők, hogy miként lehetne elérni a teljes tűzszünetet.¹⁷

Május elsején a megfigyelőknek első alkalommal volt lehetőségük megtekinteni Dzerzsinszk (Toreck), Leninszke (Amvroszijivka), Oktyabrszk, Zajicsenko és Sztaromarevka községeket. Ezek voltak a frontvonalban lévő falvak a mariupoli harcok során, elsőként most láthatták a megfigyelők a megsemmisült otthonokat, a szétlőtt iskolákat, a tönkrement intézményeket.

Május 2-án egy sirokinei megfigyelés során az SMMU megfigyelőkre tüzet nyitottak. Ekkor már újra folytak a harcok. Apakan ismét felhívta a felek figyelmét a konfliktus maximális visszatartására. Május 6-án Apakan részt vett a háromoldalú kapcsolattartó csoport ülésén, ahol arról tárgyaltak, hogy a minszki megállapodásban foglaltakat hogyan valósítsák meg a munkacsoport-

---

17 OSCE Status Report No. 152841. 23 April 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/152841.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 04.).

tok a jövőben. Az SMMU ekkor átvette a biztonsági munkacsoport koordinátora szerepet. Annak ellenére, hogy mindkét fél kijelentette, hogy véget vet a nehézfegyverek bevetésének, az SMMU megfigyelői napi rendszerességgel jelentették, hogy tapasztalták a nehézfegyvereket használatát egész május során.¹⁸

Júniusban Donyeck és Luhanszk megyékben továbbra folytatódtak a harcok, a két megyében voltak falvak, lakóövezetek, melyek teljesen megsemmisültek.¹⁹

A misszióvezető-helyettes július első felében Mariupol és Sirokine területére látogatott. Értékelte az ott megfigyelést végzők munkáját. A megfigyelők és Hug megállapításai szerint júliusban olyan szintre került Sirokine a harcok miatt, hogy épületeinek 80%-át nem lehet rendbehozni. Ezt követően Hug Minszkbe utazott, hogy előkészítsék a július végi találkozót.²⁰ Július végén Minszkben az SMMU misszióvezetője Ertuğrul Apakan és a misszióvezető-helyettes Alexander Hug részt vettek a kelet-ukrajnai harcokkal foglalkozó munkacsoport hatodik ülésén. Sikerült elérni egy előzetes megállapodást a tankok és a kézi lőfegyverek kivonásáról.²¹

Augusztus során a megfigyelők arról tettek jelentést, hogy jelentősen növekedett a nehézfegyverek használata, és azon esetek száma is, amikor megsértették a felek a tűzszünetet. Augusztus végétől kezdve megfigyeléseket kezdtek a Krími-félsziget határában, a chongari ellenőrzőponton.²²

Szeptember elején az SMMU vezetője, Ertuğrul Apakan és az EBESZ főtitkára Lamberto Zannier közösen meglátogatta a donyECKI területeket, hogy felmérjék a humanitárius feladatok állapotát és a biztonsági helyzetet. Szeptember

---

18 OSCE Status Report No. 159621. 20 May 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/2/159621.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 06.).

19 OSCE Status Report No. 168331. 01 July 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/168331.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 06.).

20 OSCE Status Report No. 173096. 15 July 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/173096.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 12.).

21 OSCE Status Report No. 177251. 12 August 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/177251.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 12.).

22 OSCE Status Report No. 177251. 26 August 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/177251.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 12.).

tember során három hétig tartó tűzszünet volt, mely idő alatt a megfigyelők csak elenyésző számban észleltek szabálysértést. A megfigyelők jelentései szerint a vízellátás problémájának megszűnése, ami az SMMU segítségével történt, jelentősen csökkentette a feszült helyzetet. Szeptemberi hónap során további három ellenőrzőpontra végeztek megfigyeléseket az SMMU munkatársai a Krími-félszigeten.²³

Októberrel bezárólag egy immár kéthónapos tűzszünetre került sor a kelet-ukrajnai térségben. A megfigyelők csak aknamentesítés, vagy harci gyakorlatok során észleltek robbanást, lövést. Ez idő alatt a donyecki repülőtér környékéről, Piszki községből ekkor sikerült több lakost is kitelepíteni, akiknek a kitelepítés során az SMMU munkatársai segítettek.²⁴

A novemberi hónap során az SMMU megfigyelők Donyeck régióban egyre több esetben észlelték a tűzszünet megszegését. Luhanszk megye még nyugalmat tanúsított. Novemberi nyilatkozatában az SMMU vezetője, Ertuğrul Apakan bírálta a jogsértések számát és súlyosságát a közelmúltbeli események során Kelet-Ukrajnában, és felszólította a feleket a minszki megállapodásokból fakadó kötelezettségek teljesítésére. Az SMMU továbbra is figyelemmel kísérte a leszerelési folyamatot az érintett területeken.²⁵

Az év utolsó havában kiújultak a harcok. Továbbá ebben a hónapban sikerült először az SMMU megfigyelőknek a Horlivkában és Debalcevéban lévő bázist megfigyelni. Ezek a bázisok a kijevi kormány által nem ellenőrzött területek közé tartoztak. A harcok napról napra fokozódtak, már a bányák területén is. A harcok centruma a donyecki repülőtér volt. Más súlyos eseményeket is jelentettek az élvonalból az SMMU megfigyelői.²⁶

---

23 OSCE Status Report No. 184776. 23 September 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/d/184776.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 12. 02.).

24 OSCE Status Report No. 193436. 21 October 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/193436.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 12. 02.).

25 OSCE Status Report No. 205561. 02 December 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/205561.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 12. 10.).

26 OSCE Status Report No. 210126. 02 December 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/e/210126.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 12. 10.).

Az EBESZ Ukrajnai Speciális Megfigyelő Missziójának tevékenysége 2014–2015-ben Kárpátalján

Az EBESZ missziójának székhelye Kijevben található, de vannak irodák a nyugat-ukrajnai Ivano-Frankivszkban, Lembergben és Csernyivciben, valamint Herszonban, Donyeckben, Dnyipropetrovszokban, Luhanszokban és Odesszában. Kárpátalján nincs képviselése a missziónak, megyénk az ivano-frankivszki kirendeltséghez tartozik. A képviselő munkatársai többször is Kárpátaljára látogattak.

Az SMMU Ivano-Frankivszkban állomásozó megfigyelői vidékünkre, Kárpátaljára 2014. július 12-én, egy nappal azután érkeztek, hogy Munkácsra lövöldözés volt egy parlamenti képviselő tulajdonában lévő kávézóban, halálos áldozatokkal. Mihajlo Lanyo ukrán parlamenti képviselő testőrsége csapott össze a szélsőséges Jobb Szektor fegyvereseivel, majd a harc az ukrán biztonsági erők és a Jobb Szektor között folytatódott tovább. A konfliktus fő oka illegális csempészügyletekből eredt.

A jelentés szerint a megfigyelők Munkácsra érve az Ukrán Biztonsági Szolgálat 10 páncélozott járművét találták a helyszínen. A megfigyelők találkoztak Munkács polgármesterével, a rendőrség munkatársaival, és azt a tájékoztatást kapták, hogy az ügyben érintett Jobboldali Szektor tagjai a lövöldözést követően elrejtőztek.

A megfigyelők a munkácsi városi kórház vezetőségével is találkoztak. A kórház vezetősége beszámolt arról, hogy azon a napon több sérültet, civileket és öt rendőrt vittek kórházba. Ezek a számok jóval magasabbak, mint a híradásokban szereplő adatok, tudatták a megfigyelők.²⁷

Július 13-án Kijev bejelentette, hogy a munkácsi lövöldözés miatt megkezdte valamennyi, az ország területén működő illegálisan felállított fegyveres csoport demilitarizálását, mert azok fenyegetik az ország belső biztonságát. A hatóságok nem tudták a lövöldözőket kézre keríteni, csupán két jobb szektoros letartóztatásáról számoltak be.²⁸

---

27 OSCE Status Report No. 177251. 12 August 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/177251.pdf> (utolsó letöltés: 2020. 11. 12.).

28 Palkó István: Terrorcselekménynek minősítették a munkácsi lövöldözést. Origo, 2015. 06. 16. URL: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20160616-munkacs-lovoldozes-nyomozas.html> (utolsó letöltés: 2020. 11. 12.).

Petro Porosenko ukrán elnök ekkor Kárpátaljára érkezett. Rövidesen valamennyi határórt és vámórt, valamint rendőröket és tiszteket bocsátottak el az állásukból. Az ukrán kormányzat a lövöldözés után mindenre kiterjedő vizsgálatot rendelt el, mivel nyilvánvalónak tűnt, hogy az évek alatt megerősödött csempészkereskedelemben a hatóságok is érintettek, ez segítette az illegális tevékenység burjánzását, amelyből szélsőséges csoportok, mint a Jobb Szektor is, finanszírozta a tevékenységét.

Dékány Dénesnek, a misszió ivano-frankivszki munkatársának elmondása szerint²⁹ 2014-től több apparátus kiépítésére szükség volt, ami 2017-re fejeződött be. Ilyen munkacsoport például a logisztikai, az adminisztratív vagy a hadműveleti törzs.

Az apparátusok és az irodák különböző feladatokat látnak el. Míg a keleti országrészben elhelyezkedő irodák és munkacsoportok a tűzszünet megsértésének eseteit figyelik, rögzítik és jelentik, addig a nyugati országrészben, az ivano-frankivszki iroda, emberjogi kérdésekkel, a kisebbségi kérdésekkel – különösen a magyarokat és a romákat érintő ügyekkel –, a keleti harci övezetből menekültek kérdésével, a sajtószabadsággal, emberkereskedelem és családon belüli erőszak kérdéseivel és azok lehetséges megoldásával foglalkoznak.

A misszió sem tanácsadói, sem végrehajtó mandátummal nem rendelkezik, csak megfigyeléssel foglalkozik. Ennek okán is speciális a misszió. Minde mellett, a megfigyelések eredményei, a jelentések, az irodák főbb kérdéskörei segítségül szolgálnak a nemzetközi társszervezeteknek. Az információáramlás által tudnak más szervezetek humanitárius segítségnyújtással, vagy akár jogi kérdések rendezésével segíteni. Ezekon túl az ukrán hatóságok és belügyi szervek is figyelembe veszik a misszió munkáját. 2015-től gyakran érték s érik napjainkban is atrocitások a megfigyelőket, nemcsak keleten, de Ivano-Frankivszkban is.

Az SMMU ivano-frankivszki irodájának munkája során kiemelt fontosságú Kárpátalja és a kárpátaljai magyarok helyzete, kiemelt figyelemmel követték a rendőrség, az ügyészség reformjának végrehajtását a megyében, valamint a decentralizációnak nevezett közigazgatási reform végrehajtásának menetét.

A 2015. július 12-i munkácsi lövöldözés kapcsán Dékány Dénes elmondta, hogy a helyszínre érkezve minden felet felkerestek. Megkeresték az érintett

---

29 Személyesen készítettem interjú Dékány Dénessel, az ivano-frankivszki iroda munkatársával 2021 februárjában. A tanulmánynak ebben a részében erre az interjúra támaszkodtam.

civileket, a rendvédelmi szerveket, a kórházban dolgozókat, akik fogadták a sérülteket. Minél több információt próbáltak meg összegyűjteni az esettel kapcsolatban és azt követően is, annak érdekében, hogy átlátható képet kapjon a misszió az eset okáról, illetve annak következményeiről.

Kárpátalja kérdése akkor érkezett fordulóponthoz a SMMU-ban, amikor 2018 januárjában a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség ungvári székházát felrobbantották. Az incidens kapcsán azonnal megfigyelők érkeztek a helyszínre, szintén felvették a kapcsolatot minden lehetséges érintettel. Ennek következtében 2018 januártól állandó megfigyeléssel, folytonos jelenléttel követte a Kárpátalján történő eseményeket az ivano-frankivszki iroda, 2020 márciusáig állandó jelenléttel, majd a koronavírus-járvány miatt ez abbamaradt. A 2020 novemberétől kezdődő ukrán–magyar atrocitások miatt ismét állandó jelenlét van Kárpátalján.

Összefoglalás

A bécsi székhelyű Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Ukrajnában végzett speciális megfigyelő tevékenysége azért indult el, hogy külső, harmadik félként figyelemmel kíséresse a 2014-ben elkezdődött kelet-ukrajnai konfliktust. Munkám során arra a következtetésre jutottam, hogy a speciális megfigyelő misszió szerteágazó tevékenységet folytat. A kezdetben 500, majd több mint 1000 főből álló szervezet munkájának fókuszai közé tartozik:

- felügyelni a felek közötti tűzszünetet,
- ellenőrizni a minszki kötelezettségek betartását,
- kutatásokat, felméréseket végezni a civil lakosság körében,
- segíteni a lakossági övezetben az infrastruktúra helyreállítását,
- humanitárius segély nyújtása,
- figyelemmel kíséreni a civil lakosság harcok miatti sérülését, vagy a harcok miatti halálozások számát,
- felszólítani a feleket az esetlegesen be nem tartott kötelezettségek betartására,
- fegyverek és harci eszközök számon tartása,
- az ország bármely pontján történt zavargás megfigyelése,
- különböző nemzetközi fórumokon beszámolni a történésekről,
- az EBESZ tájékoztatása a kelet-ukrajnai helyzetről.

2014-ben a megfigyelők tevékenységük során nem kerültek veszélybe, 2015-től azonban folyamatosan, akár heti rendszerességgel lőtték rájuk, vagy tették tönkre a megfigyelést végző eszközöket. Vidékünk, Kárpátalja két konkrét eset alkalmával került a misszió látóterébe. Először a 2015-ös munkácsi lövöldözés kapcsán, majd 2018-ban a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség székházában történt robbantás kapcsán.

Az EBESZ Ukrajnában végzett megfigyelő tevékenysége fontos, szerteágazó, a szervezet pedig a béketeremtés külső, független segítője.

Felhasznált irodalom

Az EBESZ története: <http://vienna.io.gov.hu/ebesz-tortenete> (2020. 10. 19.)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. URL:

<http://vienna.io.gov.hu/az-europai-biztonsagi-es-egyuttmukodesi-szervezet> (utolsó letöltés: 2020. 10. 20.).

* * *

Interjú Dékány Dénessel, az SMMU ivano-frankivszki irodájának munkatársával, 2021. február.

* * *

OSCE Status Report No. 246201. 17 August 2014, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<http://www.osce.org/pc/116747> (2020. 10. 17.)

OSCE Status Report No. 128941. 19 Nov – 03 Dec 2014, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/3/1/128941.pdf> (2020. 10. 17.)

OSCE Status Report No. 132986. 6 January 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/0/9/132986.pdf> (2020. 10. 17.)

OSCE Status Report No. 135556. 20 January 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/6/f/135556.pdf> (2020. 10. 17.)

OSCE Status Report No. 142541. 24 February 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/9/f/142541.pdf> (2020. 10. 17.)

OSCE Status Report No. 146836. 25 March 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/146836.pdf> (2020. 11. 04.)

OSCE Status Report No. 152841. 23 April 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/152841.pdf> (2020. 11. 04.)

OSCE Status Report No. 159621. 20 May 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/f/2/159621.pdf> (2020. 11. 06.)

OSCE Status Report No. 168331. 01 July 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/168331.pdf> (2020. 11. 06.)

OSCE Status Report No. 173096. 15 July 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/173096.pdf> (2020. 11. 12.)

OSCE Status Report No. 177251. 12 August 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/177251.pdf> (2020. 11. 12.)

OSCE Status Report No. 177251. 26 August 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/177251.pdf> (2020. 11. 12.)

OSCE Status Report No. 184776. 23 September 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/5/d/184776.pdf> (2020. 12. 02.)

OSCE Status Report No. 193436. 21 October 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/193436.pdf> (2020. 12. 02.)

OSCE Status Report No. 205561. 02 December 2015, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/205561.pdf> (2020. 12. 10.)

Holbrooke, Richard: Washington: kellenek-e nekünk? *Külügyi Szemle*, 1995/1. 46.

Németh József: Az euro-atlanti biztonság formálódása az elmúlt két év vonatkozó orosz kezdeményezéseinek tükrében. *Európai Tükör*, 2010/1. 99–105.

Padányi József – Tomolya János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. r. *Hadtudomány* 2017/3–4. 36.

Palkó István: Terrorcselekménynek minősítették a munkácsi lövöldözést. *Origo*, 2015. 06. 16. URL:

<https://www.origo.hu/nagyvilag/20160616-munkacs-lovoldozes-nyomozas.html> (2020. 11. 12.)

Pótó János: Helsink-i záróokmány – Helsink-i folyamat. *História*, 2012/2. 14.

Takács Róbert: Helsink-i és a kulturális csere Magyarország és Nyugat között (1975–2018). *Múltunk*, 2018/4. 160–186.

Várkonyi Péter: Továbblépni az enyhülésért – Helsink-i szellemében. *Társadalmi Szemle*, 1987/1. 59–61.

Nagy Csenge

Erdélyben működő vállalatok társadalmi felelősségvállalása – egy előzetes kutatás eredményei

1. Bevezetés

Világszerte egyre népszerűbbé válik a fenntartható fejlődés kérdésköre, amely mára nemcsak a környezetvédők és a társadalmi szolidaritást vállalók jelszava, hanem egyértelmű piaci elvárás is. A versenyelőny megszerzéséhez és megtartásához, a fogyasztói bizalom kialakításához szükség van felelősségvállalásra. Emellett a szervezeteknek törvényileg is előírt szabályoknak kell megfelelniük, melyek a fenntartható működésre vonatkoznak.

Jelen tanulmány témája az Erdélyben (is) működő szervezetek fenntarthatósági tevékenységeinek vizsgálata. Célja feltárni a gyakorlatok népszerűségének mértékét, illetve rávilágítani olyan összefüggésekre, melyek a CSR (*Corporate Social Responsibility* = Vállalati Társadalmi Felelősségvállalás) jelenséget befolyásolhatják. A kutatás során arra keresem a választ, hogy a téma szakirodalmából ismert, a fenntartható fejlődést elősegítő meghatározó gyakorlatok közül mely tevékenységek elfogadottak az erdélyi vállalatok körében. A másik kutatási kérdés, hogy megfigyelhetők-e régióspecifikus jellegzetességek a szervezetek fenntarthatósági tevékenységében. Az egyik hipotézis, hogy a legnépszerűbb gyakorlatok a szelektív hulladékgyűjtés, valamint az adománygyűjtés. A második, hogy a régióban a csak hazai tulajdonban lévő vállalatok kevesebb hangsúlyt fektetnek a fenntarthatósági tevékenységükre.

A tanulmányban bemutatom az empirikus kutatást megalapozó elméleti hátteret. A fogalmi tisztázást követően a fenntartható vállalatvezetés előnyeit, szervezeti kereteit, majd a jelenség romániai sajátosságait tárgyalom. A kérdőíves felmérés alapján nyert adatokat SPSS program segítségével dolgozom fel.

2. A kutatást megalapozó elméleti háttér

A környezeti problémák megoldásához, valamint egy fenntartható gazdaság kiépítéséhez elengedhetetlen az erős vállalati felelősségvállalás (Karácsony, 2019). Korunk legégetőbb kérdései közé tartozik a klímaváltozás, illetve a társadalmi egyenlőtlenségek növekedésének megoldása. Szakértők szerint ebben kiemelt felelőssége van a vállalatoknak. Az utóbbi évtizedekben az állami hatalom meggyengült, eközben a nagyvállalatok egyre inkább megerősödnek, így a szervezetek kiemelt szerepet kapnak annak alakításában, hogy a társadalom miként gondolkodik a fenntartható fejlődésről. A szervezetek felelősségvállalása nagymértékű eredményhez vezethet a globális problémák megoldásában, ám ez a támogatói szerep legtöbbször nem egy kidolgozott stratégia mentén, hanem ad hoc módon történik (Tóth, 2007).

2.1. A fenntartható fejlődés és a CSR fogalma

A fenntartható fejlődés lényege, hogy egy szervezet működése során ne akadályozza a jövő generációit abban, hogy ők is képesek legyenek kielégíteni szükségleteiket (Visser – Brundtland, 1987). A fenntartható fejlődés fogalma többféleképpen közelíthető meg. A legelterjedtebb a háromlábú megközelítés (*triple bottom line*) (Elkington, 1997), aminek értelmében akkor fenntartható egy szervezet, ha annak gazdasági tevékenysége társadalmilag felelősnek, környezetkímélőnek és gazdaságilag értékesnek mondható. A gazdasági aspektus a szervezetek működésének alapja, így jelen tanulmány a környezeti, illetve a társadalmi dimenziókra fókuszál (Bombiak – Marciniuk-Kluska, 2018). Tóth meghatározásában a felelős vállalat céljai közé tartozik, hogy hasznos szereplője legyen a helyi gazdaságnak. Szerinte ezt a célt egy bizonyos mértékig kifejezetten szolgálja a növekedés, azonban a túlzott méret kedvezőtlenül hat a lokális gazdaságra, a közvetlen környezetre (Tóth, 2007).

A CSR szoros kapcsolatban áll a fenntartható fejlődéssel, azzal a különbséggel, hogy célja a szervezet negatív hatásainak csökkentése, a fenntartható fejlődés pedig a szervezeti stratégiába mélyen beágyazott elv (Cohen et. al., 2012). A CSR a szervezet elköteleződését jelenti a fenntartható fejlődés iránt úgy, hogy méltányosan kezeli munkatársait, azok családjait, a helyi közösségeket és a társadalom egészét, így arra törekedve, hogy javítsa az életminő-

séget, ezáltal pedig a vállalati és társadalmi fejlődést egyaránt elősegítse (Bombiak – Marciniuk – Kluska, 2018).

A CSR tudatos megfontolása elsőként azt Egyesült Államokban jelent meg az 1950-es években. A témában az első úttörő tanulmány H. R. Bowen 1954-ben megjelent tanulmánya, mely az üzletemberek társadalmi felelősségvállalására hívta fel a figyelmet (Bowen, 1954). Az 1970-es években terjedt el a *Corporate Social Responsibility* kifejezés. Ezen belül a hangsúlyosabb témák a fogyasztóvédelem, a munkahelyi biztonság, a méltányos javadalalmazás (*fair pay*) és a helyi közösségek támogatása voltak (Karácsony, 2019). Ebben az időben jelent meg Milton Friedman azóta sokak által kritizált cikke, melyben kifejti, hogy az embereknek csupán saját cselekedeteikért kell etikai felelősséget vállalniuk, a szervezeteknek ez nem feladata. Meglátása szerint a vállalatok a felelős magatartás tanúsításának nem tulajdonítanak nagyobb szerepet annál, mint a profit növelésének potenciálja, illetve a vezetésnek nincs felelőssége e téren azt leszámítva, hogy a fenntarthatóságra vonatkozó törvényeket betartásuk. Amellett érvelt, hogy a CSR csak jótékonyági akció és hogy a problémák megoldása sokkal inkább a kormányok feladata, mintsem a vállalatoké (Friedman, 1970).

2.2. A fenntartható vállalatvezetés előnyei

A fenntartható működésnek számos szervezeti előnyéről számolnak be a téma szakirodalmában írt tanulmányok. A fenntartható fejlődéssel, annak promótlásával elérhetőek olyan fogyasztók, akik magánéletükben kiemelt hangsúlyt fektetnek környezetük védelmére (Ginsberg – Bloom, 2004). Emellett lehetőség nyílik olyan országokba exportálni az árukat, szolgáltatásokat, melyeknél szigorúbb környezetvédelmi szabályok vannak érvényben (Rosen, 2001). Elérhetővé válik az opció, a szervezet részvényeinek valorizálására a *Dow Jones Sustainability Group Index* (DJSGI) szerint (Preston, 2001). A szervezet továbbá gazdasági előnyökhöz jut általa, hogy fenntartható imázst épít ki magáról (Miles – Covin, 2000). A vállalat közvetlenül csökkentheti kiadásait egy fenntarthatóbb stratégia követésével (Hunt – Auster, 1990). Végül a szervezetben a környezeti tudatosság eredményeként innovációk születhetnek mind a termékekben, mind a folyamatok szintjén (Porter – Linde, 1995).

Egyes szervezetek számára a fenntartható működésbe fektetett erőforrások többletkiadásként jelennek meg, másoknál viszont a versenyképességbe

történő befektetésként tekintenek rá. Azoknál a szervezeteknél, amelyeknél ez hangsúlyt kap, a vezetés nemcsak a versenyképesség növelését és a jogi szabályozások betartását tartja szem előtt, hanem koncentrálni a hosszútávú sikerre, a fenntarthatóságra és az értékteremtésre – így lehet valós eredményt elérni (Aluchna – Idowu, 2017).

A fenntartható működés tehát számos előnnyel jár nemcsak a szervezet érintettjei (*stakeholder*) számára, de magára a szervezetre nézve is. Ezek lehetnek azonnali, illetve hosszú távú előnyök. Egyes törekvések nagyobb költségvetést igényelnek, de számos olyat is ismerünk, melyek ellenkezőleg, közvetlenül csökkentik a vállalati költségeket. Abban egyetértés van a szakirodalomban, hogy fontos a fenntarthatóság stratégiai kérdésként való kezelése a szervezetek részéről. A következőkben azt összegzem, hogyan lehet integrálni a fenntarthatóságot a szervezeti értékek közé és a szervezeti stratégiába.

2.3. A fenntartható fejlődés szervezeti keretei

A felelős vállalat alapelveit foglalja össze Tóth (2007) öt pontban. Az első alapelv a szállítás minimalizálása. A valóban felelős vállalat törekszik arra, hogy helyi szinten történjen a beszerzés, illetve helyi piacra (is) termeljen. Második a maximális igazságosság, ami mögött a méltányosság mint fő érték húzódik. A kereskedelem, a munkabérek, illetve a munkakörülmények méltányosak egy felelős vállalatnál. A harmadik alapelv a nulla ökonomizmus, azaz a vállalatok szempontjai között szerepelnie kell a gazdaságosságnak, de azt nem határozhatják meg fő célként. A negyedik az optimális méret – a szerző figyelmeztet a túlnövekedés veszélyeire, és emellett érvel, hogy hosszú távon az állandó, nem pedig a gyorsan növekvő jövedelemre kell koncentrálni. Az ötödik alapelv, hogy a szervezet által előállított termék olyan legyen, amely valóban szükségleteket elégít ki, nem pedig igényeket generál. Ezek az alapelvek széles körben elismertek, a tapasztalatok, mégis azt mutatják, hogy a vállalatokat elsősorban gazdasági érdek vezérli, a gazdasági céljaik elérésére törekednek, a felelősségvállalásra pedig jóléti tevékenységként tekintenek (Visser, 2008).

Nemcsicsné Zsóka (2006) azt hangsúlyozza, hogy a vállalat felelőssé alakításában mindenekelőtt a fenntarthatósági értékeknek a szervezeti kultúrába történő beékelődésére kell összpontosítani. Arra van szükség, hogy ezeket stabilan és ellentmondásmentesen tudja integrálni. A szervezeti kultúra formá-

lásában az emberi erőforrás menedzsment játszik a legnagyobb szerepet. Jabbour és Santos 2008-as tanulmányukban feltárják, hogy a HR menedzsment (*Human resource management* = emberi erőforrás, rövidítve HRM vagy HR) hogyan járulhat hozzá a szervezetek fenntartható fejlődéséhez, hat feladatkört említve. Szerintük a HR olyan munkatársakat kell toborozzon és kiválasszon, akik elkötelezettek a fenntarthatóság témája iránt; képeznie és értékelnie kell a munkatársak fenntarthatósági tevékenységét; jutalmaznia kell a munkatársak fenntarthatósággal kapcsolatos törekvéseit; folyamatosan törekednie kell arra, hogy fejlesztés történjen a környezetvédelmi menedzsmentben. Emellett feladata a fenntarthatósági vonatkozásokat értékékként kezelni, valamint promotálni a csapatok közti interakciót, hogy fenntarthatósági kérdésekkel foglalkozzanak, így biztosítva a folyamatos fejlődést a fenntarthatóságban (Jabbour – Santos, 2008).

Azoknak a vállalatoknak tehát, amelyek fenntarthatóságban gondolkodnak, a munkaerőt kell elsősorban zöldíteniük. Ezekhez a következő módszerekkel tudnak hozzájárulni: a zöld készségek fejlesztése, a munkatársak képzése, környezetvédelmi és társadalmi felelősséggel kapcsolatos tudás terjesztése, kiemelt figyelmet fordítva a vezetés fejlesztésére. Emellett a felelős munkavállalók motiválása, a fenntarthatósági tevékenység (anyagi vagy nem anyagi) jutalmazása tartozik a fenntarthatósági módszerek közé. A munkatársak bevonása különböző fenntarthatósági tevékenységekbe nagyban javíthatja a fenntartható menedzsmentet. Egyrészt a munkavállalók tacit (rejtett) tudását fejlesztik ezekben a kérdésekben, másrészt elkötelezetté teszik a munkatársakat a téma iránt, így eredményezve szemléletváltást, harmadrészt a szervezeti kultúrát formálja úgy, hogy az támogatja a felelős vállalatvezetés törekvéseit (Renwick et. al, 2013).

Számos gyakorlatot, stratégiát ismerünk már tehát, amelyek elősegítik, hogy egy vállalat a fenntartható fejlődés útjára lépjen. Felmerül azonban a kérdés, hogy ezek milyen hatékonysággal járulnak hozzá a végső eredményhez. Bombiak és Marciniuk-Kluska (2018) arra keresték a választ lengyelországi felmérésükben, hogy melyek azok a fenntarthatósági gyakorlatok, amelyek hatással vannak a szervezeti felelősségre és ezek milyen mértékben járulnak hozzá a sikerhez. Arra következtettek, hogy a legfontosabb tevékenység a felelős magatartás promotálása a szakmai tevékenység végzése során. Szintén nagyon fontos a környezetvédelmi tevékenységek integrálása a munkaköri leírásokba, csapatok kialakítása, akik ezért felelősek, a fenntarthatóság aspektusának bevonása a HR stratégiába, fenntarthatósági kompetenciák fej-

lesztése (pl. zöld kompetenciák, érzékenyítés), illetve a felelősségvállalással kapcsolatos tudás átadása. Nagyon keveset számít a jelöltek környezeti tudásának felmérése, a felelős jelöltek favorizálása, a fenntarthatósági értékek megjelenítése az álláshirdetésekből és a vállalat elkötelezettségének hirdetése a toborzás alatt. Inszignifikánsnak titulálták a HR fenntarthatósági intézkedési előrehaladásának monitorozását, vagyis, a fenntarthatósági teljesítmény szempontjából irrelevánsnak bizonyult például a HR fenntarthatósági tevékenységéről írt jelentések közzélése.

Fontos kiemelni, hogy a CSR stratégiák gyakorlatba ültetése országoként eltér, számos faktor különbözik, amelyek befolyásolják ezek sikerességét. Ilyen eltérés lehet a gazdaság fejlettségi szintje, szervezeti kultúrák, kommunikációs tényezők az egyének és szervezetek között, decentralizáció mértéke, illetve a civil szféra aktivitásának mértéke (Korka, 2005). Ezek tudatában érdemes kezelni a vállalati fenntartható fejlődés kérdéskörét.

2.4. Törekvések a fenntartható fejlődésre Romániában

A felelősségvállalás a szervezetek részéről Romániában is megkülönböztető elem lehet más vállalatokkal szemben. Amennyiben a fogyasztók egyre érzékenyebbek lesznek ilyen tényezőkre is, a szervezetek fenntarthatósági tevékenységei egyre fontosabbá válnak a fogyasztói döntések meghozatala során (Stancu – Orzan, 2006). A fejlődő országokban működő szervezetek gyakran választás elé kerülnek olyan kérdésekben, mint fejlődés vagy környezet, munkahelyteremtés vagy magas munkaügyi standardok, emberségesség vagy szigorú vezetés. Emiatt a fenntarthatóság gyakran háttérbe szorul (Visser, 2008).

Romániában a CSR, sok más innovációhoz hasonlóan, a nemzetközi trendek követése nyomán nyert teret. A vállalatok CSR törekvéseinek főként rövid távú hatásai vannak, ugyanis nem jól kifejlesztett fenntarthatósági stratégia mentén zajlanak. Az 1989-es rendszerváltást követően Romániát számos humanitárius misszió megcélozta (Crișan-Mitra – Borza, 2015). Az országnak ahhoz, hogy az Európai Unió tagállama lehessen, a szervezetek szintjén is meg kellett felelnie bizonyos szabályoknak, melyek a CSR terén is megjelentek. Így a román vállalatok is bevezettek változásokat, amik a társadalmi és környezeti felelősségvállalásukat javították. Romániában a CSR gyakorlatok a cselekedve tanulás (*learning by doing*) elvet érvényesítették. A helyi szervezetek nemzetközi nagyvállalatok gyakorlatait kényszerültek adaptálni saját erőforrásaikhoz mérten (Korka, 2005).

Később a 2008-as gazdasági világválság nagy hatással volt a román szervezetek nyitottságára a különböző CSR gyakorlatok iránt. A vállalatok ekkor nem fektettek hangsúlyt olyan tevékenységekre, amelyeknek ne lett volna rövid távú gazdasági haszna, így a fenntarthatósági stratégiákat mellőzték. 2014-ben lépett érvénybe a törvény, miszerint az 500 főnél több alkalmazottat foglalkoztató szervezeteknek kötelezően jelenteniük kell nem pénzügyi mutatókat, ami a vállalatok átláthatóságát segítette elő. Egy Romániában végzett 2014-es felmérés arra világít rá, hogy a CSR gyakorlatok az elismerés, láthatóság, ismertség érdekében jönnek létre, a PR stratégiát (*Public Relations* tevékenység) elősegítve. Ezért a CSR stratégiák elsősorban nem etikai célokat szolgálnak, hanem főként a versenyelőny megtartása érdekében jönnek létre. Annak ellenére, hogy egyre több szervezet integrál ilyen tevékenységeket a meglévők közé, továbbra is fennáll a szakadék a kereskedelmi célok és a felelősségteljes magatartás között (Crişan-Mitra – Borza, 2015).

A versenyelőny megszerzésének, illetve megtartásának szükségessége arra készítette a szervezeteket, hogy innovatív ötletekkel álljanak elő, a CSR pedig ebben kiemelt szerepet játszott. A vállalatok kiemelt kihívása lett egy megfelelő CSR stratégia kialakítása, mely világos értékeken alapszik. A román piacon a szervezetek körében egyre ismertebb és elismertebb a CSR jelensége. A leggyakoribb megnyilvánulásai a szociális segítségnyújtási programok, humanitárius alapítványok finanszírozása, adománygyűjtések, oktatási támogatások biztosítása rászorulóknak részére. A szociális tevékenységek a népszerűbbek, szemben a környezetvédelmi törekvésekkel. Ennek oka lehet, hogy a közösségi projektek és jótékonyági programok növelik leginkább a vállalatok ismertségét a közösség tagjai körében (Crişan-Mitra – Borza, 2015).

A CSR stratégia kialakításában feltétlenül figyelembe kell venni lokális tényezőket, mint gazdasági és politikai helyzet, életszínvonal, szegénység stb. Romániában a jogi többértelműség és a nem egyértelmű keretrendszer miatt a nemzetközi nagyvállalatok arra kényszerülnek, hogy újratervezzék a fenntarthatósági tevékenységeiket és módszereiket. A fenti felmérés arra is rávilágít, hogy a vezetők szerint a szervezetek CSR tevékenysége nem befolyásolja nagy mértékben a fogyasztók választását, ugyanis a román vásárlók döntéseiben nagyobb szerepet játszik az ár, mint a szervezet felelősségvállalása. Ez a jelenség olyan országokban figyelhető meg, ahol alacsonyabb az életszínvonal, ahol a fogyasztók kevésbé hajlandóak többet fizetni annak érdekében, hogy támogassák a szervezetek CSR tevékenységeit (Crişan-Mitra – Borza, 2015).

Romániában a kis- és középvállalatok esetében a szervezetek felelősségvállalásának mértékét főként az határozza meg, hogy a vállalkozó, illetve a vezetés milyen értékekkel rendelkezik e téren. Az utóbbi időben a szervezetek nagymértékű változásokon mentek keresztül. A XX. század végi történések, mint a privatizáció, globalizáció, deregularizáció, illetve a társadalmi elvárások a cégek felelősségvállalását illetően nagyban megváltoztatták a szervezetek hozzáállását a fenntarthatóság témájához. Bár a CSR egyidős a kapitalista munkaszervezéssel, eleinte filantróp jelleggel működött, mára pedig modellek, törvényi szabályozások, kötelezettségek léteznek e téren (Badulescu et. al., 2018). Badulescu és munkatársai eredményei szerint a KKV-k kisebb erőfeszítéssel és természetesebb módszerekkel képesek eredményeket elérni a fenntarthatóságban, mint a nagy multinacionális vállalatok. Kevesebb munkatársal operálnak, így a szervezeti kultúrába könnyebben integrálhatók a fenntarthatósági értékek; rugalmasabbak, így könnyebben alkalmazkodnak a változásokhoz; gyorsabban képesek azonosítani, illetve reagálni a társadalmi igényekre. Ezen felül számos KKV tevékenysége önmagában társadalmilag és környezetileg felelősnek mondható. A nagyvállalatok elsősorban formálisan gyakorolják CSR tevékenységüket, míg a KKV-k esetében nem ennyire formalizáltak a folyamatok és gyakorlatok (Badulescu et. al., 2018).

Romániában tehát a CSR napjainkban még mindig újkeletű jelenség, a szervezetek kevésbé fektetnek hangsúlyt a felelősségvállalásra. A szigorú piaci viszonyok, az alacsonyabb életszínvonal, a lokális jellegzetességek okán, a megszokottól eltérő stratégia működhet ebben a gazdaságban. A fenntartható működés iránti nyitottság azonban egyre inkább teret nyer, ugyanis a szervezetek kénytelenek a fejlettebb gazdaságok mintájára követni a trendet, különben könnyen elveszíthetik versenyelőnyüket biztosító fontos forrásaikat.

3. A kutatás módszertana

A kutatás kvantitatív módszerrel készült. Ez a módszer bizonyult alkalmasnak az Erdélyben (is) működő szervezetekben megjelenő fenntarthatósági tevékenységek népszerűségéről való adatgyűjtésre, illetve a szervezetek CSR tevékenységét befolyásoló tényezőinek feltárására. Az adatok 2021 februárjában kerültek lekérdezésre.

Az adatgyűjtés során használt, saját szerkesztésű kérdőív meghatározó kérdése, hogy milyen fenntarthatósággal kapcsolatos tevékenységek jelennek

meg a megkérdezett szervezeteknél. 16 gyakorlat közül jelölték meg a kitöltők azokat, amelyekkel találkoztak az őket foglalkoztató vállalatnál (több lehetséges válasz). Továbbá egy 5 fokú Likert-skálán jelölték meg, hogy mennyire vélik hangsúlyosnak a fenntarthatóság témáját a szervezetükben. Az egyéb kérdések a szervezet méretére, ágazati besorolására, a munkahely földrajzi elhelyezkedésére vonatkoztak. Az adatgyűjtés során a kitöltők anonimitását teljes mértékben megőriztem. A lekérdezés román nyelven zajlott, a kérdőívet online töltötték ki a mintába került alanyok.

A mintába az alanyok szakértői kiválasztás módszerével kerültek be, a minta nem valószínűségi. A résztvevők toborzása a LinkedIn közösségi háló felületén keresztül történt. A mintába kerülés alapfeltétele az erdélyi munkavállalói lét volt. A kutatásban 122 alany vett részt 11 erdélyi megyéből. Legtöbb válaszadó Maros (21%), Kolozs (18%), Brassó (11,5%) és Bihar (11,5%) megyei munkavállaló. A kérdőívet magyar és román nemzetiségű alanyok egyaránt román nyelven töltötték ki. Szervezeti pozíció szerint a felmérésben 57 (46,7%) beosztott/végrehajtó munkatárs, 21 (17,3%) alsó- és középszintű, 30 (24,6%) felsővezető, illetve 14 (11,5%) vállalkozó vett részt. Az adatok az SPSS statisztikai program segítségével kerültek elemzésre.

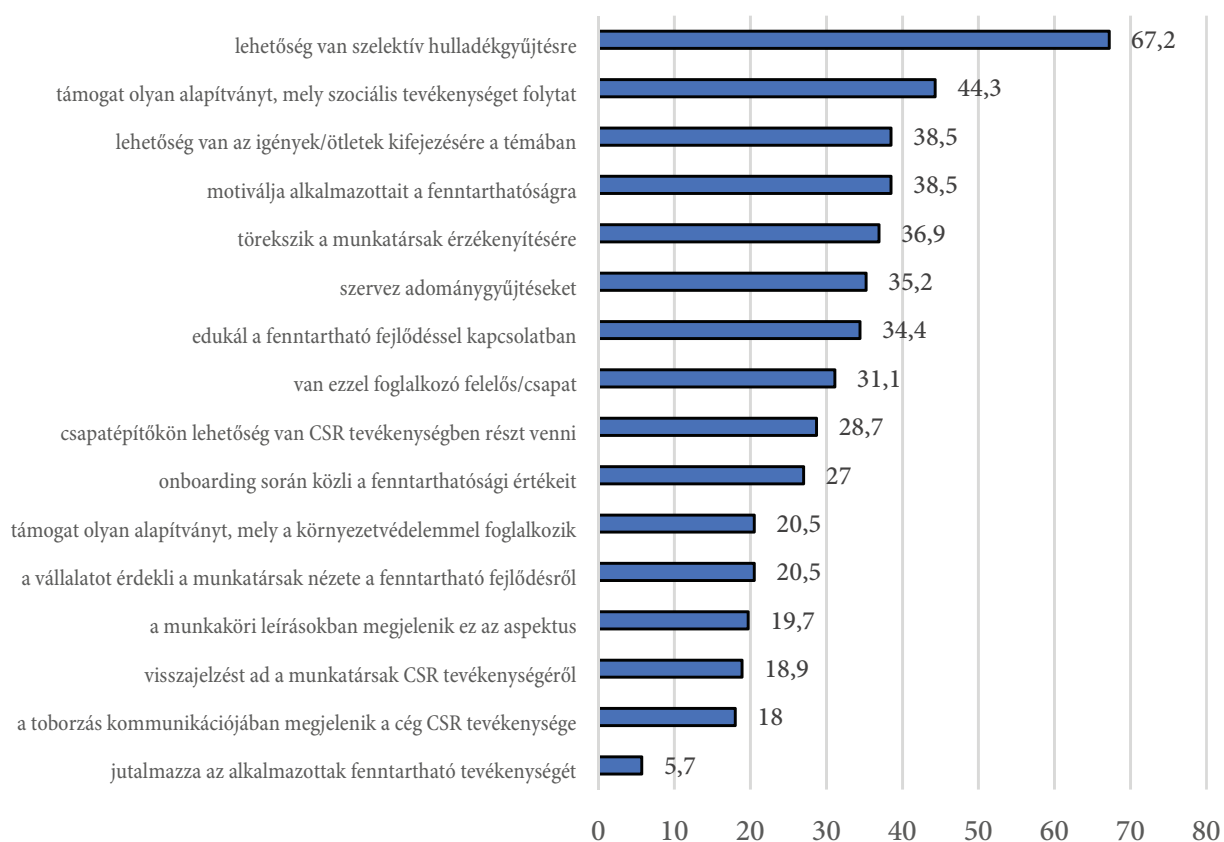
A módszer lehetővé tette, hogy a szakirodalomból ismert CSR tevékenységek népszerűségének mértékére rálátást kapjunk, illetve, hogy Erdély-specifikus jelenségeket tárjunk fel. Módszertani korlátként említendő, hogy az elemzésbe nem lehetett bevonni azokat a válaszokat, melyek arra vonatkoztak, hogy a kitöltő munkahelye mely gazdasági ágazatba sorolható. Annak ellenére, hogy a Tempo Online meghatározása szerinti összes gazdasági ágazat közül lehetett választani, a kitöltők közel egyharmada az „egyéb tevékenység” mezőt jelölte be. Szintén módszertani korlát, hogy a felmérés nem teljes körű, nem enged rálátást az összes az erdélyi vállalatra, nem reprezentatív, próbafelmérésnek tekinthető.

4. A kutatás eredményei. A fenntarthatósági gyakorlatok népszerűsége és jellegzetességeik

Az adatokból kiderül, hogy melyek a legelterjedtebb és melyek a legkisebb népszerűségnek örvendő fenntarthatósági tevékenységek az Erdélyben működő vállalatoknál (1. ábra). A legelterjedtebb gyakorlatként a szelektív hulladékgyűjtés említhető. Egy fejlettebb ország régióiban végzett felmérés során,

feltételezhetően, a szelektív hulladékgyűjtést mint tevékenységet nem kellene a szervezetek környezetvédelemmel kapcsolatos tevékenységei között említeni, ugyanis számos helyen ez alapvető elvárás. Erdélyben erre a gyakorlatra a legnépszerűbb CSR gyakorlatként tekintünk, ameddig nem válik természetes szokássá. A gyakorlat kiváló lehetősége a példamutatásnak, az edukálásnak, ami végső soron a szervezeti kultúrába integrálhat fenntartható értékeket. Az eredmények szerint a külföldi tulajdonban álló vállalatok 84%-ánál, míg a hazaiaknak csupán 55%-ánál van lehetőség a hulladék szelektív gyűjtésére. A khi négyzet próba és a Fisher teszt szignifikáns ($p=0,001$) kapcsolatot jelez a két változó között.

A felsorolt CSR tevékenységek közül szintén gyakran jelölték meg a válaszadók (44%), hogy a szervezet, amelynél dolgoznak, támogat olyan alapítványt, ami szociális tevékenységet folytat. Ezzel szemben olyan szervezetnél, amely támogat környezetvédelmi tevékenységet folytató alapítványt, a válaszadók csupán 20%-a dolgozik. Szintén gyakran jelent meg, hogy a munkavállalók megítélése szerint a szervezet, amelynél dolgoznak, lehetőséget biztosít arra, hogy CSR témában igényeket, illetve ötleteket fogalmazzanak meg.

1. ábra: Fenntarthatósági tevékenységek népszerűsége erdélyi szervezetekben (%)

Legkevesebben (5,7%) azt jelezték, hogy olyan szervezetnél dolgoznak, amely bármilyen formában (anyagi vagy nem anyagi) juttatásokban részesíti a munkavállalókat fenntarthatósági eredményeikért vagy tevékenységeikért. Ez a gyakorlat kifejezetten elősegítené a jobb teljesítményt, a különböző törekvések sikerességét. Az erdélyi vállalatok más módszerekkel mégis motiválják az alkalmazottakat a fenntarthatóságra (38,5%).

		A szervezetben foglalkoztatottak száma					Ösz- szes
		15-nél kevesebb	15–50	51–150	151–500	500-nál több	
Van-e bármilyen fenntarthatósági tevékenység a szervezetben?	van	21	13	14	19	35	102
		65.6%	81.3%	82.4%	86.4%	100.0%	83.6%
	nincs	11	3	3	3	0	20
		34.4%	18.8%	17.6%	13.6%	0.0%	16.4%
Összes		32	16	17	22	35	122
		100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

1. táblázat: Fenntarthatósági tevékenység megléte és a szervezet mérete. Kereszt táblázat

A nagyvállalatoknál alkalmazott válaszadók (több mint 500 foglalkoztatott) mindegyike azt állította, hogy a szervezetben léteznek törekvések a fenntartható fejlődésre, míg a kisvállalatoknál dolgozó kitöltők mindössze 65%-a jelezte ezt. A változók együttjárását a khi négyzet próba támasztja alá ($p=0,006$). A 15–500 foglalkoztatottal rendelkező szervezetek esetében a vizsgálat alapján nem mutatható ki szignifikáns különbség, aminek oka lehet, hogy legtöbb esetben a kitöltők kisvállalatnál (26,2%) vagy nagyvállalatnál (28,7%) dolgoztak, a 15–500 fős vállalatok alulreprezentáltak a mintában. A 15 és 500 fő közötti szervezeteknél dolgozók 81–87%-a jelezte, hogy a szervezetben megjelenik bármilyen fenntarthatósági tevékenység (1. táblázat).

Az eredményt vizsgálva, megfontolandó, hogy befolyásolhatja-e a fenntarthatóságra fektetett hangsúly mértékét a cégen belül, hogy hazai vagy külföldi tulajdonban van-e a cég, ugyanis a legtöbb nagyvállalat, amely a vizsgálatban megjelent, multinacionális cég. A független mintás T-teszt ezt a feltételezést megcáfolja (2. táblázat).

		Levene-t.		T-teszt						
		F	Szig.	t	Szab. fok	Szig. szint	Átlag eltérés	Standard eltérés	95% konfidencia- intervallum	
A fenntarthatóság témájá- nak hangsúlyossága a szervezetben	A szórások egyeznek	5.436	.021	-.849	119	.398	-.186	.220	Alsó	Felső
	A szórások nem egyeznek			-.825	96.489	.412	-.186	.226	-.635	.262

2. táblázat: Hazai/külföldi tulajdonos és a fenntarthatóság témájának hangsúlyossága. Független mintás T-teszt

Az eredmény jelzi, hogy az olyan nagyobb vállalatok, amelyek hazai tulajdonban vannak, a nemzetközi mintákat követve törekednek arra, hogy minél nagyobb hangsúlyt fektessenek a fenntartható fejlődésre. A szervezeten belüli fenntarthatóság vélt hangsúlyosságát sokkal inkább a szervezet mérete határozza meg. Az Anova teszt eredménye arra enged következtetni, hogy minél nagyobb a szervezet, annál hangsúlyosabbnak ítélik meg a munkatársak a fenntarthatóság témáját a vállalaton belül (3. és 4. táblázat).

Hogy mennyire ítélik meg hangsúlyosnak a foglalkoztatottak a fenntarthatóság témáját a szervezeten belül, összefüggésben áll a vállalatban jelen lévő tevékenységek változatosságával ($p=0,000$). Minél többféle gyakorlatot működtet a cég, annál hangsúlyosabbnak ítélik meg a munkatársak a szervezet elkötelezettségét a fenntartható fejlődés iránt. A gyakorlatok változatossága összefüggésben áll a vállalat méretével is. Az eredmények szerint, minél nagyobb egy szervezet, annál többféle CSR tevékenységgel operál (5. táblázat). A Post-hoc teszt azt mutatja, hogy minél több alkalmazottal rendelkezik a vállalat, annál szignifikánsabb az összefüggés az alkalmazott CSR gyakorlatok mennyiségével.

	N	Átlag	Standard szórás	Standard hiba	95% konfidencia-intervallum		Minimum	Maximum
					Alsó határ	Felső határ		
15-nél kevesebb	32	2.75	1.164	.206	2.33	3.17	1	5
15–50	16	3.25	1.125	.281	2.65	3.85	1	5
51–150	17	3.29	1.105	.268	2.73	3.86	1	5
151–500	22	3.00	1.234	.263	2.45	3.55	1	5
500-nál több	35	3.94	1.056	.178	3.58	4.31	2	5
Összes	122	3.28	1.208	.109	3.06	3.50	1	5

3. táblázat: A szervezet mérete és a fenntarthatóság témájának hangsúlyossága. Anova 1

	Négyzetössz.	Szab. fok	Négyzet átlag	F	Szig.
Csoportok között	26.109	4	6.527	5.077	.001
Csoportokon belül	150.415	117	1.286		
Összes	176.525	121			

4. táblázat: A szervezet mérete és a fenntarthatóság témájának hangsúlyossága. Anova 2

A szervezet mérete továbbá összefüggésben áll azzal is, hogy a vállalaton belül van-e olyan munkatárs vagy csapat, aki foglalkozik a cég CSR tevékenységével. A nagyobb vállalatoknál nagyobb valószínűséggel van olyan személy vagy csapat, aki felelős a cég fenntarthatósági tevékenységéért (6. táblázat).

	N	Átlag	Standard szórás	Standard hiba	95% konfidencia-intervallum		Minimum	Maximum
					Alsó határ	Felső határ		
15-nél kevesebb	32	2.59	2.421	.428	1.72	3.47	0	11
15–50	16	3.31	2.822	.705	1.81	4.82	0	8
51–150	17	5.41	3.392	.823	3.67	7.16	0	11
151–500	22	5.64	4.204	.896	3.77	7.50	0	15
500-nál több	35	6.89	3.428	.579	5.71	8.06	1	15
Összes	122	4.86	3.660	.331	4.20	5.52	0	15

5. táblázat: A szervezet mérete és a működtetett CSR gyakorlat-fajták száma. Anova

A foglalkoztatottak száma		Levene-t.		T-teszt								
		F	Szig.	t	Szab. fok	Szig. szint	Álag eltérés	Stnr. eltérés	95% konfidencia-intervallum			
									Al-só	Fel-só		
Szórások nem egyeznek	Szórások egyeznek	8.737	.004	-3.941	120	.000	-1.080	.296	-1.625	-1.665	-.535	-.495

6. táblázat: A szervezet mérete és a fenntarthatóságért felelős munkatárs jelenléte. Független mintás T-teszt

Az eredmények azt jelzik, hogy az erdélyi vállalatok fenntarthatósági tevékenységeit főként két tényező határozza meg. Egyfelől a vállalat mérete, másfelől az, hogy hazai vagy külföldi tulajdonban van-e a szervezet. Ezek a független változók hatással lehetnek arra, hogy milyen CSR gyakorlatokat működtet a vállalat, hányféle tevékenység jelenik meg a szervezetben, milyen hangsúlyosnak ítélik meg a fenntarthatóság témáját a munkavállalók, illetve van-e a szervezeten belül olyan munkatárs, aki a szervezet fenntartható fejlődéséért felel. A szervezetek CSR tevékenysége sokszor nem formális gyakorlatokat is magába foglal. Emiatt fennáll annak a lehetősége, hogy a munkavállalók egy-egy tevékenység jelenlétét nem tudatosítják, az ilyen tevékenységek mégis fontos szerepet játszanak a szemléletformálásban.

A téma szakirodalmában egyetértés van azt illetően, hogy a szervezeti kultúra formálásával, az értékek integrálásával lehet eredményt elérni a fenntartható fejlődésben (Nemcsicsné Zsóka, 2006; Bombiak – Marciniuk-Kluska, 2018; Renwick et. al., 2013; Cohen et. al., 2012). Ehhez szükséges lenne, hogy a szervezetek stratégiai szintre emeljék a fenntarthatóság kérdéskörét. Az elemzésből az látszik, hogy az alkalmazott gyakorlatok között gyakran nincs kapcsolat, következetesség. A szervezetek olyan CSR tevékenységet folytatnak, amire van erőforrásuk, amelyeknek rövid távon megtérülő haszna van, illetve ami a legkisebb anyagi befektetéssel jár. Bombiakék (2018) szerint a legnagyobb eredményt azzal éri el egy szervezet, hogy a szakmai tevékenysége során a felelős magatartást promotálja. Ennek eszköze lehet a példamutatás, a jutalmazás, a lehetőség biztosítása az igények és ötletek kifejezésére, vagy a támogatás. A felsorolt tevékenységek, bár ugyanazt a célt szolgálják, népszerűségük nagyon eltérő az erdélyi szervezetek körében, feltételezhetően a korábban említett tényezők miatt.

A szakértők szerint kiemelten fontos a sikerhez a CSR felelősségek integrálása a munkaköri leírásokba, felelős csapatok kinevezése, kompetenciák fejlesztése, edukálás, illetve a HR bevonása. Ezen gyakorlatok közül szintén – látszólag – véletlenszerűen válogatnak a szervezetek, nem mondható, hogy gyakori tevékenységek lennének az erdélyi szervezetek körében. Ez azzal magyarázható, hogy egy-egy tevékenység melletti döntés háttérében állhat az is, minél kevesebb erőfeszítéssel nyújtsanak minél látványosabb teljesítményt. Románia más régióihoz hasonlóan, Erdélyben is a legtöbb vállalatnál jelenleg tart a CSR elfogadásának, integrálásának folyamata. A cégek „cselekedve tanulnak”, kísérleteznek a fenntarthatóság terén. A fogyasztók döntését a régióban egyelőre nagyban meghatározza a termék ára és a társadalmi felelősség-

vállalásra nagyon kevés figyelem irányul (Crişan-Mitra – Borza, 2015), az erdélyi vállalatok feltételezhetően emiatt nem sürgetik fenntartható fejlődés beépítését stratégiájukba.

5. Következtetések

Az első kutatási kérdésemre, hogy mely CSR tevékenységek elfogadottak az erdélyi vállalatok körében, a felmérés során az a válasz született, hogy a szelektív hulladékgyűjtés, a szociális tevékenységet folytató alapítványok támogatása, a lehetőség biztosítása a munkatársak igényeinek és ötleteinek kifejezésére, valamint a felelős magatartásra való motiválás. Első hipotézisem ezért részben igazolódott. Arra számítottam, hogy az adománygyűjtések szervezése is a széles körben alkalmazott fenntarthatósági gyakorlatok közé tartozik majd, ezt viszont az eredmények nem igazolták.

A második kutatási kérdésem az volt, hogy lehetnek-e a régióspecifikus jellegzetességek a cégek fenntarthatósági tevékenységében. Arra számítottam, hogy a csak hazai tulajdonban lévő vállalatok kevesebb hangsúlyt fektetnek a szervezeti felelősségvállalásra. Az eredmények azt mutatják, hogy, bár a külföldi tulajdonban lévő vállalatok számos gyakorlatban élen járnak, sokféle CSR gyakorlatot működtetnek, a tevékenységeket leginkább mégis a szervezetek mérete határozza meg. A nagyobb szervezetek könnyen képesek az újdonságokkal előállni e téren, és megfigyelhető a törekvés a fenntarthatóság hangsúlyozására a szervezeti működés során.

A vizsgálat betekintést nyújtott az Erdélyben működő szervezetek társadalmi felelősségvállalásába. Rávilágított arra, hogy az erdélyi szervezetekben ez a gyakorlat eltér a nemzetközi trendektől. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy jelenleg annak a folyamatnak vagyunk tanúi, melyben a régió szervezetei felzárkóznak a nemzetközi CSR trendekhez. Mivel a legtöbb vállalatnál még nincs kiforrott, stratégiába épített elképzelés a cég fenntartható fejlődéséről, a legtöbb cég olyan CSR tevékenységeket alkalmaz leggyakrabban, amelyek rövid távú hasznot hoznak. Ezt bizonyítja, hogy az edukálás, a jutalmazás, a fenntartható értékek átadása nem járnak az élen a gyakorlatok népszerűségét tekintve. Ennek jele lehet továbbá, hogy a társadalmi fenntarthatóság a környezeti fenntarthatóságnál nagyobb hangsúlyt kap a szervezeteknél. Továbbá, hogy a szociális jellegű felelősségvállalás könnyebben vált ki szimpátiát a fogyasztókból, így a vállalatok által kiadott „befektetés” hamarabb megtérülhet.

Hogy ezeket a tevékenységeket milyen gyakran alkalmazzák a szervezetek, mennyire eredményesek a gyakorlatok, milyen értékeket részesítenek előnyben, már egy további kutatás kérdései. Mindenképpen számos törekvés zajlik a felzárkózás érdekében és a helyi szervezetek a lokális igényeknek megfelelően tartják szem előtt a felelősségvállalást.

Felhasznált irodalom

- Aluchna, M. – Idowu, S. O. (2017). Responsible Corporate Governance: An Introduction. In: Aluchna, M. – Idowu, S. O. (eds.): *Responsible Corporate Governance. Towards Sustainable and Effective Governance Structures*. Springer. 1–7.
- Badulescu, A. – Badulescu, D. – Saveanu, T. – Hatos, R. (2018). The Relationship Between Firm Size and Age, And its Social Responsibility Actions – Focus on a Developing Country (Romania). *Sustainability*, 10 (3).
- Bombiak, E. – Marciniuk-Kluska, A. (2018). Green Human Resource Management as a Tool for the Sustainable Development of Enterprises: Polish Young Company Experience. *Sustainability*, 10 (6).
- Bowen, H. R. (1954). Social Responsibilities of the Businessman. *American Catholic Sociological Review*, 15 (1).
- Cohen, E. – Taylor, S. – Muller-Camen, M. (2012). *HRM's Role in Corporate Social and Environmental Sustainability*. SHRM Foundation.
- Crişan-Mitra, C. – Borza, A. (2015). Approaching CSR in Romania: An Empirical Analysis. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 207, 546–552.
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of Twenty-First Century Business*. Capstone Publishing Ltd.
- Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *Corporate Ethics and Corporate Governance*, 173–178.
- Ginsberg, J. M. – Bloom, P. N. (2004). Choosing the Right Green Marketing Strategy. *MIT Sloan Management Review*, 48 (1), 79–85.
- Hunt, C. B. – Auster, E. R. (1990). Proactive Environmental Management: Avoiding the Toxic Trap. *MIT Sloan Management Review*, 31 (2), 7–18.
- Jabbour, C. J. C. – Santos, F. C. A. (2008). The Central Role of Human Resource Management in the Search for Sustainable Organizations. *The International Journal of Human Resource Management*, 19 (12), 2133–2154.

- Karácsony P. (2019). The Role of Corporate Social Responsibility in Environmental Sustainability. In: M. Benhassi et. al. (eds.): *Human and Environmental Security in the Era of Global Risks*. Springer. 377–385.
- Korka, M. (2005). Corporate social responsibility in Romania: From theory to practice. *Transition Studies Review*, 12 (1), 47–57.
- Miles, M. P. – Covin, J. G. (2000). Environmental Marketing: A Source of Reputational, Competitive and Financial Advantage. *Journal of Business Ethics*, 23 (3), 299–311.
- Nemcsicsné Zsóka Á. (2006). A szervezeti kultúra szerepe a környezettudatos vállalati magatartásban. *Vezetéstudomány*, 37 (9), 27–38.
- Porter, M. E. – Linde, C. V. D. (1995). Green and Competitive: Ending the Stalemate. *Harvard Business Review*, 73 (5), 120–134.
- Preston, L. (2001). Sustainability at Hewlett-Packard: From Theory to Practice. *California Management Review*, 43 (3), 26–37.
- Renwick, D. W. S. – Redman, T. – Maguire, S. (2013). Green Human Resource Management: A Review and Research Agenda. *International Journal of Management Reviews*, 15, 1–14.
- Rosen, C. M. (2001). Environmental Strategy and Competitive Advantage: An Introduction. *California Management Review*, 43 (3), 9–16.
- Stancu, A. – Orzan, M. (2006). Responsabilitatea socială a companiilor românești–un pas pentru dezvoltarea durabilă. *Revista de Marketing Online*, 1 (2), 49–53.
- Tóth G. (2007). *A valóban felelős vállalat. A fenntarthatatlan fejlődésről, a vállalatok társadalmi felelősségének (CSR) eszközeiről és a mélyebb stratégiai megközelítésről*. Budapest, KÖVET.
- Visser, W. (2008). Corporate Social Responsibility in Developing Countries. In: Crane, A. et al. (eds.): *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press. 473–499.
- Visser, W. – Brundtland, G. H. (1987). Our Common Future (“The Brundtland Report”): World Commission on Environment and Development. *The Top 50 Sustainability Books*, 52–55.

Német Klaudió

Társadalmi ellenállás Bácskossuthfalván 1944-ben¹

A társadalmi ellenállásokkal a történetírás nem sokat foglalkozott az elmúlt évekig. Emiatt is hozta létre Martin Evans, a Sussex Egyetem történésze a társadalmi ellenállásokkal foglalkozó kutatócsoportot 2015-ben.² Hasonló a helyzet a szerb történetírással. A születő Jugoszláviában több százezer ember halt erőszakos halált a Josip Broz Tito által vezetett államhatalom miatt.³ A történészek a tragikus események lefolyásával foglalkoztak, a társadalmi ellenállással viszont kevés fellelhető írott forrás van. E tanulmányomban a születő jugoszláv vezetés tisztogatásának egy részével foglalkozom, ami a magyarokat érte. A magyarok ellen bizonyítottan központilag irányított kivégzésekről beszélhetünk.⁴ Vaso Čubrilović jugoszláv politikus, történész a követ-

---

1 A tanulmány egy nagyobb projekt része. Az *Elkerült tragédiák* projekt keretein belül jelenleg egy tucat település egyedi történetének kutatása áll fő fókuszban. Az elkerült tragédiákat négy fő kategóriára lehet osztani: az első kategória a lakossági ellenállás, a második a szovjet beavatkozás. Bizonyíthatóan többször is szovjet tisztak avatkoztak közbe, annak ellenére, hogy általában a közbeszédben a szovjet katonákhoz az erőszakot kötik (nem alaptalanul). A harmadik komponens a vérengzés perifériájára eső települések. Azok a települések kerültek ide, ahol nincs kézzelfogható bizonyíték, hogy miért nem történt tömeges kivégzés. Ezeket így az 1944–45-ös események tükrében periférián kívülre került településként is megjelölhetjük. Az utolsó elem az egyéb alfejezet. Ez a csoport több kisebb alkategóriát foglal magába. Egyrészt egyéni történeteket soroltam ide, amelyek olyan helyen történtek, ahol tömeges kivégzés is volt. Másrészt olyan települések is ide sorolhatók, amelyek csak Jugoszláviában váltak településsé a tanyavilágból.

2 Martin Evans: *Resistance and the Making of the Modern World*. URL: <https://www.historytoday.com/resistance-and-making-modern-world> (utolsó letöltés: 2020. 11. 28.).

3 Pihurik Judit: „*Vagy ők, vagy mi*”. In: Hornyák Árpád és Bíró László: *Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán, 1941–1948*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Budapest, 2016., 126. p.

4 Kocsis Károly: *Előre megszervezettek voltak a délvidéki „még hidegebb napok” vérengzései*. URL: <https://www.vajma.info/cikk/vajdasag/18754/Kocsis-Karoly-Elore-megszervezettek-voltak-a-delvideki-34meg-hidegebb-napok34-verengzesei.html> (utolsó letöltés: 2020. 09. 26.).

kezőt mondta: „Ha a Bácskából 200 000 magyart eltávolítanánk, megoldanánk a magyar kisebbségi kérdést.”⁵ Nem tudjuk, hogy a magyarok elleni kivégzősorozatnak pontosan hányan estek áldozatul, a történészek a mai napig vitatkoznak a pontos adatokon.

Bácskossuthfalva település Észak-Vajdaságban, a szerb-magyar határtól mindössze 17 kilométerre kerül el. Bácskossuthfalván nem történtek kivégzések 1944-ben, a falu lakosai kétszer is megmenekültek a kivégzősorozatok elől.

1944. október 18-án a szomszédos Topolya szovjet kézre került.⁶ Reggel 8 óra körül két felderítő lovas katona indult el Bácskossuthfalva irányába, akik a faluba érve szétnéztek a településen, majd visszatértek Topolyára. Eközben a Bajsát és Bácskossuthfalvát összekötő nyári úton Bajmok irányába vonultak vissza a magyar honvéd csapatok.

A szovjet járőr még a délelőtti órákban visszatért a faluba, és találkozásuk a magyar honvédséggel lövöldözésbe torkollott, amelyben állítólag egy szovjet katona (és lova) elesett. A honvédek tudták, hogy hamarosan erősítés érkezik a szovjetektől, ezért három katona felállította a géppuskáját a falu központjában, a topolyai út felé irányítva. Már katonák figyelmeztették a lakosságot, hogy vonuljanak fedezékbe, mert hamarosan lövöldözés tör ki.⁷ A visszavonuló egységeket védték. Kasza Károly visszaemlékezése szerint elsőként a magyar katonák lőttek a Topolya irányából érkező szovjetekre. A lövöldözésben a falu több ponton sérült, például a református templomtorony.⁸ A szovjet helyőrségparancsnokságok megszervezésénél nem vették figyelembe az előző közigazgatási elrendezést, így történhetett az, hogy Bácskossuthfalvát a bajmoki helyőrség-parancsnoksághoz csatolták, és állomásparancsnokságot hoz-

---

5 Šerbo Rastoder: Jedan manje poznat elaborat Vasa Čubrilovića o rješavanju manjiskog problema u novoj jugoslaviji 3. nov. 1944. URL: https://www.academia.edu/34883471/ELABORAT_VASE_CUBRILOVICA_O_RJESAVANJU_MANJINSKIH_PROBLEMA_U_JUGOSLAVIJI_IZ_1944_GODINE (utolsó letöltés: 2020. 11. 28.).

6 Brindza Károly: A népfelszabadító bizottságok megalakítása és munkája Topolya község településein 1944–1945, A Népfelszabadító Hábortól Harcosai Szövetségének Topolyai Községi Bizottsága, Topolya, 1983, 9. p.

7 Kasza Károly visszaemlékezése. Gyermekek voltak, amikor ez az eset történt. Készült: 2016. 02. 05.

8 Móricz Árpád: „Beszélgetés Kiss Antal esperes-lelképásztossal, aki 55 éve, 1943 óta szolgál 80 évesen az ómoravica Református Gyülekezetben”. In: Bordás László (szerk.): Emlékkönyv Kiss Antal nyugalmazott bácskai esperes elhunytának évében. Bácskossuthfalvi Református Egyházközség, Bácskossuthfalva, 2007, 106. p.

tak létre az egykori óvoda épületében.⁹ Október végén 180 embert zártak be tisztázatlan körülmények között az állomásparancsnokság pincéjébe.¹⁰ Az biztos, hogy ebben az időszakban olyan embereket is összeszedtek az utcáról, akik egyszerű munkát végeztek a határban.¹¹ Kovács Sándor és Kotek István – Kovács Sándor unokája, Fehér Vilmos elmondása szerint – levelet írtak a topolyai parancsnokságra arról, hogy mi zajlik épp a faluban. Kovács Sándor jól tudott oroszul és ennek az volt az oka, hogy mint első világháborús hadifogoly a keleti frontról részt vett az 1917-es októberi szocialista forradalomban a vörösök oldalán. Kovács Sándor a háború kirobbanásától kezdve részt vett a hadi eseményekben, előbb a szerb hadszíntéren, majd a keleti fronton harcolt. 1916. július 6-án orosz hadifogságba esett.¹² Egy monográfia szerint 1918. március 15-én, visszaemlékezés szerint 1922-ben tért haza szülőfalujába. Orosz nyelvtudásának és a szovjet katonák októberi szocialista hősök iránti lojalitásának volt köszönhető, hogy sikeresen járhatott közben a bezárt emberek életéért.

Kovács Sándor a levélben értesítette a topolyai parancsnokságon állomásozó szovjeteket arról, hogy mi történt a faluban, és azt is leszögezte, hogy az összegyűjtött emberek ártatlanok. A levelet Kotek István – aki szintén harcolt az 1917-es októberi szocialista forradalomban – többedmagával vitte el a topolyai kaszárnyába a szovjeteknek. Topolyán ekkoriban nem történt magyarok elleni atrocitás, mert a szovjet katonák körében fegyelmet tartottak a tisztek.¹³ A tisztek a levél elolvasása után két kamionnyi katonát vezényeltek Bácskossuthfalvára, a postásokat gondosan kirakták a határban, nehogy tudomást szerezzen a helyi katonai hatalom, hogy kik voltak a bejelentők. A fogva tartó partizán katonákat a front felé küldték, az összegyűjtött embereket pedig szabadon engedték a szovjet katonák.

---

9 Mojzes Antal: Munkásmozgalom Bajmokon, Bajmok, 1986, 89. p.

10 Fehér Vilmos visszaemlékezése. Interjú készült: 2016. 04. 20.

11 Mészáros Sándor elmondása szerint 1944-ben 9 éves volt, amikor bátyjával egy, a faluhoz közeli parcellán dolgoztak, kukoricaszárakat kötözték és raktak kúpba. Ő figyelmeztette testvérét, amikor meglátta a szovjet katonákat, hogy bújjanak el. A testvére nem vette komolyan a javaslatot, nem bújtak el. A két katona fegyverrel a kezükben hívták oda magukhoz a gyerekeket és egy másik felnőttet. Lelövésrel fenyegették őket, de végül elengedték testvérével együtt. Visszaemlékezése szerint több embert a község háza pincéjébe zártak. Interjú készült: 2016. 07. 12.

12 Boza Béla: Nem feledkezünk meg róluk; Bácskossuthfalva I. világháborús katonái, Panonia-Print KFT., Bácskossuthfalva, 2018, 132. p.

13 Nagy Tibor: Topolyai hideg napok. In: Mementó 1944–45, Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság, Bajmok, 2010, 115. o.

Ennek az akciónak a sikerét elsősorban az a körülmény alapozta meg, hogy a szovjet katonák körében általános tisztelet övezte azokat, akik az orosz polgárháborúban érdemeket szereztek. Ezért is lehetett sikeres az oroszul jól tudó Kovács Sándor levele, hiszen részt vett a vörösök oldalán a polgárháborúban. Kovács Sándor és Kotek István kitüntetését kaptak a belgrádi szovjet nagykövetségen feltehetően 1944–45-ben az októberi szocialista forradalomban kifejtett tevékenységükért.¹⁴

November első felében Bácskossuthfalván kidobolták, hogy minden férfinak meg kell jelennie a piactéren, mert aki nem jelenik meg, komoly következményekkel számolhat. A piactér megtelt emberekkel az adott időpontra, ahol a partizán katonák felolvasták, kiknek kell félreállniuk. Ezeket az embereket később az akkori Juhász kocsmá (ma Juhász bálterem) épületébe zárták. Körülbelül 200–300 személy szorongott a helyiségben.¹⁵ Egyes források szerint nemcsak bácskossuthfalvaiak voltak ide bezárva, hanem bácsfeketehegyiek és kishegyesi lakosok is.¹⁶ Ez a szám valós lehet, hiszen a források szerint az első alkalommal 180 embert gyűjtöttek össze a szovjetek és a partizán katonák. A második esetben ehhez a számhoz hozzáadódhattak más magyarok települések lakói is, akik ismeretlen okból Bácskossuthfalván tartózkodhattak, és akiket ezért most szintén összegyűjtöttek.

Az épület ajtaja előtt két pacséri szerb fiatal állt puskával. Akik elégedetlenkedtek, azokat többnyire fizikailag bántalmazták, sok esetben igen súlyos sérüléseket okozva. A fogvatartók pszichikai terrort is alkalmaztak: az embereket többször falhoz állították, és az örök rájuk fogták a fegyvereiket, de senkit nem öltek meg. Ez pusztán egy eszköz volt a fogvatartottak megfélemlítésére. Kiss Antal, egykori református esperes, így emlékezett erre *„A Juhász kocsmába voltak bezárva a nyilasok, az imrédisták, a turáni vadászok, egyszerű, főleg szegény emberek, akik kenyeret remélve és nem meggyőződésből léptek be ezekbe a pártokba. Sorsuk bizonytalan volt mindaddig, amíg Józsi bácsi be nem avatkozott.”*¹⁷

---

14 Kotek Sándor, Kotek István unokájának visszaemlékezése. Felidézte, hogy nagyapját a kitüntetésével temették el. Interjú készült: 2020. 03. 12.

15 Kalapis Zoltán: Életrajzi Kalauz III., Fórum könyvkiadó, Újvidék, 2003, 353. o.; Mészáros Sándor: Holttá nyilvánítva, Hatodik síp alapítvány, Budapest, 1995, 174. o.

16 Mészáros (1995): 174. o.

17 Stanyó Tóth Gizella: Próféta volt..., Magyar Szó, XLVIII. évfolyam, 11. szám, Újvidék, 1991. 01. 13., 11. p.

Érdemes megemlíteni azt is, hogy a topolyai kaszárnyába 27–29 bácskossuthfalvai lehetett bezárva az egykori faraktárban.¹⁸

Azt, hogy mit is tett a fenti idézetben említett „Józsi bácsi”, azaz Zsáki József, utólag szinte lehetetlen pontosan rekonstruálni. Zsáki József nagy köztiszteletnek örvendett a kommunisták között, hiszen akkor is a szervezet tagja volt, amikor be volt tiltva a kommunizmus Jugoszláviában. Az egyik legvalószínűbb feltevés szerint az egyik napon Zsáki József, az első Népfelszabadító Bizottság elnöke, Modrčín Ivan, a falu patikusa, valamint Gallos Károly, a Népörség vezetője megvárták a partizán vezetőket a községháza udvarán, és tárgyalásra hívták őket.

A tárgyalóterem előtt Zsáki személyes testőre állt, aki áttapogatta a partizánokat és elvette tőlük fegyvereiket.¹⁹ A tárgyaláson részt vevő személyek amikor a terembe léptek az űr kívülről bezárta az ajtót. Miután asztalhoz ültek, Zsáki József felállt, fegyverét maga elé tette, és azt mondta: *„Ha Moravicán bárkit meg akartok ölni, akkor velem kezdjétek.”*²⁰ A tárgyaláson Modrčín is elmondta többek között azt, hogy a faluban nem történtek 1941-ben sem kivégzések, ezért most sincs ok arra, hogy bárkit kivégezzenek.²¹

Modrčín Ivan, a falu közkedvelt gyógyszerésze 1941–1944-ben gyógyszerrel segítette a partizán mozgalmat. A Czindel-malomból az ott dolgozó, szlovén származású Ogrizek Stefánia több ízben lisztet küldött a partizánoknak muníció gyanánt. Mindezek hozzájárulhattak a tárgyalás pozitív végkimeneteléhez.

A tárgyalás olyannyira sikerrel járt, hogy még a topolyai táborból is hazaengedték az ott fogva tartott bácskossuthfalvaiakat. Topolyára Zsáki József és Modrčín Ivan ment a fogvatartottakért.

Zsáki József 1911. január 12-én született szegény családban, kilencedik gyermekként. Apja, Zsáki Ferenc csizmadiamester, majd varga volt.²² Zsáki József jó munkás, jó szervező és jó vezető volt. Bizonyítja ezt a bácskossuthfalvi 1936-os sikeres kapássztrájk is, melynek vezető egyénisége volt. A kapássztrájkban a tüntetők elérték, hogy magasabb órabérük legyen és kevesebbet kelljen dolgozniuk. A II. világháború előtti kommunista pártszerveződésnek előbb szimpatizánsa, majd tagja lett. Egy rövid időre 1941-ben a szabadkai

18 Nagy Tibor történész személyes közlése szerint.

19 <http://www.tebennedbiztunk.hu/?m=661> (utoljára megtekintve: 2015.11.25.).

20 Stanyó, Próféta volt..., 11. o.

21 Majláth Béla állítása szerint.

22 Kalapis Zoltán: Életrajzi Kalauz III, 352. o.

Sárgaházba került. A Sárgaházba zárta a magyar kormány azokat a délvidékieket, akik kommunista ideológiát vallottak, tehát politikai börtönként működött. Zsáki hazaárulás vádjával a Honvéd Vezérkari Főnökség bírósága elé került 1942 márciusában, de bizonyíték híján nyolc bácskossuthfalvai társával együtt felmentették.²³ Így emlékezik meg erről Zsáki József: *„Harmincnégy rettenetes napot, harmincnégy borzalmas éjszakát töltöttünk itt, mi moravicaiak, a kínvallatások sorozatát szenvedve végig. Sokan feküdtünk összekötözött kezekkel és lábakkal a betonon, törött bordákkal, összerugdosott vesékkal, megtaposott gyomorral, összevert nemi szervvel, ájultan. A fellocsolás után újra kezdődött minden. Sokszor már egy halálos ütés is megváltás lett volna. Azonban a kiedzett munkástestek ezt is kibírták, igaz, hogy aki ezeken a vallatásokon át esett, soha többé egészséges, ép ember nem lett.”*²⁴ Zsáki 1934-től 1944-ig a bácskossuthfalvai téglagyárban dolgozott. 1944-től több vajdasági szintű politikai beosztása volt.²⁵

Problémák és ellentmondások

A bácskossuthfalvi eset kapcsán sok kérdés merül fel. Az eset vizsgálata során két fő problémakörrel szembesültem. Az egyik az események rekonstruálásához használt oral history interjúk forrásértékével kapcsolatos. A feladatot gyakran megnehezíti, hogy sűrűn jelennek meg „népmesei motívumok” a szemtanúk által elmondott történetekben. Mivel arra is egyre kevesebben emlékeznek, hogy ilyen tragédia történt a délvidéki magyarság életében, ezért arra még kevesebben emlékeznek, ami nem történt meg. Sok esetben második vagy épp harmadik elmesélő az alany, vagy amikor történt, ő gyermek volt. Gyakori hiba az orosz és a szerb következetes keverése a visszaemlékezésekben. Több esetben megtörtént, hogy a visszaemlékezők azért torzítottak – akár akaratlanul – az általuk elmondott történeten, mert a saját felmenőiknek próbálták jelentőséget tulajdonítani. Kellő forráskritikai hozzáállás az interjú során ezért elengedhetetlen volt.

---

23 Brindza Károly: Békétlen Rónaság, Moravicai Monográfiai Bizottság, Stara Moravica, 1986, 124. p.

24 Zsáki József: A szabad szóért, Magyar Szó, XLVIII. évfolyam, 74. szám, Újvidék, 1991. 03. 17., 17. p.

25 Szerencsés József: Nem búcsúzunk, inkább köszöntünk, Magyar Szó, XXII. évfolyam, 119. szám, Újvidék, 1965. május 1–3., 5. p.

A másik probléma két olyan adatbázis körül forog, amelyek a délvidéki vérengzések során kivégzett személyek adatait tartalmazzák. A Szerb Köztársaság kormánya 2009-ben kezdeményezte az *otvorenaknjiga* bizottság megalakítását, melynek tagjai történészek. Az adatbázist kidolgozó bizottság célja, hogy a Szerbiában 1944 szeptembere után erőszakos halált halt személyek nevét összegyűjtse és közzétegye.²⁶ Több adat van a vajdasági magyar áldozatokra vonatkozóan is. A másik adatbázist pedig 2019 májusában hozták nyilvánosságra, ezt a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet működteti (VMMI).²⁷ A két adatbázis között a fő különbség az, hogy míg az *otvorenaknjiga* egész Szerbiára vonatkozóan tartalmaz adatokat, addig a VMMI által működtetett adatbázisban kifejezetten a délvidéki magyarellenes vérengzésekre kerül a hangsúly. A településeken történeteket összevettem az adatbázisok adatával és összegeztem az eredményeket. Az *otvorenaknjiga* adatbázisa szerint Bácskossuthfalván a következő személyeket végezték ki:

1. Cifra Péter (1944. 10. 25.)²⁸
2. Farkas Lajos (1944. 10. 25.)²⁹
3. Sefer Fránya (1944. 11. 27.)³⁰
4. Szabó Sipos Imre (1944)³¹
5. Ulfra Péter (1944)³²

Az öt embert az adatbázis szerint az OZNA (Odeljenje za zastitu naroda) végezte ki. Ezeknek a személyeknek a településen belüli halálát nem lehet bizonyítani, mivel az egyházi anyakönyvekben nem szerepelnek, ezt megerősítette Besnyi Károly helytörténész, aki a református egyház anyakönyveit digitalizálja. A római katolikus egyház részéről ezt a kántor erősítette meg, Damján Zsolt, aki a helyi plébánia történetét írta meg. Ezek mellett a falubeliek nem

---

26 www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs (utolsó letöltés: 2020. 11. 09.).

27 <http://martirium.vmmi.org/> (utolsó letöltés: 2020. 11. 09.).

28 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/436.htm> (utoljára letöltve: 2019. 03. 25.).

29 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4439.htm> (utoljára letöltve: 2019. 03. 25.).

30 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/445.htm> (utoljára letöltve: 2019. 03. 25.).

31 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4443.htm> (utoljára letöltve: 2019. 03. 25.).

32 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4442.htm> (utoljára letöltve: 2019. 03. 25.).

emlékeznek arra, hogy történt volna konkrét kivégzés, és be kell látnunk, hogy egy kis közösségen belül egy-egy ilyen haláleset tragédiával ér fel, hiszen a helyiek a saját házában szörnyethalt lányra is emlékeztek, még évtizedekkel később is.³³

Kicsi az esély arra, hogy ne legyen legalább egy névegyezés statisztikán belül. De mindenképp különös az, hogy a már említett adatbázisban az öt emberből négynek van párja a nevek között. Cifra Péter és Farkas Lajos szerepel mint bácskossuthfalvi halott, akik 1944. október 25-én vesztették életüket, valamint az adatbázis tartalmazza ugyanezt a két nevet, csak itt kivégzés helyeként Sivac település van feltüntetve. További érdekesség, hogy míg Bácskossuthfalvára is ugyanarra a napra van bejegyezve a kivégzésük napja, addig Szivacon is egy napot, november 2-át tüntették fel a szerkesztők.³⁴ Ezen kívül van párja Szabó Sipos Imrének, aki szintén 1944-ben halt meg, illetve Sefer Frányának. Sefer Frányát ebben a forrásban csonoplyaiként rögzítik, akit a krusavljei német gyűjtőtáborban öltek meg 1946. 01. 19-én.³⁵ Egyedül Ulfra Péternek nincs párja. A Markovic-bizottság a bácskossuthfalvi öt név kapcsán következetesen a 183. fondra, a névpárok esetében pedig különböző forrásokra hivatkozik.³⁶

A VMMI adatbázisában Farkas Lajos hasonlóan szerepel, mint az *otvorenakjiga* adatbázisban. 1944. 10. 25-ére Bácskossuthfalvára lett bejegyezve a kivégzése, valamint szintén kivégezték Farkas Lajost 1944. 11. 2-án Szivacon.³⁷

---

33 Bácskossuthfalván a szovjet és a magyar csapatok összecsapásának egy helyi áldozata volt, akinek a gránát eltalálta a házat. Forrás: Besnyi Károly helytörténész közlése alapján. Készült: 2016. 02.08.

34 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/05/80233/8824.htm>; <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/05/80233/8840.htm> (utoljára letöltve: 2020. 01. 20.).

35 <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/12050.htm>; <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/05/80381/105245.htm> (utoljára letöltve: 2020. 01. 20.).

36 Cifra Péter esetében Mészáros Sándor (1995): *Holttá nyilvánítva* c. könyvében hivatkoznak a 184. oldalra. Farkas Lajos neve szerepel a sziváci emléktáblán. Szabó Sipos Imre nevére két forrásra is hivatkoznak. Az egyik a Vajdasági Levéltár 183. fondja a másik Dr. Bogner István és Sinkovics Ferenc (2003): *Memento 1944–1994–2001–2003* c. könyvnek a 39. oldala. Sefer Frányára (tükörfordítás): A Vajdasági Közgyűlés vizsgálóbizottsága, gakovoi helyi iroda, krusavljei halotti anyakönyvek 1942-től 1946. február 25-éig, 219. o.

37 <http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4073>; <http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=3855> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

Cifra Péter – aki az *otvorenaknjiga*-ban ugyanazon a napon halt meg Farkas Lajossal Bácskossuthfalván és Szivacon is – a VMMI adatbázisában csak egyszer szerepel, 1944. 10. 25-én végezték ki.³⁸ Szabó Sipos Imre ugyanúgy van bejegyezve a VMMI adattárába, mint az *otvorenaknjiga* adattárban.³⁹ Ulfra Péter itt is szerepel, de Sefer Fránya neve itt nem található.⁴⁰ Fontos különbség a tárgyalt két adatbázis között, hogy míg az *otvorenaknjiga*-ban a kivégzés helye (*mesto stradanja*) mezőben fel van tüntetve Bácskossuthfalva, addig az említett négy személynél üresen van hagyva a VMMI adatbázisában, csak tartózkodási helyként van bejelölve a település. Különösen érdekes ez, hiszen mindkét adatbázis ugyanarra a fondra hivatkozik forrásként. A Vajdasági Levéltárban folytatott kutatásaim során átnéztem a 183. fond Bácskossuthfalvára vonatkozó dokumentumait, de ott csak feljelentéseket találtam, illetve egy listát, amely az 1941-es években bezárt bácskossuthfalvi kommunisták névsora volt. A levéltáros távozásom előtt azt mondta: a fondnak egy része a Vajdasági Múzeumban található. Egyelőre a bácskossuthfalvi kérdés nyitott, hiszen magát a forrást még nem sikerült megtalálni.

Vajdaságban kisebb, de nem példa nélküli azon települések száma, amelyeket nem érintett drasztikusan az 1944/45-ös délvidéki vérengzés. Bácskossuthfalva esete kiemelkedik a többi történet közül. A falu lakossága kétszer került el a vérengzéseket.

Felhasznált irodalom

Szakirodalom

Boza Béla: Nem feledkezünk meg róluk; Bácskossuthfalva I. világháborús katonái, Panonia-Print KFT., Bácskossuthfalva, 2018.

Brindza Károly: A népfelszabadító bizottságok megalakítása és munkája Topolya község településein 1944–1945, A Népfelszabadító Háború Harcosai Szövetségének Topolyai Községi Bizottsága, Topolya, 1983.

---

38 <http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4072> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

39 <http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4501>; <http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4075> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

40 <http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4074> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

Brindza Károly: Békétlen Rónaság, Moravicai Monográfiai Bizottság, Stara Moravica, 1986.

Kalapis Zoltán: Életrajzi Kalauz III., Fórum könyvkiadó, Újvidék, 2003.

Mészáros Sándor: Holttá nyilvánítva, Hatodik síp alapítvány, Budapest, 1995.

Mojzes Antal: Munkásmozgalom Bajmokon, Bajmok, 1986.

Móricz Árpád: „Beszélgetés Kiss Antal esperes-lelkipásztorral, aki 55 éve, 1943 óta szolgál 80 évesen az ómoravicai Református Gyülekezetben”. In: Bordás László (szerk.): Emlékkönyv Kiss Antal nyugalmazott bácskai esperes elhunytának évében. Bácskossuthfalvi Református Egyházközség, Bácskossuthfalva, 2007.

Nagy Tibor: Topolyai hideg napok. In.: Mementó 1944–45, Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság, Bajmok, 2010.

Pihurik Judit: „Vagy ők, vagy mi”, In: Hornyák Árpád és Bíró László: Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán, 1941–1948, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Budapest, 2016.

Napilap

Stanyó Tóth Gizella: Próféta volt..., Magyar Szó, XLVIII. évfolyam, 11. szám, Újvidék, 1991. 01. 13., 11. p.

Szerencsés József: Nem búcsúzunk, inkább köszöntünk, Magyar Szó, XXII. évfolyam, 119. szám, Újvidék, 1965. május 1–3., 5. p.

Zsáki József: A szabad szóért, Magyar Szó, XLVIII. évfolyam, 74. szám, Újvidék, 1991. 03. 17., 17. p.

Internet

<http://www.tebennedbiztunk.hu/?m=661>, utoljára megtekintve: 2015.11.25.

Kocsis Károly: Előre megszervezettek voltak a délvidéki „még hidegebb napok” vérengzései. URL:

<https://www.vajma.info/cikk/vajdasag/18754/Kocsis-Karoly-Elore-megszervezettek-voltak-a-delvideki-34meg-hidegebb-napok34-verengzesei.html> (utolsó letöltés: 2020. 09. 26.).

Martin Evans: Resistance and the Making of the Modern World. URL:

<https://www.historytoday.com/resistance-and-making-modern-world>
(utolsó letöltés: 2020.11.28.).

Šerbo Rastoder: Jedan manje poznat elaborat Vasa Čubrilovića o rješavanju manjiskog problema u novoj jugoslaviji 3. nov. 1944. URL:

https://www.academia.edu/34883471/ELABORAT_VASE_CUBRILOVICA_O_RJESAVANJU_MANJINSKIH_PROBLEMA_U_JUGOSLAVIJI_IZ_1944_GODINE (utolsó letöltés: 2020. 11. 28.).

www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs (utolsó letöltés: 2020. 11. 09.).

<http://martirium.vmmi.org/> (utolsó letöltés: 2020. 11. 09.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4436.htm> (utolsó letöltés: 2019. 03. 25.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4439.htm> (utolsó letöltés: 2019. 03. 25.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4445.htm> (utolsó letöltés: 2019. 03. 25.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4443.htm> (utolsó letöltés: 2019. 03. 25.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/4442.htm> (utolsó letöltés: 2019. 03. 25.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/05/80233/8824.htm> (utolsó letöltés: 2020. 01. 20.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/05/80233/8840.htm> (utolsó letöltés: 2020. 01. 20.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/01/80438/12050.htm> (utolsó letöltés: 2020. 01. 20.).

<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/05/80381/105245.htm> (utolsó letöltés: 2020. 01. 20.).

<http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4073> (utolsó letöltés: 2020. 12. 12.).

<http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=3855> (utolsó letöltés: 2020. 12. 12.).

<http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4072> (utolsó letöltés: 2020. 12. 12.).

<http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4501> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

<http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4075> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

<http://martirium.vmmi.org/index.php?page=aldozatok&event=detail&id=4074> (utoljára letöltve: 2020. 12. 12.).

Adatközlők

Kasza Károly, Nagy Tibor, Majláth Béla, Kotek Sándor, Fehér Vilmos, Mészáros Sándor, Besnyi Károly.

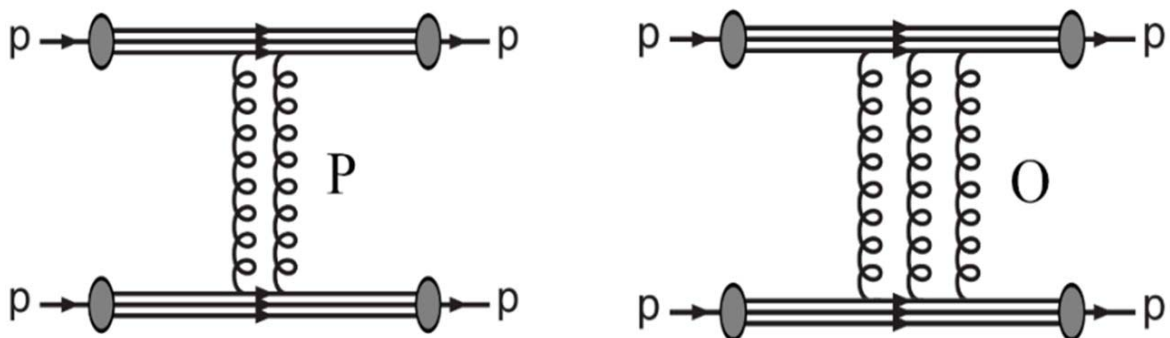

Szanyi István

A pomeron és az odderon tulajdonságai a TEVATRON+LHC adatok alapján egy dupla pólusú pomeron+odderon Regge modell keretén belül

Bevezetés

Az Európai Nukleáris Kutatási Szervezet (CERN) részecskegyorsítója, a Nagy Hadronütköztető (LHC) közel tíz éve szolgáltat mérési adatokat az elméleti kutatások számára. Az LHC hét fő kísérlete közül a TOTEM kollaboráció specializálódott a rugalmas proton-proton (pp) szórási keresztmetszetek mérésére. A közelmúltban megjelent TOTEM cikkek sorozata [1, 2, 3, 4] lehetővé teszik a pomeron és odderon tulajdonságainak részletesebb tanulmányozását a teraelektronvoltos ütközési energiák tartományában. Míg a CERN-ben pp ütközéseket mértek, addig az amerikai Fermilabban (FNAL) a TEVATRON gyorsító segítségével az E-710 és Do kollaborációk a rugalmas proton-antiproton ($p\bar{p}$) reakciók sajátosságait derítették fel [5, 6].

1. ábra: A pomeron (P) és odderon (O) kicserélődés szemléletes képe az egymással kölcsönható protonokat alkotó valenciakvarkok között.

A pomeron és az odderon elsősorban a nagy energiákon ütköző hadronok közötti multigluon objektumok kicserélődésének felel meg. A gluon az erős kölcsönhatás közvetítő részecskéje a kvantum-színdinamika (QCD) szerint. A QCD az erős kölcsönhatás jelenkori standard elmélete. A perturbatív QCD-ben, legalacsonyabb rendben, a pomeron olyan objektum cseréje, ami két gluon kötött állapotából épül fel, míg az odderon olyan objektum cseréje, amely három gluon kötött állapotának felel meg. Az 1. sz. ábra mutatja két nagy energiájú proton egymással való kölcsönhatását, amely a protonokat alkotó valenciakvarkok közötti pomeron és odderon csere következtében valósul meg.

Általában véve a pomeron páros számú gluonok kötött állapotainak cseréje, míg az odderon páratlan számú gluonok kötött állapotaié [7]. Ezeket a multigluonos, kvark nélküli kötött állapotokat nevezik gluonlabdáknak. A pomeron olyan állapot, amely a vákuum kvantumszámait hordozza, vagyis az izospinje zérus és páros a töltéskunjugáció operációja alatt. Ez azt jelenti, hogy töltésparitása: $C = +1$. Az odderon ezzel ellentétben negatív töltésparitású, $C = -1$ állapot.

Az új LHC TOTEM mérések következtében a jelenben nagy nemzetközi figyelmet fordítanak az odderon létezésének és ezzel együtt a negatív paritású és töltésparitású gluonlabdák létezésének a bizonyítására. Az odderon azon tulajdonsága révén, hogy negatív a töltésparitása, eltérően csatolódik a részecskékhez és a nekik megfelelő antirészecskékhez. Ennek következtében, ha a természetben valóban létezik egy nem elhanyagolhatóan kicsi odderon járuléka, akkor az azonos ütközési energián mért proton-proton és a proton-antiproton szórás jellemzői nem lehetnek teljes mértékben azonosak egymással. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy ez a gondolatmenet az odderon létezésének a bizonyítására csak a nagyobb energiás, teraelektronvoltage tartományban igaz, ahol az ún. másodlagos reggenok járuléka elhanyagolhatóan kicsi. A kisebb, gigaelektronvoltage tartományban a negatív másodlagos reggeonok (a QCD-ben kvark-antikvark párok, azaz mezonok) cseréjének a szerepe is számottevő, így azok is eredményezhetnek eltérést az azonos energiákon mért részecske-részecske és részecske-antirészecske szórás jellemzői között. Az utóbbi néhány hónapban a teraelektronvoltage tartományban megmért pp és $p\bar{p}$ szórás jellemzőinek összevetése alapján a TOTEM-Do közös csapata [8] illetve a magyar TOTEM csoport [9, 10] független módszerekkel meghatározta, hogy az odderon statisztikailag szignifikáns módon valóban létezik.

Ebben a munkában nem az a célom, hogy új módszerekkel határozzam meg az odderon létezésének statisztikai szignifikanciáját, hanem hogy az od-

deron és pomeron létezését már alapvetőnek véve, az LHC és a TEVATRON gyorsítóknban mért proton-proton és proton-antiproton szórás adatok alapján egy standard dupla pólusú pomeron+odderon Regge modell keretén belül meghatározom az odderon és a pomeron járulékok sajátosságait. Ezen cél teljesítése céljából jelen dolgozat a következőképpen épül fel. A 2. fejezetben ismertetem a proton-proton és proton-antiproton szórás leírására irányuló elméleti alapokat és a szórás folyamatokat jellemző fizikai mennyiségeket. A 3. fejezetben bemutatom a jelen munkában alkalmazott Regge pólus modell részleteit. A 4. fejezetben, a szóban forgó elméleti modellt a kísérleti adatokhoz hasonlítom. Az 5. fejezetben a kísérleti adatok és a használt modell alapján megvizsgálom az amplitúdó pomeron és odderon komponensének jellegzetességeit, fázisait, továbbá röviden tárgyalom a protonok ütközési tartományának alakját, a 6. fejezetben pedig összegzem az eredményeket.

A pp és p $\bar{p}$ szórás elméleti alapjai

A szórás folyamatok elméleti tanulmányozásához fel kell építenünk az $A(s, t)$ szórás amplitúdót, ami két, egymástól független Mandelstam változó, a tömegközépponti energia négyzete, s és az átadott impulzusnégyzet, t komplex értékű függvénye. Esetünkben $s = 4E^2$, ahol E a protonok energiája tömegközépponti rendszerben, valamint $t = -2p^2(1 - \cos\theta)$, ahol θ a szórás szög (a proton szóródás előtti és szóródás utáni irányok közötti szög) és p a protonok impulzusa tömegközépponti rendszerben.

A pp és p $\bar{p}$ szórás amplitúdói felírhatók pozitív ($C = +1$) és negatív ($C = -1$) töltéssparitású cseréknek megfelelő komponensekkel [7]. Továbbá, ahogy már a bevezetőben megtudhattuk, a reggeonok járuléka a teraelektronvolttos tartományban elhanyagolható. Ekkor tehát a pp és p $\bar{p}$ szórás amplitúdója csak pomeron és odderon komponenset tartalmaz:

$$A^{pp}(s, t) = A_p(s, t) - A_o(s, t), \quad (1)$$

$$A^{p\bar{p}}(s, t) = A_p(s, t) + A_o(s, t). \quad (2)$$

A negatív töltéssparitású odderon komponens előjele eltérő a pp és p $\bar{p}$ szórásban, mivel a $C = -1$ objektumok eltérően csatolódnak a részecskékhez és az antirészecskékhez.

A szórás mennyiségi jellemzésére a hatáskeresztmetszet fogalmát használjuk. A protonok rugalmas szórásról információt a rugalmas differenciális ha-

táskeresztmetszet, $d\sigma_{el}/dt$ mérésével nyerhetünk. A $d\sigma_{el}/dt$ a szórási amplitúdó abszolút érték négyzetével arányos, esetünkben pedig pontos képlete:

$$(3) \quad \frac{d\sigma_{el}}{dt}(s, t) = \frac{\pi}{s^2} |A(s, t)|^2.$$

A $d\sigma_{el}/dt$ annak a valószínűség sűrűségével arányos, hogy a rugalmasan szóródott részecske az ütközés során t négyesimpulzus-négyzet átadását idézte elő. A $d\sigma_{el}/dt$ integrálásával minden lehetséges t értékre megkapjuk a rugalmas szórási hatáskeresztmetszetet:

$$(4) \quad \sigma_{el}(s) = \int_{-\infty}^0 \frac{d\sigma_{el}(s, t)}{dt} dt.$$

amely annak a valószínűségével arányos, hogy az ütköző részecske rugalmasan szóródott, azaz mikor a részecske az ütközés során nem bomlott fel és energiája nem változott meg, csupán impulzusának iránya módosult.

A teljes szórási hatáskeresztmetszetet, amely az optikai tétel értelmében a szórási amplitúdó képzetes részéből számolható zérus átadott impulzus-négyzeteknél

$$(5) \quad \sigma_{tot}(s) = \frac{4\pi}{s} \text{Im}A(s, t = 0),$$

annak a valószínűségével arányos, hogy történik-e egyáltalán valamilyen kölcsönhatás az egymást megközelítő részecskék között. Mivel a kölcsönhatás kétféle lehet: vagy rugalmas, vagy rugalmatlan (az utóbbi esetben a szóródó részecske energiája megváltozik, esetleg a részecske fel is bomlik) a valószínűségek megmaradása, az ún. unitaritás értelmében

$$(6) \quad \sigma_{tot}(s) = \sigma_{el}(s) + \sigma_{in}(s),$$

ahol $\sigma_{in}(s)$ a részecskék rugalmatlanul történő szóródásának valószínűségével arányos rugalmatlan hatáskeresztmetszet. Tehát a $\sigma_{tot}(s)$ és $\sigma_{el}(s)$ ismeretében a $\sigma_{in}(s)$ mennyiséget kiszámíthatjuk:

$$(7) \quad \sigma_{in}(s) = \sigma_{tot}(s) - \sigma_{el}(s).$$

A rugalmas differenciális hatáskeresztmetszetből kapott dőlés $B(s, t)$ is a szórási folyamatok egyik jellemzője, és a következő képpen határozható meg:

$$(8) \quad B(s, t) = \frac{d}{dt} \left(\ln \frac{d\sigma_{el}}{dt}(s, t) \right).$$

A $t = 0$ határesetben, $B(s, t = 0) \equiv B_0(s)$ a proton $R(s)$ energiafüggő effektív sugarának négyzetével arányos: $B_0(s) \sim R^2(s)$.

A szórás egyik fontos jellemzője még a ρ -arány, a szórási amplitúdó valós és képzetes részének az aránya:

$$(9) \quad \rho(s) = \frac{\text{Re}A(s, t)}{\text{Im}A(s, t)}.$$

A kísérleti úton azonban a ρ -arány csak a $t = 0$ határesetben meghatározható, ennek jelölése $\rho_0(s) \equiv \rho(s, t = 0)$.

A komplex szórási amplitúdó, $A(s, t)$, felírható mint abszolút értékének $|A(s, t)|$ és egy $e^{i\varphi(s,t)}$ fázisfaktornak a szorzata:

$$A(s, t) = |A(s, t)|e^{i\varphi(s,t)}, \quad (10)$$

ahol a $\varphi(s, t)$ valós értékű mennyiség a komplex amplitúdó fázisa. Mivel, ha a φ -t a $2\pi k$ egész számú többszörösével növeljük vagy csökkentjük, az $e^{i\varphi(s,t)}$ nem változik, azaz $e^{i\varphi(s,t)} = e^{i[\varphi(s,t)+2\pi k]}$, a $\varphi(s, t)$ nem egyértelműen meghatározott. Amennyiben ismeretes a szórási amplitúdó valós és képzetes része, akkor a $\varphi(s, t)$ fázis a kétargumentumú arkusz tangens $\arctg_2(x, y)$ függvény segítségével számolható ki,

$$\varphi(s, t) = \arctg_2(\text{Im}A(s, t), \text{Re}A(s, t)), \quad (11)$$

amely a $k = 0$ esethez tartozó $(-\pi, \pi]$ tartományba eső fő értéket adja vissza. Kísérleti úton a differenciális hatáskeresztmetszet mérésével ismertté válik a szórási amplitúdó modulusa $|A(s, t)|$, a teljes hatáskeresztmetszet mérésével ismert lesz a $\text{Im}A(s, t = 0)$ mennyiség, míg a $\rho_0(s)$ mérésével a $\text{Re}A(s, t = 0)$ mennyiség is. Kísérletileg azonban nem tudunk ismeretet szerezni a szórási amplitúdó valós $\text{Re}A(s, t)$ és képzetes $\text{Im}A(s, t)$ részének t függő viselkedéséről, vagyis ekvivalensen a $\varphi(s, t)$ fázisáról. A $\varphi(s, t)$ ismeretében kiszámítható az ütközési paraméter amplitúdó, amely az ütköző részecskék geometriai képét szolgáltatja. A $\varphi(s, t)$ fázis azonban mindig csak egy adott modell keretén belül határozható meg, így $\varphi(s, t)$ ismeretét megkövetelő mennyiségek az adott modellre jellemző sajátosságokkal rendelkeznek, azaz őket elvben nem lehetséges modelfüggetlen módszerekkel meghatározni.

A dupla pólusú (DP) Pomeron+Odderon (P+O) Regge modell

A standard QCD elmélet nem perturbatív a jelen kutatás tárgyát képző alacsony átadott impulzusok tartományában, ami azt jelenti, hogy az említett elmélet segítségével nem tudjuk kiszámolni a szórás leírásához szükséges szórási amplitúdót. Munkámban a QCD elméletet helyettesítő, S -mátrix elméleten alapuló Regge formalizmust alkalmazom, melynek lényege, hogy szórási amplitúdó komplex síkra kiterjesztett impulzusmomentum síkbeli pólusai határozzák meg annak nagyenergiás viselkedését [11].

A dupla pólusú (DP) Regge modell konkrét elméleti alapjai megtalálhatóak a [12] és [13] hivatkozásokban. A DP Regge formalizmus az amplitúdó pomeron komponensére a következő elegáns képletet eredményezi:

$$(12) \quad A_P(s, t) = i \frac{a_P s}{b_P s_{0P}} \left[r_{1P}^2(s) e^{r_{1P}^2(s)[\alpha_P - 1]} - \varepsilon_P r_{2P}^2(s) e^{r_{2P}^2(s)[\alpha_P - 1]} \right],$$

ahol $r_{1P}^2(s) = b_P + L_P - i\pi/2$, $r_{2P}^2(s) = L_P - i\pi/2$ és $L_P \equiv \ln\left(\frac{s}{s_{0P}}\right)$.

Az amplitúdó odderon komponensének alakját a pomeron komponens alakjával megegyezőnek választjuk, de a következő összefüggés útján:

$$(13) \quad A_O(s, t) = -i A_{P \rightarrow O}(s, t).$$

A szabad paraméterek ebben az esetben „P” index helyett „O” indexet kapnak. A pomeron és odderon trajektóriák,

$$(14) \quad \alpha_P \equiv \alpha_P(t) = 1 + \delta_P + \alpha_{1P}t - \alpha_{2P}(\sqrt{4m_\pi^2 - t} - 2m_\pi),$$

$$(15) \quad \alpha_O \equiv \alpha_O(t) = 1 + \delta_O + \alpha_{1O}t - \alpha_{2O}(\sqrt{9m_\pi^2 - t} - 3m_\pi),$$

ahol $m_\pi \approx 0.1396$ GeV, a π -mezon tömege, nem lineárisak. A nem lineáris trajektóriák szerepe elsősorban a differenciális hatáskeresztmetszet kis $-t$ tartományának leírásában fontos [13, 14], de szerepet játszanak még a ρ_0 arány leírásában is.

A (12) és (13) képleteket az (1) és (2) képletekbe helyettesítve kapjuk meg a munkában használt pp és $p\bar{p}$ szórási amplitúdók modelljeit. Az amplitúdóból számolható mennyiségeket pedig a (3)–(9) képletek definiálják. A (12) és (13) képletekkel megadott amplitúdóban, megfelelő indexekkel („P” és „O”) értve, az a , b , δ , α_1 , α_2 , ε és s_0 szabad paraméterek, amelyek értékeit a szórás leírásához a mért adatokhoz kell illeszteni.

A fent definiált dupla pólusú Regge modellt, melynek fő előnye az egyszerűsége, az 1970-es években fejlesztették ki témavezetőm és kutatótársai a néhány 10 GeV energiákon mért $d\sigma/dt$ adatok leírására [12]. Az új mérési adatok megjelenésével a 80-as és 90-es években az elmélet alkalmazását a néhány 100 GeV-es energiatartományra bővítették [14, 15]. Az utóbbi néhány évben főként az új TOTEM adatok megjelenése óta a néhány TeV-es energiatartományban történő alkalmazás is megtörtént [16, 17]. Jelen munkában a modellt most az 1 TeV-től nagyobb energián mért összes pp és $p\bar{p}$ szórási adat leírására alkalmazom. Ebben az energiatartományban a másodlagos reggeonok szerepe már elég kicsi ahhoz, hogy tisztán csak a gluonikus cseréket, a pomeron és az odderon tulajdonságait, jellegzetességeit tanulmányozzuk [16].

A mérhető mennyiségek leírása

Ebben a fejezetben bemutatom, hogy a DP P+O modell hogyan képes reprodukálni a kísérleti adatokat a $1.8 \text{ TeV} \leq \sqrt{s} \leq 13 \text{ TeV}$ ütközési energia tartományban és a $0.01 \leq -t \leq 2.5 \text{ GeV}^2$ átadott impulzus négyzet tartományban. Az 1 TeV és 1.8 TeV közötti energiákon nincs elérhető mérési adat. A $-t$ tartomány alsó határa úgy lett megválasztva, hogy a $-t = 0$ körül elhelyezkedő elektromágneses-erős interferencia tartományát nem vizsgálom, most kizárólag az erős kölcsönhatás sajátosságaira összpontosítok. A $-t$ felső határának motivációja pedig, hogy a $-t > 2.5 \text{ GeV}^2$ tartományban történik az átmenet az ún. „lágý” dinamikáról (kis átadott impulzusok) a „kemény” dinamikára (nagy átadott impulzusok) amelynek kezelése különleges bánásmódot igényel [18] és egy jövőbeli kutatás tárgya lehet. Megjegyzendő, hogy egyes energiákon a $-t$ tartomány határai változnak attól függően, hogy milyen tartományban történt maga a mérés.

A szórás adatok illesztését a CERN Root adatanalizáló program Minuit csomagjának [19] felhasználásával végeztem el. Az 1.8 TeV [5] és 1.96 TeV [6] energiákon mért $p\bar{p}$, valamint a 2.76 TeV [1], 7 TeV [4], 8 TeV [3] és 13 TeV [2] energiákon mért pp rugalmas differenciális hatáskeresztmetszet adatokat, továbbá a pp és $p\bar{p}$ teljes hatáskeresztmetszet, illetve ρ_0 arány adatokat [20–25] egyidejűleg illesztettem DP P+O Regge modellel. A kapott paraméterértékek alapján kiszámítottam a rugalmas és rugalmatlan keresztmetszeteket, valamint a $B_0(s)$ és $B(s, t)$ dőléseket is. Az illesztés statisztikai mutatóit (χ^2 , szabadsági fokok száma (NDF) és arányuk), az illesztett paraméterek értékeit és azok illesztéséből kapott hibahatárait az 1. táblázat tartalmazza, míg az illesztett és kiszámított mennyiségeket a 2–6. ábrák mutatják.

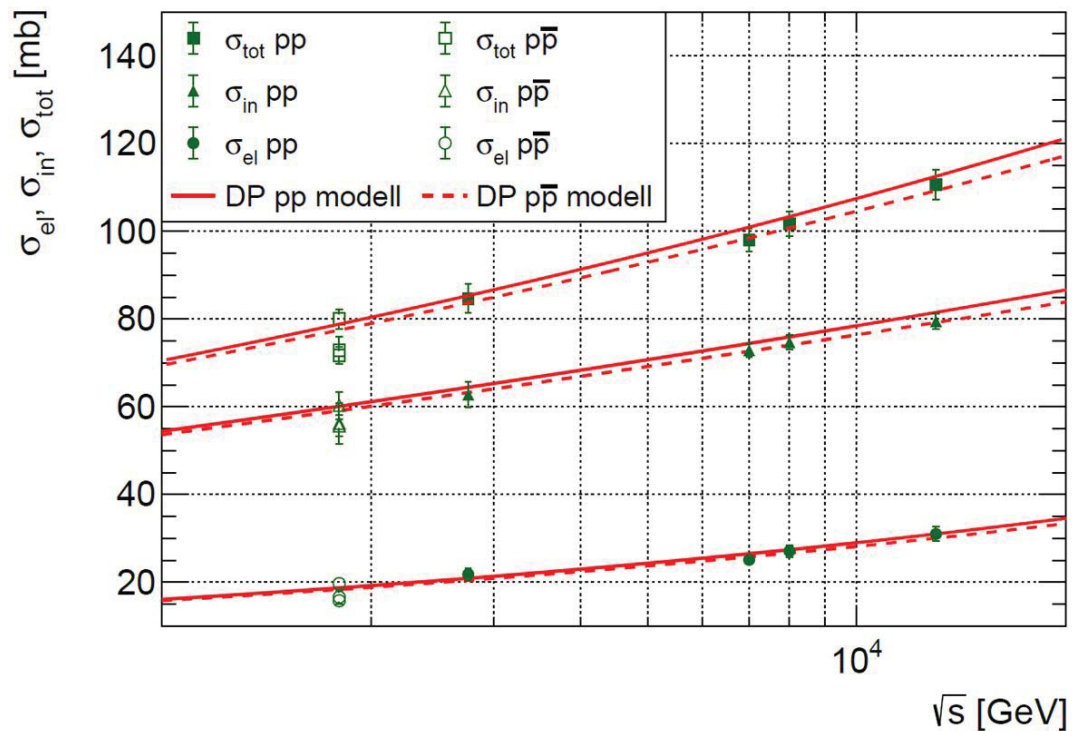
A 2. és 3. ábrákon láthatjuk, hogy a modell jól reprodukálja az új TOTEM mérések eredményeit, miszerint az energiával növekvő hatáskeresztmetszetekhez (σ_{tot} , σ_{el} , σ_{in}) egy energiával csökkenő tendenciájú ρ_0 arány párosul. Azt láthatjuk, hogy míg a keresztmetszetek esetében nagyon kicsi a különbség a pp és a $p\bar{p}$ leírás között, addig ez a különbség jobban megmutatkozik ρ_0 arány esetében. A ρ_0 arány ábráján a pomeron komponenst külön is szemléltetem. Ebből az látszik, hogy bár a pomeron a domináns járulék, az odderon nélküli esetben a 13 TeV-es ρ_0 arány adatpont nem reprodukálható hibahatárokon belül, tehát itt fontos korrekciós szerepe van az odderonnak.

Pomeron		Odderon	
a_P	366.4004 ± 0.7801	a_0	1.2662 ± 0.0097
b_P	7.5487 ± 0.0089	b_0	4.6298 ± 0.0065
δ_P	0.04492 ± 0.00008	δ_0	0.23854 ± 0.00012
$\alpha_{1P} [\text{GeV}^{-2}]$	0.2888 ± 0.0002	$\alpha_{10} [\text{GeV}^{-2}]$	0.2010 ± 0.0005
α_{2P}	0.0995 ± 0.0001	α_{20}	0.0138 ± 0.0009
ε_P	0.4195 ± 0.0012	ε_0	3.1844 ± 0.0036
$s_{0P} [\text{GeV}^2]$	100 (rögzített)	$s_{00} [\text{GeV}^2]$	100 (rögzített)

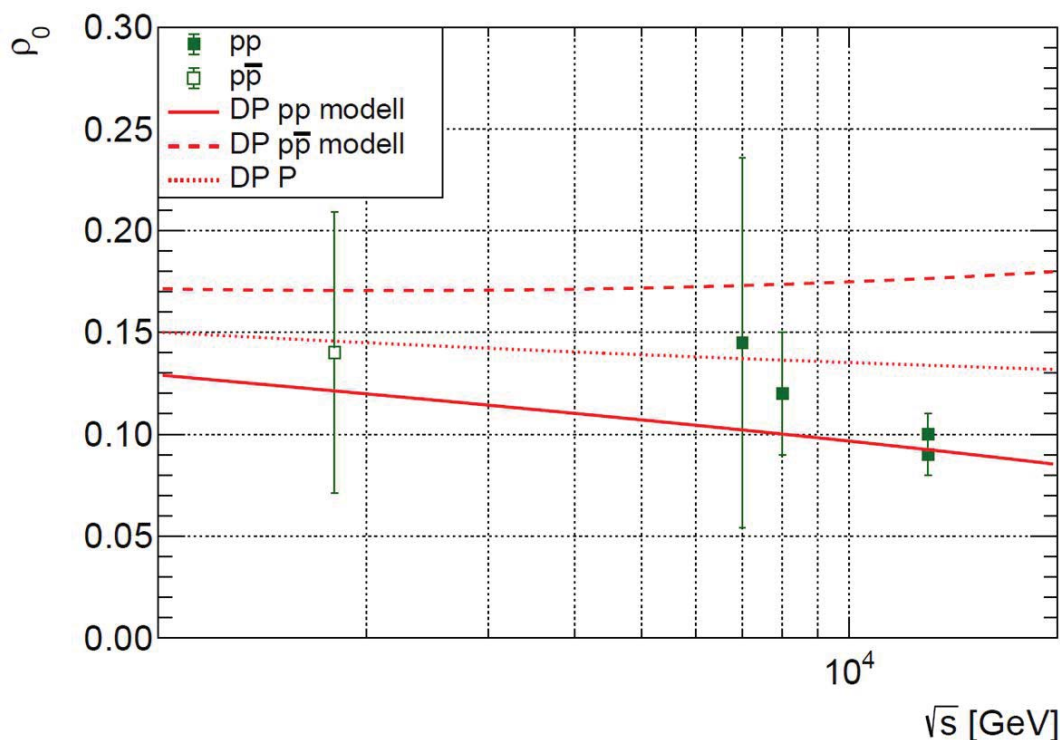
Illesztési statisztika	$\chi^2 = 2775.28$	NDF = 606	$\chi^2/\text{NDF} = 4.58$
-------------------------------	--------------------	------------------	----------------------------

1. táblázat: Az 1.8 TeV és 1.96 TeV energiákon mért $p\bar{p}$, valamint a 2.76 TeV, 7 TeV, 8 TeV és 13 TeV energiákon mért pp rugalmas differenciális hatáskeresztmetszet adatok, továbbá a pp és $p\bar{p}$ teljes hatáskeresztmetszet illetve ρ_0 arány adatok egyidejűleges illesztéséből kapott szabad paraméterek értékei és az illesztési statisztikai mutatói.

2. ábra: A pp és $p\bar{p}$ teljes, rugalmas és rugalmatlan

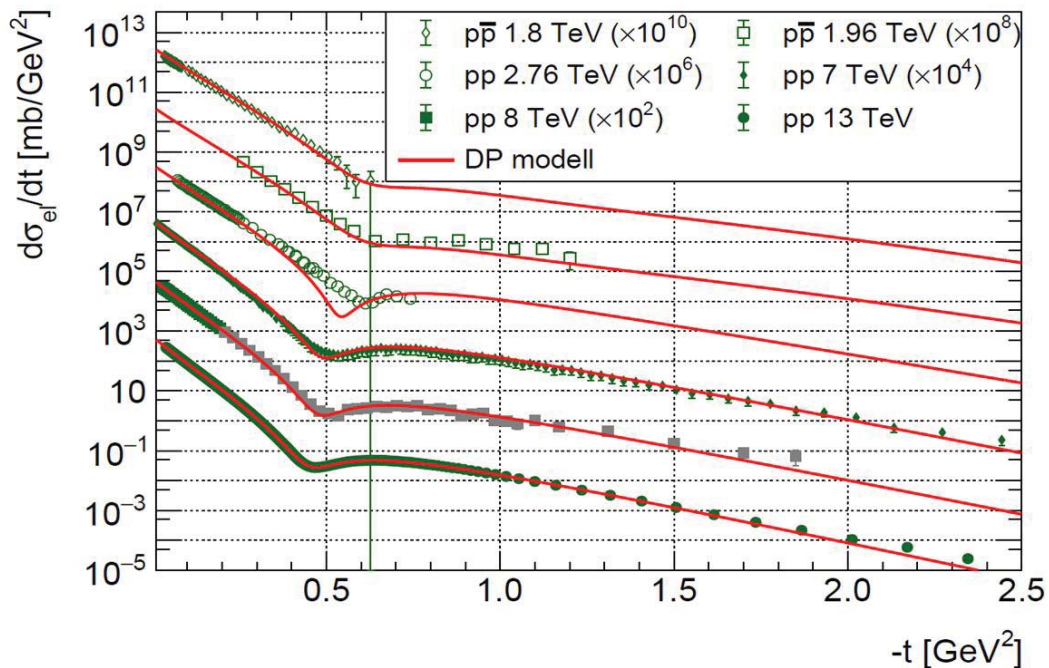
hatáskeresztmetszetek adatainak leírása.

3. ábra: A pp és p $\bar{p}$ szórás ρ_0 arány adatainak leírása a pomeron komponens külön szemléltetésével.

A 4. ábrán láthatjuk a pp és p $\bar{p}$ differenciális hatáskeresztmetszetek leírását a $1.8 \text{ TeV} \leq \sqrt{s} \leq 13 \text{ TeV}$ közötti ütközési energiatartományban. Látható, hogy a modell reprodukálja azokat a kísérleti megfigyeléseket, hogy míg a pp differenciális hatáskeresztmetszete esetén egy minimum-maximum struktúrát figyelhetünk meg, addig ez nem jelenik meg a p $\bar{p}$ szórás esetén. Ez az eltérés a pp és p $\bar{p}$ folyamatok differenciális hatáskeresztmetszetei között az odderon jelenlétének és szükségességének a megnyilvánulása. Azt, hogy a pomeron és odderon komponensek miként vesznek részt a minimum-maximum struktúra illetve annak hiányának a kialakításában, az 5. fejezetben tárgyalom.

A 4. ábrán továbbá azt is megfigyelhetjük, hogy a 2.76 TeV-es adatsor minimum maximum tartományának leírása nem egészen kielégítő. Láthatjuk azonban, hogy a 2.76 TeV-es adatsor a maximum és az azt követő tartományban erősen hiányos. Ennek a hiányos adatsornak a leírásával nem csak én ütköztem problémába, hiszen például a [26] cikkben alkalmazott Regge modell esetében is hasonló volt az eredmény.

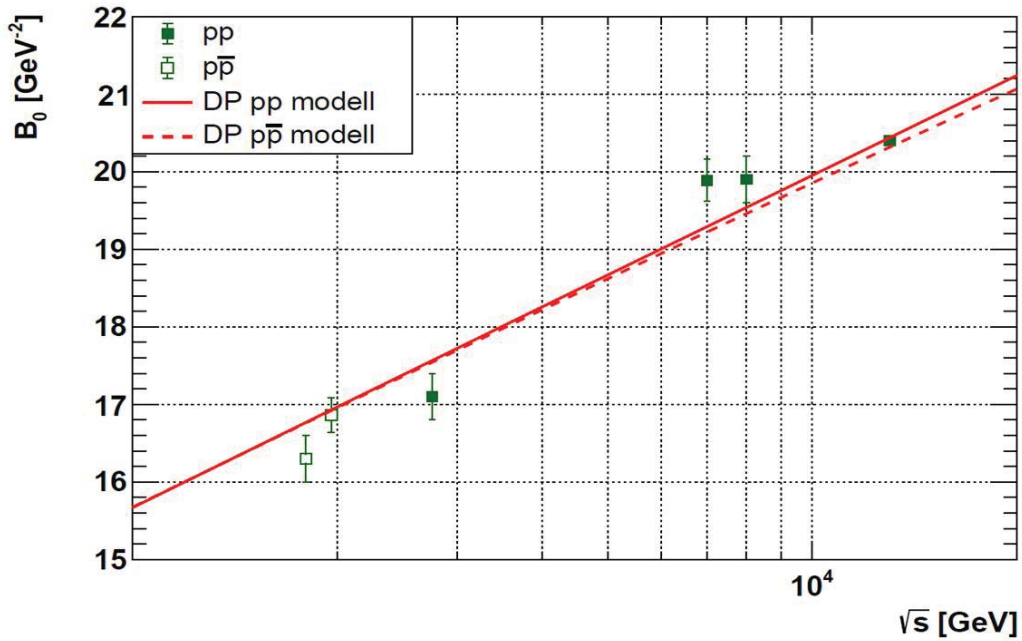

4. ábra: Az 1.8 TeV és 1.96 TeV energiákon mért $p\bar{p}$, valamint 2.76 TeV, 7 TeV, 8 TeV és 13 TeV energiákon mért pp rugalmas differenciális hatáskeresztmetszet adatok leírása. A 8 TeV-es ütközési energia esetén a szürkével jelölt pontok csak szemléltetésként szerepelnek: mivel csak előzetes adatok, nem vettek részt az illesztésben [28].

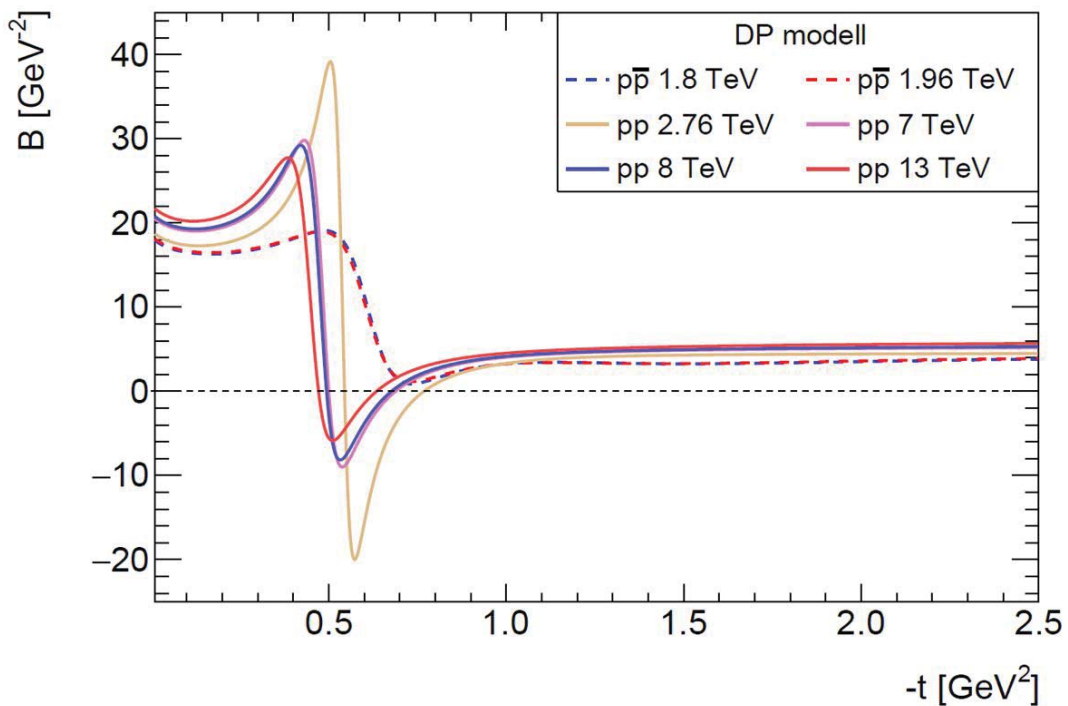
Az 5. ábra mutatja a kiszámított B_0 dőlést. Itt megjegyzendő, hogy a $B_0(s) \equiv B(s, t = 0)$ határeset helyett a DP görbék a $B(s, t = -0.07 \text{ GeV}^2)$ határesetben vannak kiszámítva. Ennek oka, hogy a B_0 kísérleti meghatározása a differenciális hatáskeresztmetszet kis $-t$ értékeknél történő dőlésváltozását nem veszik figyelembe. Ezzel szemben a DP modell figyelembe veszi az adott $-t$ értékhez tartozó dőlésváltozást. Tehát a kísérletileg meghatározott konstans B_0 érték olyan átlagértéknek vehető, melyet a DP modell a $-t = 0.07 \text{ GeV}^2$ pontban reprodukál. Azt figyelhetjük meg, hogy a DP modell az adatok kétszeres hibahatárain belül reprodukálja a kísérleti eredményeket. A hibahatárokon belüli leíráshoz azonban a modellnek ugrásszerű növekedést kellene megvalósítani, amire jelen formájában nem képes. Ez a probléma szintén nem egyedülálló a jelen modell estében [26].

Az 6. ábra mutatja a $B(s, t)$ dőlést az illesztett differenciális hatáskeresztmetszet energiákra kiszámolva. Azt figyelhetjük meg, hogy a $p\bar{p}$ szórás eseté-

hez képest a pp szórás esetén a minimum-maximum tartományban a dőlés-változás számottevőbb és a dőlés értéke negatív értékekbe is átmegy. Ez a különbség egyértelműen $p\bar{p}$ szórás differenciális hatáskeresztmetszetéből hiányzó, de a pp szórás esetén jelen lévő minimum-maximum struktúrát tükrözi, azaz az odderon hatását. Hasonló eredményeket figyelhetünk meg az eltérő modelleket alkalmazó [26, 27] tanulmányokban is.

5. ábra: A pp és $p\bar{p}$ szórás B_0 dőlésének a leírása.

6. ábra: A $p\bar{p}$ 1.8 TeV és 1.96 TeV energiákon, illetve a pp 2.76 TeV, 7 TeV, 8 TeV és 13 TeV energiákon kiszámított $B(s, t)$ dőlés.

Jóllehet az elméleti modell látszólag jó közelítést ad a mérési adatok megmagyarázására, az illesztési statisztika nagyban előirányozza a modell további fejlesztését, mivel az illesztés minőségéről számot adó χ^2/NDF érték több mint négyszerese az ideális értéknek, ami 1. A jövőben tehát fontos figyelembe venni a modell továbbfejlesztésének lehetőségeit, mint például a modell unitarizálását vagy a spin szabadsági fokok figyelembevételét. Ezek a fejlesztések azonban növelik a modell bonyolultságát. A DP modell jelenlegi formájában ugyan nem tökéletes, de nagy előnye, hogy egy viszonylag egyszerű képet ad a kísérleti adatokban fellelhető törvényszerűségekről.

A pomeron és odderon amplitúdók tulajdonságai

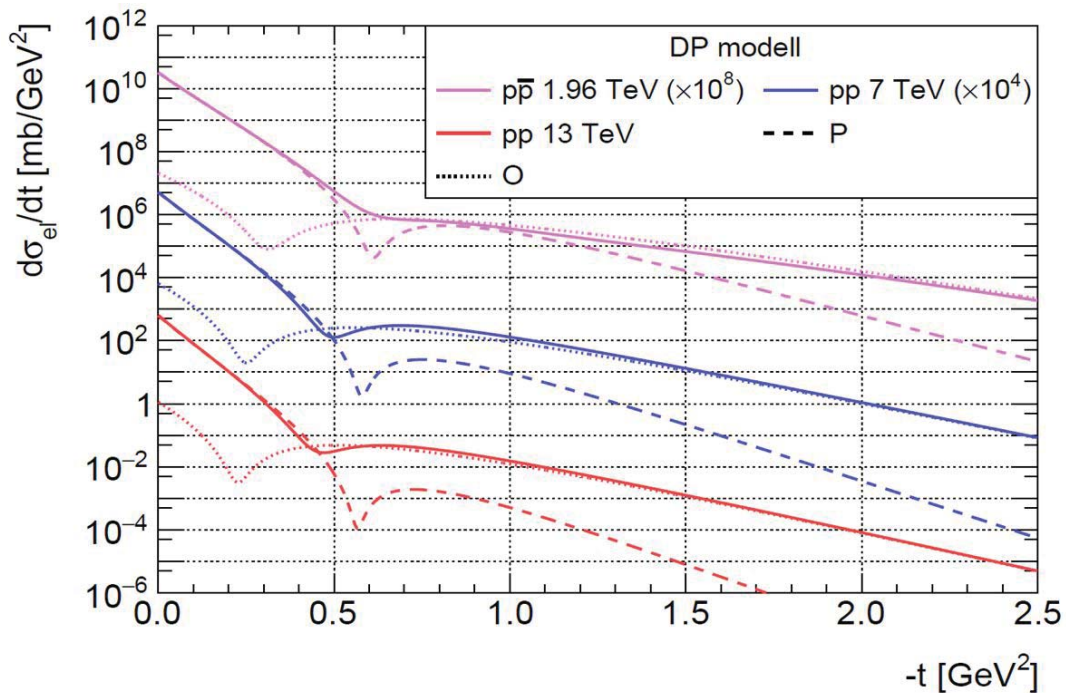
Ebben a fejezetben azt vizsgálom meg, hogy a DP egyszerű modell mit árul el a pomeron és odderon jellegzetességeiről a kísérleti adatok leírását illetően. Először is azzal kezdném, hogy milyen következtetéseket vonhatunk le az előző fejezetben bemutatott eredmények alapján. A hatáskeresztmetszetek és a ρ_0 arány elemzésénél láttuk, hogy a pomeron adja a fő járulékot a szórás leírásában, míg az odderon kisebb, de fontos korrekciót ad az adatok leírásához. Továbbá a 2. és 3. ábrákon az is látszik, hogy a különbség a pp és $p\bar{p}$ görbék között az energia növekedésével tovább növekszik, tehát az odderon szerepe az energia növekedésével növekvő tendenciát mutat.

Annak érdekében, hogy a differenciális hatáskeresztmetszet esetén is megfigyelhető legyen az, hogy a pomeron és az odderon miként játszik szerepet a kísérleti adatok leírásában, a 7. ábrán néhány energián külön ábrázoltam a pomeron és az odderon járulékokat. Azt láthatjuk, hogy míg alacsony $-t$ értékeknél a pomeron szinte teljesen dominál, addig nagy $-t$ értékeknél ezt a domináns szerepet az alacsonyabb dőlésű odderon veszi át. Ez numerikusan is látszik az illesztett paramétereket tartalmazó 1. táblázat alapján, miszerint $a_P \gg a_O$, $b_P > b_O$, $\alpha_{1P} > \alpha_{1O}$ és $\varepsilon_O \gg \varepsilon_P$. Továbbá a köztes $-t$ tartományban a pomeron és az odderon komponensek interferenciája együttesen alakítja ki pp szórásban a minimum-maximum struktúrát és ezen struktúra hiányát a $p\bar{p}$ szórás esetén. A 7. ábrán azt is láthatjuk, hogy a kis $-t$ tartományban az energia növekedésével az odderon komponens egyre közelebb

kerül a kísérleti adatokat leíró $d\sigma_{el}/dt$ görbéhez, míg a pomeron komponens az energia növekedésével egyre távolabb kerül a nagy $-t$ tartományban. Tehát itt is látjuk, hogy az odderon szerepe általánosságban nő az energia növekedésével, ami a paraméterek alapján azzal hozható összefüggésbe, hogy $\delta_P < \delta_0$.

Az α_2 jelzésű paraméterek a pomeron és az odderon trajektóriák nemlineáris tagjai előtt szereplenek melyek a $d\sigma_{el}/dt$ kis $-t$ tartományban megfigyelhető dőlésváltozását [13, 14] hivatottak elsősorban leírni. Az $\alpha_{2P} > \alpha_{20}$ reláció szintén azzal magyarázható, hogy a kis $-t$ tartományban a pomeron dominál, az odderon pedig egyfajta kisebb járulékot ad.

7. ábra: A $p\bar{p}$ $d\sigma_{el}/dt$ 1.96 TeV ütközési energián, illetve a pp $d\sigma_{el}/dt$ 7 TeV és 13 TeV ütközési energiákon összevetve az amplitúdó pomeron (szaggatott görbe) és odderon (pontosított görbe) komponensivel.

A pomeron és az odderon s_0 paramétereinek értékét a korábbi gyakorlatnak megfelelően [15, 16] a leírás minőségének néhány százalékos javítása szempontjából előnyös volt rögzíteni 100 GeV^2 értéken. Az s_0 paraméternek lényegében csak formális szerepe van a logaritmus alatti kifejezés dimenzió nélkülivé tétele szempontjából.

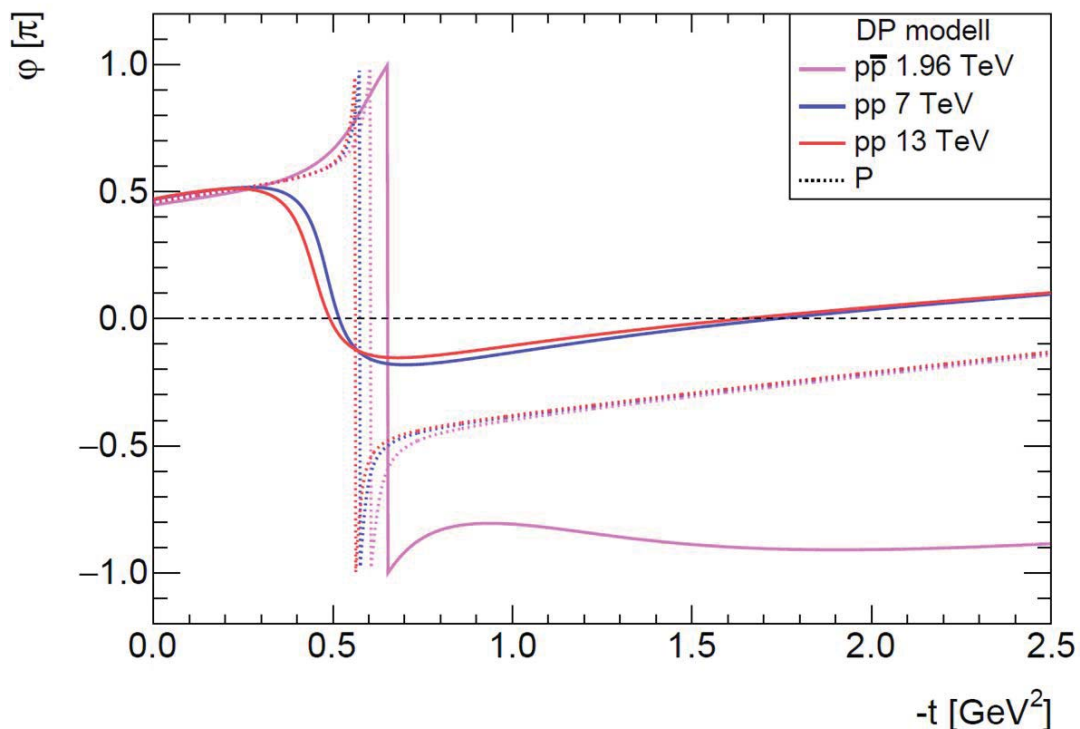
A 2. fejezetben esett szó arról, hogy a komplex szórás amplitúdó felírható mint abszolút értékének és egy fázisfaktornak a szorzata. A fázisfaktort pedig a $\varphi(s, t)$ valós fázisfüggvény határozza meg. A továbbiakban ezt a (14) képlet-

tel kiszámolható $\varphi(s, t)$ fázist vizsgálom meg, amely kísérletileg nem tanulmányozható, hanem csak mindig egy adott modell keretén belül, amelyben a kísérletileg elérhető adatok (lényegében $|A(s, t)|$, $\text{Im}A(s, t = 0)$ és $\text{Re}A(s, t = 0)$) illesztésével elérhetővé válnak az $\text{Im}A(s, t \neq 0)$ és $\text{Re}A(s, t \neq 0)$ modellfüggő becslései is.

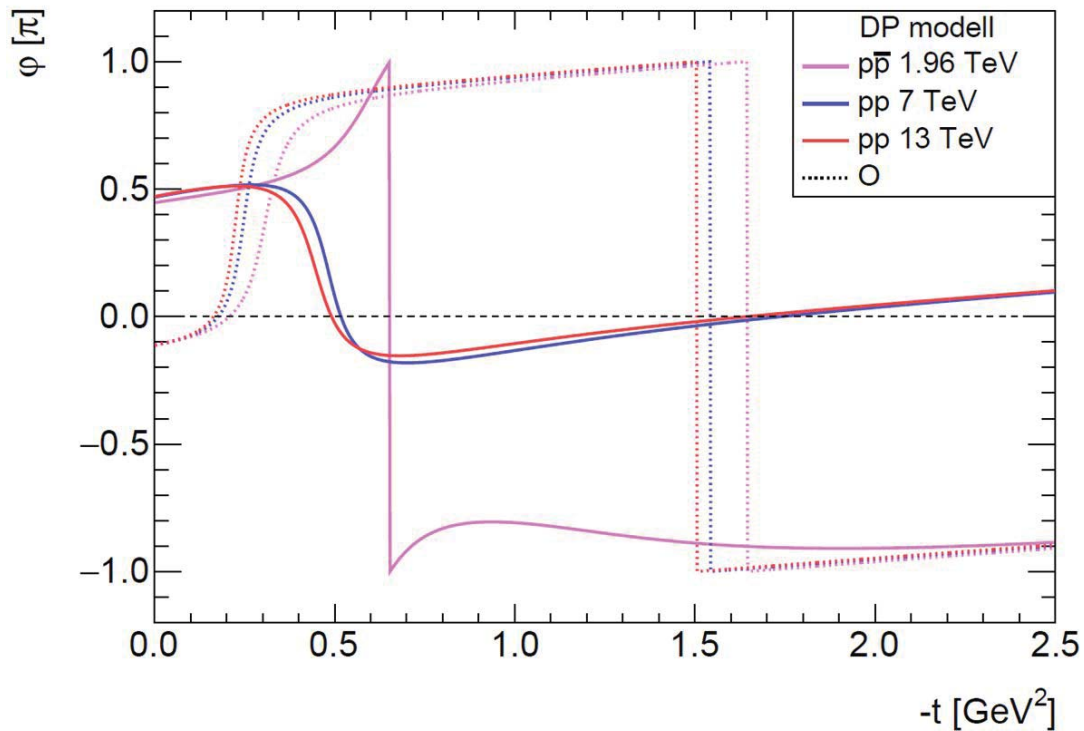
A 8. ábrán láthatjuk a $p\bar{p}$ amplitúdó $\varphi(s, t)$ fázisát 1.96 TeV energián valamint a pp amplitúdóét 7 TeV és 13 TeV energiákon a pomeron komponens fázisával összevetve. A 9. ábrán ugyanezt láthatjuk, csak az odderon fázisával összevetve.

A pp szórás esetén az amplitúdó fázisa $\pi/2$ érték körül van a kis $-t$ tartományban, majd a $d\sigma_{el}/dt$ minimumának pozíciója körül hirtelen a nulla érték környékére ugrik és lassan növekvő tendenciát mutat a nagyobb $-t$ tartományban. Figyelembe véve, hogy $e^{i\varphi(s,t)} = \cos \varphi(s, t) + i \sin \varphi(s, t)$, a kis $-t$ tartományban tehát a pp amplitúdó dominánsan képzetes, majd ez a minimum pozíciójánál megváltozik és utána dominánsan valós lesz.

A $p\bar{p}$ amplitúdó fázisának kis $-t$ viselkedése megegyezik a pp amplitúdó fázisáéval, a minimum pozíció környékén azonban hirtelen a π érték környékére ugrik és ott marad a nagyobb $-t$ tartományban is. Tehát hasonlóan a pp szórás esetéhez, a kis t tartományban a $p\bar{p}$ amplitúdó dominánsan képzetes, majd ez a minimum pozíciójánál megváltozik és utána dominánsan valós lesz.

8. ábra: A $p\bar{p}$ amplitúdó fázisa 1.96 TeV energián valamint a pp amplitúdó fázisa 7 TeV és 13 TeV energiákon a pomeron komponens fázisával összevetve.

9. ábra: A $p\bar{p}$ amplitúdó fázisa 1.96 TeV energián valamint a pp amplitúdó fázisa 7 TeV és 13 TeV energiákon az odderon komponens fázisával összevetve.

A pomeron komponens fázisa a kis $-t$ tartományban $\pi/2$, aztán a minimum pozíciója körül hirtelen $3\pi/2$ érték köré ugrik és lassan növekszik a nagyobb $-t$ tartományban. Ez azt jelenti, hogy a pomeron a minimum-maximum tartomány kivételével az egész $-t$ tartományban dominánsan képzetes.

Az odderon komponens fázisa a kis $-t$ tartományban kicsivel a nulla érték alatt van, aztán a minimum pozíciója körül hirtelen kicsivel π érték alá ugrik és lassan növekszik a nagyobb $-t$ tartományban. Ez azt jelenti, hogy az odderon a minimum-maximum tartomány kivételével az egész $-t$ tartományban dominánsan valós.

A pomeron és az odderon fázisára meglepően hasonló tendenciákat kaptam a valós résszel kibővített Bialas-Bzdak modell keretén belül folytatott analízisemben [10].

A $\varphi(s, t)$ ismeretében megbecsülhető az ütköző részecskék geometriai képe vagy pontosabban a kölcsönhatási tartományuk alakja. A számolás részleteit itt most nem tárgyalom, de a fent bemutatott fázis 7, 8 és 13 TeV-en bikon-

káv korong alakú kölcsönhatási tartományt jósol, ami összhangban van a korábbi eredményekkel [29, 30]. Azonban például a [31] tanulmány szerint 7 és 8 TeV-en még nem jelenik meg a lemez konkávsága, hanem az csak 13 TeV-en válik bikonkávúvá. A bikonkáv korong alakú kölcsönhatási tartomány úgy értelmezhető, hogy két proton ütközéskor úgy hat kölcsön, mintha két olyan objektum ütközne, amelyek anyageloszlása egy bikonkáv lemezhez hasonlít; az ütközés pedig mindig a korongok konkáv részére merőleges irányban történik. A vörösvérsejtek is bikonkáv korong alakúak.

Összegzés

Munkámban elvégeztem az $\sqrt{s} \geq 1$ TeV ütközési energia tartományban és a $0.01 \leq -t \leq 2.5$ GeV² átadott impluzusnégyzet tartományban fellelhető összes részecskegyorsító kísérletből származó pp és p $\bar{p}$ adat leírását egy dupla pólusú pomeron+odderon modell. A leírás eredményeiből az derül ki, hogy a modell ugyan javításra szorul, de jó közelítést ad a mért adatokban fellelhető törvényszerűségekre, továbbá egyszerűen kezelhető. A modell hiányosságai azt jelzik, hogy a pp illetve p $\bar{p}$ ütközések természetét ennél a közelítésnél bonyolultabb törvények uralják. A jövőben tervben van a modell unitarizálása, amelynek következtében a valószínűségek megmaradásának törvénye automatikusan teljesül, illetve szóba jöhet még az ütköző protonok spin szabadsági fokainak a figyelembevétele is.

Eltelkintve a modell kisebb hiányosságaitól megvizsgáltam, hogy milyen jellegzeteségeket kapcsol az pp és p $\bar{p}$ szórás amplitúdó pomeron illetve odderon komponenséhez. A következő következtetéseket lehet levonni a néhány teraelektronvoltos ütközési energiájú tartományra:

- a pomeron adja a pp és p $\bar{p}$ szórás leírásának fő járulékat, az odderon pedig egy kisebb, de annál fontosabb korrekciós járulék szerepét tölti be, főleg a minimum-maximum és a nagyobb $-t$ tartományban;
- az odderon járulék hatása lassan növekszik az energia növekedésével;
- az amplitúdó pomeron komponensének járuléka többnyire dominánsan képzetes, míg az odderon komponens járuléka többnyire dominánsan valós.

Az pp és p $\bar{p}$ amplitúdók fázisainak ismeretében meghatároztam a protonok kölcsönhatási tartományának alakját az illesztésben szereplő ütközési energiá-

kon, aminek eredményeként azt kaptam, hogy míg 2.76 TeV-en az ütköző protonok alakja még egyszerű korong alakú, míg 7 TeV-től nagyobb energiákon az alakjuk már bikonkáv koronghoz hasonló.

Felhasznált irodalom

- [1] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Eur. Phys. J. C* **80**, 91 (2020).
- [2] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Eur. Phys. J. C* **79**, 861 (2019).
- [3] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Nucl. Phys. B* **899**, 527 (2015).
- [4] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Europhys. Lett.* **101** (2013) 21002.
- [5] N. A. Amos et al. (E-710 Collab.) *Phys. Lett. B* **247**, 127 (1990).
- [6] V. M. Abazov et al. (Do Collab.), *Phys. Rev. D* **86**, 012009.
- [7] S. Donnachie, G. Dosch, P. Landshoff, and O. Nachtmann: *Pomeron physics and QCD*, Cambridge University Press (2002).
- [8] Do & TOTEM Collabs., Do-NOTE-6511, TOTEM-NOTE-2020-002. URL: <https://cds.cern.ch/record/2725537>.
- [9] T. Csörgő, T. Novák, R. Pasechnik, A. Ster, I. Szanyi, Scaling of high-energy elastic scattering and the observation of Odderon, e-Print: 2004.07318 [hep-ph].
- [10] T. Csörgő, I. Szanyi, Observation of Odderon Effects at LHC energies – A Real Extended Bialas-Bzdak Model Study, e-Print: 2005.14319 [hep-ph].
- [11] P. D. B. Collins, *An introduction to Regge Theory and High Energy Physics*, Cambridge University Press (1977).
- [12] L. L. Jenkovszky, A. N. Wall, *Czechoslov. J. of Phys. B* **26**, 447 (1976).
- [13] L. Jenkovszky, I. Szanyi, C. I. Tan, *Eur. Phys. J. A* **54**, 116 (2018).
- [14] L. Jenkovszky, *Fortschritte der Physik* **84**, 791 (1986).
- [15] P. Desgrolard, M. Giffon, L. Jenkovszky, *Z. Phys. C-Particles and Fields* **55**, 637 (1992).
- [16] I. Szanyi, N. Bence, L. Jenkovszky. *J. Phys. G* **46**, 055002 (2019).
- [17] I. Szanyi, L. Jenkovszky, R. Schicker, V. Svintozelskyi, *Nucl. Phys. A* **998**, 121728 (2020).
- [18] L. L. Jenkovszky, *Riv. Nuovo Cim.* **10N12**, 1 (1987).
- [19] F. James: MINUIT – Function Minimization and Error Analysis. CERN Program Library entry D 506, Geneva (1994).

- [20] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Eur. Phys. J. C* **79**, 785 (2019).
- [21] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Europhys. Lett.* **101**, 21004 (2013).
- [22] C. Patrignani et al. (Particle Data Group), *Chin. Phys. C* **40**, 100001 (2016).
- [23] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Phys. Rev. Lett.* **111**, 012001 (2013).
- [24] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Eur. Phys. J. C* **76**, 661 (2016).
- [25] G. Antchev et al. (TOTEM Collab.), *Eur. Phys. J. C* **79** (2019) 9, 785.
- [26] E. Martynov, B. Nicolescu, *Eur. Phys. J. C* **79** (2019) 6, 461.
- [27] T. Csörgő, R. Pasechnik, A. Ster, *Eur. Phys. J. C* **79** (2019) 1, 62.
- [28] J. Kaspar: Soft Diffraction at LHC. ISMD2017, Tlaxcala, Mexico (2017).
- [29] W. Broniowski, L. Jenkovszky, E. Ruiz Arriola, and I. Szanyi, *Phys. Rev. D* **98**, 074012 (2018).
- [30] I. M. Dremin, *Physics* **1**, 33–39 (2019).
- [31] T. Csörgő, R. Pasechnik, A. Ster, *Eur. Phys. J. C* **80** (2020) 2, 126.

Szopos Edina-Cecília

**Munkaerőpiacon való érvényesülés a megváltozott munkaképességű személyek szemszögéből
(Csíkszereda és Kolozsvár példája)**

Bevezető

Jelen tanulmány a megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiaci nehézségeit tárja fel kvalitatív kutatás alapján, betekintést nyújtva mindennapjaikba, nehézségeikbe, világlátásukba, mások hozzájuk való viszonyulásába, különös tekintettel ezen tényezőknek a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre gyakorolt hatására. A téma aktualitását az is alátámasztja, hogy nemcsak Romániában, hanem Európa-szerte figyelmet szentelnek a kérdésnek a jogalkotók, a munkáltatók és maguk a munkavállalók. A kutatás helyszíne Csíkszereda és Kolozsvár volt, ahol összesen 16 interjút készítettem az érintettekkel, illetve megfigyelőként való résztvevő módszert is alkalmaztam. A témát elsősorban humán erőforrás menedzsment perspektívából közelítem meg. Fő kutatási kérdések: a munkaerőpiacon való részvétel, az érvényesülés lehetőségei, az elutasítás indokai, motivációi, a megcélzott munkahelyi pozíciók köre és a jelentkezésekre adott reakciók elemzése. Figyelembe veszek pszichológiai jellegű szempontokat is. Ennek során arra fektetem a hangsúlyt, hogy azok a személyek, akik valamilyen fogyatékossgal élnek a mindennapjaikat, hogyan látják a világot, az emberek viszonyulását hozzájuk, a munkaerőpiac lehetőségeit és hátrányait. A legfontosabb számomra az, hogy ők hogyan vélekednek saját magukról, az életükről és a munkaerőpiac nyújtotta lehetőségekről. Kutatásomat, ahogyan már említettem, az interjúk készítése mellett kvalitatív kutatási módszer alkalmazásával végeztem.

1. Elméleti áttekintés

1.1. Fogalmak és definíciók

Sok esetben a rokkantság, megváltozott munkaképesség, csökkent munkaképesség, egészségkárosodás és fogyatékoság fogalmakat szinonimaként használják, noha e fogalmak definíciója nem azonos:

- a) *Károsodás*. Biológiai működési zavar, mely határozott vagy határozatlan ideig jelen van az adott személy életében. Ilyen pl. törött végtag vagy magas vérnyomás.
- b) *Fogyatékoság*. Bizonyos funkciók (pl. járás, beszéd, látás, vagyis elsősorban a mentális funkciók, de ide sorolhatjuk a szenzoros és motoros megbetegedéseket is) határozott vagy határozatlan ideig tartó, teljes vagy csak részleges zavara. A mozgáskorlátozottakat, értelmi sérülteket soroljuk ide.
- c) *Rokkantság*. Kezelhetetlen akadályozottság. Olyan nehézségi korlátok merülnek fel, amelyek egyedül, önerőből és segítség nélkül lehetlenné teszik bizonyos feladatok (pl. a tanulás, a keresőképesség) elvégzését. Orvosok határozzák meg és mérik fel a rokkantság mértékét.
- d) *Megváltozott munkaképesség*. Ezt a fogalmat leginkább a munkaerőpiacon használják, azoknak a tényezőknek az összességét jelenti, amelyek alapján meghatározott szempontrendszer segítségével mérhető a foglalkoztathatóság.

A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény, megerősítve valamennyi emberi jog és alapvető szabadság egyetemességét, oszthatatlanságát, egymástól való kölcsönös függőségét és egymással való kölcsönös kapcsolatát, rámutat arra, hogy a fogyatékosággal élő személyek számára biztosítani kell ezek teljes mértékű gyakorlását hátrányos megkülönböztetés nélkül.

A megnevezés és a fogalom számos alkalommal változott, mind a mai napig nincs egységes, nemzetközileg elfogadott definíció. Ennek két oka is van. Egyrészt nagyon tág csoportról beszélünk, és sok kategóriát lehet a fogyatékosággal élő fogalom alá sorolni. Másrészt pedig szinte minden országban eltérő a fogalmak használata és jelentése (Nagy – Pál – Szerepi – Halmai 2008).

A Fogyatékoságok Nemzetközi Osztályozását, amely meghatározza és megszabja a betegségek esetenként a szervi rendellenességek kiterjedésének okait 1980-ban fogadta el a WHO. E meghatározás kapcsán a károsodások

bármilyen okból bekövetkezhetnek, akár fiziológiai, pszichológiai vagy anatómiai rendszer elmaradása esetén az átlagostól való eltérésekben (Nagy – Pál – Szerepi – Halmai 2008).

A fogyatékos azt jelenti, hogy az adott személy nem tud minden tevékenységet úgy és olyan pontossággal elvégezni, ahogy egy egészséges társa képes rá. A fogyatékkal élő személynek sok szempontból lehetetlen egy-egy dolog elvégzése, létrehozása. A fogyatékoság több típusú is lehet, mégpedig „időszakos vagy állandó, visszafordítható vagy vissza nem fordítható, progresszív vagy regresszív” (Nagy – Pál – Szerepi – Halmai 2008: 7). Van, aki hátrányossággal (fogyatékosággal) születik, és vannak olyanok, akik az életük folyamán válnak azzá egy betegség vagy egy baleset miatt. A *hátrányos* fogalom meghatározása olyan károsodásra és tanulási folyamatra utal, amely a születéstől a halálig tart, vagyis a társadalomba való beilleszkedés folyamata. A fogyatékoság megjelenhet az érdeklődés, a tájékozódás, a foglalkoztatás, a mobilitás, a társadalmi integráció, a fizikai függetlenség és gazdasági önkieljesedés területén (Nagy – Pál – Szerepi – Halmai 2008).

Az Európai Unióban a *fogyatékos, fogyatékoság* kifejezést elsősorban a nemzetközi szervezetek, az ENSZ és a WHO alapelveit követve használják. Felmerülnek ellentétek azzal kapcsolatban, hogy milyen mértékben lehetséges a kötelező fogyatékosügyi politikát európai szinten összefoglalni. A megfigyelések, kutatások, vélemények és eredmények azt tükrözik, hogy a társadalom, emberi csoportok és közösség alapvető szintjén kell megtárgyalni és eredményre jutni.

Egyértelműen látható, hogy azok a viták, amelyek a fogyatékoság meghatározása, illetve értelmezése körül folynak, jelentős mértékben a fogyatékoság társadalmi szerkezetéről és felépítéséről szólnak. Leginkább a véleményekre és reakciókra helyeződik a hangsúly, aminek fontos szerepe van a politikában is (Bolderson et al. 2002). A WHO által közétett adatok szerint a világban az emberek kb. 10%-a valamilyen fogyatékosággal él. Ez a 10% számokban kifejezve 610 millió személyt jelent. Ebből a 610 millió személyből 386 millióan tartoznak a 15–64 éves korcsoportba. Azokat a személyeket sorolják a munkaképes korúak csoportjába, akik e korosztály közé tartoznak (Kováts – Tausz 2017). Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban láthatóan egyaránt magasabb a fogyatékosággal élők körében az általános iskolai végzettségűek aránya, mint Európában (Nagy – Pál – Szerepi – Halmai 2008). Számos lehetőség van, hogy a fogyatékkal élő személyeket ösztönözzék és bátorítsák. Ilyen lehetőség például, hogy létrehozzanak és mű-

ködtessenek olyan iskolákat, ahol a fogyatékkal élő gyerekek, fiatalok szakmát tudnak tanulni, és amikor elvégezték az iskolát, akkor biztosítsanak e fiatalok számára megfelelő munkahelyeket. Lényeges dolog lenne, hogy e fiatalok számára más legyen a tananyag, a követelmények és az oktatás egyaránt, valamint hogy az egészségi állapotuktól függően változzon az osztálytermek berendezése és a technológia használata (Abrihan 2017).

1.2. Európai fogyatékosügyei stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt

Felmérések szerint az Európai Unióban minden hatodik ember valamilyen fogyatékossgal él. A viselkedési és mozgásakadályok miatt ezeknek az embereknek a 85%-a nem tud olyan aktívan részt venni a tevékenységekben és a gazdasági életben, mint ahogy ők maguk szeretnék. Az állapotuk miatt megbélyegezve élnek és nagyon sokszor kirekesztik őket a közösségi életből. A legtöbb helyen, legyen az a munkaerőpiacra való bekerülés, egészségügy vagy csak egy bevásárlás, ők rögtön hátrányból indulnak. Jól megfigyelhető, hogy a szegénységi rátájuk 70%-kal magasabb az átlagnál, ami annak is betudható, hogy az épületek akadálymentesítésének hiánya miatt fel sem veszik őket, vagy az állapotuk miatt nincs meg a megfelelő iskolázottságuk és tudásuk (Európai Bizottság 2010).

Számos nemzetközi kutatásból kiderül, hogy a 75 évnél idősebb személyeknek több mint egyharmada olyan fogyatékossgokkal él, amelyek több korlátot állítanak fel. A 75 évnél idősebb személyek 20%-a nagymértékben korlátozva van az életmód és az életszínvonal tekintetében. Ami aggasztó lehet a társadalom szempontjából, hogy ez az arány előreláthatóan csak növekedni fog az EU lakosságának idősödésével. Annak érdekében, hogy jobbá tegyék a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyek szociális és gazdasági életszínvonalát az EU és az EU-tagállamok egyaránt tág körű jogosultsággal rendelkeznek. Ezek a következők:

- a) Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 1. cikke kimondja: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell.” A 26. cikk szerint: „Az Unió elismeri és tiszteletben tartja a fogyatékos személyek jogát az önállóságuk, társadalmi és foglalkozási beilleszkedésük, va-

lamint a közösség életében való részvételük biztosítását célzó intézkedésekre.” A 21. cikk tiltja a fogyatékoság alapján történő bármely megkülönböztetést (Európai Bizottság 2010: 4).

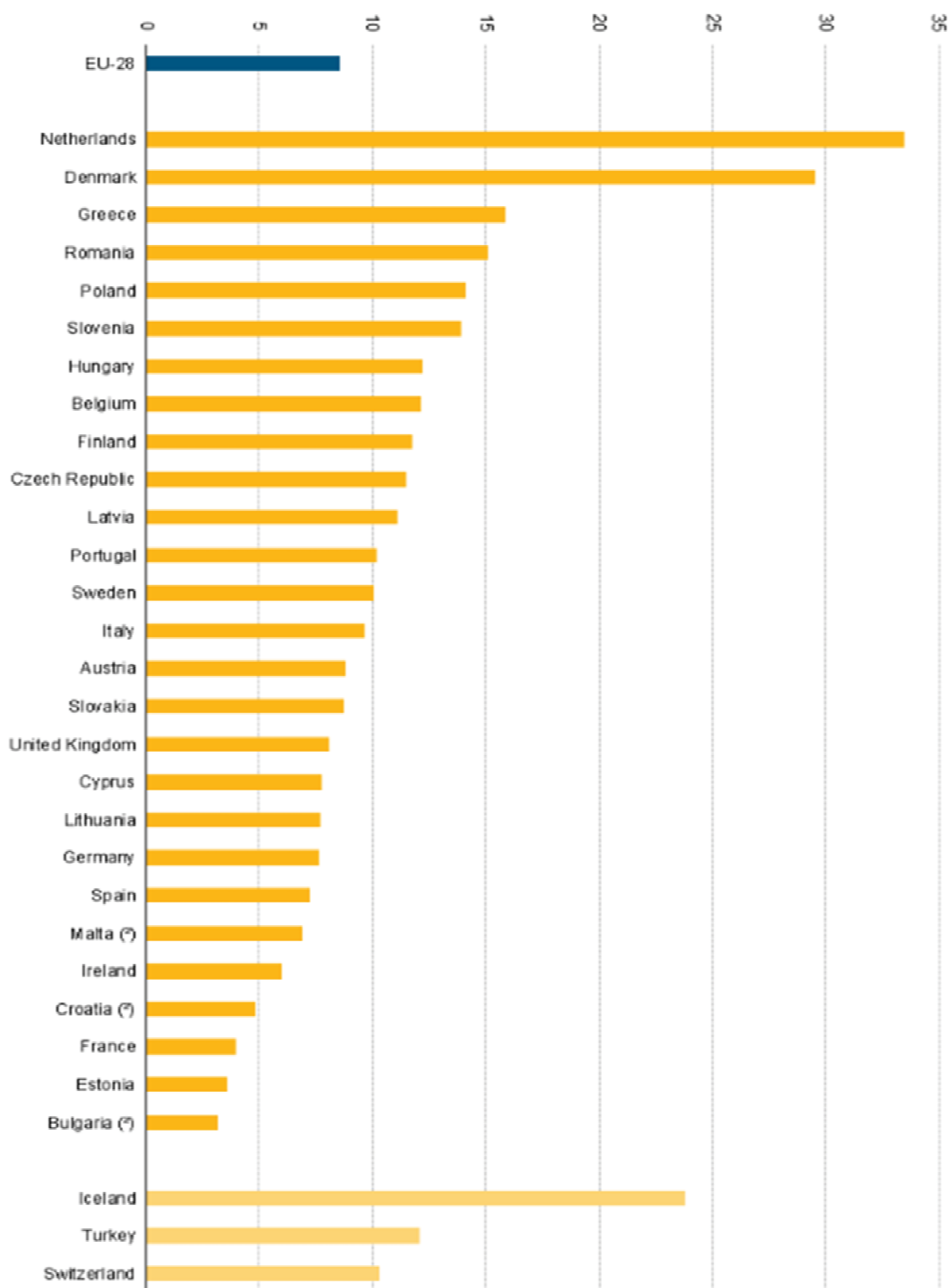
- b) Az Európai Unió működéséről szóló szerződés értelmében az Unió politikája és tevékenysége végrehajtása során küzd mindenfajta fogyatékoságon alapuló megkülönböztetés ellen (10. cikk), és a Szerződés felhatalmazza arra, hogy jogszabályt fogadjon el az ilyen megkülönböztetés leküzdésére (19. cikk) (Európai Bizottság 2010: 4).
- c) A fogyatékosággal élők jogairól szóló ENSZ-egyezmény, amely az első olyan, nemzetközileg kötelező emberi jogi eszköz, amelynek hatálya az EU és tagállamai esetében érvényes. Az ENSZ-egyezmény arra kötelezi az államokat, hogy védelmezzenek minden emberi jogot és a fogyatékos személyek alapvető szabadságait (Európai Bizottság 2010: 4).

Az ENSZ azon dolgozik, hogy a lehető legtöbb fogyatékkal élő személy számára sikerüljön megszüntetni az akadályokat, a legtöbb hétköznapi dolog, ügy elintézése ne legyen probléma. Hollandia az egyik olyan ország, ahol a munkaerőpiacon dolgozó személyek egyharmadánál egészségügyi szempontból hosszabb a gyógyulási folyamat. Az EU-28-ban ez az arány nem nagyobb mint 8,5%.

Az 1. ábrán látható, hogy két országban, mégpedig Hollandiában és Dániában teszik a munkaadók a legnagyobb erőfeszítéseket azért, hogy a fogyatékosággal élő személyek is részesei legyenek a munkaerőpiacnak. Románia 15%-kal a negyedik (Eurostat 2015).

Míg az egészségesek körülbelül 36–40 órát dolgoznak a munkahelyeken, ahova általában kötelező a bejárás, addig a fogyatékosággal élő személyeknek kötetlen a munkaidejük, és vagy otthon dolgoznak, vagy pedig próbálnak olyan munkahelyet keresni, ami az otthonukhoz lehetőségük szerint közelebb van, mert nekik az utazás nagy nehézségekkel és veszélyekkel jár (Nagy – Pál – Szerepi – Halmai 2008).

A 2011-es Romániában végzett felmérések alapján 689 680 fogyatékosággal élő személyt regisztráltak, közülük 61 287 gyermek és 628 393 felnőtt. A felmérést a Bukaresti Megyei Gyermek Támogatásának és Védelmének Alapítványa készítette. A felmérések alapján azt lehet elmondani, hogy a fogyatékkal élő személyek leginkább a családjukkal (szüleivel, testvéreivel) élnek együtt, de aki külön költözött, annak segítséget nyújtanak a különböző szervezetek is.

1. ábra: A hosszú távú egészségügyi problémával küzdő foglalkoztatottak aránya és/vagy a 15–64 évesek alaptervekenységének nehézségei, akik a munkahelyi segítséget igénybe veszik (2011; adatok %-ban). Forrás: Eurostat, hlth_dlm18o.

2. ábra: A fogyatékkal élők számának változása Romániában 1998–2010. Forrás: ONPHR 2012: 13.

1.3. A fogyatékkal élők munkaerőpiaci beilleszkedése Romániában

Az Institute for Public Policy (IPP) kérdőíves felmérést végzett a fogyatékkal élő személyek körében. 1018 főt kérdeztek meg, közülük 75% úgy gondolja, hogy Romániában és Magyarországon is diszkriminálva vannak a fogyatékkal élő személyek. A kutatók azt a következtetést vonták le, hogy a román munkáltatók nagyon bizalmatlanok és tartózkodóak a fogyatékkal élő emberekkel szemben (Dan 2012). A másik következtetés az, hogy Romániában az emberek nem tartják egyenlő rangúnak az értelmi fogyatékos személyeket: a szellemi fogyatékkal élők úgy vannak elkönyvelve, hogy nem tudnak semmilyen munkakört betölteni, nem tudnak megfelelni egy munkahelyen sem, és nincs helyük a munkaerőpiacon.

Romániában törvény írja elő, hogy a fogyatékkal és a megváltozott munkaképességgel élő személyek számára különleges és akadálymentesített tereket kell létrehozni úgy a munkaerőpiacon, mint a tömegközlekedésben. Az irányelv ellenére az ország anyagi lehetőségei nem teszik lehetővé annak megvalósítását. Romániában a fogyatékkal élő személyek 15%-ának van munkahelye a köz- vagy a magánszférában (DGASPC-Arad 2019).

Az okok, amelyek miatt nem integrálják a fogyatékkal élő személyeket a munkaerőpiacra:

- a) a munkaadók inkább kifizetik a kiszabott büntetés összegét, minthogy felvegyenek fogyatékkal élő személyeket,
- b) a cégeknek van lehetőségük olyan jelentkezők közül választani, akiknek felsőfokú végzettségük és elegendő tapasztalatuk van, nem kell toborozniuk,
- c) nagyon kevés fogyatékkal élő személy tudta/tudja kompenzálni a tanulmányi lemaradását,
- d) egy fogyatékkal élő személytől nagy optimizmust, kitartást és erőfeszítést kíván meg az emberek, a társadalom és a közösségek elutasító hozzáállása (DGASPC-Arad 2019).

A fogyatékoság nem kizárólag egészségi állapot függvénye, hanem az is hatással van rá, hogy a társadalom hogyan viszonyul ezekhez az emberekhez. A munkáltatók véleményét, nézőpontját és döntéseit nagyban befolyásolja a társadalom véleménye is. A hátrányos megkülönböztetést sok szempontból na-

gyon erősen lehet érezni és észlelni a munkakörök elfoglalásánál, a bérezések és jutalmazások területén. Ez a folyamatos versengés diszkriminációhoz vezet, és ellehetetleníti a fogyatékkal élők helyzetét (Székely 2010): „Az esélyegyenlőség nem azt jelenti, hogy mindenki egyforma cipőben fut, hanem hogy ki-ki olyan cipőt kap, ami az ő lábára való” (Jelenits; idézi: Hangya 2016: 2).

2. Kutatásmódszertan

A kutatásban két típusú kvalitatív kutatási módszert használtam, mégpedig interjúkat készítettem és a résztvevő megfigyelő módszert is alkalmaztam. Az interjúalanyokat hólabda-technika alkalmazásával kerestem föl Csíkszeredában és Kolozsváron. 16 személlyel készítettem interjút, akik a következő kategóriákba tartoznak: 2 teljesen nem látó személy, akik nem dolgoznak a munkaerő-piacon; 1 teljesen nem látó személy, aki aktív tagja a munkaerőpiacnak; 5 mozgássérült, akik aktív tagjai a munkaerőpiacnak; 1 humán erőforrás menedzser munkakörben dolgozó személy; 3 szociális munkakörben dolgozó személy; 1 gyógypedagógus; 3 mentális beteg, akik aktív tagjai a munkaerőpiacnak. Ebből a 16 személyből 9 Csíkszeredában dolgozik és a legtöbb személy ott is él, 7 pedig kolozsvári lakos, és a munkahelye is Kolozsváron belül található. Ebben a két városban van olyan terepismeretem, hogy mindennapi szinten meg tudom figyelni a város életét, mozgásait, az ott élő embereket, az emberek viselkedését és egymáshoz való viszonyulását, segítőkészségét és a munkaerőpiacot.

Több szervezetnél, alapítványnál és cégnél is alkalmazhattam a résztvevő megfigyelés módszerét. Összesen 7 olyan érintett szervezetnél, alapítványnál jártam, amelyek alkalmaznak megváltozott munkaképességű személyeket.

3. Az adatelemzés

3.1. Az interjúalanyok

A megkérdezettek közül 8 Csíkszeredában és 7 Kolozsváron született, életkorukat tekintve 21 és 53 év közöttiek. A humán erőforrás és a szociális munkakörben dolgozó személyek hagyományos iskolákba jártak és később egyetemi

oktatásban részesültek. Valamennyien rendelkeznek tanult szakmával. A fogyatékkal született és a később kialakult megváltozott munkaképességű személyek 80%-a hagyományos iskolába járt, egyetemet végzett. Többségük abban a szakmában szeretett volna elhelyezkedni, amit tanult, de ez csak a megkérdezettek felének sikerült.

A megkérdezettek között három olyan személy van, akik nem születésüktől fogva voltak vakok, hanem később veszítették el látásukat különböző betegségek következtében. A nem látók körében a látáskárosodási szintek kategorizálva vannak: 1 és 2 fokozat (grad). Az 1 fokozatba azokat a személyeket sorolják, akik rászorulnak és igénylik a segítséget, vagyis egyáltalán nem látnak, vagy csak a fényt érzékelik. A 2 fokozatba pedig azok a személyek tartoznak, akik valamennyire látnak, segítség nélkül is boldogulnak, akár dolgoznak is.

5 személy közül 4 részben mozgássérült, és 1 személy teljes mértékben mozgásképtelen. Az öt személyből 1 született így, 4 pedig baleset következtében lett mozgássérült. A 3 mentális beteg állapota születésétől fogva fennáll, közülük 1 személy betegsége örökletes.

Az interjúrészleteknél abban az esetben, amikor fogyatékkal élő válaszait idézem, feltüntettem a fogyatékoság mibenlétét, az adott személy foglalkozását és lakhelyét; amikor a fogyatékkal élő személyekkel foglalkozó interjúalanyt idézek, csak a foglalkozást és a települést adom meg.

„Zs. véleménye is az, hogy a fogyatékoság nem betegség, hanem egy állapot, amelyet idővel el kell tudni fogadni. Mostanában már úgy hívják a sérült embereket nemzetközi formában, hogy speciális szükségletű emberek. A speciális szükségletűt azért fontos hangsúlyozni, mert nem az emberben van a hiba, hanem valaminek a hiánya hozza a hibát, pl. egy nem akadálymentesített épületben nem fog bemenni egy sérült, de hogyha akadálymentesített az épület, akkor az a gyengeség, ami neki hátrány, ki van kűszöbölve. Ezért jó, hogyha azt használják, hogy akadálymentesített, mert az akadály nem benne van, hanem valahol kívül van, amit meg kell szüntetni és ez minden egyes sérülthez vonatkozik, ezért gondolja, hogy ez nem egy betegség, hanem egy állapot. Ez egy olyan állapot, mintha valakinek barna a haja vagy szőke. A különbség hogy ő azt át tudja festeni, de a fogyatékkal élő nem tudja megváltoztatni.”
(mozgáskorlátozott, titkárnő, Csíkszereda)

A fogyatékkal élő személyek az egészségi állapotukat nem betegségnek, hanem állapotnak tekintik. Egy olyan állapot, amely nem megváltoztatható, csak elfogadni lehet. Sok olyan hely van, amelyet mindennap használnak a fogyatékkal élők is és nincs akadálymentesítve. Az akadály nem ezekben az emberekben van, hanem a körülöttük levő dolgokban.

3.2. Munkaerőpiaci stratégiák

A fogyatékossgal élő emberek két kérdésre egyhangú választ adtak. Azért választották azt az adott szakot, mert azok a tantárgyak foglalkoztatták őket leginkább, illetve azért iratkoztak olyan iskolába, ahová egészséges diákok járnak, mert szerettek volna kikerülni a komfortzónájukból. Úgy gondolták, úgy fejlődnek és gyógyulnak a legtöbbet, hogyha látják, miként gondolkodik, hogyan viselkedik egy átlagos diák. Véleményük szerint ezért tudnak jól beilleszkedni a társaságba, és ezért nem hozza őket zavarba, ha valaki megbámulja őket – megszokták ezt és képesek elvonatkoztatni tőle:

„A személyiségük fejlődik gyerekkoruktól fogva külső hatások befolyásolása által. Pl. vigyázz, ne törd el a poharat, vigyázz, mert akadály van előtted. Ezek a szólások hosszú távon nagy hatással vannak a fejlődésre. Ha sérült vagy, akkor úgy nősz fel, hogy ezeknek az előítéleteknek meg kell felelj.” (gyógypedagógus, Csíkszereda)

„A köztudatba az van megfogalmazva és elterjedve, hogy aki lesérült, annak később nehezebb beilleszkedni és nehezebben tudnak alkalmazkodni a munkakörülményekhez a megváltozott munkaképesség miatt.” (mozgáskorlátozott, titkárnő, Csíkszereda)

Legtöbbjüknek már az iskolai évek alatt is megvolt a betegségük. A megkérdezettek fele mondta azt, hogy abban a munkakörben dolgozik, amit az iskolai évek alatt tanult. Sokan nem tudnak abban a szakmában elhelyezkedni az alkalmasság ellenére sem, mert amikor először meglátják őket, rögtön a meglepetést lehet leolvasni az emberek arcáról. Az iskolai évek alatt is ugyanez volt a tapasztalatuk, hogy nem fogadják el kellőképpen őket a társaik. Nem nagyon adnak esélyt nekik, hogy megmutassák, mire is képesek. Ez az első találkozásakor való megbélyegzés úgy az iskolában, mint a munkahelyen egyaránt jelen van.

Emlékeik szerint mindemellett az iskolai évek nagyon jók voltak. Hatan jártak normál iskolába, és négyen speciális iskolába. Ki milyen iskolába járt, az volt neki a természetes. Aki speciális iskolába járt, annak nem tűnt fel a saját állapota. Neki az volt a természetes, és az ilyen iskolai közegben nem foglalkoztatta, hogy milyen azoknak az élete, akiknek nincs semmilyen egészségügyi nehézségük. Akik olyan közegben mozogtak, ahol a körülöttük levő gyerekek egészségesek voltak, azoknak nehezebb volt elfogadni a saját állapotukat. Természetesen ahogy más dolgoknak, ennek is egyaránt vannak előnyei és hátrányai. Előnynek lehet mondani, hogy ha átlagos diákokkal jársz

egy iskolába, és azok vesznek körül nap mint nap, természetessé válik a velük való viselkedés, beszédforma, mozgás, iskolai tevékenységek és szabadidős programok. Ezáltal a hátrányos helyzetű a munkaerőpiacon is jobban fog tudni érvényesülni, bátrabb lesz az emberekkel, nem fog visszahúzódní az állapota miatt. Ezzel kapcsolatban az egyik interjúalanyom így fogalmazott:

„A sérülteket csak egyféleképpen lehet kétféle osztani: 1. Az a fajta sérült, aki várja, hogy mikor hal meg, 2. Pozitívabb, aki próbál valamit kezdeni az életével. Ez mind személyiség- és családfüggő.” (mozgáskorlátozott, titkárnő, Csíkszereda)

Ha valaki olyan iskolában tanul, ahol hozzá hasonló állapotú gyerekek tanulnak, akkor könnyebb velük azonos szinten fejlődni, kevésbé lesz úrrá rajtuk elkeseredés, mert látják, hogy helyzetükkel nincsenek egyedül.

3.3. Belépés a munkaerőpiacra

Arra a kérdésre, hogy „Hol volt önnek az első munkahelye?“, két személyen kívül mindenki azt válaszolta, hogy neki csak ez az egy munkahelye volt. Nagyon örültek, hogy kaptak egy olyan álláslehetőséget, amelynek a munkaköri leírása tetszett nekik, megvolt a megfelelő végzettségük és diplomájuk, a legelső találkozáskor és az állásinterjún kizárólag csak a tudás alapján döntöttek, nem pedig a látottak alapján, és nem bélyegezték meg őket. Elmondásuk szerint sok álláshirdetésre jelentkeztek, de mindig volt valami, ami a cég számára nem felelt meg. Esetleg ha odáig jutottak, hogy behívták őket állásinterjúra, állapotuk láttán azonnal nemet mondtak.

Hogy megkönnyítsék a fogyatékkal élő személyek érvényesülését a munkaerőpiacon, elfogadtak egy törvényt, amely kötelezi a cégeket, hogy minden 50 alkalmazott után alkalmazzanak a cégnél 2 fogyatékkal élő személyt. Ha mégsem vesznek fel két ilyen alkalmazottat, akkor ennek a két személynek a bérét az államnak be kell fizetniük. A legtöbb személy, akikkel interjút készítettem, azt mondták, hogy a cégek a pénzt inkább befizetik az államnak, mint hogy két megváltozott munkaképességű személyt felvegyenek. Ezt annak tulajdonítják a HR-esek és a foglalkoztatók, hogy sokkal többbe kerülne, ha felvennének két fogyatékkal élő, és be kellene őket taníttatni, és még garancia sincs arra, hogy megfelelőek lesznek a munka elvégzésére.

Akik munkahelyet kaptak és most is dolgoznak, azok a következő munkakörökben helyezkedtek el: pszichológus, autószerelő saját műhelyében, polgármester egy faluban, menedzser, orvos, masszőr, takarító, jótékonysági ren-

dezvényszervező, szervezeti igazgató, titkárnő, gyári munkás. Ezekben a munkakörökben nagyon sok elfoglaltság van napi szinten. Mindenki tudja a feladatát és szeretik a saját feladatukat önerőből elvégezni. Amikor segítségre van szükségük, akkor bátran szólnak és segítséget kérnek. Olyan sok választási lehetőségük nincs a cégeknél és a különböző munkakörökben, mint az egészséges embereknek. Minden munkát elvállalnak, csak valaki végre alkalmazza őket:

„Nem a munkavégzés volt nehéz, hanem hogy találjak egy munkát.” (mentális sérült, takarító, Kolozsvár)

Sokkal lelkiismeretesebben és lelkesebben tudnak dolgozni, mint akiknek nincs egészségügyi problémájuk. Örülnek annak, ha valaki annyira megbízik bennük, hogy alkalmazza őket és értékeli a munkájukat:

„Ha sérült vagy akkor az azt jelenti, hogy te duplán kell letegyél valamit az asztalra.” (mozgáskorlátozott, titkárnő, Csíkszereda)

Mindenki más okból dolgozik az adott helyen. Vannak olyanok, hogy ismeretség által kerültek a céghez. Mindenki más okokból van annál a cégnél:

„A cégek oldaláról az a nehéz, hogy ők olyan helyzetben vannak, hogy nem kapnak semmilyen felvilágosítást arról, hogy sérültekkel hogy kellene dolgozni. Vagy nem tudják, hogy nekik gyakrabban van szükségük szünetre. Ilyen alap dolgokat nem tudnak, amiken elcsúszik a dolog.” (mozgáskorlátozott, titkárnő, Csíkszereda)

Természetesen nehézségekbe nem csak azok ütköznek, akik fogyatékkal élnek, hanem minden egyes ember. Akadályoknak nemcsak a fizikai akadályokat említették, hanem számukra szellemileg volt sok minden (a hosszan tartó aktív figyelés, a megfelelési kényszer), és sokan kiemelték, hogy több pihenésre van szükségük.

3.4. Munkatársak

Mindenki olyan munkahelyen dolgozik, ahol több alkalmazott van. Kedvelik a munkatársakat és szeretnek ott dolgozni. Elsősorban az tetszik mindenkinek, hogy a munkatársaik nem akarják helyettük elvégezni a munkát, engedik, hogy a kiszabott dolgokat ők végezzék el, még akkor is, hogyha nekik ez esetenként nehézségeket okoz. Ezáltal úgy érzik, hogy ők is fontosak. Az első napokban, az első hónapban is voltak azzal gondok, hogy túl segítőkészek voltak

a munkatársak és sajnálták őket. A sajnálat nem a megfelelő magatartás. A munkatársakkal ezt megosztották, amivel számos probléma elhárult:

„Normális, hogy meglepődnek és nem tudják, hogy bánjanak veled, mert ugye a legtöbb ember úgy nevelkedett, hogy a sérülttel szépen kell bánni, és akkor előjönnek ezek a dolgok. Ha meglátsz valamilyen sérültet, akkor normális, hogy segíteni akarsz és nem tudod megszidni. Ezeket le kell küzdeni, de ahhoz, hogy ezeket le tud küzdeni, mint átlagember, ahhoz kell valakit ismerni nagyon közelről.” (mozgássérült, orvos, Csíkszereda)

„Hogyan viszonyulsz a megváltozott munkaképességű munkatársak állapotához? Próbálok kihozni belőlük a maximumot. Először is megnézem, hogy mire képesek és onnan kezdeni az egészet. Hétfőtől péntekig minden nap együtt vagyok ezekkel a munkatársakkal.” (gyógypedagógus, Csíkszereda)

Amikor feltettem azt a kérdést, hogy „Ki a kedvenc munkatársa?”, azt felelték egyhangúan, hogy mindenki. Nem tesznek személyek között különbséget, elfogadnak mindenkit olyannak, amilyen, mert ők megtapasztalták, milyen az, amikor a társadalom kirekesztő a másság miatt:

„Engem sokszor megbámultak, kirekesztettek és kibeszéltek a hátam mögött úgy, hogy nem is ismertek, csak amiatt, hogy én más vagyok. Megtanultam egy életre és meg is fogadtam, hogy én mindenkit elfogadok olyannak amilyen, mert a Jóisten mindenkit másnak és maga módján jónak teremtett. Nem vagyunk felhatalmazva arra, hogy megválogassuk embertársainkat.” (mentális beteg, takarító, Kolozsvár)

A munkahelyen mindenki meglepődött, amikor azzal szembesült, hogy megváltozott munkaképességű személy lesz az új munkatárs. Az emberek nincsenek kiképezve arra, hogy mit jelent fogyatékosnak lenni és hogyan viselkedjenek, mit illik és mit nem illik tőlük kérdezni.

„Ez mindig emberfüggő, hogy az emberek hogyan viszonyulnak az állapotomhoz. Azok, akik nem ismernek, azok nagyon meglepődnek. Ez normális, úgy gondolom, hogy ha valaki pink hajjal közlekedne Csíkszeredában, azon ugyan úgy meglepődnének, és hogyha sérült vagy, akkor pont ilyen furcsaság vagy bármennyire is furcsán hallatszik.” (mozgássérült, titkárnő, Csíkszereda)

Pozitívan fogadják, ha valaki akar segíteni nekik például az úton. Sokszor nem szorúlnak rá a segítségre, de hogyha egy járókelő akar segíteni, akkor engedik, nem utasítják vissza. Ezt azért teszik így, mert ha nekik éppen nem is kell segítség, de lehet, hogy a következő fogyatékosnak, akivel ez a segítőkész ember találkozik, miatta nem fog segíteni, pedig annak szüksége lenne rá. Az embe-

rek hamar abba a hibába esnek, hogy nem egyénileg nézik az embertársaikat. Mint sok helyen tapasztalhatjuk, az előítéletek és tévhitek gyorsan terjednek.

3.5. Munkakörök

A legtöbben családtagok, barátok, ismerősök, szervezetek és alapítványok segítségével szereztek tudomást a munkalehetőségekről. Aki valami miatt eltér az átlagos emberektől, nagyon nehezen kap állást és lehetőséget az önálló életre. Egy idő után megtanul nem válogatni a kapott lehetőségekben és annak örülni, ami van:

„Tapasztalataim és a látottak alapján sokan nem hálásak azért, amijük van. Nekik természetes, hogy tudnak szabadon járni, nincsenek közlekedési akadályok, tudnak beszélni, hallják a körülöttük levőket. Ezekért a dolgokért nem jut eszükbe hálásnak lenni, csak akkor, amikor látnak egy mozgásképtelen beteget.” (mozgássérült, autószerelő, Csíkszereda)

Azok a hétköznapi emberek, akikkel az interjúkat készítettem és nincs semmilyen fogyatékoságuk, azt nyilatkozták, hogy ők választották ki a munkahelyüket. Az álláshirdetés alapján választották, mert úgy gondolták, hogy illik hozzájuk és tanulmányaikhoz ez a munkakör. Belátták, hogy ők nagyon szerencsések azokhoz képest, akiknek nincs választási lehetőségük. Ide tartoznak azok a személyek is, akiknek nincs megfelelő diplomájuk és nem részesültek megfelelő oktatásban, hajléktalanok, roma származásúak, stb.

Mindenkinek voltak és vannak álmai. Amikor ezeket a kérdéseket tettem fel, hogy „Milyen munkakörben tudja magát még elképzelni?”, „Ha munkahelyet kellene váltania, milyen munkát választana? Miért pont azt?”, sokféle választ kaptam. Volt olyan válasz, hogy orvos szeretett volna lenni, hogy gyógyítsa a hozzá hasonló embereket, volt olyan, aki saját vállalkozást szeretett volna indítani, de önerőből és egyedül nem tudta megvalósítani. A tanári pályával is sokan szimpatizáltak, de ebben a munkakörben még nehezebb, ha nem lehetetlen az elhelyezkedés. Számomra meglepő volt, hogy milyen hálásak ezek az emberek. A 9 fogyatékos személyből 6 válaszolta, hogy neki tökéletesen megfelel a mostani munkahelye. Azt a tevékenységet végzi, amit szeret, és cégen belül időközben elismerésben részesült, előléptették. Abban az esetben, ha korlátok nélkül dönthetnének arról, hol dolgozzanak, akkor egyöntetűen olyan munkahelyeket választanának, ahol valamilyen formában tudnak

segíteni embertársaikon, meg tudják könnyíteni az emberek életét és mindennapjait:

„Én, hogyha szabadon dönthetnék azzal kapcsolatban, hogy milyen munkakörben dolgoznék a legszívesebben, akkor az orvosi pályát választanám. Mégpedig, azért választanám ezt a szakmát, mert szeretnék minél több emberen segíteni. Azt szeretném, hogy aki csak tud, gyógyuljon meg, az egészségi állapota ne jelentsen hátrányt senki számára sem.” (mentális sérült, takarító, Kolozsvár)

Számukra a teljes élet része, hogy van munkahelyük, ahol fizetést kapnak, amiből fenn tudják tartani magukat. Az interjúalanyok közül többen házasok, gyermekeik vannak. Viszont a hétköznapiakon, amikor elmennek például bevásárolni, akkor lépten-nyomon hátrány éri őket.

3.6. Elutasítások

A középiskola befejezése után több munkahelyre is jelentkeztek, de mindhiába. Nem vették fel őket egészségügyi állapotuk miatt. Olyanok is voltak, akik 10 álláshirdetésre is jelentkeztek, de mindenütt visszautasították a jelentkezésüket. A sok visszautasítás miatt nagy lelki erő, nagy akarat és kitartás kell ahhoz, hogy az ember ne adja fel, és folytassa az álláskeresést.

„Mindent megtettem annak érdekében, hogy munkahelyem legyen, de sajnos a társadalom nagyon elutasító az olyan emberekkel szemben, mint amilyen én vagyok. Amikor megtudták, hogy megváltozott munkaképességű személy vagyok, akkor már az sem volt fontos, hogy milyen végzettségem, diplomám és tudásom van. Pedig még egyetemem is végeztem a jobb megélhetőség érdekében. A sokadik próbálkozásomkor sikerült kapnom egy olyan álláshirdetést, ahova szívesen felvettek és nem zavarta őket, hogy milyen az egészségi állapotom. Nagyon nagy kitartás kellett ez idő folyamán.” (mozgáskorlátozott, titkárnő, Csíkszereda)

Az egyik hölgy 5–6 alkalommal jelentkezett álláshirdetésekre. Ebből négyszer hívták be interjúra, de elmondása szerint, amikor meglátták, hogy mozgás-sérült, akkor megdöbbenést lehetett leolvasni az arcukról. Rögtön megijedtek, hogy a cégnél szinte semmi sincs akadálymentesítve és sok a lépcső az épületben. Nem várták meg, hogy elmagyarázza, hogy ő tud járni, csak egy kicsit lassabban. Egyből elutasították, pedig Csíkszeredában a legszínvonalasabb gimnáziumban végzett, és rögtön a középiskola után felvették a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem pszichológia szakára. Kitűnő eredménnyel végezte el az egyetemem.

3.7. Integráció a munkahelyen

A 16 megkérdezett közül 9 mondta, hogy nem zárkózott típusú személyiség. Szeretnek beszélgetni, társaságba járni és szórakozni. Azok a személyek, akik magukat zárkózott típusúnak mondták, súlyosabb egészségi problémákkal küzdenek. Leginkább az állapotuk miatt zárkózottabbak, nem tudnak egyedül elmenni például egy vendéglőbe. Az is erősen befolyásoló tényező, hogy a súlyosabb állapotuk miatt a családtagok jobban féltik őket, mindent el szeretnének helyettük végezni. Ez a túlféltés és túlzott aggodás sem jó, hiszen a féltett személy egy idő után már nem mer és nem is akar egyedül semmit csinálni.

Azok a személyek tudnak legkönnyebben integrálódni a társaságba és kapcsolatot kialakítani másokkal, akik olyan középiskolákba jártak, ahol nem csak fogyatékos gyermekek voltak. Megtanulták, hogyan kell viselkedni abban a közegben, ahol a többiek nincsenek egészségi szempontból korlátozva. Elmondásuk szerint nincsenek nagyobb problémáik a munkaközösségbe való integrálódással. A legfontosabb a tisztelet, és hogy úgy tekintsenek rájuk, mint egy átlagos emberre. A viselkedésben ne legyenek megkülönböztetve. Amikor megtörtént az elfogadás, attól a perctől kezdve kezd kialakulni az a kapcsolat, amelynek révén jobban fognak tudni együtt dolgozni.

„Hozzájuk való viszonyulás. Elsősorban az a legfontosabb, hogy tiszteld őket, és ők is akkor fognak tégedet tisztelni. Valamint kedvesség és nagy türelem kell hozzájuk. Egy dolgot el kell mondani nemcsak egyszer vagy kétszer, hanem többször, azért, hogy ők is tudják megérteni, valamint nagyon határozottnak kell lenni, ez nagyon fontos.” (gyógypedagógus, Csíkszereda)

„A kollégák viszonyulása a fogyatékkal élőkhez: Itt már mindenki megszokta ezt a környezetet és ugyanúgy viselkednek, mint az ott dolgozó gyógypedagógussal. A társadalom teljesen másképp viszonyul még mindig, vannak változások, de nem elegendő.” (szociális munkás, Kolozsvár)

Eleinte voltak problémáik a kapcsolatok kialakításával, de ez természetes dolog. Bárkivel előfordulhat, hogy egyes emberekkel, vagy közösségben nehezebben találja meg a közös hangot. Azoknak volt a legnehezebb a kapcsolatokat kialakítani, akik „egészségesen” születtek, nem volt semmi rendellenességük, de egy baleset miatt örökre mozgássérültek lettek. A legnehezebben ezt a helyzetet a férfiak fogadják el. Olyan is volt, akitől a baleset után mindenki elfordult. Az addigi barátait a balesete után többet nem tudta elérni és a csa-

ládján kívül mindenki megszakította vele a kapcsolatot. Elmondása szerint az egész balesetben és utána is ez volt a legnehezebb, egyedül maradt és nem volt egyetlen barátja sem, akire támaszkodhatott volna a nehéz időkben.

Arra a kérdésemre, hogy „Szerinted milyen nehézségekbe ütközik/ütköznek a hétköznapokban pl. hozzád képest?“, a következő választ kaptam:

„A szexualitás egy nagyon fontos fő kérdés, amelyet nagyon nehéz kezelni is. Ezek a mentális sérültek nem kérdeznek erről, de fontos lenne erről is beszélgetni, mert ők is felnőttek, és ez a korral jár. Az egyiknek van párkapcsolata, de erről többet nem nagyon tudok beszélni. Átlagosan tekintve a legtöbben egyedülállóak.” (gyógypedagógus, Csíkszereda)

Azokat, akik szellemi fogyatékossgal élnek, senki sem világosítja fel ezekről a dolgokról. Vannak, akiknek van párkapcsolata, viszont sok mindenről nem tudnak. Ugyanígy számukra a munkaerőpiac is, mert azzal is nagyon sok olyan dolog van, ami egy átlagembernek természetes. Az apró nehézségek is képesek óriási problémákká válni. Sokkal több türelemre és odafigyelésre van szükség.

Mindenki vágyik a törődésre, figyelemre és a szeretetre, de a mentális sérültek a legjobban. Kimutatják az érzéseiket, ragaszkodnak a társaikhoz, míg a fizikai sérültek többsége magába fojtja az érzéseit, inkább egyedül akar lenni.

4. Összegzés

Elmondható, hogy az állam valamilyen szinten próbál segíteni azoknak a személyeknek, akik fogyatékossgal élnek. A törvények végrehajtása azonban nem egyértelmű, a munkáltatók közül sokan keresik a kibúvót.

A kutatás révén újból bebizonyosodott, hogy a megváltozott munkaképességű és fogyatékkal élő személyek nagyon nehezen tudnak elhelyezkedni és részesei lenni a munkaerőpiacnak. Több szempontból diszkriminálva vannak, ami rontja az életszínvonalukat is. Akik egészségi állapotuk miatt nem tudnak megfelelő iskolai végzettségre szert tenni, többszörös hátrányba kerülnek.

A fogyatékkal élő személyek internetről és újságokból is informálódnak, de leginkább ismerősök, családtagok, szervezetek segítségével jutnak be a munkaerőpiacra. A munkahelyen többszörösen kell bizonyítaniuk, nehezebb integrálódniuk a közösségbe, mint ép társaiknak.

Felhasznált irodalom

- Abrihan, Raluca (2017): *Firmele mari trebuie să angajeze persoane cu dizabilități. Cum pot fi acestea ajutate să se integreze pe piața muncii în contextul noilor modificări legislative*. Startup. URL:
<https://www.startupcafe.ro/afaceri/angajare-persoane-handicap-lege.htm> (letöltés: 2020. január).
- Bolderson, H. – Mabbett, D. – Hvinden, B. – van Oorschot, W. J. H. (2002): *Definitions of disability in Europe: A comparative analysis: Final report*. Brunel University. URL:
<https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/definitions-of-disability-in-europe-a-comparative-analysis-final-> (letöltés: 2020. szept.)
- Casota, Florin (2017): *Cum pot fi angajați și integrați persoanele cu dizabilități pe piața muncii în contextul recentelor modificări legislative*. URL:
<https://www.businessmagazin.ro/analize/resurse-umane/cum-pot-fi-angajate-si-integrate-persoanele-cu-dizabilitati-pe-piata-muncii-in-contextul-recentelor-modificari-legislative-16876303> (letöltés: 2020. jún.)
- Dan, Mona (2012): *Integrarea persoanelor cu dizabilitati in piata muncii*. Pro Stem Cell Suport Pentru Viata. URL:
<https://www.prostemcell.ro/social/integrarea-persoanelor-cu-dizabilitati-in-piata-muncii.html> (letöltés: 2020. április)
- DGASPC-Arad (2019): *Despre persoanele cu dizabilități și piața muncii din România*. URL:
<http://www.dgasp-arad.ro/despre-persoanele-cu-dizabilitati-si-piata-muncii-din-romania/> (letöltés: 2020. június)
- Európai Bizottság 2010: *Európai fogyatékosügyei stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt*. Brüsszel, 2010.
- Eurostat (2015): *Disability statistics – need for assistance*. URL:
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Disability_statistics_-_need_for_assistance (letöltés: 2020. január)
- Hangya Dóra (2016): *Esély(egyenlőség) – részvétlehetőség. Fogyatékosággal élő személyek munkaerő-piaci (re)integrációjának aktuális kérdései a felnőtt-*

képzés területén. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, ELTE PPK Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézet.

HR portál (2013): *Mitől lesz valaki megváltozott munkaképességű munkavállaló?* URL:

<https://www.hrportal.hu/hr/mitol-lesz-valaki-megvaltozott-munkakepessegu-munkavallalo-20140506.html> (letöltés: 2020. október)

Kováts András – Tausz Katalin szerk. (2017): *Pillanatképek – Gyorsjelentés a fogyatékos emberek helyzetéről.* Szociális Szakmai Szövetség, Budapest.

Molnárné dr. Balogh Mária (2018): *Megváltozott munkaképességű személyek – munkajogi fogalmak.* URL:

<https://ado.hu/munkaugyek/megvaltozott-munkakepessegu-szemelyek-munkajogi-fogalmak/> (letöltés: 2020. június)

Nagy Zita Éva – Pál Zsolt – Szerepi Anna – Halmai Réka (2008): *A megváltozott munkaképességű és fogyatékossgal élő emberek társadalmi és jogi helyzete Magyarországon és nemzetközi kitekintésben.* Revita Alapítvány, Debrecen.

ONPHR (2012): *Raport de analiză privind piața muncii pentru angajarea persoanelor cu dizabilități.* URL:

<https://www.assoc.ro/wp-content/uploads/2012/12/RAPORT-RESCUE.pdf> (letöltés: 2020. január)

Székely Mária (2010): *Discriminarea în plan socio-profesional a persoanelor cu dizabilități din România.* Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár.

Szellő János (2009): *A foglalkozási rehabilitáció elmélete és gyakorlat.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.

Ternováczy Áron

Online politikai kommunikáció a világjárvány alatt Magyarországon

Bevezető

A koronavírus okozta válsághelyzet a politikai kommunikáció főszereplőit is új kihívás elé állította. A korábban eltervezett üzenetek és témák gyorsan érvényüket veszítették, és mind a kormányzati és az ellenzéki politikusoknak, mind pedig a médiaszereplőknek rövid idő alatt alkalmazkodniuk kellett a helyzethez, amely a politika és a társadalom működésében számtalan bevett eljárást és működési módot felfüggesztett, így egy korábban nem tapasztalt életmódba lépett az ország (Bene et al., 2021).

A kormányban ülő politikusok fő feladata a járvány alatt többek között az állampolgárok életének védelme, a gazdaságban keletkező károk mérséklése, az egyes munkaszektorokban bajba kerülő állampolgárok védelme. Rájuk egy válság alatt sokkal nagyobb teher nehezedik, mint az ellenzéki szereplőkre, hiszen szinte a legtöbb, legfontosabb feladat rájuk hárul. Ha valamit hibáznak, akkor nemcsak az ellenzék ostora csattan rajtuk, hanem egyben a teljes magyar társadalomé is. Egy-egy elhibázott döntéssel nagyon könnyen a politika süllyesztőjébe kerülhetnek. A feladatok mellett nagyon fontos, hogy jelenlegi munkájuk eredményeiket röviden és pontosan eljuttassák a társadalom minden szegletébe. Ennek apró területe a közösségi média felületén történő kommunikáció.

De az ellenzék szerepe sem volt soha egyszerű válságok idején. A túlzott kritikák visszatetszést kelthetnek a szavazókban, míg a túlzott együttműködés a kormánnyal erősítheti a szavazókban azt az érzetet, hogy nincs valódi különbség a hatalmon levők és az ellenzék között, ezért nem kínálnak valódi alternatívát (De Giorgi & Ilonszki, 2018).

A tanulmány fő célkitűzése, hogy megvizsgáljuk, hogy az általunk kiválasztott kormánypárti politikusok profilján milyen arányban szerepeltek járvánnyal kapcsolatos, attól független, illetve ezeken belül az ellenoldallal szemben megnyilvánuló támadó, illetve attól mentes megnyilvánulások. Mindemellett bemutatjuk a munkánk szempontjából releváns kutatásokat, illetve kronologikus sorrendben demonstráljuk a járvánnyal kapcsolatos főbb intézkedéseket, valamint a kormány és az ellenzék főbb kommunikációs csatározásait. A kormányoldalról Orbán Viktor és Kocsis Máté, míg az ellenzéki oldalról Gyurcsány Ferenc és Fekete-Győr András posztjait vizsgáltuk meg egy éves időkeretben. Munkánk első felében röviden bemutatjuk a tanulmány szempontjából releváns szakirodalmat, illetve a magyarországi járványhelyzet egy évét, valamint a főbb kormányzati intézkedéseket, továbbá kitérünk még a járvánnyal kapcsolatos főbb kommunikációs csatározásokra a kormány és az ellenzék között. A tanulmány második felében bemutatjuk eredményeinket, illetve az azokból levonható következtetéseket.

Szakirodalmi áttekintés

Munkánkban a politikusok kommunikációját vizsgáljuk a közösségi média (azon belül is a Facebook) területén, először említést teszünk magáról a felületről, amelyen zajlik majd a vizsgálatunk. Mátyus kutatása szerint a világháló elterjedése az 1990-es években, majd a közösségi médiaplatformok szerepnövekedése a 2000-es évek első évtizedének végén nem pusztán tömegkommunikációs paradigmaváltást eredményezett, hanem ennél mélyebb társadalmi változásokhoz is vezetett. A kutatás alapján elmondhatjuk, hogy az elmúlt évtizedekben megtapasztalhattuk, ahogyan a közösségek szerveződésében, működésében egyre nagyobb szerepet játszó új médiaplatformok új típusú közösségeket és új praxisokat eredményeztek. Az új médiapraxisok nem tekinthetők teljesen újnak – sok esetben már meglévő igények és gyakorlatok kiszolgálására jöttek létre. E közösségek tevékenységének, szerveződésének elsődleges terepeként különböző online platformok szolgálnak – bár működésük terén nem feltétlenül korlátozódnak pusztán online aktivitásra. Mátyus a tanulmányban kifejtette, hogy ezeknek nem feladatuk betölteni a hagyományos, offline, gyakorta vérségi, szomszédsági, identitásbéli kapcsolaton, lokális közelségen alapuló közösségek szerepét. Inkább közös diskurzusokra, közös célokra, érdeklődésre alapozva jöttek/jönnek létre a hálózati kommuniká-

ciós technológiák segítségével (Kennedy & Roudometof, 2002). Ebből a szempontból tehát létezésük sok esetben a közös diskurzus fenntarthatóságának függvénye, ami a hagyományos közösségeknél gyengébb elköteleződést feltételez (Mátyus, 2020). Mátyus egy korábbi kutatása alapján elmondható, hogy a digitális technológia mindenhol jelenlevő társadalomformáló hatása az élet valamennyi szegmensében érzékelhető. Nem kivétel ez alól a politikai mozgalmak világa sem. Ahogyan arra az elmúlt csaknem negyed században a zapatiszta mozgalomtól az arab tavaszon át a Taksim Gezi parki tiltakozásokig a kollektív cselekvés számos példája megmutatta, az infokommunikációs eszközök és hálózatok egyre fontosabb szerepet kapnak a tiltakozó mozgalmak működésében is (Mátyus, 2018).

Osváth (2019) tanulmánya alapján elmondható, hogy az idő szorítása nem csupán a kötelezettségeinkkel (feladatok, határidők) kapcsolatban érzékelhető, hanem az alapvetően szabadidős tereket – így a tartalomfogyasztást – is áthatja, bár szerinte paradox módon elsősorban nem a növekvő elvárások, hanem a lehetőségek miatt. Gálik (2003) megemlíti, hogy miközben folyamatosan növekszik az egyén számára elérhető médiatartalmak mennyisége, a fogyasztásnak gátat szabhat az időkorlát, amelynek következtében a médiafogyasztás során szerepet kap a szelektív figyelem és a részleges odafigyelés. Míg előbbi a fogyasztó számára lényeges tartalmat választja el a lényegtelentől, utóbbi az odafigyelés intenzitását csökkenti, azaz az üzenetek eljutnak ugyan, de a befogadó nem mélyed el bennük, emiatt pedig a tartalomgyártás is átalakul. Livingstone (1999) szerint az egyik legfontosabb különbség az új média és az általa idővel egyre inkább kiszorított hagyományos médiumok között az, hogy az előbbi nemcsak informál, hanem lehetővé teszi az azonnali, kétirányú kommunikációt, egyesíti az interaktivitást a korlátlan tartalomkörrel, az elérhető nagy közönséggel, a kommunikáció globális természetével.

Merkovity szerint az elmúlt évek során változások történtek a média rendszerében. A bekövetkezett változás egyik legfontosabb aspektusa pedig az, hogy a műsorszórás elvesztette korábbi linearitását. A megállítható, visszatekerhető, letölthető, visszakereshető műsorszórás lehetővé teszi, hogy nonlineáris formában lehessen hozzájutni azokhoz az anyagokhoz, amelyeket korábban nem lehetett felkeresni, ha lemaradt róla a fogyasztó. Az új technológiák által a közönség maga keresheti meg az őt érdeklő híreket, a média hírről alkotott állásfoglalása így már szekunder lesz. A politikáról szóló médiában a politikai rendszer válik a politainment (politics és entertainment = politika és szórakoztatás) elsődleges forrásává. Így fordulhatott elő, hogy Bill

Clinton szaxofonozott Jay Leno műsorában, Nicolas Sarkozyról és Barack Obamáról fürdőnadrágos fényképek járták be a világsajtót, Angela Merkel merészen kivágott ruhája a bulvárlapok címlapjára került, és még sok hasonló esetet lehetne felsorolni. Átfordítva a tipizálást a közösségi internetezés korzakára, az első három csoport lesz az, amelyik a legtöbb hírt fogyasztja. A kutatók a házörzők, akik felkutatják és megosztják a hírt, a fogyasztók információkat nyernek a hírekből, míg a kifejezők feldolgozzák azokat. A hírek szempontjából a legnehezebben utolérhető csoport a buliőrülteké, akiket egy szűk területre összpontosított információk érdekelnek. Az új médiumok, különösen a közösségi alapon működők tehát egyfajta új társadalmi megosztás rendszere alapján működnek, ahol mindenki megválaszthatja a saját szerepét. Fontos megjegyezni, hogy az internethasználat feltételezett okai és a hírfogyasztás módjai sem szűkíthetők le négy típusra, de érdemes ezeket a kategóriákat kapaszkodóként használni. Sokkal összetettebb folyamatról van szó, ahol valójában a média és a felhasználók közötti erős függőség figyelhető meg. Ez a függőség a nyilvánosság felfogását változtatja meg, gyökeresen. Merkovity tanulmányában kifejti, hogy az újmédia (amelynek egy eszköze a Facebook is) használata a modern társadalmak mindennapi életének részét képezi. A virtuális kapcsolatok és kapcsolattartások egyáltalán nem számítanak szokatlannak. Ugyanakkor elmaradások fedezhetők fel a kormányzati-politikai közösségi média használatában. A publikáció szerint inkább a kivételt erősítő szabály, mintsem a „politics as usual” jellemzi ezt a világot. Ez a fajta kommunikáció pedig könnyen tanulható, használható. Átláthatóbbá teszi a demokratikus államműködést és bizalmat lehet vele építeni. A kutatások, amelyeket Merkovity elemzett, egyértelműen mutatják, hogy azok az állami közép- és felsővezetők, valamint politikusok, akik érdemben használják a közösségi hálózatokat, sokkal szimpatikusabbnak és megbízhatóbbnak tűnnek az állampolgárok szemében. Mint írja, a ma ismert médiát gyakran amerikanizált, mediatizált, perszonalizált vagy szórakoztató jelzőkkel illetik. Ezek a kutatók kétféle megközelítéssel magyarázzák a média viszonyát a közönséggel és a politikával. Az egyik az a strukturális magyarázat, amely makroszintű összefüggésekre keresi a magyarázatot a gazdaság, a társadalom, a politika és a média között. A másik definíciót a kommunikációtudomány és a kultúrakutatás adja, amely mikroszinten végez elemzéseket a mindennapi élet és a politika világának összefüggései között. A Facebook olyan felület, amely lehetőséget ad arra, hogy egyedi hangunkon mondjuk el a saját történetünket, nagy mennyiségű tartalmat osszunk meg, amibe beleértendő a fotók, videók és linkek

is, dialógusokat lehet létrehozni a bejegyzések által és egyéb olyan kiegészítő szolgáltatásokkal, amelyekhez az emberek hozzászólhatnak vagy csatlakozhatnak. Ugyanakkor növelhető a hatás, amikor a követőink tovább osztják az általunk feltöltött tartalmat, mindezeket pedig mérni és optimalizálni lehet a Facebook Insights segítségével, ami által megérthetővé válnak azok a belső dinamikák, amelyek mozgatják a követőket. Merkovity a közösségi média felületén zajló főbb kommunikációs pillérekre is rávilágított. Kifejtette, hogy ahhoz, hogy működőképes és fenntartható legyen az oldal, tisztában kell lenni azzal, hogy pontosan mit is akarunk elérni (Merkovity, 2014).

A politikai kommunikációról elmondható, hogy sokoldalú és szerteágazó. Több elem alkotja a politikai kommunikációt és sok minden nevezhető annak. Ezek közé tartozik a kampány. A kampánystratégiát a hatalom megszerzése érdekében alkalmazzák a politikusok. A kampány éppúgy sokoldalú, mint a politikai kommunikáció. A legáltalánosabb tudományos definíció szerint kampányon az olyan szervezett erőfeszítést értjük, amely valamilyen cél elérésére irányul (Denver & Hans, 1997). A kampány segítségével fel lehet hívni a választók figyelmét arra, hogy választás közeleg, valamint, hogy mikor és hol lehet voksolni. Emellett tájékoztatást kapnak a választók a pártok vízióiról, a vezetőik személyéről, a jelöltjükről, az ellenfelek hibáiról, illetve egyéb információkról. Ahhoz, hogy a választók racionális döntést tudjanak hozni, informálni kell őket, de döntésüket rájuk kell bízni és nem ildomos befolyásolni őket, bár nehéz elválasztani a tájékoztatást, az információs funkciót a kampány második funkciójától, a meggyőzéstől. A kampány központi törekvése a választók meggyőzése, hogy egy bizonyos jelöltre szavazzanak. A meggyőzési stratégia lehet pozitív és negatív is. Míg előbbi támogatja a jelöltet, addig utóbbi az ellenfelet támadja. Ha egy kampány főként a meggyőzésre összpontosít, azt gyakran a politikai marketing megnyilvánulásaként értelmezik (Denver & Hans, 1997).

Kiss Balázs és Boda Zsolt kötete tartalmaz egy fejezetet a magyar pártok internetes megjelenéséről. A szerzőpáros a pártok mellett a politikusok honlapját is bevonta a vizsgálatba. A tanulmány a honlapokat az általuk betöltött funkciók alapján elemezte, mint a szimbolikus, információs, közvéleményformáló, megerősítő és szervező funkció (Kiss és Boda, 2005, 29–64. o.). Magyarországon a 2002-es kampányban vált mérvadóvá a honlapok üzemeltetése a pártok körében, bár a nagyobbak már az 1998-as választások előtt is üzemeltettek honlapot. A szerzők szerint a pártok nem merítették ki a lehetőségeket, például az interaktív funkciót, de változatos módon alkalmazzák az

internetes kommunikációt. Azt is megállapították, hogy a kis pártok jól ki tudták használni az internet adta lehetőséget a nagyobb pártokkal szemben is, tehát érvényesül a kiegyenlítő hatás, de az egészen kis pártok internetes kommunikációja csekély, valamint, hogy a baloldali pártok aktívabban használták az internetet, mint a jobboldaliak (Mihályffy, 2009).

A világjárvány magyarországi megjelenését követő egy évben számos tanulmány látott napvilágot, amelyek a politikai kommunikációra vagy az online fogyasztói magatartásra vonatkoztak. Guld munkájában megállapította, hogy a járvány alatt megnövekedett az online térben eltöltött idő. Az általa készített kvalitatív vizsgálat eredményei összeesengenek a nagymintás nemzetközi felmérése tapasztalataival. A tanulmány egyik legfontosabb felismerése, hogy a karantén ideje alatt még a digitális bennszülöttként számon tartott Z-generáció tagjai is „besokallhattak” a médiahasználat extrém mértékétől, vagyis attól, hogy az életük minden lényeges mozzanata hónapokon keresztül az online térbe költözött. A napi 10–12 órás, esetenként ennél is több médiahasználattal eltöltött idő még akkor is terhesnek számított néhány hét után, ha a felhasználók könnyen beláthatták, hogy a média jelentős segítséget nyújtott a karantén által támasztott kihívások és problémák megoldásában. Akár a napi rutin és média, a médiafogyasztás általános mintázata, a hírfogyasztás, az online tanulás és munka vagy a médiahatások felől közelítünk a kérdéshez, jól látszik, hogy a Covid-19 járvány megélésében óriási segítséget jelentett a digitális média. Az pedig, hogy ki milyen mértékben tudott sikeresen adaptálódni a megváltozott körülményekhez, nagymértékben függhet attól, hogy a válaszadók mennyire számítanak tudatos felhasználónak vagy médiapolgárnak: nyilvánvaló, hogy a felkészültebb, tapasztaltabb médiafogyasztók könnyebben, kevesebb „sérüléssel” élték túl ezt a megterhelő időszakot (Guld, 2020).

Baranyi és munkatársai a magyarországi önkormányzatok (főleg online) kommunikációját vizsgálták a járvány első hónapjában Magyarországon. Elemzésük összesen 54 településre terjedt ki, közülük 10 megyei jogú város, 19 város (13 járásszékhely, 6 egyéb város) és 25 község. A vizsgálat során a települések honlapjait és Facebook-oldalait tekintették át 2020. március elejétől, azaz nagyjából az első magyarországi Covid-19 fertőzöttek regisztrálásától egészen 2020. április 30-ig, ami csaknem megegyezik a korlátozások „vidéki” (Budapest és Pest megyén kívüli) enyhítésének kezdetével. Az elemzésbe bevont települések körét két korábbi, nagyjából azonos mintán elvégzett kutatás adta. Baranyi és munkatársai kifejtették, hogy a Covid-19 járványban a helyi önkormányzatok óriási nyomás alá kerültek. Amellett, hogy az általuk korábban

végzett feladatok köre jelentősen kibővült, meg kellett akadályozniuk azt is, hogy településükön az új koronavírus elterjedjen. A változó járványhelyzet, a reagálás gyorsaságának szükségessége felhívta a figyelmet arra, hogy milyen fontos az önkormányzatok és a lakosok közötti kommunikáció, illetve új kommunikációs csatornák alkalmazása. A helyi önkormányzatok a Covid-19 jelentette rendkívüli helyzetben, felelősségüket átérezve, jól láthatóan igyekeztek minden információt a legjobb tudásuk szerint, lehetőségeikhez mérten a leggyorsabban eljuttatni a lakossághoz. A hatékony tájékoztatás eszközt főként az internetes felületekben látták, de ezt a helyi társadalom lehető leghatékonyabb körének elérése érdekében jellemzően a hagyományosabb csatornákon (újság, szórólap, hirdetőfelület, esetenként levél, telefonhívás) közzétett információk is kiegészítették. Baranyiék nem láttak nagy különbséget a településtípusok között a kommunikáció mikéntjére, jellegzetességeire vonatkozóan, bár kifejtik, hogy a feladatmennyiséget tekintve nyilván más-más kihívásokkal kellett az eltérő méretű önkormányzatoknak szembenézniük. A munkában kifejtik, hogy az emberekben láthatóan óriási igény volt a járványhelyzet alatt is a hiteles és naprakész tájékoztatásra, a döntések indoklására, amit jelentős részben lehetőségeikhez mérten meg is tettek a települések vezetői. Éltek az online fórumok és a helyi média adta lehetőségekkel. Minimális volt azoknak a településeknek a köre, akik például a honlap adta online kommunikáció lehetőségét nemcsak az egyoldalú információnyújtásra használták, hanem a visszajelzésekre, a lakosság véleményének becsatornázására, megismerésére is lehetőséget adtak (ilyen volt Gyöngyös, Cegléd). Véleményük szerint a járványhelyzet alatti védekezésben kulcsfontosságú volt a lakosság partnerként való megnyerése, annak a megértetése, hogy milyen intézkedésre miért volt szükség, milyen információk alapján és milyen módon hozta meg a településvezetés a védekezéshez kapcsolódó döntéseket (Baranyi et al., 2020).

Bene és munkatársai Orbán Viktor és az ellenzék kommunikációját vizsgálták. A tanulmányban kifejtették, hogy a járvány első felében Orbán Viktor kommunikációjának legfontosabb platformja a Facebook oldala volt, ahol folyamatosan tudósított, sok esetben előben, a legfontosabb intézkedésekről, információkról és a válságkezelés során végzett napi munkájáról. Ugyanis az állampolgárok innen kaphattak információt először az első halálos áldozatról, az iskolák bezárásáról, az első gazdaságvédelmi intézkedésekről és a korlátozások részleges feloldásáról is. Ezeket személyesen, gyakran íróasztala mellett ülve jelentette be a miniszterelnök, és magyarázta el a döntések mögött meghúzódó indokokat. Az oldal a válság egyik fontos, elsők között álló infor-

mációforrásává vált, amit az is jelzett, hogy a járvány első heteiben százezres nagyságrendben jelentek meg új követők a miniszterelnök oldalán. A Facebook mellett az Instagramon is aktív volt Orbán Viktor, és bár zömében Facebookos tartalmait közölte, helyenként itt is bukkantak fel fontos, új információk.

A tanulmányban kifejtették azt is, hogy Orbán Viktor másik kiemelt kommunikációs platformja a már évek óta megszokottá váló, péntek reggeli, hosszabb, közzérádiós interjúi voltak. Itt rendszerint a vírushelyzet és az azzal kapcsolatos döntések átfogóbb értékelését végezte el. A harmadik kommunikációs platform a parlamenti ülésterem volt, ahol a miniszterelnök időről időre reagált az ellenzéki képviselők bírálataira, ezek a megszólalások pedig szintén nagy visszhangot kaptak a közéletben. Az ország minden pontján kórházakat, szociális intézményeket, börtönöket látogatott, személyesen ment el a repülőtérre felügyelni a Kínából érkezett szállítmányok megérkezését, és állandóak voltak azok a tartalmak is, amelyeken szakértőkkel vagy más politikai vezetőkkel egyeztetett az aktuális helyzetről. Az eseményekről közzétett videókon látszik, hogy a miniszterelnök személyesen próbál tájékozódni a helyzetről az adott intézmény vezetőitől, munkatársaitól, vagy akár maguktól a fertőzöttektől, illetve határozott utasításokat oszt ki, vagy teljesítendő célokat fogalmaz meg az illetékesek számára. Gyakori kontrasztként jelenik meg az európai politikai elit, amely az érvelés szerint a hatékony válságkezelés helyett az ország elleni politikai támadásokkal volt elfoglalva. Orbán Viktor interjúiban és a koronavírus-törvénnyel kapcsolatos kritikákra európai vezetőknek küldött válaszleveleiben is gyakran érzékeltette ezt a kontrasztot, amikor azt hangsúlyozta, hogy nincs ideje olyan jellegű kérdésekkel foglalkozni a járvány alatt, mint például a jogállamiság kérdése, mert a hatékony válságkezelés minden energiáját lekötöti. Bene és munkatársai az ellenzék munkájáról is írtak. A kutatásban szereplő Ilonszki írása szerint az ellenzék szerepe soha nem egyszerű válságok idején. A túlzott kritikák ugyanis visszatetszést kelthetnek a szavazókban, míg a túlzott együttműködés a kormánnyal erősítheti a szavazókban azt az érzetet, miszerint nincs valódi különbség a kormány és az ellenzék között, ezért nem kínálnak valódi alternatívát (De Giorgi & Ilonszki, 2018).

Bene és munkatársai leírták, hogy az ellenzéki kommunikáció iránya az összetűzések mentén érhető tetten. A pártok kommunikációjában korán és hangsúlyosan megjelent a kormány késedelmesnek és/vagy hibásnak tartott intézkedéseinek kritikája. Az ellenzéki pártok szerint a kormány „elkészt a tájékoztatásokkal és a megfelelő lépésekkel”, és szigorúbb intézkedések meg-

hozatalára, illetve egyértelműbb kommunikációra szólították fel a kormányt és az Operatív Törzset. A demokrácia leépítésének és az egészségügyi rendszernek a kritikája a szociális tematikához hasonlóan 2010 óta bevett témája az ellenzéknek. Az egészségügy és általában a szociális szféra törékeny helyzete gyakran volt a kormány elleni támadások középpontjában. A szociális szférával és különösen a kórházi ellátással kapcsolatban többször előkerült érv volt, hogy a kormány nem foglalkozott ezekkel a területekkel az elmúlt években, ezért féltő, hogy összeomlik az egészségügyi rendszer. Jellemző kritikai elem, ami végig kísérte március közepétől az ellenzéki kommunikációt, a rendkívüli jogrend bevezetésének bírálata. Az ellenzéki pártok a határidő hiánya miatt nem szavazták meg, aztán közös nyilatkozatokban és egyenként is egyaránt kifogásolták és diktatórikusnak nevezték a törvényjavaslatot, majd a törvényt (Bene et al., 2021).

Csizmadia a miniszterelnök nyilvános megjelenéseit elemezte március 23-a és április 27-a között, kitérve a közösségi médiára is. Mint írja, Orbán Viktor a Facebookon nagyon aktív és gyors volt. Az ülések után rögtön tájékoztatta az embereket, valamint több fontos rendeletet is itt jelentett be. A vizsgált időszak posztjait egyértelműen a koronavírussal kapcsolatos dolgok uralták: folyamatosan tudósított arról, merre járt, melyik kórházban volt, mennyi felszerelése volt éppen az országnak. Az első, koronavírussal kapcsolatos poszt március 4-én került ki, melyben a V4-ekkel egyeztetett Prágában a koronavírusról. Ekkor még hivatalosan nem volt fertőzött Magyarországon, de már előrevetítette a miniszterelnök a társadalmi és gazdasági problémákat. Fontos megjegyezni, hogy az emberi élet prioritása végig kísérte a vizsgált időszak Facebook posztjait és a miniszterelnök felszólalásait. Különböző szlogenek jelentek meg ezzel kapcsolatban: vigyázzunk egymásra, egyetlen magyar sincs egyedül. Látható az is, hogy a miniszterelnök Facebook oldalának bejegyzései szinte mind kaptak valamilyen képi megjelenítést, főleg videókat, képeket és képsorozatokat. Sokszor komplett kisfilmeket is kaptunk, akár Orbán Viktor egész napjáról. A miniszterelnök maga narrálta a videóban látható eseményeket, így az ő szemszögéből láthattuk a vírust Magyarországon. A posztok aktívan követték a miniszterelnök mozgását, bizonyos eseményekről Facebook live-ban számolt be, ezzel is növelve a gyorsaságot és bizonyos közvetlenséget adott, hiszen nem annyira hivatalos közegben szólalt fel, hanem sokszor az irodájából. A posztokból kitűnt a kormány gyors reagálása a vírussal kapcsolatban: mindennap ülések voltak, a nap végén a miniszterelnök mindig beszámolt az aznapi meghozott, valamint a közeljövőben meghozni kívánt dönté-

sekről. A kormány elsődleges feladata az emberi életek mentése, a gazdasági kérdések csak ezután következhetnek. Az idő előre haladtával már komolyabban foglalkoztatta a kormányt az akciótervek megjelenése, mint a vírus elején. Próbálta megtalálni az arany középutat a vírus kérdésében: a pánikhelyzet és a vírus elbagatellizálása között. Komoly problémának látta a vírust, amely „veszélyes lehet az elmúlt 10 év eredményeire”. Másrésztől figyelmeztetés a magyar embereknek, hogy jobban törődjenek egymással. Sokszor megjelent a remény, hogy bizonyos önmérséklettel, összefogással megoldható ez a válság, melyben minden magyar emberre számít. Azonban halványan megjelent Orbán Viktor jövőképe is: több ilyen vírus jöhet még, ami természetesen reális, bár a vírusjárvány közepén már egy új hullámot és vírust vizionált. A Facebookon nagyon kevés pártpolitikával lehetett találkozni. A videókban elmondottak alapján az összefogásra és a pártpolitika elhagyására buzdított, hiszen az emberek életének a megmentését minden pártérdek felett állónak titulálta. A pártpolitika az azonnali kérdések órájáról szóló Facebook posztokban jelent meg, ahol a miniszterelnök viszontválaszait lehetett csak megtalálni. Itt kritikát fogalmazott meg az ellenzékéről: a vírust az ellenzék nélkül is meg tudja kezelni a kormány és a miniszterelnök, nem lehet számítani az ellenzékre, összefogásra van szükség és nem pártpolitikára. Látható, hogy a miniszterelnök a Facebookon nem nagyon foglalkozott az ellenzéki pártokkal, kivéve, ha az azonnali kérdések órájáról számolt be. A pártpolitikával foglalkozó posztok nagyon rövidek és ritkák voltak, összesen március 23-án és április 27-én található 1–1 poszt ezen témában. A kormány és a főváros konfliktusa nem jelent meg a miniszterelnök Facebook oldalán. A sikerekről mindig beszámolt: új ágyak, védőfelszerelések érkezése. Kijelentette, hogy a polgármestereknek juttatott speciális jogkörök beváltak: „Különleges jogrendi helyzetben háttérbe szorulhat az önkormányzatiság alapját jelentő testületi döntés és vezetés gyakorlata. Veszélyhelyzetben a települési önkormányzat képviselő-testületének, a fővárosi, megyei közgyűlésnek feladat- és hatáskörét a polgármester, illetve a főpolgármester, a megyei közgyűlés elnöke gyakorolja. Ilyen keretben nem foglalhat állást önkormányzati intézmény átszervezéséről, megszüntetéséről, ellátási, szolgáltatási körzeteiről, ha a szolgáltatás a települést is érinti.”¹ A kormány teljesítményét jónak értékelte, az ellenzéki vezetésű fővárosról nem derült ki, hogy mit gondol. Az ellenzékkel kapcsolatban kritikus volt, hiába pró-

---

1 https://www.parlament.hu/documents/10181/39233854/Infojegyzet_2021_11_helyi_onkormanyzatok_a_COVID-19_jarvany_idejen.pdf/ceb57cdd-ddf5-ed27-d328-35e00dc8d12e?t=1618210026713.

bálta az ellenzéki pártoknak sugalmazni az összefogást, állítása szerint ők erre képtelenek. Példa lehet erre a felhatalmazási törvény körüli vita, amellyel a kormány emberéleteket menthetne, de az ellenzék ebben is csak a pártpolitikát látta. A Facebook posztokon keresztül látható volt, hogy a miniszterelnök folyamatosan egyeztetett a V4-ekkel, a vírus alatt többször találkozott Szerbia elnökével, illetve a környező országok vezetőivel is tárgyalt. A segítséget inkább keletről várta orvosi felszerelésekben, mint nyugatról. Amíg nincs vakcina, addig Magyarország nem ülhet egy helyben a megoldásra várva, hanem cselekednie kell. A Facebook posztok által kirajzolódott a kép, hogy a kormány partnernek tartotta az embereket a védekezésben, hisz nélkülük nem sikerülhetnek, nem lehetnek hasznosak a kormányzat intézkedései. Továbbá egyeztetett még az Európai Tanács elnökével, de inkább nemzetállami szinten volt látható a vírusról való diskurzus. Összeségében elmondható, hogy a rengeteg poszt által a Facebook felhasználók teljes képet kaphattak a miniszterelnök munkával terhes mindennapjairól, de emellett azért néhány könnyedebb téma is helyett kapott, mint például az anyák napja vagy a húsvét (Csizmadia, 2020).

A magyarországi járványhelyzet egy éve és az ezzel párhuzamosan meghozott fő intézkedések kronologikus összefoglalója

1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról 1. pont: „A Kormány áttekintette a Kínai Népköztársaság területéről indult koronavírus-járvány kapcsán kialakult helyzetet, és megállapította, hogy Magyarország polgárainak védelme érdekében elengedhetetlen az egészségügyi és járványügyi helyzet alakulásának fokozott figyelemmel kísérése, a szükség szerinti intézkedések hatékony megszervezése, és mindezek érdekében az állami szervek tevékenységének összehangolása” – írja az első határozat.² Ezzel elindult a Kormány hivatalos kommunikációja a koronavírus-járvány elleni védekezésről. Az esti hírekben már közölték, hogy Operatív Törzs alakult. Február közepére Kínában csökkent az új fertőzöttek száma, míg Európában egyre több országban, és Afrikában is

---

2 <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/13285bbde75a626ff044ec795e70a6ee5d700b29/> megtekintés.

megjelent a járvány. 2020. február 24-én Müller Cecília országos tisztifőorvos bejelentette, hogy megváltozott a járványügyi helyzet a hétvégén. Mivel Európában is, Olaszországban is járványos mértékben fordult elő a koronavírus, Olaszország bevezetett néhány korlátozást, de Magyarország ekkor még mindig a megelőzési szakaszban volt. Magyarországon 2020. március 4-én regisztrálták az első koronavírus-fertőzöttet. Két, Magyarországon tanuló iráni diákról írtak a Kormány hivatalos járványügyi honlapján.³ Március 16-ára 39-re emelkedett a fertőzöttek száma Magyarországon. Ekkor a miniszterelnök parlamenti ülésen bejelentette, hogy Magyarország határait a személyforgalom előtt lezárják, a szórakozóhelyeket és a mozikat bezárják, az éttermek, kávézók, üzletek nyitva tartását 15 óráig korlátozzák, a rendezvényekkel, különösen a március 15-i rendezvényekkel kapcsolatban pedig az Operatív Törzs megtárgyalta, majd 2020. március 11-én Magyarország Kormánya által a kontaktszám csökkentése érdekében elrendelte a 100 főnél nagyobb beltéri és 500 főnél nagyobb kültéri rendezvények megtartásának tilalmát.⁴ A 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről: „1. § A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdet ki.”⁵ 2020. március 21. az Operatív Törzs sajtótájékoztatója: „Már 100 fölött a beazonosított koronavírus-fertőzöttek száma. A csoportos megbetegedések terjedése folyamatosan növekszik” – mondta a tisztifőorvos.⁶ Az iskolákban online tanórákat vezettek be, a munkahelyek, ahol lehetőség volt rá, home office-ban alkalmazták tovább munkatársaikat. Az élet a legtöbb állampolgárnál az online térbe helyeződött át. Bevezették, hogy délelőtt 9 és 12 óra között csak a 65 év feletiek vásárolhattak, bezártak a szórakozóhelyek, bárók, éttermek, és a szolgáltatók nagy része. A sportversenyeket leállították, az edzéseket felfüggesztették. A járvány görbéje a májusban tetőzött. Ezt követően megkezdődtek az enyhítések, Budapest és Pest megye kivételével szinte mindenhol feloldották a kijárási korlátozásokat (Bíró et al., 2020).

Március 30-án az Országgyűlés elfogadta a koronavírus-törvényt, amely egyúttal rendeleti kormányzást jelentett. A parlament június 16-án megsza-

3 <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/ket-koronavirusos-beteg-van-magyarorszagon>.

4 <https://www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztato/545-lehetosegek-kontaktszam-csokkentese-re-kozossegi-rendezvenyek-a-covid-19-virus-fertozessel-kapcsolatban>.

5 <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6ddbac40c788cb35b5bd5a5be4bb31294b59f9fc/megtekintes>.

6 https://www.youtube.com/watch?v=pILS_Z19Uv8.

vazta a veszélyhelyzet visszavonásáról és az átmeneti időszak szabályairól szóló két törvénytervezetet. A veszélyhelyzet visszavonását az összes jelenlévő képviselő megszavazta, nem volt ellenszavazat vagy tartózkodás. A nyár így már jóval enyhébb körülmények között zajlott. Nyitva voltak a kávézók, szórakozóhelyek, mozik, bevásárlóközpontok. A be- és kiutazásokat korlátozták. Három kategóriába sorolták az országokat. A piros jelölésűbe és jelölésűből nem utazhattunk, illetve magyar állampolgár csak két teszttel jöhetett haza. A nem magyar állampolgárok ezen országokból nem léphettek be. A sárga jelzésű országokból két negatív teszttel bárki jöhetett. A zöld jelzésű országokba pedig szabadon közlekedhettünk mindkét irányba. Ebbe a kategóriába esett Horvátország is, így a magyar állampolgárok szabadon mehettek nyaralni az Adriára.

A Kormány 2020. november 4. napjától újra veszélyhelyzetet hirdetett ki a 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendelettel.⁷ A veszélyhelyzet kihirdetése mellett a Kormány különböző korlátozásokat is bevezetett a járvány terjedésének visszaszorítása érdekében. Tilos volt az olyan zeneszolgáltatással összefüggő események (szórakozóhelyek, koncertek) látogatása, ahol nem kell ülőhelyet váltani. Kulturális (különösen színház és mozi), valamint sportrendezvényeken, ide nem értve a nemzetközi sportrendezvényeket, csak minden harmadik széken lehetett ülni. A közvetlenül egymás mögötti ülőhelyeken sem lehetett ülni. Ennek betartását a hatóságok ellenőrizték. Valamennyi rendezvényen kötelezővé vált a maszk hordása. Éjfél és reggel 5 óra között kijárási korlátozásokat vezettek be, azaz néhány kivételtől eltekintve – pl. munkába járás – mindenki lakó- vagy szálláshelyén volt köteles maradni. Ingyenes parkolás vezettek be, illetve járatsűrítést jelentett be a Kormány a reggeli és délutáni csúcsforgalom idejére. November 9-én Orbán Viktor Facebook oldalán bejelentette: „A középiskolákban, nyolcadik osztály fölött digitális oktatás lép életbe, míg a bölcsődék, óvodák és általános iskolák a 14 év alattiak számára nyitva maradnak.” A miniszterelnök rendkívüli bejelentésében azt is tudatta, a felsőoktatás 11-étől csak online formában működhet, illetve be kell zárni a felsőoktatási kollégiumokat is. Londonban és Dél-Angliában decemberben a koronavírus olyan új variánsa jelent meg, illetve lett domináns, amely a korábban ismert vírustörzseknél jóval gyorsabban terjed. A Kormány hivatalos tájékoztatása szerint a mutált vírus 2021 márciusára teljesen teret hódított Magyarországon is.⁸

---

7 <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/8cbd291e418e353982foaf40c3a77d83c5d62fd4/megtekintes>.

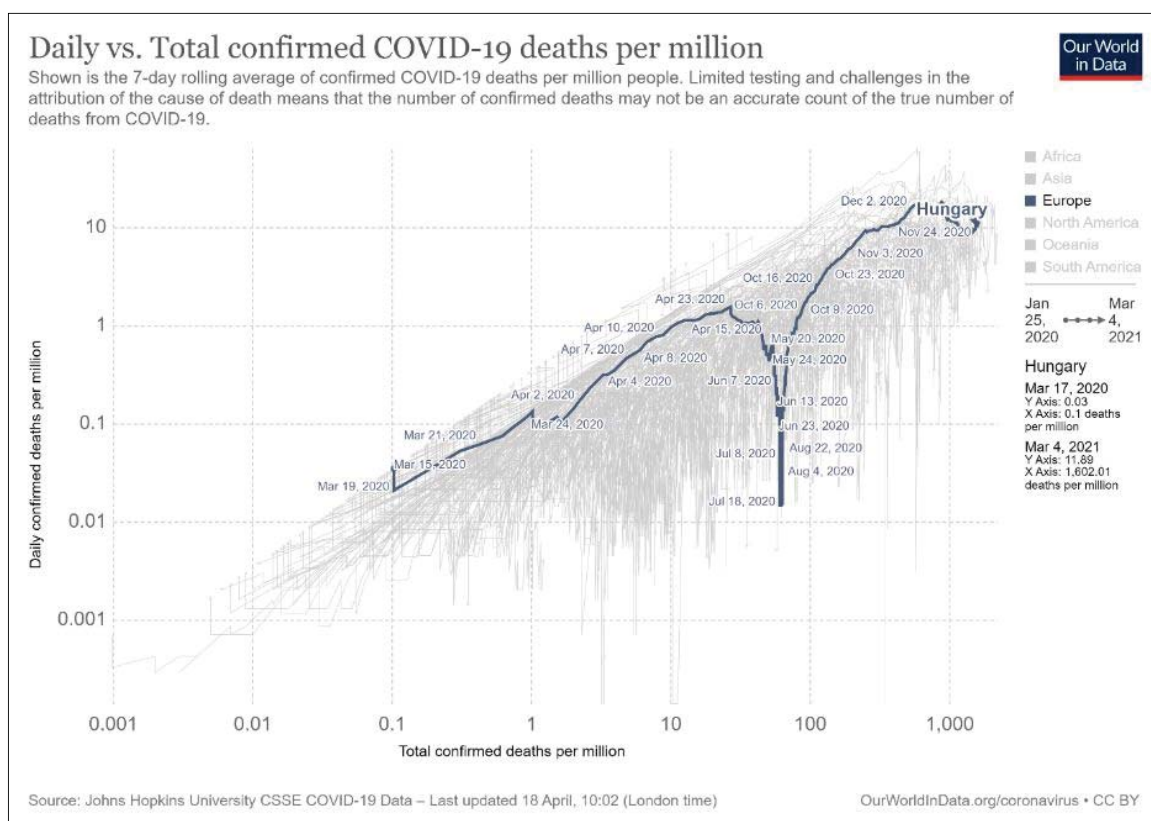
8 <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/orszagos-tisztifoorvos-teljesen-teret-hoditott-brit-mutans-magyarorszagon>.

A járvány kitörésének egyéves évfordulóján a 2021. március negyedikei tájékoztatás szerint, egy nap alatt 6278 új fertőzöttet regisztráltak, elhunyt 152, többségében idős, krónikus beteg, az áldozatok száma ezzel 15476-ra nőtt. A kórházakban 6554 koronavírusos személyt ápoltak, közülük 639-en voltak lélegeztetőgépen.

A járvány harmadik hullámának berobbanása miatt jelentős, a mindennapi életet befolyásoló szigorítócsomagot jelentett be Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető miniszter a Kormányinfón: az óvodákat és az általános iskolákat április 7-ig bezárták, a középiskolák és egyetemek esetében maradt a digitális oktatás. Az üzleteket március 8-tól március 22-ig két hétre bezárták. Kivételek az élelmiszerboltok, a patikák, a drogériák és a benzinkutak voltak. Ugyanebben az időszakban minden szolgáltatás szünetelt, kivéve a magán-egészségügyet. Az edzőtermeket két hétre be kellett zárni, de az igazolt sportolók meccseit és edzéseit zárt kapuk mögött meg lehetett tartani. A parkok, arborétumok nyitva lehettek, a szabadtéri sporttevékenység megfelelő távolságtartással engedélyezett volt. Minden munkáltatót arra kérték, hogy ahol csak otthoni munkavégzésre mód nyílik, biztosítsák annak a lehetőségét. A maszkhasználat szabadtéren mindenhol kötelezővé vált. Szigorították a határátlépést a személyforgalomban. A már létező, szállodákra és vendéglátóiparra vonatkozó bértámogatást és adókedvezményeket kiterjesztették mindazon szektorokra, amelyeknek akkor be kell zárnia. Orbán Viktor miniszterelnök ötödikén reggel újabb részleteket közölt a megszorításokról a Kossuth rádió Jó reggelt, Magyarország! című műsorában. Elmondta, hogy most zárni kell ahhoz, hogy később, húsvét környékén nyithasson az ország. Azt is mondta, hogy most következik a legnehezebb időszak, és a meghozott intézkedések is ehhez igazodnak. A kormány döntése értelmében a bölcsődék nyitva maradtak, amíg az lehetséges volt. A tavaszi kertészeti eszközöket és termékeket árusító boltok sem zártak be. Tekintettel a március 8-i nőnapra a virágboltok még nyitva maradhattak, hogy a tulajdonosok a készleteiket eladhassák. A bértámogatást kiterjesztették minden ágazatra, amelyet az akkori korlátozáscsomag érintett. Az érintett vállalkozók adókedvezményt is kaptak, egész márciusra. A miniszterelnök kérte, hogy senki ne utazzon olyan országokba, amelyekből mutáns vírusváltozatokat hurcolhat be Magyarországra.⁹

---

9 A járvány és a védekezés a dolgozatunk írásakor még tart. Jelen kézirat 2021. 03. 04-ig vizsgálja az eseményeket.

1. ábra: A halálozások számának alakulása egy év alatt (egymillió főre vetítve) Magyarországon¹⁰

Rendkívüli jogrend

Az első komolyabb csata a kormány és az ellenzék (kizárólag a járvány alatti időszakról beszélünk) között a rendkívüli jogrend miatt tört ki. A kormány ahhoz kért felhatalmazást, hogy a veszélyhelyzet megszűnéséig a védekezés érdekében rendeletekkel irányíthassa az országot, egyes törvények alkalmazását felfüggeszse, törvényi rendelkezésektől eltérjen, és egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhasson. A március 11-én a kormány által kihirdetett veszélyhelyzetet 15 nap után az országgyűlésnek kellett volna meghosszabbítania. Az akkor kihirdetett veszélyhelyzet március 26-án járt le, ezért kedden már dönteni kellett volna a meghosszabbításáról. Ez megvalósíthatatlan volt a parlament normál menetrendje szerint, ezért a kormánypárt el akart térni a házszabálytól, amihez viszont négyötödös támogatás kellett, tehát az ellenzék támogató-

¹⁰ <https://ourworldindata.org/grapher/covid-deaths-daily-vs-total-per-million?time=2020-01-22..2021-03-04&country=~HUN>.

sára is szükség volt. Az ellenzéki képviselők többsége azonban ezt nem szavazta meg. Így csak később dönthettek róla, amikor az Országgyűlés 137 igen, 53 nem aránnyal, tartózkodás nélkül megszavazta a koronavírus-törvényt. A kormány ahhoz kért – és kapott – felhatalmazást határozatlan időre, hogy a veszélyhelyzet megszűnéséig a védekezés érdekében rendeletekkel irányíthassa az országot, egyes törvények alkalmazását felfüggeszse, törvényi rendelkezésektől eltérjen, és egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhasson. A különleges jogrend tehát, mint fogalom, magában foglalja mindazokat az esetköröket, amelyek az alkotmányos szabályozás különös részeként rendkívüli, kivételes időszakok esetére határozzák meg az állam működését.¹¹ „A különleges jogrend egy olyan társadalmi vagy természeti jelenség kezelésére biztosított állami keretrendszer, amely az állam működésének normális állapotában nem kezelhető, és amely az embereket, az államot vagy az alkotmányos rendet veszélyezteti.” (Csink, 2017, 8. o.).

Az ellenzék a rendkívüli jogrendi törvénycsomaggal kapcsolatban főként azt bírálta, hogy nem szabtak meg határidőt, közös álláspontjukban a demokráciát féltették. A Kormány álláspontja az volt, hogy nem tudják meddig fog fennállni a járványhelyzet, ezért nem kötötték időkerethez a rendeleti kormányzást. Bizalmat kértek és ígéretet tettek, hogy amikor elmúlik a veszély, a különleges jogrend is megszűnik. Orbán parlamenti felszólalásában kifejtette, hogy a békeidőben érvényes szabályok mellett nem tudtak volna hatékony járványügyi és gazdasági intézkedéseket hozni. Hozzátette, hogy a dolgok szokásos rendjében Magyarországon nem lehetett volna megszervezni a kollektív védelmet. Elmondta azt is, hogy szerinte a veszélyhelyzeti jogrend hatalmazná fel a kormányt és adna eszközöket ahhoz, hogy megvédjék Magyarországot. A Fidesz ugyanakkor a rendeleti kormányzással kapcsolatban egyhangúan kijelentette: minden felelősséget vállalnak.¹²

A koronavírus-törvény nem csak a hazai ellenzék, de a nemzetközi politika figyelmét is felkeltette. Az Európai Unió is felszólalt az időkeret hiánya miatt. Guy Verhofstadt (Belgium korábbi miniszterelnöke, 2020-ig az EP Brexit-kordinátora) például azt írta véleménycikkében¹³ Orbán Viktorról és a koro-

11 https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_6_kulonleges_jogrend+%281%29.pdf/f7c3e7e1-9b7d-cb32-3bf2-174e8d25b56c?t=1585507104211.

12 https://index.hu/belfold/2020/03/23/orban_viktor_parlament_felhatalmazasi_torveny_kormany_rendelet_koronavirus_jarvany_vedekezes/.

13 <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-democracy-violations-by-guy-verhofstadt?barrier=accesspaylog>.

navírus miatti veszélyhelyzetben kihirdetett rendeleti kormányzásról, hogy Adolf Hitler 1933-as felhatalmazási törvénye óta nem látott ilyen fellépést Európa. 2020. június 16-án az erről szóló vita szinte véget ért, amint a parlament megszavazta a veszélyhelyzet visszavonásáról és az átmeneti időszak szabályairól szóló két törvénytervezet.

A kórházi ágyak kiürítése és a lélegeztetőgépek beszerzése

A második nagyobb csata a kórházi ágyak kiürítése kapcsán tört ki. Az Emberi Erőforrások Minisztériumának utasítása szerint április 15-ig ki kellett üríteni a kórházi ágyak hatvan százalékát. Az olaszországi állapotok miatt a kormány a legrosszabb forgatókönyvre készült. Ám voltak szakértők, akik értetlenül állnak a döntés előtt. Az ellenzék is aggodalmát és értetlenségét fejezte ki a kérdéssel kapcsolatban. Az ellenzék egyes kampányt épített fel a kérdésre, amely Korózs Lajos (a MSZP országgyűlési képviselője, a Magyar Országgyűlés Népjóléti Bizottságának elnöke) Németh Athinával készített interjúját követően ért véget. Ugyanis utólag kiderült, hogy Németh Athina soha sehol nem dolgozott mentőként és vizsgálja sincs. A hölgy az említett videóban azt mondta: „Tízből kilenc, kórházból kitett betegem halt meg méltatlanul, kínok között.”¹⁴ Az MSZP utólag törölte a videót az online térből. A járványt megelőző idő-szakban, illetve annak elején az ellenzék egyhangúan a lélegeztetőgépek számának radikális növelését követelte. 2020. március 10-én például közösségi oldalán a Demokratikus Koalíció elnöke, Gyurcsány Ferenc, „online fogadó-óráján” követelte a lélegeztetőgépek számának a radikális növelését (konkrét szám elhangzása nélkül).¹⁵ Áprilusra aztán az ellenzék fő kommunikációja a lélegeztetőgépek tekintetében 180 fokos fordulatot vett. Akkor nagyjából 3 ezer volt az országban. Áprilistól kezdve az ellenzék a túlzott mennyiségű lélegeztetőgép vásárlását bírálta. A kormány azzal indokolta a nagyszámú lélegeztetőgép megvásárlását, hogy a helyzet mindenki számára ismeretlen volt, és ebben a helyzetben a legrosszabbra készültek. Összesen mintegy 17 ezer lélegeztetőgépet vásároltak. Azóta

---

14 <https://www.klubradio.hu/adasok/apolo-tizbol-kilenc-korhazbol-kitett-betegem-halt-meg-mel-tatlanul-kinok-kozott-112257>.

15 <https://444.hu/2020/03/10/gyurcsany-szerint-a-kormany-lathatoan-nem-tud-megbirkozni-a-koronavirussal>.

kormány küldött Vajdaságba¹⁶, Kárpátaljára¹⁷ a külho-ni magyarok részére lélegeztetőgépszállítmányt, illetve később eladásra is kínáltak több ezret.¹⁸

Az „önkormányzatok kivéreztetése”

A kormány a járványügyi alap létrehozásával 1345 milliárd forintot csoportosított át a tárcáktól, a pártok támogatása 2020. április 15-től 50 százalékkal csökkent, és a járványvédelmi alapba került. A multinacionális vállalatokat terhelő adók révén is 36 milliárd forintos bevételre tett szert a járványügyi alap. A pénzügyi szektornak 55 milliárdot kellett befizetnie a járványvédelmi alapba. A gépjárműadó az önkormányzatoktól a járványvédelmi alapba került, azaz 34 milliárd forint. Összesen 663 milliárd forint kerül a járványvédelmi alapba.¹⁹ Emellett (az egyébként önkormányzati kasszába befutó) iparüzési adót a vállalkozóknál hagyták, azok megsegítésére. A vészhelyzet ideje alatt a kormány ingyenessé tette minden önkormányzatban a parkolást, ami miatt szintén jelentős bevételkieséssel számolhattak az önkormányzatok. Minde mellett a kormány decemberben rendelettel megtiltotta az önkormányzatoknak, hogy adót emeljenek, illetve hogy új adót vessenek ki. A kormány álláspontja szerint azért kellett létrehozni a járványügyi alapot, hogy annak kezelését központilag tudják irányítani, és azokhoz az önkormányzatokhoz folyassák a forrásokat, ahol a legnagyobb szükség van rá. Ezek mellett még sok más ponton kialakult vita az önkormányzatokkal kapcsolatban a kormány és az ellenzék között. Az ellenzék azt állította, hogy a kormány célja az ellenzék által vezetett önkormányzatok megsarcolása. Az ellenzéknek az „önkormányzatok kivéreztetése” erős kommunikációs szlogenjévé vált. Az erről szóló kommunikáció 2020 nyarán égett a legerősebb lángon, de a járvány kitörése után egy évvel még tart.

---

16 https://hvg.hu/gazdasag/20201126_vajdasagi_magyarok_kormany_lelegeztetogep.

17 https://hvg.hu/itthon/20201114_Otven_lelegeztetogepet_ajandekoz_Magyarország_Ukrajnának.

18 https://hvg.hu/gazdasag/20210311_Lelegeztetogep_rendelet_eladas.

19 <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/gulyas-jarvanyugyi-es-gazdasagvedelmi-alapot-letrehoz-kormany>.

Vaksinabeszerzés

A vírus magyarországi megjelenését követően egy évvel a kormánypárti médiában, illetve különböző csatornákon rengeteget lehet olvasni arról, hogy a „baloldal oltásellenes”, illetve hogy nekik már az emberéletek sem számítanak, csak politikai haszonszerzés motiválja őket. Nem alaptalanul. Ugyanis arra, hogy ez a narratíva megjelenhessen, egyes ellenzéki képviselők külön rásegítettek suta megnyilvánulásaikkal. Arató Gergely, a DK politikusa például a koronavírusban elhunytak lakosságárányáról a következőt nyilatkozta: „Ebben a számban sem áll sajnos rosszul az ország.”²⁰ Összességében elmondható hogy a vaksinabeszerzés során az ellenzéki összefogás amellett állt ki, hogy csak olyan vakcinát szerezzen be a kormány, amit az Európai Gyógyszerügynökség (EMA) engedélyezett. A keleti vakcinák nem tartoztak ebbe a kategóriába. Az ellenzék azért szólalt fel a keleti vakcinák ellen, mert az orosz vakcinának nem volt nyilvános a 3. fázisú tesztje, illetve a mai napig nincs tisztázva, hogy milyen hatóanyagok vannak a vakcinában. Ugyanez a kínai vakcina esetében sem tisztázott. A kínaiak – az oroszokkal ellentétben – nem is tervezik engedélyeztetni Európában a vakcinát. Összegyűjtöttünk néhány ellenzéki nyilatkozatot a keleti vakcinákra vonatkozóan: „A DK az Európai Bizottsághoz fordul, hogy akadályozzák meg, hogy a magyar kormány a magyarokon kísérletezzen az orosz vakcinával” (Rónai Sándor, a DK EP-képviselője, 2020. november 21.);²¹ „Emberkísérletek orosz és kínai vakcinákkal. Orbán ki tudja, miféle orosz és kínai oltásokat akar látni, emberkísérletnek alávetve a magyarokat” (Gyöngyösi Márton, a Jobbik EP-képviselője, 2021. január 8.);²² „A miniszterelnök a vizsgálat nélküli, szakemberek által meg nem erősített hatékonyságú oltóanyagról bejelenti, hogy több millió idős embert beoltana” (Tóth Bertalan, az MSZP társelnöke, 2021. január 18.);²³ „A kínai vagy orosz gyártású vakcinák átláthatatlan módon készültek. Veszélyes és a védőoltásokba vetett általános bizalmat is rombolja, hogy a magyar miniszterelnök a kínai és orosz vakcinák

---

20 <https://444.hu/2020/05/20/ebben-a-szamban-sem-all-sajnos-rosszul-az-orszag-mondta-a-dk-politikusa-a-koronavirusban-elhunytak-lakossagaranyarol>.

21 https://mandiner.hu/cikk/20201121_dk_akadalyozza_meg_az_europai_bizottsag_hogy_magyarorszag_az_orosz_vakcina_kiserleti_telepe_legyen.

22 <https://www.facebook.com/JobbikIT/posts/5528215247204728>.

23 <http://www.atv.hu/video/video-20210118-mszp-pancserkormanyzas-es-rablogazdalkodas>.

mellett kampányol” (Fekete-Győr András, 2021. január 19.);²⁴ „Tehát, hogy ha magyarán van valami kínai cucc, amivel beoltottak egymillió afrikait vagy egymillió kínait, az ön szerint jó kell hogy legyen a magyaroknak is? Ez nem más, mint emberkísérlet” (Jakab Péter, 2021. február 15.).

Jóllehet az általunk vizsgált időkereten kívül esnek a következő fejlemények, mégis fontos megemlíteni őket. Az ellenzék ugyanis áprilisra már látzólag beismerte, hogy hibás kampányt folytatott. A Demokratikus Koalíció például a korábban indított kínai vakcina betiltására irányuló petíciót törölte.²⁵ A vizsgálati időszakom végére Magyarország után több európai ország orosz oltóanyag beszerzéséről döntött, noha korábban – az EU-s vakcinabeszerzésben bízva – sok EU-tagállam azt állította, hogy elegendőek csupán azok az oltóanyagok, amelyeket az Európai Gyógyszerügynökség (EMA) engedélyezett. Ausztria és Németország ugyancsak előrendelést tett a keleti vakcinákra, de egyelőre még nincs úton hozzájuk az oltóanyag, hiszen az EMA engedélyére várnak. Áprilisra nyilvánvalóvá vált, hogy a keleti oltóanyagok beszerzése politikai teljesítményként kommunikálható. Ez a teljesítmény mérhető is: a magyar társadalom közel 30 százaléka addigra már megkapta az első oltását, ezzel pedig Európa élmezőnyébe került Magyarország az átoltottság tekintetében. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az oltások kezdete óta az Európai Unióban átoltottság tekintetében Magyarország előtt jár Málta, amely ország csupán az EMA által engedélyezett vakcinákkal olt. Összegzésként elmondható, hogy a kormány azon lépése, miszerint már a vakcinaválság akuttá válása előtt keleti csatornákon keresztül is szerzett be oltóanyagot, egyelőre jó lépésnek tűnik, amit az ellenzék is belátott. Így áprilistól már ők is a vakcinák származásától függetlenül kampányoltak az oltások mellett. Sőt, Fekete-Győr András április 20-án kijelentette: „A vakcinabeszerzés terén sikereket ért el a kormány, és utólag sikeresnek bizonyult az a stratégia, ami például orosz vakcinák beszerzését is előirányozta.”²⁶

24 <https://www.facebook.com/feketegyorandras.momentum/photos/a.128591407817799/709196839757250/>.

25 <https://peticio.dkp.hu/k%C3%ADnaivakcina>.

26 <https://index.hu/belfold/2021/04/20/fekete-gyor-andras-kibeszelo-interju/?fbclid=IwAR26yKRZgehUV1pWZbQvRokhNdrAx9jIkemsT1B8g1-gvEAgD7R26QZOpX8>.

Módszertan

Tanulmányunk fő célkitűzése, hogy megmérjük az általunk kiválasztott ellenzéki és kormánypárti politikusok profilján, milyen arányban szerepeltek járvánnyal kapcsolatos, attól független, illetve ezeken belül a támadó megnyilvánulások.

A tartalomelemzést Berelson meghatározása alapján végeztük, aki szerint ez egy kutatási technika a kommunikáció nyilvánvaló tartalmának objektív, szisztematikus és mennyiségi leírására (Berelson, 1952). A tartalomelemzés előnyös, ugyanis közvetlenül vizsgálja meg a kommunikációt szöveges felhasználással, lehetővé teszi mind a kvalitatív, mind a mennyiségi elemzést és kulturális betekintést nyújt az idő múlásával. Emellett lehetővé teszi az adatokhoz való hozzáférést, a szöveg kódolt formája statisztikailag elemezhető, a kölcsönhatások elemzésének zavartalan eszköze lehet, betekintést nyújt az emberi gondolkodás és a nyelvhasználat összetett modelljeibe, megfelelően alátámasztott eredményt nyújt, viszonylag pontos kutatási módszernek tekintik, könnyen elsajátítható és olcsó, hatékonyabb eszköz más kutatási módszerekkel, például interjúkkal megfigyelésekkel és az archív iratok felhasználásával kombinálva. Nagyon hasznos a történelmi anyagok elemzésében, különösen az időbeli trendek dokumentálásakor. A tartalomelemzésnek természetesen nemcsak előnyei, hanem hátrányai is vannak. Rendkívül időigényes lehet, megnövekedett hibalehetőség jellemzi, különösen akkor, ha a relációs elemzést magasabb szintű értelmezés elérésére használják, gyakran hiányzik az elméleti alap, vagy túl szabadon próbál értelmes következtetéseket levonni egy tanulmányban szereplő kapcsolatokról és hatásokról. Emellett túlságosan reduktív, különösen összetett szövegek kezelésekor, gyakran hajlamos pusztán szavak számlálására, gyakran figyelmen kívül hagyja a szöveget előállító környezetet, valamint a szöveg elkészítését követő dolgok állapotát, jellemzőit (Bíró et al., 2020).

Az adatelemzés három fő feladatot jelent: az adatredukciót, az adatmegjelenítést és a következtetések levonását. Az adatredukció az adatok tartalmi összegzését jelenti: „az adatok valamilyen formában való összegzése, kódolása, a fontosabb tartalmi szálak azonosítása, kiemelése és csoportosítása, történetté formálása mind lehetséges formái az adatok tartalmi sűrítésének” (Huberman & Miles, 1994, 429). Az adatmegjelenítés az adatok rendszerezett, sűrített megjelenítése valamilyen jól áttekinthető formában, ami lehet táblázat,

grafikus ábra vagy egyéb. A konklúzió és verifikáció az adatokból kiszűrt összefüggések megfogalmazását, értelmezését jelenti, a verifikáció pedig a konklúziók érvényességének alátámasztását. Az adatredukció leggyakoribb formája a kódolás, ami nem más, mint kategóriákba rendezés. A kód egy szimbólum, címke – legtöbbször fogalom vagy elnevezés –, amely tömören jelez valamilyen visszatérő tematikus szálát, mozzanatot vagy jellegzetességet. A kód szöveghez rendelésével elindul az a tartalmi redukció, sűrítés és lényegkiemelés, amely megadja az elemzés struktúráját. A kezdeti kódolási kategóriák származhatnak az adatgyűjtést megelőző, a kutatás irányát meghatározó elméleti keretből, a kutató korábbi tapasztalataiból vagy más vizsgálatokból, de az is elképzelhető, hogy a kutató nem rendelkezik az indulás fázisában megfogalmazott kódolási kategóriákkal, ez esetben a kódolási kategóriákat induktívan generálja az anyag elemzése alapján. A vizsgálat további menetére jellemző, hogy a kódolási kategóriarendszer fejlődik és módosul. Miles és Huberman (1994) megkülönböztetnek első szintű és másodszintű kódolást: az előbbi célja a tömörítés: leíró kódokkal sűríteni az anyagot; utóbbi célja a leíró kódok csoportosítása és az azok közötti kapcsolatok és mintázatok kiemelése – ez utóbbi kódolást mintázatkódolásnak nevezik (Szokolszky, 2004).

Vizsgált személyek

Kormányzati oldalról a járványkezelést vezető Orbán Viktor miniszterelnök Facebook kommunikációját vizsgáltuk. Az ellenzék oldaláról is igyekeztünk a vizsgálati periódusunk kezdetén a legnépszerűbb ellenzéki párt első emberét kiválasztani. Ezt közvéleménykutatás alapján tudtuk pontosítani.²⁷ A vizsgálati periódusunk elején az ellenzéki oldal legnépszerűbb pártja a Demokratikus Koalíció volt, ezért a párt első emberének, Gyurcsány Ferencnek a Facebook profilját választottuk ki az elemzésre. A járvány egy éve alatt több politikai bejegyzéseit figyeltük, és igyekeztünk olyan kormányzati szereplőt kiválasztani, akinél tartalmilag az átlagnál többet szerepelnek ellenzékkel kapcsolatos offenzív bejegyzések. Emiatt Kocsis Mátét, a Fidesz frakcióvezetőjét választottuk ki. Emellett még Fekete-Győr András, a Momentum Mozgalom miniszterelnökjelölt-jelöltjének Facebook bejegyzéseit is megvizsgáltuk.

---

27 <https://kozvelemenykutatok.hu/2020-marciusi-kutatasi-eredmenyek-idea/>.

Kutatási módszer

Az elemzett egy év során posztolt bejegyzések kiértékelését kvalitatív tartomelemzés módszerével végeztük el. A bejegyzéseket két fő kategóriába soroltuk be. Ezek a kategóriák a következők: a vírussal, járvánnyal kapcsolatos bejegyzések, és a Covid-19-től független bejegyzések. Ezeken felül létrehoztunk még két különálló kategóriát, amelyekben megvizsgáltuk, hogy milyen arányban szerepeltek a politikusok bejegyzéseiben támadó jellegű vélemények a nem támadóval szemben. Ezen két kategóriának az offenzív és a non-offenzív nevet adtuk. A besorolás attól függött, hogy az adott politikai csoporthoz tartozó személy az ellenoldallal szemben fogalmazott-e meg támadó jellegű kritikát. Megvizsgáltuk azt is, hogy az egy éves periódusban a politikusok profilján milyen arányban szerepeltek megosztott képek, videók, kiírások és különböző megosztott tartalmak. Ezek mellett a vizsgálat során kitértünk még arra is, hogy az általunk fentebb meghatározott főbb kommunikációs csatározásokra vonatkozó tartalmak milyen mértékben szerepeltek a vizsgált alanyok bejegyzései között.

Kategorizálás

A járvánnyal kapcsolatos bejegyzések közé soroltunk minden olyan posztot, amely bármilyen módon érintette a pandémia kérdését. Akár intézkedésekkel, azok bírálatával, akár biztatással vagy leíró jelleggel. Értelemszerűen minden olyan bejegyzést, ami nem érintette a pandémia területét, a járványhelyzettől független bejegyzések közé soroltunk. Minden bejegyzést, amely az ellenoldallal szemben fogalmazott meg kritikát, bírálatot támadó jelleggel, az offenzív kategóriába soroltunk. Azokat a bejegyzéseket, amelyek nem tartalmaztak támadó részeket, a non-offenzív kategóriába soroltuk. Azokat a bejegyzéseket, amelyek feltöltött képek voltak – akár szöveggel, akár szöveg nélkül –, a képekhez soroltuk. Így tettünk a videók, megosztott tartalmak esetében is. A megosztott tartalmak lehettek különböző videómegosztó linkek, hírportálok linkjei vagy akár másik Facebook profil megosztott tartalmai. Azokat a bejegyzéseket, amelyek nem tartalmaztak mást, csupán szöveget, a szöveges kategóriába soroltuk. A kormánypárti képviselők esetében azokat a bejegyzéseket, amelyekben megemlítették Gyurcsány Ferenc nevét, a GYUR kategóriába sorol-

tuk. Az ellenzéki képviselők esetében azokat a bejegyzéseket, amelyek Orbán Viktor személyét említik, az OV kategóriába soroltuk. Azokat a bejegyzéseket, amelyek üzenete a lélegeztetőgépekre, maszkokra, tesztekre és egyéb kórházi eszközökre vonatkoztak, az LMT kategóriába soroltuk. Azokat a posztokat, amelyek tartalma a rendkívüli jogrendre vagy annak bírálataira vonatkozott, a RJ kategóriába soroltuk. Azokat a bejegyzéseket, amelyek az önkormányzati intézkedésekre, az önkormányzatok „kivéreztetésére” vonatkoztak, az ÖNK kategóriába soroltuk. Azokat a posztokat, amelyek a kórházak állapotára, kórházi ágyak kiürítésére vonatkoztak, a KORH csoportba soroltuk. Azokat a bejegyzéseket, amelyek a vakcinák behozatalára, megszerzésére, a vakcinapolitika kritizálására, illetve az oltási hajlandóság növelésére vonatkoztak, a VAKC kategóriába soroltuk. Az ellenzéki képviselők esetében azokat a bejegyzéseket, amelyek az összefogásra vonatkoztak, az ÖSSZEF kategóriába soroltuk. A miniszterelnök esetében azokat a bejegyzéseket, amelyeknél ugyan szerepelt a leírásban, hogy hányadik napon tartunk, de a poszt tartalma nem vonatkozott a járványra, a nem vírussal kapcsolatos bejegyzésekhez soroltunk. Ami arra vonatkozott, hogy a miniszterelnök hogyan él, vagy mit csinál másképp a vírus alatt, mint korábban, azt a járvánnyal kapcsolatos kategóriába soroltuk. Amikor a vírussal kapcsolatos intézkedésekről számolt be (például a költségvetés módosítása), azt is a járvánnyal kapcsolatos kategóriához soroltuk, még ha nem is szerepelt benne semmi direkt vírussal kapcsolatos információ. Azon bejegyzéseket, melyek tartalmilag nem estek bele a vírussal kapcsolatos bejegyzésekbe, de a járványhoz szorosan kapcsolódó bejelentést konferáltak fel, szintén a járvánnyal kapcsolatos bejegyzésekhez soroltuk. Azokat a bejegyzéseket (mindegyik alany esetében), amelyek a politikai ellenoldallal vagy annak intézkedéseivel szemben fogalmaztak meg kritikát, illetve különböző jelzőkkel illették őket, az offenzív kategóriába soroltuk. Azokat a bejegyzéseket, amelyeknél javaslatokat tettek az ellenoldalnak, de jelzőket, bírálatokat nem alkalmaztak, a non-offenzív kategóriába soroltuk. A profilképcsereket nem számítottuk bele a vizsgálatunkba (függetlenül annak tartalmától). A DK elnöke sokszor posztolt egyórás videókat is, azokat csak akkor soroltuk a járvánnyal kapcsolatos, illetve az offenzív kategóriába, ha legalább háromszor kitért bennük az adott témára. Azokat a bejegyzéseket, amikor arról írtak (politikát mellőzve is akár), hogy az idei év mennyiben más, mint a korábbiak, a vírushoz kapcsolódó bejegyzésekhez soroltuk. A vírussal kapcsolatos bejegyzések kategóriájába soroltuk továbbá azokat a posztokat, amelyek a járvánnyal kapcsolatos kormányzati intézkedésekre vonatkoztak.

Kódolás

Kódolás: V – járványhelyzettel kapcsolatos bejegyzések, NOV – a járványhelyzettől független bejegyzések, OFF – offenzív tartalom, NOFF – nem offenzív tartalom, K – kép, VID – videó, KI – kiírás, MT – megosztott tartalom, OV – Orbán Viktorral kapcsolatos bejegyzések, GYUR – Gyurcsány Ferencsel kapcsolatos bejegyzések, LMT – lélegeztetőgéppel, maszkkal, teszttel kapcsolatos bejegyzések, RJ – rendkívüli jogrenddel kapcsolatos bejegyzések, ÖNK – önkormányzati témával kapcsolatos bejegyzések, VAKC – vakcinával kapcsolatos bejegyzések, KORH – kórházi ágyakkal illetve a kórházakkal kapcsolatos bejegyzések, KOR – korrupcióval kapcsolatos bejegyzések, ÖSSZEF – az ellenzéki összefogással kapcsolatos bejegyzések.

Adatfeldolgozás

Az adatfeldolgozás „Microsoft Excel 2010” segítségével történt. A vizsgálat során nyert adatokat ebbe szoftverbe importáltuk. Segítségével rendszerezni tudtuk az adatokat, illetve diagramokat, ábrákat készítettünk. Összesen hat oszlopba írtuk ki az adatokat. Minden bejegyzés külön sorban szerepelt. Az első oszlopban a bejegyzés dátuma kapott helyet. A másodikban megállapítottuk, hogy az adott bejegyzés a járvánnyal kapcsolatos vagy attól független volt-e. A harmadik oszlopban megállapítottuk, hogy az adott bejegyzés az ellenoldallal szemben támadó jellegű volt-e. A negyedik oszlopban megvizsgáltuk, hogy a bejegyzés milyen tartalom (kép, videó, megosztott tartalom, száraz szöveg) volt. Az ötödik oszlopban vizsgáltuk azt, hogy az adott bejegyzés köthető-e a járvánnyal kapcsolatos főbb kommunikációs témák valamelyikéhez. A hatodik oszlopban írtuk ki azt, hogy a kormánypárti képviselők bejegyzései között szerepelt-e Gyurcsány Ferenc neve valamilyen módon, vagy az ellenzéki képviselők esetében Orbán Viktor neve. A kódok összeszámolását a „darabtel” függvény segítségével végeztük el. Összesen 1725 bejegyzést elemeztünk ki. A miniszterelnök esetében 520-at, a Fidesz frakcióvezetőjénél 492-t, a Demokratikus Koalíció elnöke esetében 280-at, míg a Momentum miniszterelnökjelölt-jelöltjénél 433-at. A kinyert adatokból „Microsoft Excel 2010”-ben diagrammot készítettünk. A „darabtel” függvény segítségével kiértékelte végső eredményeket táblázatba rendszereztük. Az eredmények relevanciája és a hi-

balehetőség kizárása érdekében többször átfutottunk a politikusok éves bejegyzésein. Mindemellett hónapokra levetítve külön-külön összeszámoltuk és összehasonlítottuk a kategóriákat. Az elemzés összegzett eredményeit a melléklet tartalmazza.

Orbán Viktor bejegyzéseinek kiértékelése

Orbán Viktor Facebook profilján a járvánnyal kapcsolatos bejegyzések domináltak. A miniszterelnök esetében az 520 (100%) kielemezett bejegyzésből 332 (64%) volt vírussal kapcsolatos, 188 (36%) bejegyzés nem volt összefüggésben a járvánnyal.

2. ábra: A járvánnyal kapcsolatos illetve attól független bejegyzések aránya Orbán Viktor esetében

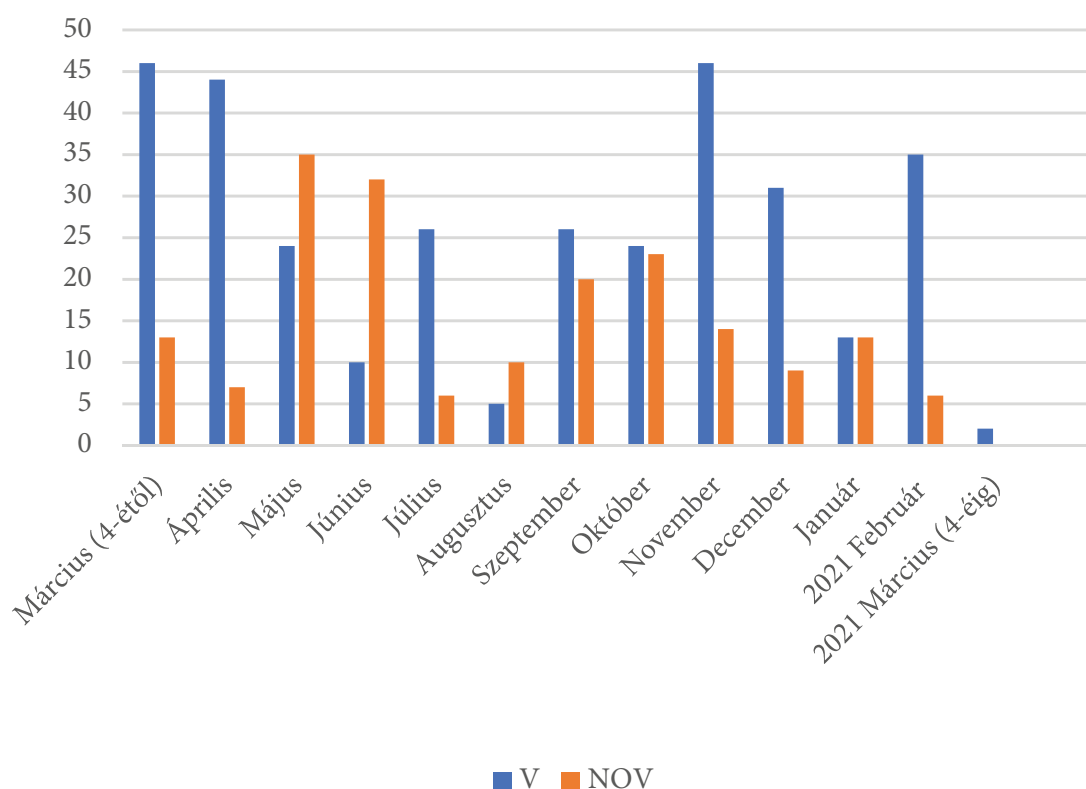
A miniszterelnök bejegyzéseit hónapokra vetítve is megvizsgáltuk. A vírussal kapcsolatos bejegyzésekből a járvány magyarországi megjelenésekor, márciusban (46) és a második hullám derekán, azaz novemberben (46) volt a legtöbb. Ezt követte április (44), majd 2021. február (35), december (31), július (26) szeptember (26), május (24), október (24), január (13), június (10), augusztus (5), és az elemzett 4 nap során 2021 márciusa (2).

A járványhelyzettől független bejegyzések száma májusban (35) volt a legmagasabb. Ezt június követte (32), majd október (23), szeptember (20), no-

vember (14), 2020. január (13), 2020. március (13), augusztus (10), december (9), április (7), július (6), február (6), és 2021. márciusának 4 napja (0).

Orbán Viktor esetében 9 bejegyzés vonatkozott a maszkokra, lélegeztetőgépekre vagy a tesztekre, 9 bejegyzés vonatkozott a rendkívüli jogrendre, 4 bejegyzés az önkormányzatokra, 17 bejegyzés a kórházakra és 31 bejegyzés a vakcinákra. Ezek között 3 offenzív bejegyzés szerepelt. Egy a rendkívüli jogrendre vonatkozóan, egy az önkormányzatokra vonatkozóan és egy a lélegeztetőgép / maszk / teszt-beszerzésre vonatkozóan.

Orbán Viktor posztjai hónapokra lebontva

3. ábra: Orbán Viktor posztjai hónapokra lebontva a járvánnyal kapcsolatos, illetve attól független posztok szempontjából

Orbán Viktor 520 posztjából 233 kép volt, 244 videó, 37 megosztott tartalom és 6 száraz szöveg. A bejegyzései közül 11-et soroltunk az offenzív kategóriába, míg 509-et a non-offenzív kategóriába. A miniszterelnök 520 bejegyzéséből mindössze 2 vonatkozott Gyurcsány Ferenc személyére. Mindkét bejegyzés az offenzív kategóriába került. Ezek az offenzív bejegyzések 15%-át tették ki.

Orbán Viktor éves Facebook aktivitásának összefoglalója

Orbán Viktor a Facebookon nagyon aktív és gyors. Az elemzett évben a posztjait (május, június és augusztus kivétel) egyértelműen a koronavírussal kapcsolatos témák uralták. A miniszterelnök, a járvány első napján több bejegyzést is közzétett a vírussal kapcsolatban. Az első és a második poszt az uniós költségvetésről szóló V4-es konferenciához kapcsolódott. A harmadik pedig az Operatív Törzs üléséről szólt. Ebben a videóban jelentette be a miniszterelnök a két iráni diák pozitív koronavírus tesztjét is. A profilon a járvány első hónapjában jelent meg a legtöbb, pandémiával kapcsolatos bejegyzés az elemzett egy év alatt. A miniszterelnök Facebook profilján jelentette be a gazdaságvédelmi akciót, valamint a március tizenharmadikán megszervezett akciócsoportok létrejöttét, a mobilkórházak létrehozásának tervezetét, a tantermen kívüli digitális oktatást, valamint elmondta, hogy pontosan mennyi segédeszköz (maszk, kesztyű lélegeztetőgép) áll rendelkezésre Magyarországon. Az eszközbeszerzési tervekről is közölt adatokat. Ugyanakkor itt jelentette még be március 16-án a határ lezárását a személyforgalom előtt, a rendezvények, sportesemények betiltását, a szórakozóhelyek, mozik bezárását, a kávézók, éttermek 15 óráig való nyitva tartásának korlátozását. Esetenként ezeket élő videó formájában tette meg. Ez a tájékoztató jellegű aktivitás az egész évre jellemző volt. Orbán Viktor az egy év alatt számos járvánnyal kapcsolatos későbbi intézkedést is a saját profilján jelentett be. Ilyenek voltak például a vészhelyzet kihirdetése, a kijárási korlátozás bevezetése, gazdaságvédelmi intézkedések, hitelmoratórium eltörlése, személyi jövedelemadó mentessége a fiataloknak vagy a novemberi zárás bejelentése. Később viszont az élő bejelentkezési forma megszűnt. A miniszterelnök a képekhez, illetve a videókhoz általában csak rövid (egy mondatos) megjegyzést írt, először magyarul, majd angolul. A bejegyzések az első hullámhoz hasonlóan, a második hullám kezdetétől is számozást kaptak. Az első hullám alatt leírta, hogy a megjelenést követő hányadik napon tartunk, míg a második hullám alatt 2/X (adott szám) felirat jelent meg a bejegyzések szövegében. Ezen posztok alatt betekintést nyerhettünk a miniszterelnök mindennapi (főként) járvánnyal kapcsolatos munkájába. A miniszterelnök fontosnak tartotta, hogy a szakemberekkel folyamatosan egyeztessen és konzultáljon, a lehető legtöbb véleményt szerette volna hallani, mielőtt döntést hoz. Mindemellett számos alkalommal fejezte ki háláját az egészségügyi dolgozók alázatos és odaadó munkájáért. Folyama-

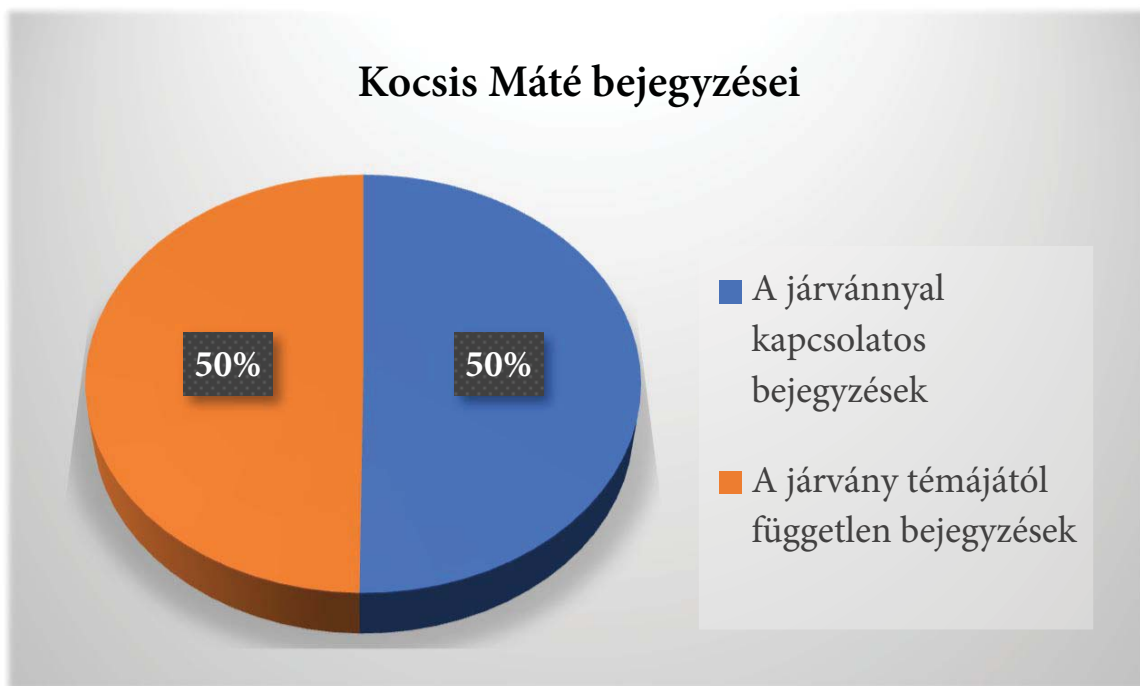
tosan üléseken vett részt, amelyek után rögtön tájékoztatta a Facebookon az embereket, személyesen szemléltette meg a kórházakat és új mobilkórházakat, a külföldről érkező, a védekezéshez szükséges szállítmányokat, emellett rendszeresen külföldre utazott tárgyalni, és folyamatosan egyeztetett a V4-ekkel. A bejegyzésekből kitűnik az is, hogy baráti kapcsolatot ápol Szerbia elnökével, valamint fontosnak tartja Magyarország déli szomszédját. De megjelentek a szokásos Kossuth Rádiós nyilatkozatok vágott verziói is az oldalon, ahol általában a védekezés állásáról beszélt. Egy-egy ilyen bejegyzést gyakran több felkonferáló bejegyzés előzött meg. A miniszterelnök folyamatosan a pártpolitika elhagyására buzdított minden politikai képviselőt, amit ő maga a Facebook bejegyzéseinél be is tartott, hiszen csak nagyon kevés esetben jelentek meg az ellenzékkel kapcsolatos posztok. Ezek többsége a parlamenti felszólalások vagy azonnali kérdések során bukkantak fel. Ezt leszámítva a Facebook profilját inkább saját munkájának bemutatására használta. A miniszterelnöknél szerepeltek védekezésre ösztönző üzenetek is. Megjelentek a „mindenki maradjon otthon”, a „minden élet számít”, „vigyázzunk egymásra”, „mindenki ol-tassa be magát” üzenetek. A nyár közeledtével csökkent a posztok száma, így a vírussal kapcsolatos bejegyzések száma is. A járvánnyal kapcsolatos bejegyzések száma a második hullám megjelenésével nőtt meg, a miniszterelnök fentebb említett bejelentését követően. Ekkor a védőoltásokkal kapcsolatos bejegyzések száma is drasztikusan megugrott és a járvánnyal kapcsolatos kommunikáció központi elemévé vált. A vakcinával kapcsolatos bejegyzések többsége azok beszerzéséről, illetve az oltási hajlandóság erősítéséről szóltak. A miniszterelnök arról is posztolt, hogy ő maga a (legnegatívabb színben feltüntetett) kínai vakcinát kapta meg, annak érdekében, hogy bebizonyítsa: minden vakcina jobb, mint elkapni a vírust.²⁸

Kocsis Máté bejegyzéseinek kiértékelése

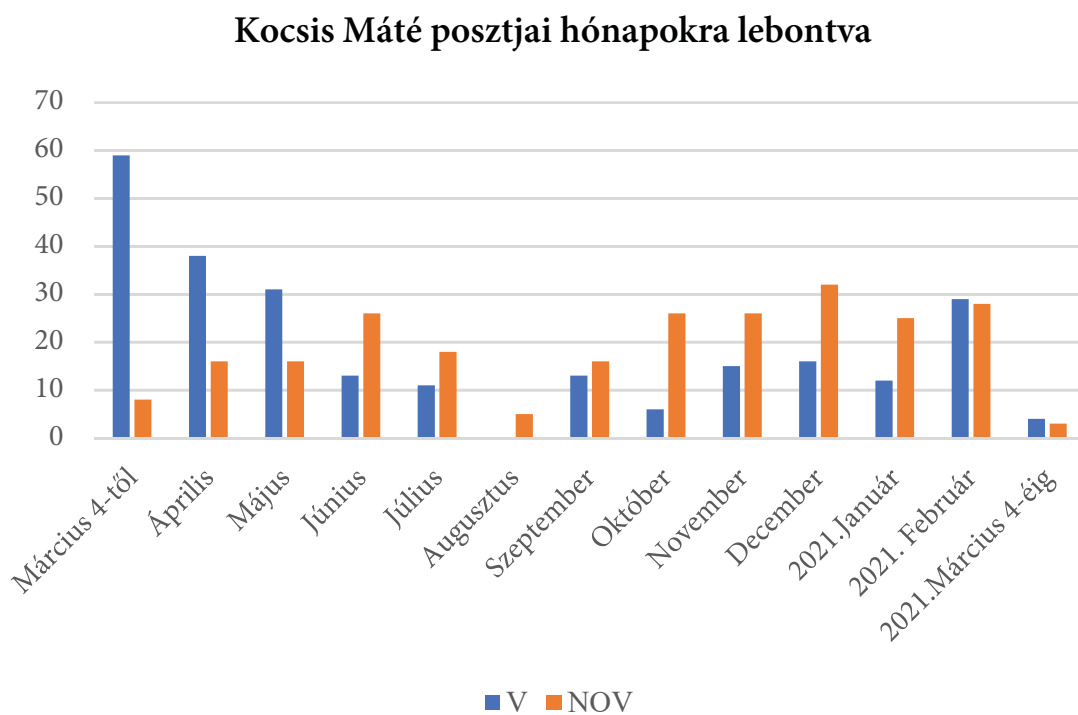
Kocsis Máté bejegyzései között közel fele-fele arányban szerepeltek a járvány témájával kapcsolatos, illetve az attól független posztok. A 492 bejegyzéséből 247 volt járvánnyal kapcsolatos, míg 245 volt a járvány témájától független.

---

28 A vizsgált időszakban közel 246 ezerrel növekedett a miniszterelnök kedvelőinek száma a Facebookon, így jelenleg 916 ezer kedvelővel rendelkezik.

4. ábra: A járvánnyal kapcsolatos, illetve attól független bejegyzések aránya Kocsis Máté esetében

5. ábra: Kocsis Máté posztjai hónapokra lebontva a járvánnyal kapcsolatos, illetve attól független posztok szempontjából

A Fidesz parlamenti frakcióvezetőjének profilját hónapokra levetítve is megvizsgáltuk. A vírussal kapcsolatos bejegyzésekből mind arányban, mind számban a járvány magyarországi megjelenésekor, márciusban (59) volt a legtöbb. Ezt követte április (38), május (31), 2021. február (29), december (16), november (15), június (13), szeptember (13), 2021. január (12), július (11), október (6), 2021 márciusának 4 napja (4) és augusztus (0).

A járványhelyzettől független bejegyzések száma decemberben (32) volt a legmagasabb. Ezt követte 2021. február (28), június (26), október (26), november (26), 2021. január (25), július (18), április (16), május (16), szeptember (16), 2020 március (8), augusztus (5), majd 2021 márciusának 4 napja (3).

Kocsis Máté 492 posztjából 293 kép volt, 41 videó, 158 megosztott tartalom és 0 száraz szöveg. A bejegyzései közül 161-et soroltunk az offenzív (33%) kategóriába, míg 331-et a non-offenzív (67%) kategóriába. Kocsis Máté bejegyzései között 32-szer szerepelt Gyurcsány Ferenc neve. Mind a 32 bejegyzés az offenzív kategóriába került. Ez az összes bejegyzés 6%-át, míg az offenzív kategóriának a 16%-át tette ki. Kocsis Máté esetében 46 bejegyzés vonatkozott az önkormányzatokra, 25 a rendkívüli jogrendre, 1 a kórházakra, 5 a lélegeztetőgépekre / maszkokra / tesztekre és 17 a vakcinákra.

Kocsis Máté éves Facebook aktivitásának összefoglalója

Kocsis Máténak az első járvánnyal kapcsolatos bejegyzése már március 4-én megjelent a Facebook profilján. Ez Orbán Viktor „helyzetjelentő” videója volt (az ő profiljának a tartalmát osztotta meg), amelyben a miniszterelnök bejelentette, hogy két iráni diák koronavírus-tesztje pozitív lett. Kocsis Máté esetében a járvány kitörésének első hónapjában nagyon kevés offenzív tartalom szerepelt. Ebben a hónapban a frakcióvezető a pártpolitika elhagyására buzdított minden politikai szereplőt. Ugyan még március 10-én megjelent egy járvány témájától független – Jakab Pétert és pártját (Jobbik Magyarországért Mozgalom) – bíráló bejegyzés, de ezt követően tíz napig támadó jellegű bejegyzést nem tett közzé. Ez a 20-án közzétett támadó bejegyzés arról szólt, hogy a kormány követeli, hogy Karácsony Gergely tegye ingyenessé a parkolást Budapesten. A járvány kitörésének hónapjában az ellenzékkel kapcsolatos bejegyzések a pártpolitikától való elvonatkoztatás buzdításáról szóltak. A következő támadó bejegyzés 23-án jelent meg, amikor az ellenzéki képviselők nem szavazták meg a négyötödös többséget igénylő koronavírus törvényt. Bár

ezt követően megjelent néhány támadó jellegű bejegyzés a témával kapcsolatban Kocsis Máté profilján, de még ezen posztok között is ott volt az együttműködésre való törekvés kommunikálása. Március 24-én például azt írta: „Óriási felelőtlenség, amit tegnap az ellenzék csinált, de fenn kell tartani az igyekezetet, hogy a világjárvány idején együttműködjenek a pártok.”²⁹

A „pártpolitika félretevéséhez” a profilján májusig tartotta is magát. Ekkortól drasztikus növekedés figyelhető meg a támadó bejegyzések számában. Míg március 4-e és május 1-e között csupán 15 offenzív tartalom jelent meg a profilján, május 1-e és július 1-e között ez a szám több mint a duplájára növekedett, összesen 38-ra. Május 6-ától figyelhető meg ez a növekedés, amikor egy parlamenti vita kapcsán az ellenzék támadó jelleggel lépett fel a kormány intézkedéseivel szemben. Kocsis Máté profilján Orbán Viktoréhoz képest jóval nagyobb arányban szerepeltek az ellenzékkel szemben megfogalmazott támadó bejegyzések, de az ellenzéki képviselőkhez képest még ez is elenyésző mennyiség volt. A támadó jellegű bejegyzések többsége az önkormányzati kérdést érintették, azon belül is főként Pikó Andrást, Budapest VIII. kerületének (Józsefváros) polgármesterét támadta. Az első ilyen bejegyzés április 25-én jelent meg, és arra reagált, hogy Pikó András Kocsi Mátét bírálta. Később már Pikónak a járványtól független, illetve a járvánnyal kapcsolatos önkormányzati intézkedéseit is bírálta. Fontos megjegyezni, hogy Kocsis Máté Budapest 6. sz. országgyűlési egyéni választókerületének (így a VIII. kerületnek) a parlamenti képviselője. 2020 nyarán a támadó jellegű bejegyzések többsége Korózs Lajos „kamuvideója” ellen irányult. Többször előjött a „baloldalra nem számíthatunk” illetve a „baloldal halálkampányt folytat” kifejezés. Orbán Viktorhoz hasonlóan az ellenzékkel szemben megfogalmazott támadó jellegű kritikák a posztolt parlamenti felszólalásokban jelentek meg. Az év végéhez közeledve megjelentek a profilján korábbi archív felvételek a Jobbikról, amikor még Gyurcsány Ferencsel szemben fogalmaztak meg negatív kritikákat, illetve olyanok, amikor a Jobbik pártelnöke kijelenti, hogy nem fognak olyan ellenzéki összefogásban részt venni, amelyben Gyurcsány Ferenc szerepet vállal. Az év végétől márciusig számos vakcinával kapcsolatos bejegyzés megjelent, amelyeknek mintegy fele vonatkozott az ellenzék „vakcinaellenességére” (azaz a keleti vakcinákkal szembeni kampányukra). Kocsis Máté profilján is megjelent a kormány vakcinakérdésben tett álláspontja, amely szerint mindegyik vakcina jobb, mint maga a vírus.

---

29 <https://www.facebook.com/kocsismate/posts/10157563321663241>.

Gyurcsány Ferenc bejegyzéseinek kiértékelése

Gyurcsány Ferenc esetében ugyan csak kis mértékben, de a járvány témájától független bejegyzések domináltak. A 280 (100%) bejegyzésből 142 (51%) volt a vírus témájától független, míg 138 (49%) poszt a járvány témájához kapcsolódott.

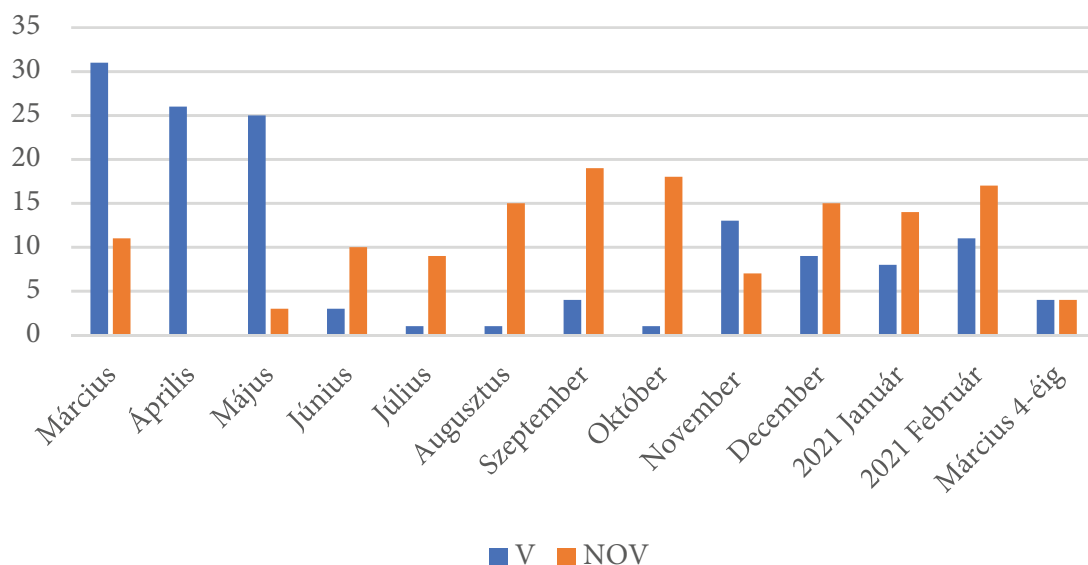

6. ábra: A járvánnyal kapcsolatos illetve attól független bejegyzések aránya Gyurcsány Ferenc esetében

A Demokratikus Koalíció elnökének bejegyzéseit hónapokra levetítve is megvizsgáltuk. A vírussal kapcsolatos bejegyzésekből mind arányban, mind számban a járvány magyarországi megjelenésekor, márciusban (31) volt a legtöbb. Ez után április (26) következett, majd május (25), november (13), 2021. február (11), december (9), 2021 január (8), 2021. március 4-éig (4), szeptember (4), június (3), július (1), augusztus (1) október (1).

A járványhelyzettől független bejegyzések száma szeptemberben (19) volt a legmagasabb. Ezt követte október (18), 2021. február (17), augusztus (15), december (15), 2021. január (14), 2020 március (11), június (10), július (9), november (7), 2021. március 4-ig (4), május (3), április (0).

Gyurcsány Ferenc posztjai hónapokra lebontva

7. ábra: Gyurcsány Ferenc posztjai hónapokra lebontva a járvánnyal kapcsolatos, illetve attól független posztok szempontjából

Gyurcsány Ferenc 280 bejegyzése között 169 kép volt, 92 videó, 12 megosztott tartalom és 7 száraz szöveg. A posztok közül 166-at soroltunk az offenzív kategóriába, míg 114-ot a non-offenzív kategóriába. A DK elnöke 280 bejegyzésében 62-szer említette meg valamilyen formában a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor nevét. Gyurcsány Ferenc bejegyzéseinek 22%-át tették ki a miniszterelnök nevével kapcsolatos bejegyzések. Ezek a posztok ugyanakkor mind az offenzív kategóriába kerültek. A 166 offenzív bejegyzésből 62 vonatkozott Orbán Viktor személyére. Így ezek az offenzív kategóriába sorolt bejegyzések 27%-át tették ki. Gyurcsány Ferenc esetében 13 bejegyzés vonatkozott az önkormányzatokra, 10 a rendkívüli jogrendre, 15 a kórházakra, 7 a lélegeztetőgépekre/maszkokra/tesztekre és 7 a vakcinákra, 16 bejegyzés vonatkozott a kormánnyal szembeni korrupciós állításokra és 31 bejegyzés az ellenzéki összefogásra.

Gyurcsány Ferenc éves Facebook aktivitásának összefoglalója

Gyurcsány Ferencnek már az első, általunk elemzett bejegyzése is az ellenzéki összefogás sürgetésére, a mellette való kiállásra vonatkozott. Ez a bejegyzés egy pécsi országjárás összefoglalója volt, ahol kijelentette, a lehető legtöbb

helyre el fog menni azért, hogy elmondja: csak a közös listából születhet győzelem. A pártelnök a vizsgált időszak alatt számos alkalommal hangoztatta, hogy ez az egyetlen módszer, amivel le lehet váltani a jelenlegi kormányt. Sokszor kijelenti, hogy „Orbánék rendszerével” nincs alku, ellenük kell összefogni. Január 5-én már be is jelentették a közös kormányzás alapelveit (Gyurcsány Ferenc élőben közvetítette az eseményt). Összességében a kielemezett bejegyzések alapján elmondható, hogy a Demokratikus Koalíció és annak pártelnöke az ellenzéki összefogás elsősorú kezdeményezője volt. Gyurcsány Ferenc első, vírussal kapcsolatos bejegyzése március 5-én jelent meg. Ebben azt bírálta, hogy nem tudhatunk meg mindent arról, hogy a két iráni diák merre járt Budapesten, illetve hogy pontosan melyik járással érkeztek az országba. A vírussal kapcsolatos bejegyzések többsége a kormányzati intézkedések bírálatára vonatkozott, de megjelentek az otthonmaradásra biztató posztok, az egészségügyi dolgozók munkájának elismerése is. Gyurcsány Ferenc a vizsgált időszak első felében gyakran tartott online fogadóórát, ahol a feltett kérdésekre válaszolt, emellett többször jelentkezett be élő videóban, amelyben a kormányzati intézkedéseket bírálta. De később a „Zoomolj Ferivel” program is megjelent a repertoárjában. A pártelnök többször is kijelentette, hogy a kormány nem csinált semmit, pánikkormányzást, halálkampányt folytat. Az információhiány kritikája számos alkalommal megjelent a pártelnök profilján az egyéves periódusban. A rendkívüli jogrenddel kapcsolatos bejegyzésekben elsősorban az időkeret hiányát bírálta, valamint diktatórikusnak nevezte a korlátlan időkeret nélküli felhatalmazást. Ennek kapcsán parlamenti felszólalásáról szóló videójához a következőt írta: „Azért küzdünk, hogy hazánk maradjon szabad, demokratikus jogállam, azt nem lehet elvenni valami más ürügyén!”³⁰

Többször megjelent a vizsgált időszak alatt, hogy a Demokratikus Koalíció által vezetett önkormányzatok milyen intézkedéseket hoztak, illetve hogy ők (a pártelnök állítása szerint) a kormánnyal ellentétben valóban cselekednek a járvány megfékezéséért. Egy ilyen bejegyzéssorozatot követően pedig megjelentek azok a posztok, amelyek arra vonatkoztak, hogy a kormány „kivézeteti” az önkormányzatokat. A kórházak állapotával kapcsolatban is tett közzé bejegyzéseket. Az esetek egy részében például Gyurcsány Ferenc a kórházakat a fociklubokhoz hasonlította, utalva arra, hogy szerinte a kormány stadionokba, sportlétesítményekbe és a sportba öli a pénzt az állampolgárok élet-, és egészségvédelme helyett. Emellett jelen voltak a kórházi ágyak kiürítésével

---

30 https://www.facebook.com/watch/live/?v=233428791394880&ref=watch_permalink.

kapcsolatos bírálatok is. A pártelnök bejegyzései között (a többi vizsgált alanyal ellentétben) a vizsgálati időszak elején is nagy számban jelen voltak az offenzív tartalmú bejegyzések. Az elején ez a járvánnyal kapcsolatos bírálatok formájában jelent meg, majd nyáron a járvány mérséklődésével (Fekete-Győr Andrásához hasonlóan) a „Balaton mindenkié” kampányba csapott át. Ezekben a bejegyzésekben azt állították, hogy a Fidesz kisajátította a Balatont. Októberben megjelentek a tömeges tesztelésre való javaslatok. A képviselő azt állította, hogy ha nem teszünk eleget, akkor leállhat az egész ország. Novemberben a bejegyzéseiben már azt állította, hogy Orbán Viktor hónapokig semmit nem csinált, valamint hogy nem tudnak kormányozni, csak lopni, illetve hogy a „pánikoló kormányunk” elesett a vírusellenes harcban. A vakcinával kapcsolatban csak pár bejegyzés jelent meg. Ezeket az Európai Unió által engedélyezett vakcinák mellett való kiállítás jellemezte. Mint írta: „Az Európai Unió által engedélyezett vakcinával beoltatom magamat!”³¹

Emellett pártjával petíciót indítottak a szabad vakcinaválasztás mellett, valamint a kínai vakcina ellen. A fenti számok alapján összességében elmondható, hogy az általunk felvázolt, vírussal kapcsolatos kommunikációs csatározások csak elenyésző mennyiségben jelentek meg a profilján. A DK elnökénél az egész évre arányosan jellemző volt a kormánnyal szemben megfogalmazott korrupciós állítások posztolása. Ugyanakkor elmondható, hogy Fekete-Győr András agresszív és szókimondó kampányához képest Gyurcsány Ferenc jóval visszafogottabb volt.

Fekete-Győr András bejegyzéseinek kiértékelése

Fekete-Győr András Facebook profilján a járványtól független bejegyzések domináltak. A pártelnök esetében a 433 (100%) kielemezett bejegyzésből 174 (40%) volt vírussal kapcsolatos, 259 (60%) bejegyzés pedig nem volt összefüggésben a járvánnyal.

A Momentum elnökének bejegyzéseit hónapokra levetítve is megvizsgáltuk. A vírussal kapcsolatos bejegyzésekből 2021 februárjában (33) volt a legtöbb. Ez után január (30) következett, majd április (25), március (24), november (19), szeptember (14) december (9), 2021. március 4-éig (6), augusztus (5), július (4), május (3), július (1) október (1).

---

31 <https://www.facebook.com/gyurcsanyf/posts/4122354224463675>.

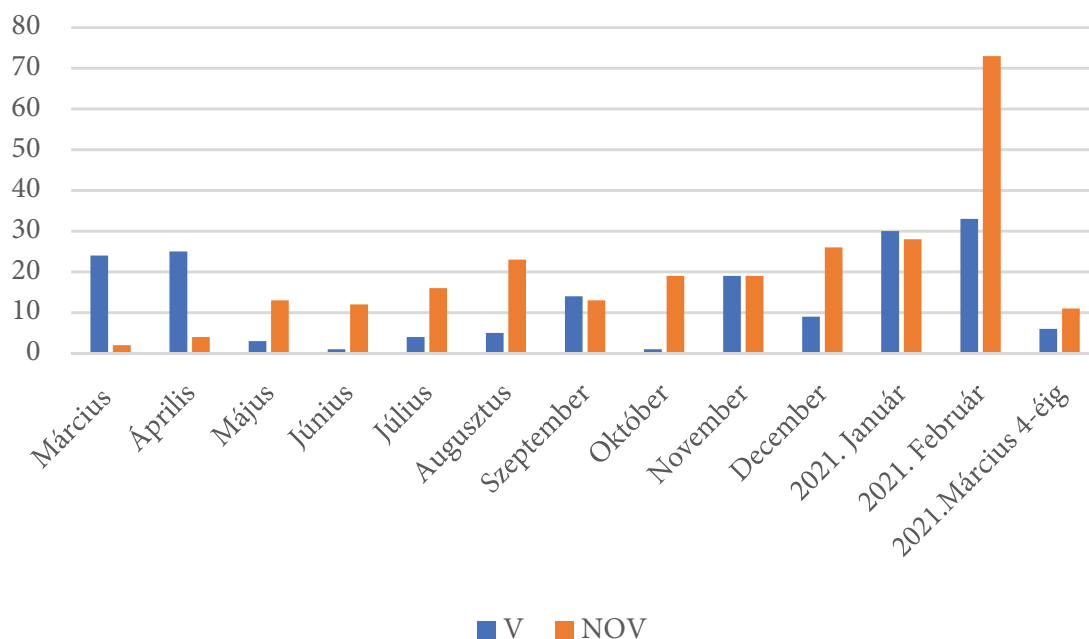
A járványhelyzettől független bejegyzések száma 2021 februárjában volt a legmagasabb (73). Ezt követte 2021. január (28), december (26), augusztus (23) október (19), november (19), július (16), május (13), szeptember (13), június (12), 2021. március 4 napja (11), április (4), március (2).

Fekete-Győr András 433 bejegyzése között 289 kép volt, 57 videó, 83 megosztott tartalom és 3 száraz szöveg. A posztok közül 300-at soroltunk az offenzív kategóriába, míg 133-ot a non-offenzív kategóriába. A Momentum miniszterelnök-jelölt jelöltje 433 bejegyzésében 147-szer említette meg valamilyen formában a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor nevét. Fekete Győr András bejegyzéseinek 34%-át tették ki a miniszterelnök nevével kapcsolatos bejegyzések. Ezek a posztok ugyanakkor mind az offenzív kategóriába kerültek. A 300 offenzív bejegyzésből 147 vonatkozott Orbán Viktor személyére. Így ezek az offenzív kategóriába sorolt bejegyzések 49%-át tették ki. Fekete-Győr András esetében 16 bejegyzés vonatkozott az önkormányzatokra, 7 a rendkívüli jogrendre, 7 a kórházakra, 7 a lélegeztetőgépekre / maszkokra / tesztekre, 22 a vakcinákra, 74 bejegyzés vonatkozott a kormánnyal szemben megfogalmazott korrupciós vádakra és 18 bejegyzés vonatkozott az ellenzéki összefogásra.

8. ábra A járvánnyal kapcsolatos illetve attól független bejegyzések aránya Fekete-Győr András esetében

Fekete-Győr András bejegyzései hónapokra lebontva

9. ábra: Fekete-Győr András posztjai hónapokra lebontva a járvánnyal kapcsolatos, illetve attól független posztok szempontjából

Fekete-Győr András éves Facebook aktivitásának összefoglalója

Fekete-Győr András esetében a járvány kitörésének első hónapjában sokat szerepeltek a vírussal kapcsolatos bejegyzések, ám azok inkább a kormány számára tett javaslatok formájában, és nem támadó jelleggel jelentek meg. Fekete-Győr András a többi vizsgált politikushoz képest lassabban reagált a járványra, ugyanis az első pandémiával kapcsolatos bejegyzése március hetedikén jelent meg. Ebben a bejegyzésben azt követelte a kormánytól, hogy növelje az egészségügyre fordítandó támogatások összegét. Ezt követően az iskolák bezárását javasolták, valamint kijárási tilalmat követeltek. Mindemellett többször is kifejezte köszönetét az egészségügyi dolgozóknak. Ez a vírussal kapcsolatos fent említett „nem támadó jellegű” kommunikáció látszólag a rendkívüli jogrend kérdésénél szűnt meg, ami után szinte teljesen támadó jellegűbe váltottak át a járvánnyal kapcsolatos bejegyzések. A március 22-i bejegyzésében³²

32 <https://www.facebook.com/feketegyorandras.momentum/posts/507802773229992>.

a pártelnök már diktátor-törvénynek nevezte a rendkívüli jogrenddel kapcsolatos törvénycsomagot. Fekete-Győr András azt állította, hogy Orbán Viktor azért kér korlátlan időre felhatalmazást, mert félti a hatalmát vagy politikai polgárháborút szeretne szítani. Amit a kormányzati kommunikáció közös teherviselésnek vagy járványügyi alapnak kommunikált, azt Fekete-Győr András megszorító csomagként. Ezzel kapcsolatban azt írta: „Önkormányzatok végveszélyben. Orbán elrabolja a helyi védekezés forrásait.”³³ Mindemellett a kormány járvánnyal kapcsolatos intézkedéseit „látszatintézkedés” jelzővel bírálta, valamint azt írta, hogy szerinte ennek egyes részei nem a járványkezeléssel kapcsolatosak, hanem a 2022-es választásokra készülnek vele. De Gyurcsány Ferenchez hasonlóan Fekete-Győr Andrásnál is megjelentek azok a bejegyzések, amelyekben a járványhelyzet alatt focira költött pénzeket kifogásolták.³⁴ Április végén Fekete-Győr András felszólalt a kijárási korlátozás lazítása ellen, mondván hogy az tömeges tesztelés nélkül nem biztonságos. A nyár folyamán a járvánnyal kapcsolatos bejegyzések száma csökkent, és pártjával, a Momentummal „A Balaton mindenkié” kampányba kezdtek. Azt állították, hogy a Fidesz felvásárolta a Balatont, és az már nem az embereké. Főként Tiborcz István és Mészáros Lőrinc nevére épült ez a kampány. Ebben az időszakban ugyan a Balatonnal kapcsolatos bejegyzések domináltak a politikus profilján, de megjelentek még az egyetemek alapítványi kezébe adásáról szóló bejegyzések, valamint a magyar sajtószabadságról szóló posztok is. Szeptemberben és októberben a borsodi időközi választással, valamint az amerikai választásokkal kapcsolatos bejegyzések domináltak a profilján. Novembertől pedig Orbán Viktor bejelentésének a kritikája jelent meg. Itt is előjött a futball kérdése: „Orbán Viktor bejelentette: még mindig lehet meccsre járni.”³⁵ Mindemellett megkésettnek titulálta a korlátozó intézkedéseket. Az első, vakcinával kapcsolatos bejegyzés december 9-én jelent meg, amely egy megosztott tartalom volt. Fekete-Győr András arról beszélt a Klubrádióban, hogy szerinte a kormánytagoknak először magukon kellene letesztelniük az orosz vakcinát.³⁶ December 9-étől kezdve megindult a Momentum előválasztásokról szóló kampánya, amelyről számos tartalmat osztott meg a pártelnök is. Ké-

33 https://m.facebook.com/feketegyorandras.momentum/photos/a.128591407817799/516370699039866/?type=3&source=57&__tn__=EH-R.

34 <https://www.facebook.com/feketegyorandras.momentum/posts/521907218486214>.

35 <https://www.facebook.com/feketegyorandras.momentum/posts/660156504661284>.

36 <https://www.klubradio.hu/adasok/fekete-gyor-andras-a-kormanytagok-elobb-magukon-teszteljek-az-orosz-vakcinat-115122?fbclid=IwAR2iMgCndQ1G2y18jybSc2joUh2e-GpXkdV2w2OrpDmgk9eIdAEQunyZaqM>.

sőbb pedig arról beszélt, hogy miért oltatná be magát. Ugyanakkor hozzátette, hogy ezt kizárólagosan az Európai Gyógyszerügynökség által engedélyezett vakcinákkal tenné. Ezt követően olyan javaslatot tett a kormánynak, hogy adjanak mindenkinek, aki beoltatja magát, 100 000 forint egyszeri juttatást. 22-én pedig azt írta: „Ne vegyen orosz vakcinát a kormány uniós engedély nélkül, mert pénzkidobás!”³⁷

Fekete-Győr András a 433 bejegyzésből 252-t 2020-ban tett közzé. 2021-ben törés figyelhető meg a kommunikációjában. A drasztikusan megnövekedett bejegyzésszám mellett a Momentum kormányzati programjait kezdte hirdetni, illetve nagyszámú bejegyzés volt köthető a Fidessel szemben megfogalmazott korrupciós állításokhoz, valamint sok bejegyzésben igyekezett a miniszterelnök személyét negatív színben feltüntetni. Megjelentek olyan kifejezések, mint Orbán-ügyészség, Orbán-kísérlet, Orbán-klán, Orbán-rezsim, Orbán-família, Orbán-objektumok, Orbán-haverok. Összességében elmondható, hogy Fekete Győr András esetében a Facebook kommunikációjának tartalma inkább a 2022-es kampányra való készülésre, Orbán Viktor személyének negatív színben való feltüntetésére és a „Fidesz lop” narratíva erősítésére vonatkozott. Ebben az időszakban megjelentek a „nekünk kell befejeznünk a rendszerváltást”-típusú és a politikusok elszámoltatásáról szóló bejegyzések.

Az eredmények leíró összegzése

Az eredmények alapján elmondható, hogy a járvány egy éve alatt a Facebook profilján Orbán Viktor kivételével egyik politikus sem tartotta magát a „járvány alatt tegyük félre a pártpolitikát” elvhez (pedig kivétel nélkül mindnyájan hangoztatták). Ugyan Kocsis Máté és Fekete-Győr András profilján a járvány első hónapjában csak elvétve szerepeltek támadó jellegű bejegyzések, ez Gyurcsány Ferenc esetében nem mondható el. A demokratikus koalíció elnöke parlamenti felszólalásában kijelentette, hogy szerinte a miniszterelnöknek lelki kielégülést okoz a Gyurcsányozás,³⁸ ennek ellenére Orbán Viktor Facebook profilján alig jelent meg ilyen tartalmú bejegyzés. Ugyanakkor Kocsis Máté esetében ez a szám már magasabb volt. Ezzel szemben az ellenzéki képviselők esetében egyértelműen kijelenthető, hogy kampányukban a kormányellenes agenda erősítését Orbán Viktor személyére, annak negatív fényben való

37 <https://www.facebook.com/feketegyorandras.momentum/posts/711377552872512>.

38 https://www.facebook.com/watch/live/?v=1987707908038091&ref=watch_permalink.

feltüntetésére építették fel Facebook profiljukon. Ugyanakkor elmondható, az is, hogy az ellenzéki képviselők kiemelt szerepet tulajdonítottak a kormánypárttal szemben megfogalmazott korrupciós állítások kommunikálásának. Az általunk felvázolt főbb (a járvány szempontjából releváns) kommunikációs minták ugyan megtalálhatóak voltak minden profilon, viszont nem ezek határozták meg az éves kommunikációt. Ha a négy profil adatainak összegzését vesszük alapul, akkor kijelenthetjük, hogy a járvánnyal kapcsolatos bejegyzések domináltak az általunk elemzett egy évben. Ha viszont ezt lebontjuk a kormánypárti és az ellenzéki képviselőkre, akkor elmondhatjuk, hogy az előbbiek esetén a járvány témájával kapcsolatos bejegyzések domináltak, míg az utóbbiak esetében az attól független bejegyzések. Az összes képviselő esetében kijelenthetjük, hogy a pandémiával kapcsolatos posztok a járvány kitörését követő két hónapban mutattak jelentős dominanciát a pandémia témájától független bejegyzésekkel szemben. Márciusban és áprilisban főleg ezzel foglalkoztak az általunk vizsgált politikusok, míg később további tárgykörökkel is kibővült a kommunikációs repertoár. Az ellenzéki összefogással kapcsolatos bejegyzések mindkét ellenzéki párt elnökének a profilján megtalálhatóak voltak, viszont Gyurcsány Ferenc esetében ezek sokkal előbb megjelentek. Ami a megosztási formát illeti: az ellenzéki képviselők elsősorban képeket, másodsorban pedig videókat osztottak meg. A miniszterelnök elsősorban képeket, másodsorban videókat. Kocsis Máté elsősorban képeket, másodsorban pedig különböző, mások által közzétett (általában a Magyar Kormány, a Fidesz vagy Orbán Viktor Facebook profilja) tartalmakat osztott meg, amelyek szintén képek vagy videók voltak.

Diszkusszió

Mint az eredmények mutatják, az általunk vizsgált politikusok sokat posztoltak, illetve az összes bejegyzésszámot tekintve uralta a kommunikációjukat a járvány témája. Vizsgálatunk fontosságának Guld (2020) megállapítása ad legitimitást, aki szerint a járvány alatt megnövekedett az online térben eltöltött idő. Emiatt megállapításunk szerint a járvány időszaka alatt a megfelelő online politikai kommunikáció és annak vizsgálata még fontosabb lett, mint korábban, „békeidőben”. A fentebb említett Ilonszki és De Giorgi (2018) írása szerint az ellenzék szerepe soha nem egyszerű válságok idején, hiszen a túlzott kritikák visszatetszést kelthetnek a szavazókban, míg a túlzott együttműködés a kormánnyal erősítheti a szavazók azon benyomását,

hogy nem áll fenn tényleges különbség a hatalmon levő kormány és az ellenzék között, ezért nem kínálnak valódi alternatívát. Az eredmények alapján láthatjuk, hogy az ellen-zéki szereplőknél jóval nagyobb arányban szerepeltek az offenzív tartalmú bejegyzések, szemben a kormánypárti politikusokkal. De a kormánypárti politi-kusok között is jelentős eltérés volt. Orbán Viktor csak nagyon ritkán lépett fel támadó jellegűen a Facebook profilján. Az általunk kimutatott adatok alap-ján látszik, hogy az ellenzéki képviselőknél Ilonszkiék megállapítása érvénye-sült. Mindemellet fontos megjegyezni, hogy a járvánnyal kapcsolatos bejegy-zésekben, hogy a miniszterelnök nem, vagy alig teheti meg, hogy mással fog-lalkozzék, mint a járvány témája, addig egy kormánypárti frakcióvezető vagy az ellenzéki képviselők már bőven több kérdéssel, témával is foglalkozhattak, például a pandémia témájával. Ugyanis a mindenkit érintő válság ténye meg-köti a mindenkori miniszterelnök kezét, és szabadságot ad a nem kormányza-ti, valamint a kérdéskörrel szoros kapcsolatban nem álló kormányzati szerep-lőknek. Mihályffy 2009-es tanulmányában szerepel, hogy a baloldali pártok jóval aktívabban voltak jelen a világhálón, mint a jobboldaliak, ugyanakkor Merkovity 2014-ben több országot magába foglaló vizsgálata alapján elmond-ható, hogy akkor elmaradások voltak felfedezhetők a kormányzati-politikai közösségi média használatában. A 2020/2021-es évre a jobboldali pártok kép-viselői felzárkózni látszanak, sőt a vizsgálati mintánk alapján jóval aktívabbak voltak az általunk vizsgált jobboldali képviselők a baloldaliakkal szemben, il-letve a kormány elsőszámú embere is kiemelkedő aktivitást mutatott. Ez az aktivitás ugyan összeköthető Baranyiék állításával is, akik kifejtették, hogy az emberekben láthatóan óriási igény volt a járványhelyzet alatt is a hiteles és naprakész tájékoztatásra, a döntések indoklására. Az eredményeink alapján pedig kijelenthető, hogy a miniszterelnök Facebook profilján ilyen tartalmak szerepeltek, hiszen ahogy Csizmadia (2020) kutatásában is szerepel, illetve az általunk kimutatott eredmények is bizonyítják: a járvánnyal kapcsolatos be-jegyzések többsége tájékoztató jellegű volt. A tájékoztatásra való igényt erősíti meg a miniszterelnök kedvelőinek és követőinek drasztikus gyarapodása a jár-vány egy éve alatt. Bene (2020) kutatása alapján elmondható, hogy a demok-rácia leépítésének és az egészségügyi rendszernek a kritikája a szociális te-matikához hasonlóan 2010 óta bevett témája az ellenzéknek. Ezek a narratívák valóban megjelentek az ellenzéki képviselők bejegyzéseiben, viszont a vártnál kisebb mértékben. A rendkívüli jogrendnél előjöttek a demokrácia leépítésé-vel kapcsolatos bejegyzések, illetve az egészségüggyel kapcsolatos kritikák is

megjelentek az ellenzéki képviselőknél. Ugyanakkor eredményeink alapján elmondható, hogy a vizsgált ellenzéki képviselők egyikénél sem domináltak az egészségügyre, illetve a kórházak helyzetére vonatkozó bejegyzések.

Összefoglaló

A koronavírus okozta válsághelyzet a politikai kommunikáció főszereplőit is új kihívás elé állította. A korábban eltervezett üzenetek és témák gyorsan érvényüket veszítették, és mind a kormányzati és az ellenzéki politikusoknak, mind a médiaszereplőknek rövid idő alatt alkalmazkodniuk kellett a helyzethez, amely a politika és a társadalom működésében számtalan bevett eljárást fel függesztett, így korábban nem tapasztalt életmódba lépett az ország (Bene et al., 2021). A járvány alatt megnövekedett az online térben eltöltött idő (Guld, 2020), emiatt megállapításunk szerint a járvány időszaka alatt a megfelelő online politikai kommunikáció és annak vizsgálata még fontosabb lett, mint korábban, „békeidőben”.

Berelson tartalomelemzési meghatározása alapján megvizsgáltuk az általunk kiválasztott két kormánypárti (Orbán Viktor és Kocsis Máté) és két ellenzéki (Gyurcsány Ferenc és Fekete-Győr András) politikus bejegyzéseit a járvány kitörését követő egy éves periódusban. A bejegyzéseket 2 fő kategóriába soroltuk be. Ezek a kategóriák a következők voltak: a vírussal, járvánnyal kapcsolatos bejegyzések, és a Covid-19-től független bejegyzések. Ezenfelül létrehoztunk még két különálló kategóriát, ahol megvizsgáltuk, milyen arányban szerepeltek a politikusok bejegyzéseiben támadó jellegű vélemények a nem támadóval szemben. Ezen két kategóriának az offenzív és a non-offenzív nevet adtuk. A besorolás attól függött, hogy az adott politikai csoporthoz tartozó személy az ellenoldallal szemben fogalmazott-e meg támadó jellegű kritikát. Megvizsgáltuk még azt is, hogy az egy éves periódusban a politikusok profilján milyen arányban szerepeltek megosztott képek, videók, kiírások és különböző megosztott tartalmak. Kitértünk arra is, hogy az általunk fentebb meghatározott főbb kommunikációs csatározásokra vonatkozó tartalmak milyen mértékben szerepeltek a vizsgált alanyok bejegyzései között. Az általunk vizsgált kormányzati politikusok többet posztoltak, mint az ellenzéki képviselők, illetve kisebb arányban kaptak szerepet náluk a támadó jellegű bejegyzések. Mindemellett a járvány mint téma nagyobb arányban jelent meg náluk, mint az ellenzéki képviselőknél. Az általunk kimutatott adatok alapján látszik, hogy az ellenzéki képviselőknél Ilonszkiék megállapítása érvényesült.

Melléklet

Adatok	Orbán Viktor	Kocsis Máté	Gyurcsány Ferenc	Fekete-Győr András
Összes bejegyzés	520	492	280	433
Járvány témájával kapcsolatos bejegyzések	332	247	138	174
A járvány témájától független bejegyzések	188	245	142	259
Támadó jellegű bejegyzések	11	161	166	300
Nem támadó jellegű bejegyzések	509	331	114	133
Kép	233	293	169	289
Videó	244	41	92	57
Megosztott tartalmak	37	158	12	83
Kiírás	6	0	7	3
Orbán Viktorral kapcs. bejegyzések	-	-	62	147
Gyurcsány Ferencsel kapcs. bejegyzések	2	32	-	-
Lélegeztetőgéppel, maszkkal, tesztekkel kapcs. bejegyzések	9	5	7	7
Rendkívüli jogrenddel kapcs. bejegyzések	9	25	10	7
Önkormányzatokkal kapcs. bejegyzések	4	46	13	16
A védőoltásokkal kapcs. bejegyzések	31	17	7	22
Kórházakkal kapcs. bejegyzések	17	1	15	7
Korrupcióval kapcs. bejegyzések	-	-	16	74

Primer források

A vizsgált politikusok 1725 bejegyzésének kategorizálása (Excel file formátumban) az alábbi linken keresztül található meg:

<https://drive.google.com/drive/folders/1fzaIIYnUnhqQyx1jn-fOBvJAFFpRnGM8?usp=sharing>.

Felhasznált irodalom

- Baranyi, N., Barsi, B., Nárai, M. (2020): Helyi önkormányzatok online kommunikációja a COVID-19 járvány idején Magyarországon. In: *Tér és Társadalom* 34(3), 281–294. o.
- Bene, M., Farkas, X., Merkovity N. (2020): Válságcsörték – A koronavírus-válság kormányzati, ellenzéki és médiakommunikációja. In: Körösenyi, A., Szabó, A., Böcskei, B.: *Vírusba oltott politika*, 151–168. o. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Berelson, B. (1952): *Content Analysis in Communication Research*. Michigan: Free Press.
- Bíró, F., Fekete, S., Petróczi, G. (2020): Koronavírus a Facebookon – tartalom-elemzéses vizsgálat között. In: *Szellem és Tudomány* 2020(2), 117–178. o.
- Csink, L. (2017): Mikor legyen a jogrend különleges? In: *Iustum Aequum salutare*. 13(4), 7–16. o.
- Csizmadia, E. (2020): Politikai vezetés a koronavírus okozta válsághelyzetben. Orbán Viktor nyilvános szereplései március eleje és május vége között. In: *Szellem és Tudomány*, 2020(2), 223–248. o.
- De Giorgi, E., & Ilonszki G. (2018): *Opposition Parties in European Legislatures: Conflict or Consensus?* New York: Routledge.
- Denver, D., & Hans, G. (1997): *Modern Constituency Electioneering. Local Campaigning in the 1992 General Election*. London: Frank Cass.
- Gálik, M. (2003): *Médiagazdaságtan*. Budapest: Aula Kiadó.
- Guld, Á. (2020): „A szociális életem digitálisan élem” – Z generációs fiatalok médiahasználata a pandémia idején: napi rutin, médiafogyasztás, hír-fogyasztás, tanulás és munka, hatások. In: *Szabadpiac* 2020(2), 99–114. o.

- Huberman, M., & Miles, M., (1994): Data management and analysis methods. In: N. Denzin és Y. Lincoln. *Handbook of qualitative research*. California: Sage Publications, pp. 413–427.
- Kennedy, P., & Roudometof, V. (2002): Transnationalism in a global age. In: Kennedy, P., & Roudometof V. (2002). *Communities across Borders: New Immigrants and Transnational Cultures*, pp. 1–26. London & New York: Routledge.
- Kiss, B., & Boda, Zs. (2005): *Politika az interneten*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Mátyus, I. (2020): „A Facebook nem fórum” Közösségi és interakciós diverzifikálódás a FLOSS-közösségekben. In: *Médiakutató* 21(1), 57–66. o.
- Mátyus, I. (2018): A kortárs politikai mozgalmak törékenysége. In: *Replika*, 108–109(3/4), 317–322. o.
- Mihályffy Zsuzsanna (2009): *Politikai kampánykommunikáció elméletben és gyakorlatban*. Budapest: L’ Harmattan Kiadó.
- Livingstone, S. (1999): New Media, New Audiences? In: *New Media & Society*, 1(1), pp. 59–66.
- Osváth, A. (2019): Változó generációk, változó médiafogyasztás. *Szellem és Tudomány* 2019(1–2). 31–51. o.

Vojtek Lili

A szlovák önrendelkezés megjelenése a korabeli szlovák sajtóban a csehszlovák állam megalakulását követően

1. Bevezetés

A trianoni békediktátum századik évfordulójával kapcsolatban mostanában sokat vitatott téma a nemzetek önrendelkezése az Osztrák-Magyar Monarchiában, illetve az elcsatolt területeken kisebbségbe került magyarság sorsa és jogai. Felvidéki magyarként sokszor éreztem úgy, hogy azokat a jogokat, amelyekért a szlovákok harcoltak száz évvel ezelőtt, most megtagadják a saját kisebbségeiktől: az önrendelkezést, a kiemelt nemzetiségi jogokat és sokszor az állampolgárságot is. De mi is volt pontosan a szlovákok követelése százhárom évvel ezelőtt, a csehszlovák állam létrejöttékor? Gondolták-e, hogy követeléseiket már csak a trianoni békediktátum oldja meg, vagy ki akartak-e egyezni a magyar kormánnyal? Valóban mind részesei szerettek volna lenni a csehszlovák államnak, vagy voltak más alternatívák is? Ez a kutatás a korabeli nyomtatott sajtót vizsgálva szeretne ezekre a kérdésekre választ adni.

2. Kutatási módszertan

A klasszikus napirendelmélet szerint (McCombs & Shaw 1972-es elmélete) a „média burkoltan rangsorolja a közügyeket (issues), prioritási sorrendet alkot, és azt továbbítja a nézőknek” (olvasóknak).¹ Feltételezésem szerint a szlovák nyelvű sajtó prioritási sorrendjében 1918 októberében Csehszlovákia megalakulása az első helyen szerepel, ezt követik az első világháború eseményei s

---

1 KÓSA, István: A napirend-kijelölés új jelenségei. In: Médiakutató, 18. évf. 4. szám, 2017 tél.

a Monarchia kapitulációjáról szóló hírek. Hogy ezt a feltételezést bizonyítsam, kiemelt figyelmet szentelek a kiadott újságok főoldalainak, s annak, hogy az egyes cikkek közül melyiket nyomtatták vastagon, illetve vékonyan, és hogy akár egyes cikkeken belül mely gondolatok kerülnek a cikk elejére, melyek a végére. Mivel „a média rangsora és a közönség közügysorrendje között nagymértékű megfelelés jön létre” (közvélemény-napirend),² így valószínűsíthető, hogy az olvasóközönség 1918-ban hasonlóan gondolkodott az önrendelkezésről, mint ahogy az megjelent a sajtóban, s így komplex képet kaphatunk arról, a szlovák nép hogyan képzelte el nemzeti jövőjét. A sajtótermékeket 1918. október 28-ától egészen 1918. november 19-ig vizsgáltam. Azért ezt a rövid időtartamot választottam ki, mivel az első reakcióra voltam leginkább kíváncsi, amikor még viszonylag nagy volt a témák pluralitása, de semmi konkrétumot nem lehetett tudni a megalakult államról és a két nemzet elhelyezkedéséről az államon belül. Az „agenda setting” fogalom használatát az indokolja, hogy a korabeli társadalomban jelen volt a napirend-alkotó entitások (közvélemény, politika, média) nagy mértékű autonómiája. Csehszlovákia alakulása után ugyanis a szlovák lapoknak nem kellett a magyar cenzorokhoz igazodniuk, az újonnan alakult Csehszlovák Köztársaság viszont még nem állította fel cenzori rendszerét, ezért a korabeli médiában a különböző vélemények olyan nagy mértékben lehettek jelen, mint az állam későbbi történetében már sohasem.

3. Csehszlovákia megalakulása

Csehszlovákia (a Cseh–Szlovák Köztársaság vagy Csehszlovák Köztársaság)³ 1918. október 28-án jött létre az Osztrák–Magyar Monarchia utóállamaként. Wilson amerikai elnök 1918. január 8-án megjelentetett 14 pontja megadta a Monarchia minden nemzete számára az önrendelkezés jogát, s a külügyminiszter, ifj. Andrássy Gyula gróf október 28-án kijelentette: kész tárgyalni Wilson feltételeiről, főleg a délszlávok és a csehek helyzetét érintve, amelyek jelentős kisebbségek voltak az Osztrák–Magyar Monarchián belül.⁴

---

2 Uo.

3 MICHELA, Miroslav: *Trianon labirintusaiban. Magyarországi szlovákok kutatóintézete, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Békéscsaba – Budapest, 2016. p. 15.*

4 Uo., p. 12.

Jóllehet 1914-ben a Szlovák Nemzeti Mozgalom, amely a szlovák kisebbség nemzeti és kulturális érdekeiért állt ki már az 1848–49-es forradalom idejében, hűségéről biztosította a Monarchiát⁵ és politikai passzivitást hirdetett, a háború alatt főleg a külföldre – Londonba, Párizsba és az Amerikai Egyesült Államokba – emigrált szlovákok, valamint a Bécsben, Budapesten és Pozsonyban élő szlovák értelmiség⁶ tagjai a szintén kitelepült csehekkel, élükön a Wilsonnal személyesen is tárgyaló Tomáš Garrigue Masarykkal,⁷ aktívan részt vettek az új állam koncepciójának kialakításában. A háború alatti gazdasági dekonjunkció és az erősödő magyar és osztrák nacionalizmus maga ellen fordította az Osztrák–Magyar Monarchiában élő nemzetiségeket, köztük a cseheket, akik rég elvesztett szabad államuk visszaszerzéséről álmodtak. Csehszlovákia kialakulását sokáig csak egy szűk, radikális értelmiségi csoport támogatta, amely ellentmondott a történelmi határokon felépülő Csehország eszméjének,⁸ de a csehszlovák légiók oroszországi megalapítása után, a Monarchia kapitulációjáról szóló szóbeszéd hatására, 1918. október 28-án a Csehszlovák Nemzeti Tanács bejelentette Csehszlovákia megalakulását, majd október 30-án a Szlovák Nemzeti Tanács is létrejött Túrócszentmártonban.

3.1 „Szlovák kérdés” – a szlovákok helyzete az új államon belül, jövőképek

A túrócszentmártoni tanácskozáson a „szlovák elit” majdnem 200 tagja jelent meg és tette hitét a cseh-szlovák egységes nemzetállam megalapítása mellett egy nyilatkozatban. A nyilatkozat megfogalmazása homályos, és később rengeteg nemzetiségi vita alapjául szolgál: egyidejűleg használja a csehszlovák

---

5 „Szívünk, értelmünk, ezeréves hagyományunk, tiszteletli hűségünk és ragaszkodásunk dicsőséges dinasztánkhoz s a közös haza iránt érzett szeretet azt parancsolja nekünk, hogy az elődeink által hirdetett elvektől ne térjünk el, s most, a közelgő nagy eseményekelőestéjén nyilvánosan és őszintén adjunk nekik kifejezést. Nos, így teszünk most a mi kedves szlovák népünk nevében. Nekünk fontos, hogy hazánk s monarchiánk megőrizze egységét, az elkövetkező háborúban ne szenvedjen semmilyen károsodást s abból győztesként kerüljön ki. Ezért tesszük kockára életünket és vagyonunkat.” KEMÉNY G., Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, VII. kötet, Budapest, 1999. p. 36.

6 ÁDÁM, Magda: Csehszlovákia megalakulása. *História*, 1982/4–5. p. 44.

7 MICHELA, Miroslav: Csehszlovákia létrejötté és a szlovák kérdés 1918–1920. *Modern-history.eu*, 23.10.2011.

8 PRECLÍK, Vratislav: Masaryk a legie – Karviná, Žižkova, együttműködve a Masarykove Demokratické Hnutí társulással, 2019. p. 87.

nemzet, a szlovák nemzet és a cseh-szlovák nemzet kifejezéseket, s így nem teljesen volt érthető, mi mellett is tették le voksukat. Az előbb említett pluralitás is ebből a bizonytalanságból alakult ki, hiszen az újonnan megalakult nemzeti lapok és a nagy múltú visszatekintő történelmi lapok más-más módon értelmezheték a nyilatkozatot, s ezen véleményüket sajtótermékeikben is fel tüntették.

A rákövetkező napon, október 31-én tanácskozás folyt arról, hogy *miként* is csatlakozzon a szlovák nemzet a csehszlovák államhoz,⁹ de valódi döntéshozatalra egészen a trianoni békediktátumig nem került sor. A nemzet körében három főbb, egymástól eltérő ideológia alakult ki azzal kapcsolatban, milyen módon kell az újonnan megalakult államot irányítani, s ez a három ideológia a nyomtatott sajtóban is megjelent. Az első csoport, amely főleg a Csehszlovákia tanult szlovák értelmiségéből állt, beleegyezett a csehszlovák állam létrehozásába, akár a csehek „baráti segítségével” is. A csehszlovakizmus nem újdonsült vélemény volt, hiszen a cseh és szlovák értelmiség egy része már a felvilágosodás korától azt vallotta, hogy a cseh és a szlovák „törzs” ugyanazon népcsoportba tartozik, nyelvi különbségeik pedig azzal magyarázhatók, hogy a területi elhatárolódás miatt más-más dialektusban beszélnek ugyanazt a nyelvet.¹⁰ Az eszme egy másik fontos kiindulópontja, hogy a szlovákokat egy gyengébb, önkormányzásra képtelen nemzetként látja, akik csak a csehek segítségével képesek egy erős állam kialakítására – erre kiváló példa a *Slovenský Denník* c. lap cikke, melyben a szlovák nemzetet egy „gyenge oltóág”-hoz hasonlítja. A csehszlovakizmus követői nemcsak politikai, hanem kulturális egység megteremtésében is reménykedtek, ennek az alapja a csehszlovák nyelv kialakítása volt. E nyelv kialakítására kiváló alappal szolgált az a tény, hogy az evangélikus szlovákság egy része még a 19. században is a „bibliai” cseh nyelvet használta (ún. „bibličtina”). Ismert volt még a korban a csehszlovák idiolektus, vagyis nyelvkeveredés, egy szabályok nélküli, egyéntől függő cseh-szlovák nyelvkeveredés, melyet főleg a határ menti települések lakói használtak. Bár az új nyelvet hivatalosan csak 1920-ban vezették be,¹¹ a csehszlovakizmust éltető szlovák lapok nagy része cseh nyelven íródott, s ezzel nyelvileg is elhatárolták magukat a főleg szlovák („štúri” szlovák) nyelven író szlovák nacionalistáktól.

9 SIMON, Attila: Csehszlovákia megalakulása, Szlovákiai magyar adatbank. 2004.06.16.

10 VEDA (sz. n.): „Čechoslovakizmus”: In.: Encyclopaedia Beliana. 1. kiadás. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV. 2003. 3. kötet (Č–Eg), p. 39.

11 A csehszlovák alkotmányjog 122/1920. cikkelye.

A másik csoport, melybe a mérsékelt szlovákok, a szlovák parasztság egy része és a felvidéki magyarság tartozott, Károlyi Mihály és főleg Jászi Oszkár nemzetiségi ügyekkel megbízott tárca nélküli miniszter együttműködésre alapuló politikáját tekintették mérvadónak – miszerint a szlovák nemzet önálló, széles jogkört kapna Magyarországon belül. Ezt az ideológiát az a tény is támogatta, hogy az új állam létrehozásának meggyorsítására a Szlovák Nemzeti Tanács átvette a magyarországi jogrendet az új törvények kialakításáig.¹² A mai Szlovákia területe, ahogy akkor nevezték: Felső-Magyarország nemzetiségileg és vallásilag is plurális terület volt. Már az 1800-as évek végén úgy írtak a területről, mint „hét nyelv és dialektus (a szlovák, keleti szlovák, magyar, német, rutén, goral, jiddis) és a hat vallás (katolikus, görög katolikus, evangélikus, református, görög-keleti, izraelita)” összefonódó egységről.¹³ Ezt a pluralizmust kívánta megoldani Jászi Oszkár „Keleti Svájc”-elmélete: a „Dunai Egyesült Államok”. De még ebben az 1918-ban megjelent munkájában is kis esélyt látott Jászi a „felső-magyarországi magyar–szlovák–rutén, illetve az erdélyi román–magyar–szász szembenállás feloldására”,¹⁴ s a megoldás reményét csakis a demokratikus tárgyalássorozatban látta. Bár a Károlyi- kormány és Jászi számára mindig is Erdély volt a legfontosabb,¹⁵ a szlovák újságírók közül is sokan hittek a „Keleti Svájc”-elméletben, melynek fő erénye a helyi ügyek nemzetiségi irányítása a „wilsonismus” (Wilson elnök 14 pontja) alapján. Jászi és Hodža 1918 novemberében a budapesti Astoria szállóban tárgyaltak, de nem sikerült megegyezésre jutniuk, s a csehszlovakizmus támogatói elutasították minden megegyezést és békekötést. Miroslav Michela magyarországi szlovák történész szerint „a két félnek a régió leendő geopolitikai jellegéről alkotott elképzelései lényegesen eltértek, mivel a szlovák elitek politikai gondolkodását már az új csehszlovák nemzetállam eszméje határozta meg.”¹⁶

A harmadik csoport a szlovák nemzetállam kialakítását követelte, s a cseheket csak részben vagy egyáltalán nem akarta elfogadni sem vezetőként, sem egy államon belüli társként. Ennek az eszmének a képviselői voltak például azok a szlovákok, akik Kun Béla segítségével 1919-ben létrehozták a Szlovák

---

12 ÁDÁM: Csehszlovákia megalakulása, p. 44.

13 SZARKA László: A háborús paktumtól a keleti Svájc tervezetig. A nemzetiségi kérdés az első világháború magyar kormányzati politikájában. ERUDITIO – EDUCATIO, 2016. I.m.: GRÜN-WALD Béla, 1878. KÖRÖSY József 1898: A Felvidék eltótosodása.

14 JÁSZI Oszkár: A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok, Budapest 1918.

15 SZARKA, László: A háborús paktumtól a keleti Svájc tervezetig, p. 7–8.

16 MICHELA: Trianon labirintusaiban, p. 20.

Tanácsköztársaságot. Miután a Magyar Tanácsköztársaság képviselői 1919. június 24-én fegyverszünetet írtak alá, s a hadsereg kivonult a területről, Tomáš Garrigue Masaryk megállapította, hogy a magyar bolsevizmus kül- és belpolitikai szempontból is erősítette a csehszlovák államiság pozícióit,¹⁷ s így egy ideig – a fasiszta Szlovák Állam megalakulásáig – a csehszlovakizmussal szimpatizáló értelmiség került politikai fölénybe, s a kor nyomtatott sajtója is nagyrészt az ő véleményüket szajkózta.

Ez a kutatás a megalakulás utáni pár nappal s az ebben az időszakban megjelenő nyomtatott sajtóval foglalkozik, mikor mindhárom kategória jelen volt a médiában, és valószínűsíthetően a közéletben is, bár más-más mértékben. Sok esetben egy lapon belül is változik az újságírók véleménye, de általánosságban a legtöbb cikk a csehszlovakizmus mellett foglal állást, ennél valamennyivel kevesebb azon cikkek száma, amelyek az önálló Szlovákiát támogatják, s a legkevesebb azon szlovák nyelvű lapok száma, amelyek a Magyarországhoz való tartozást taglalják. Kutatásom nem foglalkozik a felvidéki magyar sajtó visszahagyásával, de valószínűsíthető, hogy a felvidéki magyar újságírók támogatták leginkább Jászi Oszkár terveit.

4. A kutatott sajtótermékek történetének, politikai beállítottságának rövid ismertetése

A csehszlovák állam megalakulása utáni időkben több hetilap jelent meg szlovák nyelven kulturális, mezőgazdasági, de főleg politikai töltettel: némelyik, mint a *Slobodný Slovák* című parasztpárti hetilap csak Csehszlovákia megalakulása után jelent meg, s első számában is az állam létrejöttére és a túrócszentmártoni nyilatkozatra reflektált,¹⁸ míg mások már régebb óta megjelentek, mint pl. az 1870 óta megjelenő *Národné Noviny*. Ez a kutatás hat hetilap cikkeit vizsgálja a csehszlovák állam megalakulása utáni első héten, ezek a *Slobodný Slovák* (Szabad Szlovák), a *Slovenské Hlasy* (Szlovák Hangok), a *Národné Noviny* (Nemzeti Hírek), a *Robotnícke Noviny* (Munkáshírek), a *Slovenský Denník* (Szlovák Napló) és a *Slovenský Tíždenník* (Szlovák Hetilap), melyeket az alábbiakban részletesebben is bemutatok.

17 KRAJČOVIČOVÁ, Natália: Slovensko na ceste k demokracii. Pozsony, HÚ SAV, 2009. p. 17.

18 ŠOLLE, Zdeněk (szerk.): Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. 2. kötet, Prága. Archiv AV ČR, 1994. p. 206.

A *Slobodný Slovák* a szlovák parasztpárt lapja volt, amely az észak-szlovákiai Myjavában jelent meg heti rendszerességgel 1918-tól egészen 1920-ig, főszerkesztője pedig Július Bodnár evangélikus lelkész és történész volt.¹⁹ Bár a címet – Szabad Szlovák – a szlovák önállóság melletti kiállásként is lehet értelmezni, az alcím – *Československý národný časopis* (csehszlovák nemzeti lap) – és a cikkek tartalma alapján a lap a csehszlovakizmus eszméit (is) támogatta. A lap nem élt meg sok kiadást, csak 1920-ig jelent meg, összesen 74, egyenként 4–4 oldalnyi számmal. A kiadó és tulajdonos Daniel Pažický 1920-ben új lapot indított *Noviny zpod Bradla* („Berezói újság”) címmel, de ez már nem a politikával, hanem a kultúrával, vallással és gyermekneveléssel foglalkozott.²⁰

A *Slovenské Hlasy* a csehszlovák ellenállásnak az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaságban (a továbbiakban: Oroszország), Jekatyerinburgban az első világháború kezdetétől megjelenő hetilapja, az alcíme *Orgán Československej národnej rady*, vagyis a „Csehszlovák Nemzeti Tanács szerve” volt. Maga az újság a kijevei *Čechoslovan* cseh(szlovák) hetilap szlovák alkiadványa volt.²¹ Az oroszországi csehszlovák katonai légiók 1917 óta működtek, cseh és szlovák önkéntesekből és hadifoglyokból toboroztak kisebb egységeket (hasonló légiók alakultak ki Franciaországban és Olaszországban is, de a legnépesebb a kb. 60 000 fős oroszországi légió volt). A háború után a hadifoglyokból verbuvált oroszországi légió alkotta a csehszlovák hadsereg alapját, s fontos részei voltak a magyar Vörös Hadsereg elleni harcoknak.²²

A lap főszerkesztője Jozef Gregor-Tajovský szlovák író, költő és drámaíró volt, s a csehszlovakizmus eszméire alapozott, de a *Slobodný Slovák*kal ellentétben a cseheket nem mint „társnépet”, hanem segítő, vezető pozícióban képzelte el, bár a lap összes írójának véleménye nem egységes – a *Slobodný Slovák*kal ellentétben a *Slovenské Hlasy* nem csak a főszerkesztő cikkeit tartalmazta, hanem több vezető személyiségét, többek között Janko Jesenský szlovák költőét is, aki egy bizonyos szinten önkormányzó Szlovákiáról beszél cikkében.²³ Tajovský tanulmányait Prágában végezte (1898–1900), így nem csoda, hogy egyetértett a cseh értelmiség körében elterjedt csehszlovakizmussal, főleg mivel tanulmányait a *Československá jednota* (Csehszlovák egység) nevű

19 KIPSOVÁ, Mária; JAKEŠOVÁ, Elena (szerk.): Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919–1938. Martin. Matica slovenská, 1968. p. 874.

20 VEDA (sz. n.): Pažický, Daniel. In: Encyklopédia Slovenska. IV. kötet, Bratislava, 1980. p. 420.

21 POTEMRA, Michal (szerk.): SLOVENSKÉ HLASY. In: Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918. Martin. Matica slovenská, 1958. p. 97.

22 MICHELA: Trianon labirintusaiban, p. 7.

23 JESENSKÝ, Janko: Naša neodvislosť. Slovenské Hlasy, 1918.10.19.

szervezet támogatta anyagilag. A csehszlovakizmussal valószínűleg a prágai *Detvan* diákegyletben ismerkedett meg részletesebben. Ők adták ki a *Hlas* („Hang”) című, liberális világnézetű lapot, mely 1989-től jelent meg, s az újság írói és szerkesztői, az ún. *hlasisti* („hangosak”) harcoltak a történelmi szlovák nacionalizmus ellen. Egy ilyen diáklap ötletét még maga T. G Masaryk, Csehszlovákia későbbi elnöke vetette fel az 1880-as évek végén, s a szerkesztőség tagjainak nagy részéből később csehszlovák politikai vezető vált: például a főszerkesztő sokáig Vavro Šrobár, a későbbi pénzügyminiszter volt.²⁴

Tajovský 1912-ben belépett a Szlovák Nemzeti Pártba, és ő szerkesztette a (szlovák) Nemzeti Hírvivő című közlönyt. 1915-ben besorozták, így került az orosz frontra, ahol hadifogságba esett, és Bobrujskban csatlakozott a csehszlovák légióhoz, s ezután került a *Slovenské Hlasy* című újsághoz.²⁵

A *Národnie Noviny* 1870-től Túrócszentmártonban hetente hatszor megjelenő napilap volt, mely a Szlovák Nemzeti Tanács nem hivatalos szerveként tartotta magát számon, s abban az időben Svetozár Hurban-Vajanský szlovák költő és író volt a főszerkesztő.²⁶ A lap a Budapesten megjelenő *Pešťbudínske vedomosti* c. lap folytatása volt, amely a budapesti szlovák értelmiség politikai lapjaként jelent meg egészen 1870-ig.²⁷

A *Národnie Noviny*ben Vajanský munkásságának köszönhetően nemcsak politikai hírek és cikkek, de esszék, glosszák, versek, irodalmi kritikák és híres személyek életrajzai is megjelentek. Hurban-Vajanský többek között Besztercebányán, Oberschutzenban, Stendaleban és Budapesten tanult, s később dolgozott Nagyszombatban, Bécsben, Budapesten, de rövid ideig Bulgáriában és Oroszországban is.²⁸ Valószínűleg a sokféle néppel, nemzettel való találkozás miatt állt közel hozzá Jászi Oszkár „Keleti Svájc”-elmélete, ugyanis a *Národnie Noviny* többször is egyetért Károlyi Mihály véleményével, miszerint a szlovákoknak kiterjesztett jogkörrel, de Magyarországon belül, vagy legalábbis Magyarországgal szimbiózisban kell élniük, bár kritikával illeti a magyar nemzetet kisebbségeivel szemben tanúsított eddigi passzivitása miatt.

24 POTEMRA, Michal (szerk.): HLAS. In: Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918. Martin. Matica slovenská, 1958. p. 98.

25 VEDA (sz. n.): Jozef Gregor-Tajovský. In: Encyklopédia Slovenska (T–Ž). Bratislava, 1982. p. 23–24.

26 TASR: Národné noviny boli najdlhšie vychádzajúce slovenské politické noviny, Hospodárske noviny, 12.03.2010.

27 POTEMRA, Michal (szerk.): PEŠŤBUDÍNSKE VEDOMOSTI. In: Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918. Martin. Matica slovenská, 1958. p. 107.

28 LITCENTRUM (sz. n.): Svetozár Hurban-Vajanský.

A *Robotnícke Noviny* („Munkáshírek”) a szlovák szociáldemokrata párt minden csütörtökön, Pozsonyban megjelenő hetilapja volt. Folytatása volt a *Slovenské Robotnícke Noviny* című hetilapnak, mely 1908-ig jelent meg, amikor főszerkesztőjét, Emanuel Lehockýt magyarellenes és szociáldemokrata érzelmű cikkeiért két hónap börtönbüntetésre ítélték.²⁹ 1909-től 1911-ig, majd 1918-tól újra megjelent a lap *Robotnícke Noviny* címmel.

A nemzetiségi kérdés helyett inkább társadalmi problémákkal és a környező nemzetek szocialista és szociáldemokrata pártjaival foglalkoztak, és legfőbb kötelességnek a közoktatás támogatását tartották, de emellett tisztán látható, hogy bár kezdetben az önrendelkező Szlovákia ötletét támogatták, a lap később mégis „*Časopis slovenskej sociálno-demokratickej strany v Československej republike*” („A csehszlovákiai szociáldemokrata párt újsága”) alcímmel jelent meg. Egészen 1938-ig jelent meg heti rendszerességgel, bár több évet (1926–1930) teljesen kihagytak.³⁰ 1938 után valószínűleg az erősödő naciona-lizmus és fasizmus miatt, amely a fasiszta Szlovák Állam megalakulásához is vezetett, már nem jelenhettek meg többet.

A *Slovenský Denník* a közép-szlovákiai Rózsahegyen kiadott agrárhetilap volt, első száma 1918. november 9-én jelent meg, Csehszlovákia megalapításának következményeként. Különös figyelmet fordítottak a katolikus szlovákság és a szlovák katolikus papság helyzetére az új államban, ahol az evangélikus szlovákok és nagyrészt ateista csehek mellett kisebbségbe kerültek. A szerkesztő és későbbi tulajdonos, František Votruba maga is földműves családba született, ezért is érdekelték kiemelten a parasztság problémái. Az 1900-as évek elején olyan emberekkel ismerkedett meg, mint Karol Salva evangélikus lelkész, a csehszlovák egység egyik legnagyobb támogatója, aki cikkeiben, írásaiban a csehszlovakizmus eszméjét akarta eljuttatni az egyszerű emberekhez,³¹ vagy Milan Hodža későbbi csehszlovák kormányfő, a *Slovenský Denník* későbbi alapítója³² (bár Hodža alapította a lapot 1910-ben Budapesten, 1918-ra, amikor a szerkesztő Votruba lett, Hodža már nem vett részt a szerkesztésben és a kiadásban). Részben e két ember inspirálta Votrubát, aki cikkeiben a csehszlovák együttműködést élte.³³

29 POTEMRA, Michal (szerk.): ROBOTNÍCKE NOVINY. In: Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918. Martin. Matica slovenská, 1958. p. 110.

30 Uo.

31 Matica Slovenská (sz. n.): Salva, Karol. In: Slovenský biografický slovník: od roku 833 do roku 1990. 5. kötet, Martin. 1992. p. 171.

32 CAMBEL, Samuel: Štátnik a národohospodár Milan Hodža 1878–1944, Bratislava, Veda 2001.

33 SEDLÁK, Imrich: Dejiny slovenskej literatúry. Martin: Matica Slovenská, 2009.

Végül pedig a *Slovenský Tíždenník* a Szlovák Parasztegység (Slovenská Roľnícka Jednota) szócsöve volt. Mivel Budapesten jelent meg, cikkei főleg a magyar politikai életről és a magyar-szlovák kapcsolatokkal foglalkoztak, s kritikus hangnemben írtak a magyarokról és arról, ahogy a kisebbségeikkel bántak. Mivel ezt a lapot is az előbb említett Milan Hodža alapította Budapesten, és František Votruba itt is egy volt a szerkesztők közül, hangnemében nem sokkal különbözik a *Slovenský Denník*től.³⁴

Általánosságban megállapítható az összes általam vizsgált korabeli szlovák lapról, hogy rövidegükkkel (a legrövidebb lap 2, a leghosszabb 7 oldalas) inkább felhívásra, röpiratra hasonlítanak. Ennek oka főként abban keresendő, hogy ebben az időszakban kevés témára koncentráltak, politikai beállítottságtól függetlenül: Az egyik Csehszlovákia megalakulása volt, emellett pedig az első világháború, s így például a kulturális és gazdasági hírek, valamint a külföldi hírek (a háborúról szóló híreken kívül) háttérbe szorultak. Egy másik lehetséges ok az is, hogy minél gyorsabban szerettek volna reagálni a megtörtént eseményekre, s így, hogy a nyomtatási időt megfelezzék, nagyobb gyakorisággal adtak ki 2–4 oldalas újságokat.

5. A szlovák önrendelkezés ábrázolása a sajtótermékekben

Mint említettem, a szlovák sajtó önrendelkezéséről szóló véleménye három nagyobb kategóriára oszlik: azokra, akik Magyarországon belül kívántak önrendelkezést, azokra, akik a csehszlovakizmusban hittek, és azokra, akik önálló szlovák nemzetállamot szerettek volna létrehozni. E három kategória elkülönítése könnyebb az olyan sajtótermékeknél, mint például a *Slobodný Slovák*, ahol az egész hetilap négy oldalból áll, és valószínűsíthetően az összes cikket a főszerkesztő, Július Bodnár írta³⁵, mint a Jozef Gregor-Tajovský által szerkesztett *Slovenské Hlasy* esetén, melybe a kor szlovák és cseh értelmiségének minden főbb képviselője írt. Ezért a továbbiakban nem újságszinten, hanem – az esetleges téves beskatulyázás elkerülése érdekében – cikkszinten elemzem az önrendelkezés módjait.

---

34 KIPSOVÁ–JAKEŠOVÁ: Bibliografia slovenských, p. 678.

35 Uo.

5.1. Az önálló Szlovákia megjelenése a korabeli sajtóban

A *Slobodný Slovák* 1918. november 9-i példánya, amely egyben az első kiadott példány is, *Slovo k našim ctením čitateľom* („Szavak a mi tisztelt olvasóinkhoz”) című írásában a szlovák nemzet által lakott területet mint Szlovákiát (Slovensko) említi,³⁶ s büszkén írja le, hogy a szlovákság a négy évig tartó „világvihar” alatt „felegyenesedett és a saját lábára állt”. Ez merő ellentétben áll a csehszlovakizmus azon feltételezésével, hogy a szlovák nép túl kicsi és gyenge ahhoz, hogy saját magát kormányozza. Ez a cikk nem „oltóágként” ír a szlovák népről, hanem egy önrendelkezésre képes, saját lábára állt nemzetként. Ez a részlet kulturális utalás is lehet a *Nad Tatrou sa blýska* című himnikus versre, amelyet Janko Matúška szlovák költő írt 1844-ben, mely ma Szlovákia himnusa. A vers, amelyet egy népdal dallamára énekeltek, már akkor fontos volt a szlovák nép számára, hiszen a szlovák nyelvész és honatya Ľudovít Štúr és társai énekeltek akkor, mikor Štúrt elbocsájtották tisztéből a pozsonyi evangélikus líceumban magyarellenes agitációért.³⁷ Az eredeti szöveg szerint: *To Slovensko naše posiaľ tvrdo spalo / Ale blesky hromu / vzbudzujú ho k tomu, / aby sa prebralo*,³⁸ vagyis „A mi Szlovákiánk idáig mélyen aludt, / de a vihar villámai / rávették, hogy felébredjen.” Matúška versében és a cikkben is viharról van szó, amely felébresztette a szunnyadó nemzetet. Ezzel arra is utalhattak, hogy a szlovákság önálló kultúrával, történelemmel rendelkező nép, amely képes az önrendelkezésre.

Később egy *junák*-hoz hasonlítja – a szó „fiatal hőst, bátor férfit” jelent és a szlovák kultúra régi része, hiszen a szlovák „nemzeti hőst”, Jánošíkot követő zsványbandát is „junákoknak” hívták. Ezzel a megszólítással szintén a szlovákság nemzeti kultúrájára is utalhat, melyet elnyomtak a magyarok és osztrákok (akiket a cikkben mint „rossz pesztonkákat” emleget), s utána mindenkit emlékeztet, hogy Wilson kijelentette: a „szlovákságnak” szabadnak kell lennie, és *Slovensko*-nak önrendelkezési jogot kapnia.³⁹ Az által, hogy megemlítette a magyarokat és osztrákokat, sőt, hogy rossz színben tünteti fel őket, azt a felelősséget is rájuk hárítja, hogy a nemzet idáig őmiattuk nem volt képes az önállóságra, hiszen ezek a „rossz pesztonkák” nevelték félre a „gyermeket”, nem

36 *Slobodný Slovák* (sz. n.): *Slovo k našim ctením čitateľom*, 1918.11.09.

37 KOVÁČ, Dušan (szerk.): *Kronika Slovenska*. Bratislava. Fortuna Print, 1998. p. 616.

38 MATÚŠKA, Janko: *Nad Tatrou sa blýska*.

39 *Slobodný Slovák* (sz. n.): *Slovo k našim ctením čitateľom*, 1918.11.09.

vigyáztak rá eléggé, nem készítették fel a feladataira, „állandóan verték és még sírni sem hagyták”,⁴⁰ de minden más lesz most, hogy ezek a „pesztonkák” eltűnnek a színpadról. A rossz pesztonkák mellett röviden feltűnik az „édesanya” képe (Magyarország és Ausztria nem édesanyja, hanem rossz pesztonkája volt Szlovákiának), de metafora nem szélesedik ki azzá, hogy majd a csehek lesznek méltó „édesanyjai”, támaszai Szlovákiának, mint várható lenne.

Nem a „pesztonka-hasonlat” az egyetlen a lap ezen számában. A harmadik oldalon a *Shromaždenie ľudu na Brezovej* („A nép gyülekezése Berezóban”) cí-mű írás berezói új templom felszentelését mutatja be, mely eseményen meg-jelent a község értelmisége: Ján Lichner lelkész, Dr. Ivan Štefánik, Dr. Juraj Chorvat tanár és Samko Gavora Janov helyi üzletember. Janov 2000 koronát ajánlott fel, hogy az észak-szlovákiai Berezóban szlovák tannyelvű gimnázium épülhessen. Beszédet mondott, amelyben a szlovákság helyzetét a zsidókéhoz hasonlítja, akik épp kiszabadultak Egyiptomból.⁴¹

A „rossz pesztonkáktól” való megszabadulás felbukkan ugyanezen lap második oldalán. Az *Ohlasy zo Slovenska* („Válaszok Szlovákiából”) című cikk ar-ról ír, ki hogyan fogadta a Szlovák Nemzeti Tanács létrejöttét és a túrócszent-mártoni tanácskozást. Ján Lichnernek,⁴² Berezó község lelkészének nevét külön kiemelték: ő volt az, aki már november másodikán összehívta a községi tanácsot, s a község belső vezetését átrendezte, s szlovák férfiakat ültetett a ve-zető pozíciókba, s a teljes végrehajtó hatalmat a „köztulajdon felett a meg-választott védők és örök kezébe tette”.⁴³ Ez is egyfajta bemutatása annak, hogy a szlovákok elegendően vannak ahhoz, hogy a saját maguk közül válasszanak helyi vezetőket, képesek a (helyi szintű) önkormányzásra. A mai Myjavához tartozó Turolúka községben november 5-én gyűlt össze a helyi tanács, és nem-zetørséget hoztak létre november 7-én. Leírják, hogy Myjavában és a környéki községekben rengeteg piros-fehér-kék zászlót tűztek ki a „győzelem” megün-neplésére.⁴⁴

Ugyanezen lap harmadik oldalán olvasható a *Svit* („Kikelet”) című vers, mely örömujjongásra szólítja fel a szlovákokat, mert már szabadok „a Tatra csúcsaitól egészen a Dunáig”.⁴⁵ Ezzel mintegy területi egységet „ad” az idáig

---

40 Uo.

41 Slobodný Slovák (sz. n.): *Shromaždenie ľudu na Brezovej*. 1918.11.09.

42 A lelkész Ján Lichner nem összetévesztendő Ján Lichner szlovák politikussal, aki ebben az időben még a csehszlovák légióban harcolt Oroszországban

43 Slobodný Slovák (sz.n.): *Ohlasy zo Slovenska*. 1918.11.09.

44 Uo.

45 ZORA: *Svit Slobody*. In: Slobodný Slovák, 1918.11.09.

absztrakt *Slovensko*-nak. A vers leírja, hogy a szlovákok idáig rabszolgákhoz hasonlítottak, akiket maga „Matka Sláva”, vagyis „Sláva Anyácska” is megsíratott.⁴⁶ Sláva Anyácska egy fontos szereplője a szlovák és cseh irodalmi műveknek: A cseh nyelven író szlovák költő, Ján Kollár *Szláva lánya* c. eposzában Sláva istennő a főszereplő, Mína s egyben minden szláv édesanyja.⁴⁷ Janko Matúška himnikus *Nad Tatrou sa blýska* c. versében Sláva Anyácska azért éled fel, mert Szlovákia felkelt, és letépte láncait.⁴⁸ Sláva Anyácska megjelenése a rövid versben utalás a szláv és szlovák irodalomra és kultúrára. Michela szerint 1918-ban a „mai Szlovákia területén az addig háttérbe szorított nemzeti-ségi-kisebbségi diskurzus nemcsak megerősödött, hanem fokozatosan intézményesült is; számos történelmi szimbólum teljesen új jelentéstartalmat kapott.⁴⁹ És valóban: Sláva Anyácska és a fiatal „junák” a (cseh)szlovákok szabadságvágyának szimbólumává vált.

Azt, hogy egyes személyek teljes szlovák önrendelkezést szerettek volna, a *Slobodný Slovák* 9-i példányának utolsó oldala is bizonyítja, mely a Szlovák Nemzeti Tanács által kiadott felhívás a szlovák nép számára. Érdekes, hogy míg olyan lapok, mint a *Národnie Noviny*, mindig az első oldalon közölték a Szlovák Nemzeti Tanács közleményeit, itt csak az utolsó oldalon került nyomtatásra. A közlemény szerint a Myjavában és Berezóban történt „események” (szlovák nemzeti gyülekezeteket tartottak itt, s nemzetőrséget alapítottak, melyről a lap is beszámolt) bebiztosítják a cseh–szlovák barátságot, ami nem helyes, mert a 8 millió fős „művelt” nemzet (a cseh) „oltalmazó szárnyai” alá vette a szlovákságot, s a szlovákoknak úgy kell cselekedniük, hogy „mél-tók” legyenek a csehek általi „befogadásra”.⁵⁰ Ezt a felhívást egyetlen másik vizsgált sajtótermékben sem találtam meg, míg a többi közleménnyel kétszer-háromszor is találkozni lehetett különböző lapokban. Ennek oka lehet az is, hogy nem vizsgáltam meg az összes korabeli sajtóterméket, de elképzelhető, hogy a szerkesztő provokációképpen illesztette be a felhívást, vagy hogy a Szlovák Nemzeti Tanács kérésére kellett a lapba betenni – hiszen a lap neve, a „Szabad Szlovák” is elég provokatívan értelmezhető. A helyileg kialakult szlovák tanácsok (sok közülük felvette a Szlovák Nemzeti Tanács nevet, ezzel még jobban bonyolítva a helyzetet) és a Szlovák Nemzeti Tanács később kiala-

---

46 Uo.

47 KOLLÁR, Ján: Slávy Dcéra, ford. EFRAIM, Israel: Sláva leánya, Cseh Költők Antológiája, 2016.

48 MATÚŠKA, Janko: Nad Tatrou sa blýska.

49 MICHELA: Trianon labirintusaiban, p. 7.

50 Slobodný Slovák (sz. n.): A Szlovák Nemzeti Tanács közleménye. 1918.11.09.

kult altanácsai sok bonyodalmat okoztak az újonnan megválasztott csehszlovák kormányának, hiszen a „Szlovák Nemzeti Tanácstól” érkező hírek, utasítások sokszor nem a valódi SZNT-től, hanem annak valamelyik alszervezetétől érkeztek. Ennek érdekében Vavro Šrobár, miután Szlovákia irányításával megbízott teljhatalmú miniszterré nevezték ki 1919. januárjában,⁵¹ feloszlatta a Szlovák Nemzeti Tanácsot és annak minden altanácsát, helyi szervezetét és gyűlését.⁵²

Hasonló véleményen van a *Robotnícke Noviny* („Munkáshírek”) 1918. november 7-i száma, ahol a *Martinská Porada* („Túrócszentmártoni tanácskozás”) című cikkben leírják, hogy a tanácskozáson a „fiatal és öreg Szlovákia” összes tagja részt vett – ez kis túlzás, mivel több forrás bizonyítja, hogy körülbelül 200–300 szlovák jött el a tanácskozásra. A cikk írója kifejti, hogy „egyszerre csak egy dolgot tudtunk és éreztünk, szlovákok vagyunk, az egyetlen nyelvileg elnyomott nemzet fiai”.⁵³ „Az egyetlen” szó szinte indokolatlanul hat, mivel nem a szlovák volt az egyetlen kisebbség az Osztrák–Magyar Monarchián belül. Ez lehet egyszerű túlzás, de arra is utalhat, hogy a cikk írója úgy érzi, hogy egyedül ők voltak elnyomva, hiszen például a cseheknek voltak előjogaik, iskoláik és tudósaik, ilyenek pedig a szlovákoknak nem lehettek, tehát egyedül ők értik meg a saját helyzetüket, más nem. Ezen kívül egy idézettel próbálja megragadni a történelmi pillanat jelentőségét: *už Slovensko stáva, putá si trháva*,⁵⁴ tehát „Szlovákia ébredszik, eltépi láncait”. Ez a részlet Janko Matúška himnikus verséből származik, amelyet előbb már említettem Sláva Anyácska kapcsán. Ugyanezen példány negyedik lapján „Szlovákia újraéledéséről” ír, amely elsőre szintén a nacionalista túlzás kategóriájába esőnek tűnhet, hiszen Szlovákia soha nem volt önálló állam a történelem folyamán. Itt figyelembe kell vennünk, hogy a „Slovensko” (Szlovákia) kifejezést először 1675-ben, a mai Csehország területén található Magyarhradis főkapitányának címzett kérelemben,⁵⁵ s nem Csehszlovákia kialakulása vagy a trianoni béke-

51 OSOBNOSTI. sk (sz. n.): MUDr. Vavro Šrobár.

52 „Dňa 8. januára 1919 na základe dekrétu Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 6/1919 Sb. z. a n. rozpustili Slovenskú národnú radu v Turčianskom Svätom Martine a všetky jej miestne a krajové pobočky (s účinnosťou od 23. januára 1919).” Zápisnice Klubu slovenských poslancov I. (1918–1919). NSRS. p. 12.

53 *Robotnícke Noviny* (sz.–n.): *Martinská Porada*, 1918.11.07.

54 MATÚŠKA, Janko: *Nad Tatrou sa blýska*.

55 UHLÁR, Vlado: *O pôvode názvov Slováč, Slovensko a slovenčina*. *Kultúra slova*, 1992. p. 230–236.

szerződések kapcsán említik először, a szó itt egy közösségre vagy a szlovákok által lakott területre (egyelőre), nem valódi határok övezte egysége utal.

Érdekes még a *Národnie Noviny* október 31-i számának *Národ a národnosť* („Nemzet és nemzetiség”) című cikke, ahol a következők olvashatók: „Hiba azt állítani, hogy a keleti szlovákok mind utálják a cseheket. Az itteni emberek teljesen mások, mint a papok, tanítók, hivatalnokok stb.”⁵⁶ Ez az odavetett megjegyzés csak azt bizonyítja, hogy az értelmiség körében voltak olyan személyek, akik nem értettek egyet a csehekkel való szövetséggel. Ennek oka főleg abból eredt, hogy míg a szlovákok többsége hívő evangélikus és katolikus volt, a csehek nem.

A szlovák értelmiség, főleg a papság fontos szerepet kap a vizsgált sajtótermékekben: a *Slobodný Slovák* 1918. 11. 9-i számának második oldalán olvasható *Čo sa stalo v Turčianskom Svätom Martine?* („Mi történt Túrócszentmártonban?”) című cikk, mely leírja a Szlovák Nemzeti Tanács megalakulását, a „Mártoni deklaráció” (az SZNT nyilatkozata) kiadását. Három papot is említ egy viszonylag rövid cikkben, akik beszédeket mondtak a tanácskozáson. Az ugyancsak második oldalon olvasható, előbb már említett *Ohlasy zo Slovenska* („Válaszok Szlovákiából”) című cikkben a helyi lelkész, Ján Lichner a község belső vezetését átrendezte, s szlovák férfiakat ültetett a magas pozíciókba Berezó községben – tehát nem csak egyházi vezető volt a berezói lelkész, hanem egyfajta világi vezető is, hiszen ő nevezte ki a falu új elöljáróit.⁵⁷ A *Slovenské Hlasy* („Szlovák hangok”) 1918. 11. 19-i *Besednica* („Rövid írás”) című cikkében a lap főszerkesztője, Jozef Gregor Tajovský a hazaérkező politikust, Milan Rastislav Štefánikot köszönti, de fontosnak tartja megemlíteni, hogy M. R. Štefánik édesapja lelkész volt, aki hazaszeretetre tanította a fiát, s a „szlovák nép szeretetére tanította a nyáját”.⁵⁸ Mindez azt bizonyítja, hogy a pap, a lelkész a vezetői, értelmiségi rétegbe tartozott a községeken belül, ezért is volt fontos Csehszlovákia vezetősége számára, hogy meggyőzze a helyi lelkipásztorokat, hogy bár a csehek nem mind ugyanazon hitet vallják, mint a szlovákok, mégis fontos, hogy a két nemzet együtt dolgozzon.

Erre példa Andrej Hlinka szlovák katolikus pap és politikus cikke *Naša odveta* („A mi válaszuk”) címmel a *Slovenský denník* („Szlovák napló”) 1918. 11. 9-i számában: „...tudjuk, hogy a cseh lélek a múltbeli hibák miatt nem hajlik a katolicizmus felé, de a radikális eszmék felé szívesen [...], egyedül ebben a

56 *Národnie Noviny* (sz. n.): *Národ a národnosť*. 1918.10.31.

57 *Slobodný Slovák* (sz. n.): *Čo sa stalo v Turčianskom Svätom Martine?* 1918.11.09.

58 GREGOR-TAJOVSKÝ, Jozef: *Besednica*. In: *Slovenské Hlasy*, 1918.11.19.

formában látunk védelmet az ezeréves gonosztettek ellen”.⁵⁹ Ez azt jelenti, hogy a csehszlovakizmust támogató értelmiség is tisztában volt azzal, hogy nem mindenki elégedett a szlovákok helyzetével az új államon belül. Hlinka cikke elején leírja, hogy a cím („A mi válaszuk”) arra utal, hogy Csernoch János, a mai Szlovákia területén, Szokolcán született esztergomi érsek⁶⁰ arra kérte a szlovák katolikusokat, hogy a templomokban a csehszlovák egyesülés ellen tiltakozzanak, hiszen a csehek nem voltak katolikusok. Csernoch arra számított, hogy a katolikus szlovákság inkább Magyarországhoz, mint Csehországhoz fog csatlakozni – ő is tudta, hogy a közösségekben mennyire fontos a pap, a lelki vezető szerepe.

A *Národné Noviny* kicsinyíteni szerette volna az ellenkezők szerepét azzal, hogy megírta, csak az értelmiség egy kicsiny rétege volt a csehek ellen, míg Hlinka inkább mint „szükséges rosszat”, az elnyomás elleni védelem módjaként mutatja be a csehekkel való együttműködést.

Andrej Hlinka 1918 decemberében az újra életre hívott Szlovák Néppárt (Slovenská ľudová strana) elnöke lett, mely tisztséget egészen haláláig viselte. A sors érdekes fintora, hogy pártpolitikájában Szlovákia autonómiájáért harcolt, s azért, hogy a szlovákoknak több joguk legyen az önrendelkezésre Csehszlovákián belül. Mikor úgy látta, hogy a cseh(szlovák) vezetők nem hallgatnak rá, 1919-ben elutazott a párizsi békekonferenciára, hogy a nemzetközi közösség elé tárja Szlovákia autonómiájának problémáját. Mikor visszatért a békekonferenciáról, az általa „kisebb rossznak” titulált csehek Prágában őrizetbe vették, és hét hónapig nem engedték szabadon.⁶¹ Hlinka és még sokan mások, akik Szlovákia (bizonyos fokú) autonómiáját követelték, az 1918. május 30-án aláírt pittsburghi egyezményből indultak ki, amelyet az amerikai Szlovák Liga tagjai, a Cseh Nemzeti Társulás tagjai, a Csehországi Katolikusok Szövetsége és T. G. Masaryk későbbi elnök írt alá. Az egyezmény biztosította volna Szlovákia bizonyos fokú autonómiáját Csehszlovákián belül, valamint a szlovák nyelv használatának bevezetését a hivatalokban és iskolákban.⁶² Sok szlovák ezen megegyezés alapján képzelte el Csehszlovákia felépítését és működését, de T. G. Masaryk később kijelentette, hogy ez az egyezmény csak ideiglenes megállapodás volt az amerikai csehek és szlovákok közt.⁶³

59 HLINKA, Andrej: Naša odveta. In: Slovenský Denník, 1918.11.10.

60 CATHOLIC HIERARCHY. Org (sz. n.): János Cardinal Csernoch.

61 LETZ, Robert: Andrej Hlinka hivatalos weboldala.

62 PRECLÍK: Masaryk a legie, p.19–25.

63 MACMILLAN, Margaret: Jak nás vidí jiní. Ford. STANEK, Jiří. CS magazin, 2005 ősz.

5.2. A csehszlovakizmus megjelenése a korabeli sajtóban

A csehszlovakizmus eszméje mélyen gyökerezett a szlovák társadalomban, hiszen olyan korábbi képviselői voltak, mint a pánszláv elméletet támogató költő, történész és nyelvész Ján Kollár vagy akár a szlovák nemzet egyik „atyja”, a hivatalos szlovák nyelv egyik megalapítója, Ľudovít Štúr. Az értelmiség nagy része ebben az eszmében hitt, főleg mivel a csehek is ezt az eszmét hirdették, s az eszme a korabeli újságírásban is jelen volt. Margaret MacMillan történész szerint a cseh politikusok, elsősorban T. G. Masaryk, azért tagadták meg az önrendelkezést a szlovákoktól, és azért hirdették a cseh–szlovák testvériség elvét, mert az „állam nem volt elég stabil”.⁶⁴ Masaryk és társai úgy gondolták, hogy ha megadják az önrendelkezés jogát a szlovákoknak, akkor ugyanolyan jogon követelhetnék az önrendelkezést a németek, magyarok és a rutének is, aminek beláthatatlan következményei lennének. Ennek elkerülése érdekében Masaryk azzal indokolta az önrendelkezés megtagadását a szlovákoktól, hogy nem elég „érettek” és erősek ahhoz, hogy saját magukat kormányozzák.⁶⁵

A *Slovenské Hlasy* („Szlovák hangok”) 1918. 10. 19-i számában, az *Ukážme sa!* („Mutassuk meg magunkat!”) című, ünnepélyes hangvételű cikkben ezt írja a főszerkesztő, Jozef Gregor-Tajovský: „most a csehekkkel karöltve [...] harcol a szlovák nép a szabadságért, hogy megmutassák: itt vagyunk!”⁶⁶ Számára tehát a szabadság csak a cseh nép segítségével érhető el. Hasonló véleményen van a *Slovenský Denník* („Szlovák napló”) 1918. november 10-i cikke, melynek címe *Úloha katolíckeho kňazstva na turčiansko-svätomartinskej národnej porade* („A katolikus papság szerepe a túrócszentmártoni nemzetgyűlésen”). Miután tárgyilagosan leírja a nemzetgyűlésen történeteket, hozzáteszi, hogy „a világ nyertes vezetői a gyenge szlovák oltóágot a testvéri törzshöz kötötték, a csehekhez, hogy az éhes sovinizmus ellen a pártjukra legyen”.⁶⁷ Az „éhes sovinizmus” alatt valószínűsíthetően a magyar sovinizmust értik, nem a csehet. A csehek szerepe tehát mentor, segítő, akik a szlovák népet a szabadságba vezetik, de csak azért, mert önmaga erre nem lenne képes.

A *Slovenské Hlasy* október 19-i számában *Naša neodvislosť* („A mi függetlenségünk”) című cikkében Janko Jesenský szlovák író és költő másképp véle-

64 Uo.

65 Uo.

66 GREGOR-TAJOVSKÝ, Jozef: Ukážme sa! In: *Slovenské Hlasy*, 1918.10.19.

67 *Slovenský Denník* (sz. n.): *Úloha katolíckeho kňazstva na turčiansko-svätomartinskej národnej porade*, 1918.11.10.

kedik. Ő is egyetért a csehek és szlovákok együttműködésével, de a megoldást a Csehszlovákián belüli független Szlovákiában látja: „Politikai célunk: független Szlovákia létrehozása a csehszlovák államban. Így a csehszlovák állam és benne egy független Szlovákia, amelynek saját bíróságai, közigazgatása lenne és csak a hadsereg, a pénzügyek, külpolitika és talán a vasút lenne közös.”⁶⁸ Többször leírja, hogy a közös állam a szlovákok nélkül nem létezhet, s az államon belül két teljesen egyenlő felet alkot a két nemzet, akik kéz a kézben harcolnak, s a közös minisztériumokban (hadügy, pénzügy, külügy) a szlovákok és csehek egyenlő számban dolgoznának. A Szlovákiára vonatkozó törvényeket csak szlovákok adnák ki, de a végső cél az, hogy a szlovák és a cseh törvények annyira ne különbözzenek, hogy a cseh törvények Szlovákiában, a szlovákok pedig Csehországban is működőképesek legyenek, s mind a két nyelv államnyelvvé váljon mind a két országrészben, de egyre közeledjen egymáshoz a két nyelv, míg egy egységes „csehszlovák” nyelv nem alakul ki (bár a nyelv kialakult a későbbiekben, soha nem terjedt el, és általában csak hivatalokban és egyes iskolákban használták,⁶⁹ mivel inkább a cseh nyelvre hasonlított, és a szlovákok szívesebben használták a saját nyelvüket). A csehek értelmiségi pozícióban (színházigazgató, tanár) állnak majd Szlovákiában, de csak addig, míg a szlovákok elegendő értelmiségi fiataalt „ki nem nevelnek”.⁷⁰ Jesenský elképzelése egyezik az 1918 májusában aláírt pittsburghi egyezményben írottakkal, ahol T. G. Masaryk önálló jogkört ígért a szlovákoknak.

A nemzeti nyelven folyó oktatást fontosnak tartja a *Robotnícke Noviny* (Munkáshírek) című munkáslap is: 1918. 11. 7-i számuk negyedik oldalán, a *Dopisy* („Utóiratok”) című cikkben kiemeli az iskolák, főleg szakközépiskolák építésének fontosságát, és – szocialista elvekkel rendelkező lap lévén – ingyenes oktatást követel a szegény rétegnek. A köznevelés által akarják elérni a számukra fontosnak tartott munkásosztály felemelkedését, mert – mint a cikkben is írják – „a szlovák és magyar kapitalista éppolyan”.⁷¹

Azt, hogy a cseheket valóban csak addig képzelték el értelmiségi pozícióban Szlovákia területén, amíg szükséges, bizonyítja a *Slovenský Denník* („Szlovák napló”) november 10-i számában megjelent apróhirdetés is: „Szlovák értelmiségiek, jelentkezzetek munkára. Manapság a szlovák nemzetnek minden

68 JESENSKÝ, Janko: Naša neodvislost. In: Slovenské Hlasy, 1918.10.19.

69 RECMANOVÁ, Ivana: Babišova českoslovenština, přítěž nebo výhoda? Denník Referendum, 2014.05.15.

70 MACMILLAN: Jak nás vidí jiní.

71 Robotnícke Noviny (sz. n.): Dopisy, 1918.11.07.

emberre szüksége van. Arra a pillanatra készülünk, amikor az állami hatalmat saját kezünkbe vesszük, és ehhez szükségünk van népünkre. Ezért minden szlovák, aki szeretne részesedni az új állam kialakításában, kérjük, jelentse be a szlovák hivatalokban a hivatását. A Nemzeti Tanács részéről, Túrócszentmárton. Tanárok, professzorok, postások, vasúti dolgozók stb.”⁷² Az elképzelés nem teljesen vált valóra, és a legtöbb vezető és értelmiségi funkciót továbbra is a csehek látták el Szlovákián belül is. Miroslav Michela írja, hogy az 1920-as évek elején „közigazgatási szakemberek, tanítók, a rendőrségi, állambiztonsági intézmények alkalmazottai tömegesen érkeztek Cseh- és Morvaországból Szlovákiába, mert az ezeket a feladatokat korábban ellátó személyeket vagy megbízhatatlannak tekintették, vagy azok maguk is megtagadták, hogy az új rendszert szolgálják.”⁷³

A csehszlovakizmus legszembeötlőbb példája a *Slovenský Denník* november 9-i száma, ahol Vavro Šrobár, a Csehszlovák Nemzeti Tanács egyik alapítója a *Ludu Československému!* („A csehszlovák nemzethez”) című cikkjében már egységes, tízmillió⁷⁴ csehszlovák nemzetről beszél: *Týmto vyše 10 miliónový národ československý dostal sa k svojmu právu*, vagyis „Ezáltal (Csehszlovákia megalakulása) a több mint 10 milliós csehszlovák állam saját jogokhoz jutott”, majd hozzáteszi: *Chceme, aby každý národ, či je to maďarský, nemecký, rumunský, juhoslovanský alebo československý dostal úplné právo rozhodovať nad svojim vlastným osudom* – vagyis: „Azt akarjuk, hogy minden nemzet, legyen az magyar, német, román, délszláv vagy csehszlovák, teljes jogkört kapjon ahhoz, hogy döntsön a saját sorsa felett.” Ugyanebben a cikkben a szlovák származású Šrobár kijelenti, hogy „felszabadítóink, Masaryk és Wilson nem csalódhatnak abban a meggyőződésükben, hogy megnyerték egy olyan nép szabadságát, aki képes önmaga irányítására!”⁷⁵ Ez megint a csehszlovakizmus azon gondolatához csatolható vissza, hogy a szlovákok nem képesek az önkormányzásra. Masaryk mellett Šrobár megemlíthette volna például a szlovák származású tudóst és politikust, M. R. Štefánikot is, hiszen ő is sokat tett Csehszlovákia létrejöttéért, de nem tette, ezáltal úgy mutatva be a cseh Masarykot, mintha Wilson mellett ő lett volna az egyetlen, akik tett valamit Csehszlovákia megalakulásáért.

72 Apróhirdetés-részlet, in: *Slovenský Denník*, 1918.11.10.

73 MICHELA: Trianon labirintusaiban, p. 22.

74 ŠROBÁR, Vavro: *Ludu Československému*. In: *Slovenský Denník*, 1918.11.09

75 Uo.

A *Slovenský Denník* ugyanezen számának második oldalán, a *Chýrnik* („Egyéb hírek”) című cikkében olvasható: *Svitnul deň slobody na Slovensku. Národ slovenský sa konečne dožil okamihu, keď sa môže uplatniť podľa svojej vôle, môže si zariadiť svoj život tak, ako chce. A národ slovenský odhodlal sa žiť s bratmi Čechmi v jednom nerozdielnom celku, lebo je presvedčený, že ani Slováci ani Česi jeden bez druhého nemôžu byť,*⁷⁶ vagyis: „Felkelt a szabadság napja Szlovákiában. A szlovák nemzet végre látja azt a pillanatot, amikor mindent akarátának megfelelően gyakorolhat, úgy szervezheti meg életét, ahogy tetszik. És a szlovák nemzet úgy határozott, hogy cseh testvéreivel fog élni oszthatatlan egységben, mert meg van róla győződve, hogy sem a szlovákok, sem a csehek nem lehetnek egymás nélkül”, majd így folytatja: *Dlhé a dlhé roky boli sme nútení pracovať a krv vylievať za cudzie záujmy, za cudzie štáty; dnes máme pred sebou len jediný záujem: náš československý štát,*⁷⁷ vagyis „Éveken keresztül vérünket ontottuk idegen nemzetek kedvéért, de most már csak egy dolog érdekel minket: a csehszlovák államunk”. E cikk írója számára tehát Csehszlovákia a két nemzet önkéntes együttműködése, s az új állam „oszthatatlan egység”, amelyben a két nemzet vállvetve dolgozik együtt.

5.3. Magyarországon belüli önrendelkezés a korabeli sajtóban

Wilson elnök tizennégy pontja megadta a nemzeteknek az önrendelkezés jogát, s ezt sokan, főleg a színmagyar területekhez közel élő szlovákok Magyarországon belül képzelték el, de önálló jogkörrel és közigazgatással.

A *Národnie Noviny* („Nemzeti hírek”) október 31-i száma szerint „Magyarország összes nemzete csak mint egyenlő tényező állhat egymással szemben, s ezekben a kiegyenlődésekben Magyarország nem játszhat vezető szerepet a nem magyarok felett.”⁷⁸ Ennek az ötletnek kifejtése a *Tabula Rasa* című cikkben folyik: „Nem marad más hátra, mint hogy a magyarok és nem-magyarok (minden más nemzetiség) létrehozza a saját, egyenlő nemzetgyűlését, és kiegyezzünk minden érintett ügyben [...] s a dolgokban, amelyek a *magyarországi nemzetiségek* irányítását illetik, csak a nemzetgyűléseknek legyen szava.”⁷⁹ Ez azt jelenti, hogy önmagukra mint *magyarországi nemzetiségre* tekin-

76 Slovenský Denník (sz. n.): Chýrnik, 1918.11.09.

77 Uo.

78 Národnie Noviny (sz. n.): Tabula Rasa, 1918.10.31.

79 Uo.

tettek, s nem mint önálló nemzetre. Példának a görög városállamokat hozza fel, ahol a cikk írója szerint több nemzetiség élt együtt békében, s hogy később a rómaiak is megtanultak görögül, s senki nem szólt rá a görögökre, hogy csak latinul beszélhetnek a későbbiekben, s szomorúan jegyzi meg, hogy a „magyar urak nem tanultak a történelemből”.⁸⁰

A *Národné Noviny* november 29-i számának *Do práce!* („Munkára!”) című írásában megtárgyalják a magyarokkal való együttélés lehetőségeit és feltételeit: „szerény véleményem szerint csak egy megoldás van: új kormány álljon össze a legradikálisabban demokrata politikusokból, és ez a kormány ismerje el és hajtsa végre a nemzetek önrendelkezését Magyarországon belül”.⁸¹ Ezt a „radikálisan demokrata” kormányt persze nem lehet azonnal összeállítani, s amíg a helyzet konszolidálódik „legyen nekünk minden megadva, amely nemzeti létünkhez szükséges”.⁸² Ez nem más, mint Apponyi iskolatörvényének eltörlése (a Lex Apponyi alapján 1907-től minden iskolában kötelezően tanították a magyar nyelvet), a Matica Slovenská szlovák kulturális intézmény újraállítása, melyet 1875-ben Tisza Kálmán belügyminiszter szüntetett be. Ezen kívül a teljes sajtószabadság, gyülekezési jog, élelmiszertermékek, nyersanyagok hadászati célból szlovákok lakta területről való elszállításának leállítását, s egy olyan ideiglenes kormány felállítása, amely betartja mindezen pontokat.

Ugyanezt a gondolatot viszi tovább a *Svitaj, Bože, Vitaj!* („Kelj fel, és köszönts Istent!”) című írás, mely szerint a világháború jót hozott az emberiségnek: a kormányok megszüntetik elmaradott ideológiáikat és törvényeiket, s ha az uralkodó törvény az újdonságokat nem akarja felfogni és elfogadni, le kell váltani a törvényhozókat.⁸³

Ugyanezen újság egy oldallal később az 1848–49-es szabadságharc tizenkét pontjához hasonlítja ezeket a követelményeket az *1848–1918* című cikkben, s emlékezteti a magyar nemzetet, hogy a szlovák nép is aktívan részt vett a szabadságharcban, mégsem kapott semmi választ a segítségért cserébe a saját tizennégy pontjára, mely nemzetiségi követeléseiket tartalmazta.⁸⁴

Bár gr. Károlyi Mihály kormánya üdvözölte a nemzetek önrendelkezésének eszméjét és elítélte az addigi magyar politikát, s emellett Magyarországot

---

80 Uo.

81 *Národné Noviny* (sz. n.): *Do práce!* 1918.10.29.

82 Uo.

83 *Národné Noviny* (sz. n.): *Svitaj, Bože, Vitaj!* 1918.10.29.

84 *Národné Noviny* (sz.n.): 1848–1918. 1918.10.29

svájci mintára, kantonális elrendezésben próbálta „megújítani”, ez a legtöbb szlovák számára megkésett próbálkozás volt, és nem fogadták lelkesedéssel.⁸⁵ Azon szlovákok, akik a Magyarországon belüli önrendelkezés hívei voltak, 1918 decemberében létrehozták a Keleti Szlovák Nemzeti Tanácsot (A Szlovák Nemzeti Tanáccsal szembenálló szervezetet), majd december 11-én Kassán kihirdették a Keleti Szlovák Népköztársaságot. A magyarbarát „szlovjások” vezetője Dvorcsák Győző hivatalnok és újságíró volt, de a Népköztársaság „semmilyen érdemi társadalmi bázissal, politikai támogatottsággal nem rendelkezett, és a csehszlovák hadsereg bevonulása után hamarosan megszűnt.”⁸⁶

6. Közös pontok a jövőképben – magyarellenes uszítás

Bár elmondható, hogy három különböző vélemény alakult ki a korabeli sajtóban, s egy korabeli lapban a vélemény akár cikkszinten is változhat, bizonyos pontokon a három vélemény egyezik. A legfontosabb ilyen pont a magyarok elleni uszítás és a szlovák nemzet magyarok általi elnyomásának bemutatása, múltértelmezés. Miroslav Michela szerint „a múltértelmezések és a közösség történelméről szóló elbeszélések a csoportidentitás egyik alappilléreként szolgálnak”⁸⁷ és „a történelemnek gyakran olyan szerepet szánunk, mint például a társadalmi összetartozás létrehozása és fenntartása, a nemzeti önazonosság-tudat megteremtése, vagy éppen határok, politikai, kulturális és gazdasági rendszerek és rezsimek legitimációja.”⁸⁸ A társadalmi összetartozás létrehozása kulcsfontosságú volt a fiatal csehszlovák nemzet számára, így főleg a csehszlovák testvériség eszméjének terjesztői számára volt fontos, hogy kiemeljék a magyarok „gaztetteit”, hogy ezzel erősítsék a két nemzet együttműködésének fontosságát. Michela szerint „a szlovák történeti diskurzusban az eltelt csaknem száz év során az a nézet gyökeresedett meg, hogy 1918. október 28-án, illetve 30-án kezdődött a szlovák történelem új korszaka. Akkor hullott darabjaira a régi Magyarország, és ekkor jött létre Csehszlovákia”⁸⁹.

Kiemelten fontos volt tehát, hogy ebben az újonnan megalkotott múltképben a magyarok mint ellenséges, elnyomó nemzet kapjanak helyet, hiszen ak-

85 MICHELA, Miroslav: Csehszlovákia létrejötte és a szlovák kérdés 1918–1920.

86 MICHELA: Trianon labirintusaiban, p. 20.

87 Uo., p. 9.

88 Uo.

89 Uo., p. 10.

kor (Cseh)szlovákia megalakulása egyfajta menekvés ebből az elnyomott helyzetből. Azok számára, akik Magyarországon belül képzeltek el az önrendelkezést, a múltkép figyelmeztetés volt a magyar vezetőség számára: ne cselekedjetez így megint, mert nem lesz jó vége, hiszen Wilson elnök minden kisebbség számára elrendelte az önrendelkezés jogát.

A *Slobodný Slovák* („Szabad Szlovák”) 1918. 11. 9-i számának első oldalán, a *Slovo k našim ctením čitateľom* („Szavak a mi tisztelt olvasóinkhoz”) c. cikk a magyarokat „rossz pesztonka”-ként mutatja be, s nem felejt el hozzátenni, hogy a szlovákság szabadság iránti vágyát a bécsi és budapesti „bűnös pesztonkák” képtelenek voltak megérteni, csak a „szabad amerikaiak”.⁹⁰ A következő oldalon, a *Čo sa stalo v Turčianskom Svätom Martine?* („Mi történt Túrócszentmártonban?”) című cikk ezt írja: „Az ezredéves rabszolgasors után újra emelt fővel léphet a szlovák nemzet a népek elé”,⁹¹ s kijelenti, hogy nem a „magyar és az osztrák, hanem csak a csehszlovák kormány törvényei szerint fognak cselekedni”.⁹² Ugyanezen lap negyedik oldalán újra feltűnik a rabszolgasors képe – a *Svit Slobody* („A szabadság felvilágosodása”) című vers Zora (Hajnal) tollából a szlovákok eddigi helyzetét a rabszolgákéhoz hasonlítja.⁹³ A *Slovenský denník* („Szlovák napló”) 1918. 11. 9-i számában Andrej Hlinka szlovák katolikus pap a magyarok uralmát mint *tisícročný(m) krivdá(m) a neriad(om)*⁹⁴ – vagyis mint „ezeréves gonosztettek”-et jellemzi.

Éppen mivel annyi éven keresztül éltek a szlovákok magyar „elnyomás” alatt, volt kifejezetten fontos, amikor a magyar kormány elfogadta a csehszlovák állam létezését. A *Slovenský Tíždenník* („Szlovák hetilap”) 1918. november 1-i számának első oldalán az első, vastagon szedett hír az, hogy *Rakúsko-Uhorsko uznáva československý štát*,⁹⁵ vagyis „Az Osztrák–Magyar Monarchia elismeri Csehszlovákia függetlenségét”.

A *Slovenské Hlasy* („Szlovák hangok”) 1918. november 19-i számának első oldala felemlégeti azokat az eseményeket, amelyek az előző évek októbereiben történtek. Felemlégeti, hogy 1893-ban Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter minden magyarul nem tudó tanárt elbocsájtott, s hogy minden községben kötelezővé tette a magyar nyelvű iratok használatát, hogy Bach 1849-

90 *Slobodný Slovák* (sz. n.): *Slovo k našim ctením čitateľom*. 1918.11.09.

91 *Slobodný Slovák* (sz. n.): *Čo sa stalo v Turčianskom Svätom Martine?* 1918.11.09.

92 Uo.

93 ZORA: *Svit Slobody*. In: *Slobodný Slovák*, 1918.11.09.

94 HLINKA, Andrej: *Naša odveta*. In: *Slovenský Denník*, 1918.11.10.

95 *Slovenský Tíždenník* (sz. n.) *Rakúsko-Uhorsko uznáva československý štát*. 1918.11.01.

ben kijelentette, hogy „minden nemzeti törzs élvezze jogainak védelmét, valamint nyelvi és egyéb sajátosságainak ápolását”,⁹⁶ de a németek és a „konzervatív magyarok” nem éltek ezzel a lehetőséggel. Hogy 1864-ben Ján Francisci lett a Liptó vármegye zsupánja, de egy évet sem hagytak neki, és egy magyar képviselőre váltották le. S főleg, hogy a „magyarok a szlovákok ellen”⁹⁷ 1907. október 27-én a csernovai vérengzést követték el. Ugyanezen újság harmadik oldalán, a *Besednica* („Rövid írás”) című, M. R. Štefánikot éltető cikkben a cikk írója, J. Gregor-Tajovský megjegyzi, hogy Párizsban élve M. R. Štefánik rájött, hogy olyan „zsiványokat” még Tahitin és Ázsiában sem talált, mint otthon (Magyarországon), akik egy népet a szabadságuktól akartak megfosztani.⁹⁸ Tahiti és Ázsia feltüntetése talán azért fontos, mivel még az ott élő, a korabeli felfogás szerint „primitív” népeknél is rosszabbnak tartja a magyarokat.⁹⁹ To-vábbbá leírja, hogy az 1907-es szavazások után Kovács, Bresztyánszky, Csizma-dia, Csitári és Ernszt magyar képviselők revolverrel fenyegették Štefánikot, mert szlovákul beszélt, amely esetről a *Népszavában* is beszámolt.¹⁰⁰ Ugyan-ezen újság utolsó oldalán a *Zo Sveta* („A világból”) című cikk szatirikus hang-nemben ír a magyarokról: „A magyarok valóban lovagias, nemes nemzet. Nincsenek sem a szabadság ellen, sem az igazságosság ellen, de csak akkor, ha egyik sem éri az őáltaluk elnyomott nemzeteket. Ennyit a magyar szabadságról.”¹⁰¹

Hasonlóan szatirikus a *Národnie Noviny* („Nemzeti Hírek”) 1918. október 31-i száma, mely első oldalán olvasható a *Zpráva predsedu Matúša Dulu výboru Slovenskej Národnej Strany*, vagyis Matúš Dula, a Szlovák Nemzeti Párt elnökének üzenete. Szerinte a szlovákok ellen mindent elkövettek, hogy a „szomszédos” magyarokat ne zavarják meg a munkában. A vérünk patakokban ömlött az összes fronton, de ez nem hatott azokra, akik kezében a hatalom volt, sőt, egyre jobban elnyomták az otthon maradt szlovákokat.¹⁰² A „szom-

96 Slovenské Hlasy (sz. n.): Pohľad na októbrové udalosti z predchádzajúcich desaťročí. 1918. 11.19.

97 Uo.

98 GREGOR-TAJOVSKÝ, Jozef: Besednica. In: Slovenské Hlasy, 1918.11.19.

99 Štefánik valóban járt Tahitin, 1910-ben a „Bureau des Longitudes” és a „Bureau Central Météorologique” nevű tudományos intézetek küldték, hogy a Halley-üstököst tanulmányozza a tahiti Papeete városban. – TASR: M. R. Štefánik patrila medzi prvých fotografov v Tichomorí a na Tahiti. Webmagazín, 2015. 07. 21.

100 GREGOR-TAJOVSKÝ, Jozef: Besednica.

101 Slovenské Hlasy (sz. n.): Zo sveta. 1918.11.19.

102 DULA, Matúš: Zpráva predsedu Matúša Dulu výboru Slovenskej Národnej Strany. In: Slovenské Hlasy, 1918.11.19.

szédos” kifejezés nagyon érdekes, hiszen az első világháborúról volt szó, amikor is a szlovákok által lakott terület az Osztrák-Magyar Monarchia fennhatósága alá tartozott, mégis „szomszédoknak” nevezi a magyarokat, mintha már akkor két különböző, egymást határoló államról lett volna szó.

A *Národné Noviny* („Nemzeti hírek”) 1918. október 29-i számának első oldalán a *Do práce!* („Munkára!”) című cikk felemlegeti Apponyi iskolatörvényét, s a Matica Slovenská nevű szlovák kulturális szervezet megszüntetését, melyeket a cikk írója szerint azonnal el kell törölni, s a Matica tevékenységét újra engedélyeztetni.¹⁰³

7. Konklúzió

Általánosan megállapítható, hogy minden általam vizsgált médiatermékben első helyen állt Csehszlovákia megalakulásának híre, azon belül is a cseh és szlovák nemzet kapcsolatának kérdése, függetlenül az újság politikai orientációjától. A három fő véleménytípus közül leginkább a csehszlovakizmus eszméje volt jelen a sajtótermékekben, utána következett az önálló Szlovákia gondolata, s legkevesebbszer a Magyarországon belüli önrendelkezés gondolata merült fel. Ezek a gondolatok és eszmék általában nem újságszinten, hanem cikkszinten jelentek meg. A kezdeti pluralitás olyan vélemények kifejezését segítette, amelyek a későbbiekben (az erősödő cenzúra és csehszlovák propaganda hatására) nem jelenhettek meg. Nagyszerű példa erre Andrej Hlinka szlovák pap cikke a csehekkel való együttműködésről, míg Hlinka később az autonóm szlovákiáért állt ki – a homályosan megfogalmazott túrócszentmártoni nyilatkozat, a bizonytalan háború utáni helyzet és a cenzúra hiánya mind hozzájárult ahhoz, hogy olyan megnyilvánulásokat olvashassunk (mint például Hlinka esetében), amelyek a későbbiekben vagy egyáltalán nem illettek az íróra, vagy elnémultak a propaganda hatására, vagy teljesen feledésbe merültek. Az, hogy a szlovák nemzet önálló államot alapítson, csak húsz évvel később, 1938-ban, az erősödő jobboldali nemzetiségiszemlélet idején jött elő, azt pedig, hogy egyes szlovákok egy a magyarokkal közös államról gondolkodtak, ma már kevesen tudják.

Általánosan jellemző mindhárom eszme képviselőire a nemzetiségeket elnyomó magyar politika bírálása és régi sérelmek – mint például a Matica Slo-

---

103 *Národné Noviny* (sz. n.): *Do práce!* 1918.10.29.

venská bezárásának és Apponyi iskolatörvényének – felemlegetése. A múlt átértelmezése segít a szlovák-cseh nemzetiségi vitát félretenni, s a „közös ellenségre”, a magyarokra uszítani az egymással szemben álló feleket, ezáltal megerősíti a fiatal csehszlovák államot. Bár volt törekvés később egy magyarokkal együttműködő állam megalapítására (Keleti Szlovák Népköztársaság), ezt a törekvést nem övezte túlzott lelkesedés, és a kezdeményezés hamar kudarcba fulladt.

A túrócszentmártoni deklaráció szabadon értelmezése – hogy a csehszlovák államra tettek-e hitet, vagy az önrendelkezésre, vagy mi másra – is jellemző mind a három csoportra. Az új állam megalakulását nem csak tárgyilagos cikkek, hanem elmélgedések, felhívások és versek is ünneplik. Az írások hangneme sok esetben ünnepléses, a tárgyilagos cikkekben is találhatóak megjegyzések, melyek utalnak a cikk írójának véleményére.

Végezetül elmondható, hogy egy plurális, több véleményt is bemutató sajtókép tárul elénk, amely három legtöbbit ismételt típusa valószínűleg bemutatja a kor emberének vélekedését a szlovákok önrendelkezési módjairól.

Felhasznált irodalom

ÁDÁM Magda: Csehszlovákia megalakulása. História, 1982/4–5. URL:

<https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/82-045/ch06.html>

CAMBEL, S.: Štátnik a národohospodár Milan Hodža 1878–1944, Bratislava, Veda, 2001.

CATHOLIC HIERARCHY. Org (sz. n.): János Cardinal Csernoch. URL:

<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcsernoch.html>

GRÜNWARD Béla, 1878. KÖRÖSY József 1898: A Felvidék eltótosodása. URL:

<http://mek.oszk.hu/02200/02222/02222.htm#6>

JÁSZI Oszkár: A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok, Budapest, 1918.

KEMÉNY G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, VII. kötet, Budapest, 1999.

KIPSOVÁ, Mária – JAKEŠOVÁ, Elena (szerk.): Bibliografia slovenských a inorečovských novín a časopisov z rokov 1919–1938. Martin. Matica slovenská, 1968.

KOLLÁR, Ján: Slávy Dcéra, ford. EFRAIM, Israel: Sláva leánya, Cseh Költők Antológiája, 2016. URL:

https://www.magyarulbabelben.net/works/cz/Koll%C3%A1r%2C_Jan-1793/SI%C3%A1vy_dcera_%E2%80%93_P%C5%99edzp%C4%9Bv_/hu/60017-SI%C3%A1va_le%C3%A1nya_-_El%C5%91hang

KÓSA, István: A napirend-kijelölés új jelenségei. In: Médiakutató, 18. évf. 4. sz., 2017 tél.

KOVÁČ, Dušan (szerk.): Kronika Slovenska, Bratislava, 1998.

KRAJČOVIČOVÁ, Natália: Slovensko na ceste k demokracii. Pozsony, HÚ SAV, 2009.

LETZ, Robert: Andrej Hlinka hivatalos weboldala. URL:

<http://www.andrejhlina.sk/andrej-hlinka/>

LITCENTRUM (sz. n.): Svetozár Hurban- Vajanský. URL:

<https://www.litcentrum.sk/autor/svetozar-hurban-vajansky>

MACMILLAN, Margaret: Jak nás vidí jiní, ford. STANEK, Jiří. CS magazin, 2005 ősz. URL:

<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005101066#>

Matica Slovenská (sz. n.): Salva, Karol. In: Slovenský biografický slovník: od roku 833 do roku 1990. 5. kötet, Martin, 1992.

MATUŠKA, Janko: Nad Tatrou sa blýska. URL:

<https://referaty.aktuality.sk/janko-matuska-nad-tatrou-sa-blyska/referat-29257>

MICHELA, Miroslav: Csehszlovákia létrejötte és a szlovák kérdés 1918–1920. Modern-history.eu, 23.10.2011. URL:

https://www.academia.edu/8026212/Csehszlov%C3%A1kia_l%C3%A9t-rej%C3%B6tte_%C3%A9s_a_szlov%C3%A1k_k%C3%A9rd%C3%A9s_1918_1920

MICHELA, Miroslav: Trianon labirintusaiban. Magyarországi szlovákok kutatóintézete, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Békéscsaba–Budapest, 2016.

Národné Noviny, 1918.10.29.

Národné Noviny, 1918.10.31.

OSOBNOSTI.sk (sz. n.): MUDr. Vavro Šrobár. URL:

<https://www.osobnosti.sk/osobnost/vavro-srobar-391>

POTEMRA, Michal (szerk.): Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918, Martin, 1958.

PRECLÍK, Vratislav: Masaryk a legie – Karviná, Žižkova, együttműködve a Masarykove Demokratické Hnutie társulással, 2019.

Robotnícke Noviny, 1918.11.07.

SEDLÁK, I.: Dejiny slovenskej literatúry. Martín: Matica Slovenská, 2009.

SIMON, Attila: Csehszlovákia megalakulása, Szlovákiai magyar adatbank, 2004.06.16. URL:

<https://adatbank.sk/lexikon/csehszlovakia-megalakulasa/>

Slobodný Slovák, 1918.11.09.

Slovenské Hlasy, 1918.10.19.

Slovenský Denník, 1918.11.10.

Slovenský Tíždenník, 1918.11.01.

ŠOLLE, Zdeněk (szerk.): Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. 2. kötet, Prága, Archiv AV ČR, 1994.

SZARKA László: A háborús paktumtól a keleti Svájc tervezetéig. A nemzetiségi kérdés az első világháború magyar kormányzati politikájában. ERUDITIO – EDUCATIO, 2016.

TASR: M. R. Štefánik patríl medzi prvých fotografov v Tichomorí a na Tahiti. Webmagazín, 2015.07.21. URL:

<https://webmagazin.teraz.sk/zivot/m-r-stefanik-patril-medzi-prvych-fotogra/4454-clanok.html>

TASR: Národné noviny boli najdlhšie vychádzajúce slovenské politické noviny, Hospodárske noviny, 12.03.2010.

UHLÁR, Vlado: O pôvode názvov Slovák, Slovensko a slovenčina. Kultúra slova, 1992.

VEDA (sz. n.): Encyklopédia Slovenska. V. kötet. Bratislava, 1982.

VEDA (sz. n.): Čechoslovakizmus: In: Encyclopaedia Beliana. 1. kiadás. 3. kötet (Č–Eg). Bratislava: Encyklopedický ústav SAV, 2003.

VEDA (sz. n.): Encyklopédia Slovenska. IV. kötet, Bratislava, 1980.

A kötet szerzői

Barta Leila

(Nemzetstratégiai műhely)

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

jog

bartaleila@gmail.com

Csipak Levente

(Gazdaságtudományi műhely)

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Gazdálkodástudományi Intézet

pénzügy

levente@leventelabs.com

Király Evelin

(Bölcsészettudományi műhely)

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

történettudomány

kiralevelyn@gmail.com

Lőrinc Ingrid

(Nemzetstratégiai műhely)

Ungvári Nemzeti Egyetem

Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet

Magyar történelem és Európai integráció Tanszék

nemzetközi kapcsolatok

lorincingrid@gmail.com

Nagy Csenge
(Nemzetstratégiai műhely)
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar
emberi erőforrás tanácsadás
csenge_nagy28@yahoo.com

Német Klaudió
(Bölcsészettudományi műhely)
Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
történettudomány
jules9813@gmail.com

Szanyi István
(Természettudományi műhely)
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Természettudományi Kar
fizika
sz.istvano3@gmail.com

Szopos Edina-Cecília
(Nemzetstratégiai műhely)
Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár)
Szociológia és Szociálismunkás-képző Kar
humán erőforrás
szoposedina@yahoo.com

Ternováczy Áron
(Bölcsészettudományi műhely)
Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar
médiatudomány
ternovaczaron@gmail.com

Vojtek Lili
(Bölcsészettudományi műhely)
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
média és kommunikáció
vojteklili@gmail.com

